

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казакский национальный педагогический университет имени Абая
Kazakh National Pedagogical University after Abai

ХАБАРШЫ ВЕСТНИК BULLETIN

«Педагогика ғылымдары» сериясы

Серия «Педагогические науки»

Series «Pedagogical sciences»

№3(55), 2017 ж.

Алматы

Абай атындағы
Қазақ ұлттық педагогикалық
университеті

ХАБАРШЫ

«Педагогика ғылымдары» сериясы,
№3(55), 2017 ж.

Шығару жиілігі – жылына 4 нөмір.
2001 ж. бастап шығады

Бас редактор:
п.ғ.д., проф. Қ.Қ. Жампиева

Бас редактордың орынбасары:
п.ғ.к., доцент Б.А. Қиясова

Редакция алқасы:
п.ғ.д., проф. Л.В. Мардахаев (Ресей),
акад., п.ғ.д., психол.ғ.д., проф.

Г.П. Новикова (Ресей),
акад., п.ғ.д., проф.

Е.В. Андриенко (Ресей),
психол.ғ.к., доцент

Н.Б. Михайлова (Германия),
доктор

Ибрахим Иылдырым (Түркия)
п.ғ.д., проф. Н.Н. Хан,

п.ғ.д., проф. А.Н. Көшербаева

п.ғ.д., проф. С.Т. Иманбаева,

п.ғ.д., проф. Р.А. Джанабаева,
п.ғ.д., Абай ат. ҚазҰПУ қауымд.проф.

Г.С. Саудабаева,
п.ғ.к., Абай ат. ҚазҰПУ проф.

Ш.Ж. Колумбаева,
п.ғ.к., Абай ат. ҚазҰПУ проф.

А.Е. Берікханова
п.ғ.к., доц. С.С. Жумашева,
филол.ғ.к., доц. Б.Е. Букабаева,
магистр, аға оқытушы Әбжан Г.М.

© Абай атындағы

Қазақ ұлттық педагогикалық
университеті, 2017

Қазақстан Республикасының
мәдениет және ақпарат
министрлігінде
2009 жылы мамырдың 8-де тіркелген
№10104-Ж

Басуға 31.10.2017 қол қойылды.
Таралымы 300 дана.
Көлемі 28.25 е.б.т.

Пішімі 60x84 1/8. Тапсырыс 59

050010, Алматы қаласы,
Достық даңғылы, 13
Абай атындағы ҚазҰПУ

Абай атындағы Қазақ ұлттық
педагогикалық университеті «Ұлағат»
баспасының баспаханасында басылды

М а з м ұ н ы С о д е р ж а н и е

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУДІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Жампиева К.К. Сущность и роль педагогической поддержки в формировании субъектности личности.....	3
Узақбаева С.А., Сарқанбаева Г.К., Тилеубаева Г.С. Проблемы профилактики суицидального поведения подростков в школе.....	8
Kolumbayeva Sh.Zh. Contemporary problems of pedagogical interaction of the class teacher with parents.....	14
Каримова Б.С., Михалев Р.К., Дуйсебек А.Т. Мировое учебное книгоиздание, основные тенденции.....	19
Исабаева С.Н., Қырықбаева Э.О., Талпакова Б.Ә. Танымал қашықтықтан оқыту үлгілерінің шетелдік тәжірибелеріне талдау.....	25
Оралканова И.А., Кабенова М.С. О готовности педагогов к работе в условиях инклюзивного образования.....	29
Абдуллаева А.Э. Общие вопросы инклюзивного образования в Азербайджане.....	38
Ташкеева Г.К., Садирбекова Д.К., Сариева А.К. К вопросу о практико-ориентированном обучении в вузе	44
Ералиева Ж.М., Байгашева Г.У. «Кәсіби құзыреттілік» ұғымы және оның даму тенденциялары.....	49
Mamyrbekova A.K., Berdi D.K., Usembayeva I.B., Ramankulov Sh.Zh. Using the technology of critical thinking at lessons.....	54

ЖОҒАРЫ МЕКТЕП ВЫСШАЯ ШКОЛА

Бекмухамедов Б.М. Методологические предпосылки теории творческого развития будущего учителя музыки.....	58
Джилкишиева М.С. Формирование гражданско-патриотических качеств будущих педагогов.....	64
Ташкеева Г.К., Садирбекова Д.К. Реализация компетентностного подхода в образовательной среде высших учебных заведений.....	70
Kalimbetov V.T., Sharipova L.Dj., Abikeyeva U.Zh. Use of modern information technology in process of studying limits theory.....	75
Kalimbetov V.T., Omarova I.M. Pedagogical conditions for project-research activity of students during the study theory of limits.....	82
Абилев М.Б., Алимбекова А.А. «Талдаудың хроматографиялық әдістері» пәні бойынша электронды оқу құралын құрастыру... ..	89
Сағдуллаев И.И., Жорабекова А.Н. Диагностические методики формирования акме-креативных качеств у будущих учителей английского языка	94
Гамидова Х. Роль профессиональной педагогической подготовки в результативном управлении специалистов дошкольного образовательного учреждения.....	103
Абнасырова Р.Ж. Жаңа инновациялық әдістерді тиімді пайдалану.....	109
Шинышарова Г.Б., Есимов Б.К., Чильдебаев Ж.Б., Тулеубаев Ж.С. Организационно-педагогический аспект подготовки студентов к профессиональной деятельности в процессе учебной практики.....	113
Мажинов Б.М. Жоғары оқу орындары жағдайында ерекше білім беруді қажет ететін студенттерді педагогикалық қолдау мен сүйемелдеудің жобалық үлгісі.....	119

Казахский национальный
педагогический
университет имени Абая

ВЕСТНИК

Серия
«Педагогические науки»,
№3(55), 2017 г.

Периодичность – 4 номера в год.
Выходит с 2001 года.

Главный редактор:
д.п.н., проф. К.К. Жампенсова

Зам. главного редактора:
к.п.н., доцент Киясова Б.А.

Редакционная коллегия:
д.п.н., проф.

Л.В. Мардахаев (Россия),
акад., д.п.н., д.психол.н., проф. Г.П.

Новикова (Россия),
акад., д.п.н., проф.

Е.В. Андриенко (Россия),
к.психол.н., доцент

Н.Б. Михайлова (Германия),
доктор

Ибрахим Иылдырым (Турция),
д.п.н., проф. Н.Н. Хан,

д.п.н., проф. А.Н. Кошербаева,
д.п.н., проф. С.Т. Иманбаева,

д.п.н., проф. Р.А. Джанабаева,
д.п.н., ассоц.проф. КазНПУ им. Абая Г.С.

Саудабаева,
к.п.н., проф. КазНПУ им. Абая

Ш.Ж. Колумбаева,
к.п.н., проф. КазНПУ им. Абая

А.Е. Берикханова,
к.п.н., доц. С.С. Жумашева,
к.филол.н., доц. Б.Е. Букабаева,
магистр, ст.препод. Г.М. Абжан

© Казахский национальный
педагогический университет
имени Абая, 2017

Зарегистрировано в Министерстве
культуры и информации Республики
Казахстан 8 мая 2009 г. №10104-Ж

Подписано в печать 31.10.2017.
Формат 60x84 1/8.
Объем 28.25 уч.-изд.л.
Тираж 300 экз. Заказ 59

050010, г. Алматы,
пр. Достык, 13. КазНПУ им. Абая

Издательство «Ұлағат»
Казахского национального
педагогического университета им. Абая

ПЕДАГОГИКА ТАРИХЫ ИСТОРИЯ ПЕДАГОГИКИ

- Әліпбек А.З., Жанболатов С.Е. Қазақстандағы халық педагогикасының дамуына қазақ және Орта Азия ғұламаларының қосқан үлесі..... 131
- Мақанов Е.Т. Жыраулық өнер арқылы оқушылардың адамгершілік қасиеттерін тәрбиелеу мәселелері..... 135

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕП ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ШКОЛА

- Жанадилова Қ.Б., Жумабаева А.Е. Оқушылардың ұлттық сана-сезімі мен патриоттық тәрбиесін қалыптастырудың педагогикалық-психологиялық негіздері..... 140
- Күребаева Г.А., Слямбекова Н.А. Оқушылардың сын тұрғысынан ойлау технологиясын қалыптастыру..... 145
- Ланцева Т.В. Формирующая оценка ученика в новой системе образования..... 151
- Давлеткалиева Е.С., Мүлдашева Б.К. Влияние технологии критериального оценивания на эмоциональное развитие учащихся..... 157
- Мехтиева У.М. Опыт работы начальных классов по обучению английскому языку в азербайджанских школах..... 162
- Қарсыбаева Р.К., Текесбаева А.М. Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық іс-әрекетін педагогикалық технологиялар негізінде қалыптастыру..... 169
- Ахметова А.Қ. Бастауыш сынып оқушыларының дамуындағы ертегінің маңызы..... 173
- Қожабекова Б. Ертегі арқылы ересек топтағы балалардың сөйлеу мәдениетін қалыптастырудың мүмкіндіктері..... 178
- Таубалдиева Ж.Ш., Ахметова А.Қ. Музыка сабағында орындаушылық іс-әрекетті ұйымдастыру..... 183
- Саудабаева Г.С., Шолпанқұлова Г.К. Оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауын әлеуметтік-педагогикалық қолдаудың ерекшеліктері..... 187
- Киясова Б.А., Әбжан Г.М. Шағын комплектті мектеп: ерекшеліктері мен қиындықтары..... 191
- Закариянова А. Бала бойында толерантты мінез-құлықты қалыптастыру мәселесі..... 197
- Қрыкбаева С.М., Кипшаков С.А. Бейнелеу өнері сабағында көркемдік білім беруде педагогиканың ролі..... 201
- Есжияр А.М., Сыздықбаева А.Д. Развитие количественного счета дошкольников элементами ментальной арифметики..... 205
- Мукатай Т.Т. Изобразительное творчество как средство подготовки руки ребенка к письму..... 209
- Берлібаев Б.Т. Қазақ қоғамындағы ана ролі және Рая Айтбайқызы туралы естелік..... 213
- Кульгильдинова Т.А. Категориальная сущность межкультурно-коммуникативной компетенции..... 218

ҚҰТТЫҚТАУЛАР ПОЗДРАВЛЕНИЯ

- Джанабаева Р.А. 70 жылдық мерейтоймен құттықтау..... 222
- Иманбаева С.Т. 60 жылдық мерейтоймен құттықтау..... 223

На основании решения Комитета по контролю в сфере образования и науки (приказ №433-3 ж от 26 июня 2003 г.) Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Педагогические науки» внесен в перечень изданий для публикации основных научных результатов диссертаций по педагогическим наукам.

Білім және ғылым саласындағы бақылау Комитеті Алқасының (2003 жылғы 26 маусым №433-3ж бұйрығы) шешімі негізінде Абай атындағы ҚазҰПУ-дың Хабаршы журналының «Педагогика ғылымдары» сериясын педагогика ғылымдары бойынша диссертациялардың негізгі ғылыми нәтижелерін жариялайтын басылымдар тізбесіне енгізілгені туралы хабарлайды.

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУДІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ **ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

МРНТИ 14.07.03

К.К. Жампеисова¹

¹*д.п.н., профессор, заведующая кафедрой педагогики КазНПУ им. Абая,
khorlan_17@mail.ru*

СУЩНОСТЬ И РОЛЬ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОДДЕРЖКИ В ФОРМИРОВАНИИ СУБЪЕКТНОСТИ ЛИЧНОСТИ

Аннотация

В статье раскрывается сущность педагогической поддержки, цель педагогической поддержки, сущность педагогической поддержки как особого вида педагогической деятельности, в основе которой лежит новое понимание воспитания, как активного взаимодействия учителя и учащегося, обращенного к внутренним силам и способностям ребёнка, направленного на развитие его субъектности, самостоятельности в решении проблем; на основе анализа различных источников раскрываются условия эффективного осуществления педагогической поддержки и определения ее содержания.

Ключевые слова: педагогическая поддержка, педагогическая деятельность, проблема, защита, помощь, самостоятельность, субъектность, индивидуализация образования

К.К. Жампеисова¹

¹*п.ғ.д., профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ, педагогика кафедрасының меңгерушісі
Алматы, Қазақстан*

ТҰЛҒАНЫҢ СУБЪЕКТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУДЫҢ МӘНІ МЕН РОЛІ

Аңдатпа

Мақалада педагогикалық қолдаудың мәні, педагогикалық қолдаудың мақсаты, педагогикалық қолдаудың маңыздылығы педагогикалық қызметтің ерекше түрі ретінде тәрбиелеудің жаңа мәніне негізделеді, мұғалім мен оқушының өзара белсенді әрекетіне және баланың ішкі күштері мен қабілеттеріне бағытталған, оның субъективтілігін дамыту, проблемаларын шешуде тәуелсіздікке бағытталған белсенді қарым-қатынасы ретінде; әр түрлі дереккөздер арқылы талдау негізінде педагогикалық қолдауды тиімді жүзеге асыру шарттары және оның мазмұны ашылады.

Түйін сөздер: педагогикалық қолдау, педагогикалық қызмет, мәселелер, қорғау, көмек, тәуелсіздік, субъективтілік, білімді дараландыру

К.К. Zhampeisova¹

¹*d.ped.sc., professor, Abay Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan*

THE ESSENCE AND ROLE OF PEDAGOGICAL SUPPORT IN THE FORMATION OF SUBJECTIVITY OF PERSONALITY

Abstract

The article reveals the essence of pedagogical support, the purpose of pedagogical support, the essence of pedagogical support as a special kind of pedagogical activity, which is based on a new understanding of education, as an active interaction between teacher and student, addressed to the internal forces and abilities of the child, aimed at the development of his subjectivity, independence in solving problems; on the basis of the analysis of various sources, the conditions for the effective implementation of pedagogical support and the definition of its content are disclosed.

Keywords: pedagogical support, pedagogical activity, problem, protection, assistance, independence, subjectivity, individualization of education

Целью современного образования является создание условий для самоопределения и самореализации личности. Однако, как отмечают исследователи данной проблемы, эта задача не может быть решена только в рамках обучения и воспитания, поскольку предметом обучения выступают знания о мире и способы умственной деятельности, а предмет воспитания – социальные ценности, нравственные нормы поведения и отношения [1; 2; 3].

Среди наиболее обсуждаемых в теории педагогики механизмов, способов предоставления возможностей в саморазвитии, самореализации личности школьника выделяется такое явление как **педагогическая поддержка**. Она рассматривается как часть образования, наряду с другими ее составляющими: обучением и воспитанием. При этом отмечается, что педагогическая поддержка:

а) не противостоит обучению и воспитанию, а дополняет их, усиливает их эффективность [4].

б) направленная на развитие внутренних качеств личности школьника, призвана обеспечить *индивидуализацию образования*, дополнив собой социализирующие процессы обучения и воспитания [3].

В отличие от обучения и воспитания, педагогическая поддержка рассматривается, прежде всего, как:

- процесс совместного с ребенком определения его собственных интересов, целей, возможностей и путей преодоления препятствий (проблем), мешающих ему сохранить свое человеческое достоинство и самостоятельно достигать желаемых результатов в обучении, самовоспитании, общении, здоровом образе жизни;

- оказание превентивной и оперативной **помощи детям в решении их индивидуальных проблем**, связанных с физическим и психическим здоровьем, социальным и экономическим положением, успешным продвижением в обучении, в принятии школьных правил; с эффективной деловой и межличностной коммуникацией; с жизненным, профессиональным, этическим выбором (самоопределением) [1];

- *сопутствующее процессу развития ребенка внимание к его способности разрешать личные проблемы и содействие активному напряжению физических и духовных сил в момент разрешения возникшей проблемы* [2; 5];

- помощь ребёнку или подростку, незащищенному и ранимому, в критических ситуациях. Это физическая либо моральная защита его от неблагоприятных социальных условий или психологического стресса, это создание условий для формирования у него способности к самостоятельному противостоянию злу [6 5 Купряшина Н.Д. Педагогическая поддержка в работе учителя и воспитателя/Нина Дмитриевна Купряшина. – М., 2005. – 250 с.].

Поэтому среди наиболее важных понятий, характеризующих категорию «педагогическая поддержка» выделяют такие как: «**проблема**», «**защита**», «**самостоятельность**».

Именно в отношении к проблеме ребенка, кроется принципиальное отличие педагогической поддержки от других приемов педагогической деятельности, состоящее в том, что проблема обозначается и в целом решается самим ребенком при опосредованном участии взрослого (в преодолении препятствий ребенку не обойтись без помощи педагога). В таком случае ребенок сам берет на себя ответственность за результат своих действий, не перекладывая ее на педагога, родителей или других людей. Разрешив успешно ряд важных для себя проблем, он становится субъектом своей жизнедеятельности. Педагог, если он нацелен на поддержку, должен помнить, что смысл его деятельности не только в том, чтобы помочь учащемуся устранить имеющиеся препятствия, но и в том, чтобы помочь ему овладеть способом обнаружения и решения своих проблем (О.С. Газман).

Ученые отмечают:

- *чтобы стать действенной системой в современном образовании и помочь учителю повернуться лицом к детям и родителям, школа должна научиться педагогической поддержке;*

- *школа не может изменить социальную ситуацию, но она в состоянии организовать, создать такие условия, при которых будет воспитываться субъект собственной жизни, способный на сознательный выбор, на разумный отбор жизненных позиций, на самостоятельную выработку идей;*

- *наиболее оправданным считается подход к организации воспитательной работы, при котором вся совокупность воспитательных средств направлена на выработку у каждого конкретного школьника собственного варианта жизни, достойного его как человека современного общества;*

- сегодня мало просто передавать ценностные отношения. Ребенок должен сам приобретать и формировать свою жизненную позицию, быть способным на разумный отбор, выработку самостоятельных идей. Речь идет о личности, способной на самостоятельное управление своим поведением с учетом существующих стандартов, норм и законов общества.

Таким образом, суть педагогической поддержки состоит в том, чтобы:

1) помочь человеку самостоятельно преодолеть то или иное препятствие, трудность, ориентируясь на имеющиеся у него реальные и потенциальные возможности и способности, развивая потребность в успешности и самостоятельности действий;

2) способствовать «осознанию растущим человеком своего отличия от других... в целях самостоятельного и успешного продвижения в дифференцированном образовании, выборе собственного смысла жизни и жизненного пути» [1; 6].

Еще В.А. Сухомлинский писал: «Как важно, чтобы в стенах школы в процессе прикосновения человека к человеку раскрывалась, сохранялась, тонко оберегалась эта неодинаковость воли, мысли, чувства. Чтобы одна человеческая личность не ломалась о другую, а гармонически согласовывалась с ее особенностями, неповторимыми чертами», «Истинная гуманность педагогики заключается в том, чтобы беречь радость, счастье, на которые имеет право ребенок... Рядом с каждым питомцем должна стоять яркая человеческая личность» [7, с. 94].

Независимо от того, в каком аспекте (вид, функция, система, принцип, особое направление...) рассматривается педагогическая поддержка, в любом случае она относится к сфере педагогической деятельности.

Целью педагогической поддержки, как особого вида деятельности педагога является:

а) *помощь ребенку в социальной адаптации (социализации), личностном становлении, развитии и самоопределении* [8];

б) «совместное определение с ним его собственных интересов и путей преодоления проблем, мешающих сохранить человеческое достоинство и самостоятельно достигать желаемых результатов в различных сферах деятельности и жизнедеятельности» [9];

в) «выращивание» субъектной позиции ребенка (такой, которая предполагает: наличие развитого сознания, способного к самостоятельному выбору; наличие воли механизма удержания концентрации внимания и усилий, направленных на практическую деятельность по осуществлению выбора; наличие деятельности, которую необходимо спланировать и реализовать, а значит, наличие умения проектировать) [4];

Педагогическая поддержка должна рассматриваться как сложная, высокотехнологическая, специальная педагогическая и одновременно «психологемкая» деятельность, в основе которой лежит совершенно иное понимание воспитания, чем оно было характерно для прежней парадигмы (воспитание-воздействие). Так как она:

1) относится к принципиально новой культуре воспитания, «вырастающей» на внутренней свободе, творчестве, действительном демократизме и гуманизме взаимоотношений взрослого и ребенка [9];

2) отличается от традиционных методов обучения и воспитания тем, что осуществляется в процессе диалога и взаимодействия ребёнка и взрослого и предполагает самоопределение ребёнка в ситуации выбора и последующее самостоятельное решение им своей проблемы;

3) строится на иных по структуре и стилю отношениях – между педагогом и ребенком (гуманистических и полного доверия к ребёнку и подростку). Как отмечает Н.Д. Купряшина, в реальной практике неудачи в этом виде деятельности, в первую очередь, связывают «именно в шаткости, недостаточности, невыраженности, половинчатости гуманистической позиции педагога»);

4) требует готовности к сотрудничеству всех субъектов педагогической деятельности. Необходимость реализации этого требования «делает актуальной разработку способов взаимодействия субъектов воспитательного процесса, которые смогут обеспечить субъект – субъектные отношения, способствовать развитию личностного потенциала ребенка. Реализация подобных отношений возможна лишь в гуманистической парадигме образования» [3];

5) осуществляется в условиях целостного педагогического процесса, структурными компонентами которого являются люди, составляющие систему «педагоги-учащиеся» (блок человеческого фактора) и элементы их деятельности: цель, задачи, содержания (блок социального заказа), средства, формы, методы, и приемы, виды конкретного задания (блок двигательного механизма целостного педагогического процесса (Хмель Н.Д.).

Очень важный вопрос в методике педагогической поддержки о том, как создать в учреждении образования необходимые условия ее реализации. Здесь важно помнить известную мудрость, имеющую прямое отношение к этому вопросу: Если ребёнок растёт в терпимости, он учится принимать других. Если ребенка подбадривают, он учится быть благодарным. Если ребенок растёт в честности, он учится быть справедливым. Если ребенок растёт в безопасности, он учится верить в людей. Если ребенка постоянно критикуют, он учится ненавидеть. Если ребенок растёт во вражде, он учится агрессивности. Если ребенка высмеивают, он становится замкнутым. Если ребенок растёт в упреках, он учится жить с чувством вины [5].

В научно-педагогической литературе по педагогической поддержке этому вопросу уделено значительное внимание. Все они вкуче взаимодополняют и расширяют возможности педагога в решении задач педагогической поддержки. Представим их.

К.Роджерс в работе «Client-centered therapy» (1986) описал следующие условия, облегчающие реализацию внутренних источников роста ребенка: а) естественность, подлинность, искренность педагога в выражении своих чувств, способность его "быть самим собой"; б) теплая забота и принятие ребенка таким, какой он есть, уважение к ребенку как личности, заслуживающей внимания; в) эмпатия, сензитивное понимание, умение взглянуть на ребенка с его собственной точки зрения, эмоциональный контакт с миром чувственного опыта ребенка.

Сова Н.В. В воспитании, инструментованном как педагогическая поддержка, очень важны атмосфера межличностных отношений, стиль и тон общения, палитра ценностных ориентаций, психологический климат и т.д. Но главное – ребенок должен жить и развиваться в «пространстве ЛЮБВИ» [10].

Газман О.С. Успешность взаимодействия между педагогом и учащимся в педагогической поддержке возможна при соблюдении следующих условий: 1) согласие ребенка на помощь и поддержку; 2) приоритет в решении собственных проблем принадлежит самому ребенку; 3) совместность, сотрудничество, содействие; 4) соблюдение принципа конфиденциальности; 5) доброжелательность и безоценочность; 6) защита прав и интересов ребенка на всем пространстве его жизни [11].

Купряшина Н.Д. Педагогическая поддержка – это такая организация воспитания, которая полностью основывается на обращении к внутренним силам и способностям ребёнка и его самопроцессам, проявляемым в действиях: самопознания, самонаблюдения, самолюбия, саморазвития, самопожертвования, самокритики и других. *Поэтому очень важно соблюдать следующие нормы поддержки, которые должны быть заложены в профессиональной позиции учителя:* 1) любовь к ребёнку и, как следствие, безусловное принятие его как личности и индивидуальности; душевная теплота, отзывчивость, умение видеть и слышать, сопереживание, милосердие, терпимость и терпение, умение прощать; 2) приверженность диалоговым формам общения с детьми, умение слушать, слышать и услышать; 3) уважение достоинства и доверие, вера в предназначение каждого ребёнка, понимание его интересов, ожиданий и устремлений; 4) ожидание успеха в решении проблемы, готовность оказать содействие и прямую помощь при решении проблемы, отказ от субъективных оценок и выводов; 5) признание права на свободу поступка, выбора, самовыражения; признание воли ребёнка и его права на собственное волеизъявление (право на «хочу» и «не хочу»); 6) поощрение и одобрение самостоятельности, независимости и уверенности в его сильных сторонах, стимулирование самоанализа; признание равноправия ребёнка в диалоге и решении собственной проблемы; 7) умение быть ему товарищем, готовность и способность быть на его стороне (выступая в качестве символического защитника и адвоката), готовность ничего не требовать взамен; 8) собственный самоанализ, постоянный самоконтроль и способность изменить позицию и оценку/самооценку [5].

Михайлова Н., Касицина Н. Для педагогической поддержки важно, чтобы ученик научился владеть собой, учиться становиться хозяином собственной жизни, т.е. умеющим заботиться, устраивать, применять и использовать собственную жизнь по своему усмотрению. Поэтому одним из важнейших условий эффективного осуществления педагогической поддержки является *формирование у ученика рефлексивной позиции по отношению к проблеме и на этой основе самостоятельно строить целостную деятельность по ее разрешению.*

Ученик должен научиться в ситуации проблемы действовать не спонтанно, а размышлять над тем: как и почему возникла эта проблема; что он хочет, чтобы появилось в результате его действий; насколько это реально, что он может сделать в осуществлении желаемого; что ему мешает;

как справиться с этой помехой; как отразится то, что он задумал на других людях, которые так или иначе вовлечены в эту ситуацию; как поступить, чтобы, по возможности, не усугубить ее и т.п.

В результате этой цепочки размышлений ученику предстоит выбрать (т.е. совместить свои «хочу» со своими «могу» и «не могу») то, что ему теперь предстоит делать. Наиболее успешно данная цель достигается педагогом **при условии**, когда ребенок попадает в проблемную ситуацию, которую он сам оценивает как помеху, которая приковывает его внимание, отражается на его чувствах, вызывает потребность что-либо предпринять.

Таким образом, педагогу нет необходимости мотивировать ребенка на деятельность, наоборот, у ребенка есть этот мотив как естественное желание (побуждение) к деятельности и он чаще всего ее и осуществляет – совершая действия в целях избавления от проблем [12].

При определении содержания педагогической поддержки нужно исходить из того, что *основу содержания воспитания* может составить:

1) либо базовая культура личности (по О.С. Газману). Приоритетными направлениями которой являются: культура жизненного самоопределения; культура семейных отношений; экономическая культура и культура труда; политическая, демократическая и правовая культура; интеллектуальная, нравственная и коммуникативная культура; экологическая культура; художественная культура; физическая культура. Центральное звено базовой культуры – культура жизненного самоопределения личности учащегося в четырех важнейших сферах: человек, общество, природа, ноосфера;

2) либо (по Головановой Н.Ф.) решение конкретных задач, направленных на:

- поддержку здоровья и физических сил ребенка (организацию здоровьесберегающего режима жизни детей, приобщение их к индивидуально подобранным формам двигательной активности, к занятиям, укрепляющим здоровье; поддержку их стремления избавиться от вредных привычек, разрушающих здоровье);

- поддержку интеллектуального развития детей (выявление и развитие познавательных интересов каждого ребенка, создание ему условий для успешной учебной деятельности, помощь в выборе индивидуального образовательного маршрута, в том числе выходящего в область будущей профессии);

- поддержку ребенка в области общения (создание условий для гуманистического взаимодействия детей, помощь в сознательном выборе поведения, поддержку проявления индивидуальных способностей детей в досуговой деятельности);

- поддержку семьи ребенка (изучение семейных отношений, взаимодействие с наиболее авторитетными для ребенка членами семьи) [13].

При этом специалисты отмечают, что правильно организованная педагогическая поддержка создает особую творческую атмосферу, постоянно культивирует в жизни детей ситуации выбора. Такие ситуации требуют от воспитанников не только применения знаний, умений, но и опыта рефлексии, самостоятельного принятия решений, проявления воли и характера. И, как точно заметил О.С. Газман, если педагогика не умеет работать с естественной жизненной ситуацией ребенка, с его инициативой, самоопределением, она всегда будет испытывать кризис в технологии воспитания.

Список использованной литературы:

1 Газман О.С. Педагогическая поддержка и технологии воспитания//Проблемы образования/О.С. Газман. – 2005. – №3.

2 Щуркова Н.Е. Прикладная педагогика воспитания: Учебное пособие. – СПб.: Питер, 2005. – С.99-100.

3 Павленко Е.А. Условия организации педагогической поддержки в процессе саморазвития учащихся начальной школы: Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 – Тобольск, 2002. – 195 с.

4 Касицина Н., Михайлова Н., Юсфин С. Четыре практики педагогической поддержки (эффективные способы взаимодействия учителя и ученика): Серия «Детская психология и психотерапия. – М.: изд-во «Речь», 2010. – 160 с.

5 Купряшина Н.Д. Педагогическая поддержка в работе учителя и воспитателя/Нина Дмитриевна Купряшина. – М., 2005. – 250 с.

6 Жидков, В.Ф. Педагогическая поддержка – основа гуманистической педагогики//Проблемы воспитания/В.Ф. Жидков. – 2006. – №3. – С.6.

7 Сухомлинский В.А. Как воспитать настоящего человека: Педагогическое наследие/Сост. О.В. Сухомлинская. – М.: Педагогика, 1990. – 288 с. (Б-ка учителя).

8 Бондаревская Е.В., Педагогика: личность в гуманистических теориях и системах воспитания/ Е.В. Бондаревская, С.В. Кульневич. – Ростов-на-Дону: Творческий центр «Учитель», 1999.

9 Газман О.С. Педагогика свободы: путь в гуманистическую цивилизацию XXI века//Новые ценности образования. Вып. 6. 1996.

10 Сова Н.В. Педагогическая поддержка обучающихся в системе образования как инновационная проблема.

11 Газман О.С. Потери и обретения в воспитании 10 лет перестройки//Воспитание и педагогическая поддержка детей в образовании. Под ред. чл. корр. РАО О.С. Газмана/Материалы всероссийской конференции. – М.: УВЦ «Инноватор», 1996.

12 Михайлова Н, Касицина Н. Педагогическая поддержка: гарантия права на риск//Журн. «На путях к новой школе». – СПб., 2000. – №2. – С.23-26.

13 Голованова Н.Ф. Общая педагогика 14.3.2. Технология педагогической поддержки. Электронная библиотека учебников/studentam.net/content/view/1694/127.

МРНТИ 14.25.01

С.А. Узакбаева¹, Г.К. Сарканбаева², Г.С. Тилеубаева³

¹д.п.н., профессор Казахского университета международных отношений
и мировых языков им. Абылай хана,
г. Алматы, Казахстан

²м.п.н., ст. преподаватель Казахского университета международных отношений
и мировых языков им. Абылай хана,
г. Алматы, Казахстан

³магистр образования, психолог в/ч 01068,
г. Алматы, Казахстан

ПРОБЛЕМЫ ПРОФИЛАКТИКИ СУИЦИДАЛЬНОГО ПОВЕДЕНИЯ ПОДРОСТКОВ В ШКОЛЕ

Аннотация

В статье рассматриваются проблемы профилактики суицидального поведения подростков, раскрываются цель, задачи и структурно составляющий процесс педагогической профилактики суицидального поведения подростков. Обобщается опыт работы Министерства РК (МОиН, МЗиМЗ, МВД) по профилактике суицида несовершеннолетних за последние годы. Описывается цель, задачи и основные направления программы «Профилактика психического здоровья и превенция суицидов», способствующие в развитии компетентности у студентов в современных теоретических и практических вопросах психического здоровья и превенции суицидов в профессиональной деятельности. Характеризуется роль школы в педагогической профилактике суицидального поведения подростков, раскрываются причины разрыва между объективными возможностями школы и реальностью, а также педагогические условия, обеспечивающие эффективную профилактику суицидального поведения подростков в школе.

Ключевые слова: профилактика, суицид, превенция, суицидальное поведение, педагогическая профилактика суицидов, психическое здоровье, профилактическая система

С.А. Ұзақбаева¹, Г.К. Сарқанбаева², Г.С. Тилеубаева³

¹педагогика ғылымдарының докторы, профессор,
Абылай хан атындағы қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті,
Алматы, Қазақстан

²педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы,
Абылай хан атындағы қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті,
Алматы, Қазақстан

³білім магистрі, психолог ә/б 01068,
Алматы, Қазақстан

МЕКТЕПТЕ ЖЕТКІНШЕКТЕРДІҢ СУИЦИДТІК МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫН САУЫҚТЫРУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

Аңдатпа

Мақалада жеткіншектердің суицидтік мінез-құлқын сауықтыру проблемасы қарастырылады, олардың суицидтік мінез-құлқын педагогикалық сауықтырудағы үдерістің мақсаты мен міндеттері, құрылымы ашып көрсетіледі. ҚР-сы Министрліктерінің соңғы жылдарда жеткіншектердің суицидтік мінез-құлқын сауықтыру саласында жүргізген жұмыс тәжірибесі қорытындыланады. «Психикалық денсаулықты сауықтыру және суицидтің алдын алу» бағдарламасының мақсаты, міндеттері, негізгі бағыттары сипатталады, бұл студенттердің осы проблема саласынан теориялық және практикалық мәселелерден біліктілігін дамытуда ықпал етеді. Жеткіншектердің суицидтік мінез-құлқын педагогикалық тұрғыда сауықтырудағы мектептің рөлі сипатталады, мектептің мүмкіндіктері мен бүгінгі әлеуметтік жағдай арасында байланыстың болмауының себептері, сондай-ақ мектепте жеткіншектердің суицидтік мінез-құлқын тиімді сауықтыруды қамтамасыздандыратын педагогикалық шарттар ашып көрсетіледі.

Түйін сөздер: сауықтыру, суицид, суицидтік мінез-құлқын, педагогикалық сауықтыру, суицидтің алдын алу, психикалық денсаулық, сауықтыру жүйесі

S.A. Uzakbayeva¹, G.K. Sarkanbaeva², G.S. Tileubaeva³

¹doctor of pedagogical sciences, professor, KazUIRandWL named after Ablai khan,
Almaty, Kazakhstan

²Master of pedagogical science, senior teacher, KazUIRandWL named after Ablai khan,
Almaty, Kazakhstan

³Master of Education, psychologist, Military Unit 01068,
Almaty, Kazakhstan

PROPHYLAXIS PROBLEMS SUICIDAL BEHAVIOUR OF TEENAGERS AT SCHOOL

Abstract

The article contains the consideration of the problems of teenage suicidal behaviour prophylaxis as well as the revealing of the purposes, tasks and structural components of the pedagogical process of teenage suicidal behaviour prophylaxis. The generalization of the experience of RK Ministries (Ministry of Education and Science, Ministry of Health, Ministry of Internal Affairs) on minor suicide prophylaxis of the late years. The definition of the purpose, tasks and main directions of "Mental Health Prophylaxis and Suicide Prevention", which contributes to the competence development of students at modern theoretical and practical issues of mental health and suicide prevention in professional activity. The definition of the role of school in pedagogical prophylaxis of teenage suicidal behaviour, the revealing of the reasons for the gap between objective opportunities of school and the reality as well as pedagogical conditions that ensure efficient prophylaxis of teenage suicidal behaviour in school.

Keywords: prophylaxis, suicide, prevention, suicidal behavior, pedagogical prophylaxis of suicides, mental health, prophylaxis system

Суицидальное поведение несовершеннолетних являлась и является одним из важных проблем педагогов прошлого и современности. Изучение и обобщение их взглядов на роль школы в эмоциональном неблагополучии школьников позволяет сделать вывод, что имеющий принципиальное значение для педагогического обоснования данной проблемы: стрессовая воспитательная стратегия современной школы являет собой базу эмоциональных срывов ребенка, ведущих к суицидальному поведению. Направление, взятое общеобразовательной школой, не всегда отвечает задачам профилактики суицидального поведения несовершеннолетних, хотя именно сегодня казахстанская школа нуждается в очеловечивании процесса воспитания, в такой педагогической теории и практике, которые бы позволили помочь детям и подросткам, попавшим в кризисные ситуации, выбрать правильный путь в жизни. Необходимость разрешения данного противоречия позволяет найти разработку теоретических основ педагогической профилактической системы, служащей делу сохранения жизни ребенка, способной принести действенную пользу учителям-практикам и ученым, которым предстоит поднять новые пласты психолого-педагогического знания и опыта в этой области и обуславливает психолого-педагогическую структуру процесса педагогической профилактики. Структура процесса педагогической профилактики суицидальных явлений предполагает наличие субъектов процесса, четко поставленных целей и задач, содержания, принципов, функций, факторов, методов, критериев, показателей и условий его реализации [1].

Целевыми группами (объектами) профилактики суицидального поведения обучающихся являются: учащиеся, специалисты образовательных организаций (педагоги, медицинские работники, педагоги-психологи, социальные педагоги), представители государственных учреждений, участвующие в жизнедеятельности вышеуказанных групп. Категории детей, нуждающихся в психолого-педагогическом сопровождении в образовательной организации; дети, имеющие школьные трудности; дети с социально-педагогической запущенностью: дети и подростки с отклоняющимся поведением; дети из неблагополучных семей и т.д. Субъектами профилактической работы являются: специалисты образовательных организаций (педагоги, медицинские работники, педагоги-психологи, социальные педагоги), специалисты учреждений социальной защиты населения, сотрудники органов внутренних дел, специалисты системы здравоохранения, представители общественных объединений и организаций, способные оказать помощь детям и подросткам, а также занимающиеся профилактикой и оказанием поддержки семьям, оказавшимся в трудной жизненной ситуации, представителями СМИ.

Целью педагогической профилактики суицида является сохранение жизни и здоровья каждого конкретного ученика. Данная цель процесса профилактики суицида определяет его специфические задачи: организацию превентивного взаимодействия школы и других учреждений и органов, работающих с подростком; использования их превентивных возможностей по предупреждению суицида подростка; выбор форм и методов профилактической работы; определения путей и способов деятельности всех категорий воспитателей (включая родителей, работников социальных служб и государственных учреждений).

Цель и задачи обуславливают содержание процесса педагогической профилактики суицида подростков: планирование превентивной деятельности всех служб системы профилактики; диагностика и прогнозирование суицидального риска учащихся; целенаправленное функционирование всех звеньев социально педагогической профилактической системы; индивидуально-личностное превентивное взаимодействие взрослых и подростков, подростков друг с другом; возможное устранение социально-педагогических и иных условий, провоцирующих риск суицидальной попытки; работа по приобретению специальной компетентности всех участников педагогического процесса профилактики; прогнозирование динамики и результатов превентивной деятельности.

Анализируя структурно составляющий процесс педагогической профилактики суицидального поведения подростков, можно отчетливо представить, что выполнение его целей и задач возможно лишь при интеграции образовательного учреждения в окружающую социальную среду. Ключевым понятием для осмысления специфических возможностей регионального уровня в области профилактики является «взаимодействие», под которым понимается взаимосвязь, взаимодополняемость в работе региональных органов образования, государственных организаций различных ведомств, общественных организаций.

Содержательные возможности рассматриваемого процесса реализуются посредством следующих основных функций: образовательно-воспитательные; организаторские; диагностические;

организационно-коммуникативные; компенсирующие; корректирующие; педагогическое сопровождение; прогностические; реабилитационные.

Рассматривая суицид как один из видов девиаций, можно считать, что профилактика должна строиться на принципах системности, комплексности, содержательной насыщенности, целостности, взаимосвязанности, преемственности образовательного процесса. Общие принципы построения профилактической работы конкретизируются в более частных принципах с учетом того или иного уровня профилактики: на уровне личности; на уровне образовательной организации; на уровне государственных учреждений.

В этой связи можно обобщать основные мероприятия по профилактике суицида, проводимые Министерством РК (МОН, МЗиСЗ, МВД) в рамках работы с детьми и подростками в последние годы [2].

Так, например, в 2012 году в организациях образования созданы психологические службы, работают 7,5 тыс. психологов и 3,5 тыс. социальных педагогов. Главной задачей служб является создание благоприятного психологического климата в организации образования. Сегодня такие службы имеются во всех школах.

В 2013 году внесены изменения в учебные программы подготовки психологов и социальных педагогов по вопросам индивидуального консультирования лиц, испытывающих тревожность, профилактики суицидальных намерений и депрессии, коррекционной работы с суицидальными клиентами. Для минимизации рисков возникновения стрессовых ситуаций у школьников в пред- и постэкзаменационный периоды проводилась активная разъяснительная работа с учащимися, родителями и педагогами. В условиях перехода на 12-летнее образование в содержании учебных предметов предусматривалось расширение тем, направленных на формирование стрессоустойчивости, ценностных ориентиров и социализацию личности. Активизировалось сотрудничество с международными и общественными организациями по профилактике суицидального поведения среди детей и молодежи.

При поддержке ЮНИСЕФ проведены международные научно-практические конференции с участием известных казахстанских и зарубежных психологов и психиатров.

Министерством совместно с КазГЮА разработано методическое пособие в помощь педагогам и родителям по определению уровня агрессивности и проявления актов жестокого обращения среди детей. Данное пособие направлено для работы во все регионы.

В этом же году был утвержден Межведомственный план действий по предупреждению суицидов на 2012-2014 годы. В рамках исполнения данного Плана Министерством здравоохранения Республики Казахстан совместно с Детским фондом ООН (ЮНИСЕФ) завершен проект «Исследование распространенности, глубинных причин и факторов риска и защиты в области суицида и суицидальных попыток среди детей и молодежи в Казахстане», который состоял из трех компонентов: анализ случаев завершенного суицида; эпидемиологическое слежение за суицидальными попытками; оценка распространенности и факторов риска.

В 2015 году в республике был организован общественный фонд «Woman's Leadership Fund» в рамках программы «Инициатива в поддержку эффективного управления» при поддержке USAID и фонда Евразия Центральной Азии, в целях реализации проекта «TEENS». Цель проекта – усиление профилактического компонента Проекта по превенции суицидов среди подростков и молодежи, разработанного и реализуемого государством посредством механизмов гражданского участия. Была собрана команда психологов, детских психиатров, в которую вошли специалисты международного уровня. На основе опыта Израиля ими были разработаны детальная концепция и смысловое наполнение сервиса. На основе проекта были проведены семинары, круглые столы для родителей на актуальные темы, такие как профориентация детей, подготовка к ЕНТ, сетевая безопасность, на которых так же обсуждались возможности ресурса.

Благодаря мерам, принимаемым государственными органами, число случаев суицида в 2014 году уменьшилось на 10,9%, а среди несовершеннолетних на 34,2%. Так, если в 2013 году в Казахстане было зарегистрировано 3506 случаев суицида, из них 292 среди несовершеннолетних, то в 2014 году эти показатели составили 3124 и 192 соответственно.

В 2015 году около 4 тыс. человек покончили с собой, из них 201 случай приходится на несовершеннолетних, а всего пытались покончить с собой 485 подростков. На апрель 2016 г. цифра завершенного суицида подростков составила 200 случаев, в январе 2017 года среди несовершеннолетних зафиксировано 20 фактов завершенного суицида и еще 23 попытка

самоубийств. Наиболее опасным суицидальным возрастом является период между 15-17 годами, именно в этом возрасте совершили самоубийство более 60% детей.

В последние годы в социальных сетях появились и представляют серьезную угрозу для детей и подростков такие визуальные игры, как «Синий кит», «Тихий дом», «f 57» [2].

Некоторые из этих игр представляют собой интерактивный квест, игру с дополненной реальностью. Администраторы дают задания в реальности, последнее из которых – суицид. Группы в интернете объединили несколько тысяч подростков, активно эксплуатировали тематику суицида, публиковали психологические и зловещие видео, записи суицидов. Создатели наполняли стены сообществ странными символами – надписями на иврите, цифрами-кодами, картинками и видео со странным лого. «Тихий дом» – это якобы особое состояние сознания, попав в которое человек не может выбраться назад. Тематика игры «Синий кит» была построена вокруг темы китов, которые «совершают самоубийство», выбрасываясь на берег. Данная игра состоит из 50 заданий. Первое – порезать вены и нарисовать на руке лезвием кита. Последнее – повеситься или спрыгнуть.

Безусловно, эти вопросы без определенных знаний педагогов решить невозможно. В связи с этим, в 2016-2017 учебном году по распоряжению МОН РК за счет вузовского компонента была включена в учебный процесс вузов дисциплина «Профилактика психического здоровья и превенция суицидов», в рамках образовательных программ специальностей направления «Образование». На основе этого кафедрой педагогики и психологии КазУМОиМЯ им. Абылай хана разработана учебная программа по данной дисциплине.

Дисциплина «Профилактика психического здоровья и превенция суицидов» является интегративной и занимает особое место при подготовке студентов к выполнению различных видов профессиональной деятельности и решению педагогических задач. Данная дисциплина находится на стыке трех дисциплин: «психологии», «педагогики» и «основ безопасности жизнедеятельности». Изучение дисциплины предполагает наличие у студента комплексных психологических, педагогических знаний по общей, социальной, возрастной и специальной психологии и педагогики, а также владения основными представлениями о чрезвычайных и экстремальных ситуациях.

Цель дисциплины – научить студентов использовать теоретические основы и методы различных отраслей психологии, педагогики в решении комплексных практических проблем профессиональной деятельности.

Дисциплина «Профилактика психического здоровья и превенция суицидов» ориентирует на подготовку студентов к учебно-воспитательной, социально-педагогической и культурно-просветительской профессиональной деятельности. Изучение дисциплины способствует решению типовых задач в данных областях профессиональной деятельности, в частности в области: учебно-воспитательной деятельности; социально-педагогической деятельности; культурно-просветительской деятельности, поможет развить компетентность у студентов в современных теоретических и практических вопросах психического здоровья и превенции суицидов в профессиональной деятельности. Общее количество – 90 часов (2 кредита). Из них: лекции – 15, семинарские – 15, СРС – 30, СРСП – 30. В программе более подробно предлагаются содержание курса по темам, темы семинарских занятий, задания для СРО (СРС, СРСП), примерные темы рефератов, основная литература. Предлагаются также методические рекомендации по организации изучения дисциплины.

Вместе с тем, в реальной педагогической практике такое взаимодействие реализуется недостаточно. Главными причинами являются: отсутствие необходимой координации в работе социальных институтов, что приводит к необоснованному дублированию профилактических мер или, наоборот, к выпадению из профилактического пространства школьников, нуждающихся в поддержке, и низкое информационно-методическое обеспечение профилактической работой.

Необходимость решения этой проблемы обозначена на правительственном уровне. В документах МОН РК о мерах по профилактике суицида среди детей и подростков наряду с анализом обстоятельств совершения суицидов школьниками указывается, что органы, на которых государством возложена задача воспитания подрастающего поколения, не всегда ориентируются на интересы конкретного подростка, не выясняют и не анализируют причины и условия совершения им суицида – в силу этого не могут разработать надлежащую систему мер их профилактики [2]. Прокуратура РК отмечает, что практически во всех материалах проверок по фактам суицидального поведения несовершеннолетних отсутствуют сведения о социально-педагогической помощи и

психологической реабилитации школьников, пытающихся расстаться с жизнью. В документе поставлена задача создания и развития системы социально-психологической помощи ребенку и его семье объединенными усилиями: школы, системы внешкольного образования, медиков, психологов, государственных учреждений и др. Наибольшими возможностями для выполнения этой задачи обладает реабилитационно-воспитательная система, пронизывающая все формы жизнедеятельности подростка [3].

Для построения профилактической системы педагогического учреждения суицидального поведения подростка эффективно использовать положения комплексного подхода, предложенного А.Г. Амбрумовой, методологической основой которого являются положения философии о связи общего, единичного и особенного [3]. С этой методологической точки зрения понятие «комплексный подход» ведет свое происхождение от латинского слова, обозначающего связь, соединение, сцепление структурных элементов какого-либо явления.

Главной особенностью воспитательной системы является смыслоопределяющая роль школы в педагогической профилактике суицидального поведения подростков. Ее статус определен в Основах законодательства Республики Казахстан и в Уставе средней школы. Утверждается также объективными и субъективными обстоятельствами профессиональной деятельности педагогических коллективов.

Определяющее место школы в системе педагогической профилактики, с точки зрения современной педагогической науки, обуславливается наиболее высокой подготовкой учителей к воспитательно-профилактической работе по сравнению с другими ее субъектами (полициями, врачами, родителями и др.). Кроме того, школа имеет материальную базу для проведения дел и мероприятий (встреч, выставок, консультаций врачей и др.), направленных на достижение целей профилактического характера. Школа наделена уникальной возможностью поддержки и воссоздания педагогических кадров, способных вести профилактическую работу, поскольку она владеет реальными средствами профессионально-педагогического ориентирования учащихся.

Школа как лидер организационно-методической работы развивает педагогическую культуру родителей, полиции, представителей учреждений, включенных в систему профилактики; происходит педагогизация их деятельности. Школа занимает центральное место в жизни ребенка, большую часть времени он проводит в стенах школы; она является для его жизненного становления важнейшим социальным институтом [4].

Высокий потенциал школы и ее большие возможности в укреплении эмоционального здоровья подростка, его самостабилизации и готовности противостоять жизненным трудностям отмечали многие исследователи (А.Г. Трахтенберг, Н.В. Малютина, А.Т. Акажанова, М.К. Курбаналиева и др.). Ими было установлено, что школа, наряду со знаниями, может дать ребенку навыки решения кризисных ситуаций, которые встретятся у него на пути.

Несмотря на то, что школа играет особую роль в системе профилактики суицидального поведения, которая заключается в решении задач первичной превенции эмоциональных отклонений в поведении учащихся, как показывает практика, потенциал школы в этом отношении используется в слабой степени.

Существуют три главные причины разрыва между объективными возможностями школы и реальностью. Первая причина носит общепедагогический характер, вторая причина – «управленческий» характер, третья причина – дефицит квалифицированных кадров.

Еще одной не менее важной причиной является то, что у школы не хватает полномочий и административного ресурса для реального осуществления взаимодействия различных органов и учреждений, направления их усилий в единое русло. Для результативной работы школы необходимо также разработать модель эффективности процесса педагогической профилактики суицидального поведения подростков, которая включала компоненты (мотивированный, содержательный, эмоционально-волевой, коммуникативно-стимулирующий), критерии, показатели и уровни. В целях реализации данной модели необходимо определить педагогические условия, обеспечивающие эффективную профилактику суицидального поведения подростков в школе (организация системной работы, направленной на активизацию самопознания подростка, осознанию им жизни, как главной ценности; позитивное изменение внешних условий жизни подростков, способных вовлечь за собой внутренние изменения в личности, индивидуальная психолого-педагогическая поддержка подростка; проведение индивидуальной работы по поддержке подростка группы риска; обогащение специальной компетентности всех субъектов

(педагоги, психологи, медицинские работники, социальные педагоги, родители и др.) системы профилактики).

Таким образом, в предложенной теоретической концепции системной превентивной работы понятие «педагогическая профилактика» раскрывается в следующих характеристиках: у учащихся это педагогически целесообразные изменения в личности в сторону самоукрепления и самостабилизации, у педагогов и родителей – в приобретении специальных знаний и умении их применить в педагогической практике, у специальных служб – в опоре на педагогические пути и методы работы с подростками.

Процесс педагогической профилактики суицидального поведения подростков в условиях средней школы имеет главную цель – сохранение жизни и здоровья ученика; обладает сложной многоуровневой структурой; требует включенности всех субъектов профилактики в деятельность по своевременному распознаванию и торможению суицидальных тенденций учащихся, их специальной подготовленности и методического оснащения превентивной работы.

Список использованной литературы:

1 Узакбаева С.А., Сарканбаева Г.К., Тилеубаева Г.С. Структура и основные направления профилактики суицидального поведения подростков//Научный журнал «Известия», педагогические серии КазУМОиМЯ. – Алматы, 2007. – №2 (45).

2 Суицид: новости про суициды в Казахстане [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.inform.kz.ru>

3 Печенюк А.М. Особенности перевоспитания трудных подростков с отклонениями в эмоционально-волевом развитии: автореф.... дис. канд. пед. наук. – М., 1995.

4 Амбрумова Г.А., Вроно Е.М., Комарова Л.Э. Суицидальное поведение в ряду других девиаций подростков//Комплексные исследования в суицидологии: Сборник научных трудов. – М., 2006. – С.52-63.

IR STI 14.35.02

Sh.Zh. Kolumbayeva¹

¹candidate of Pedagogical Sciences,

professor of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai,

kolumb_09@mail.ru

CONTEMPORARY PROBLEMS OF PEDAGOGICAL INTERACTION OF THE CLASS TEACHER WITH PARENTS

Abstract

The article describes some of the forms and methods of work of the class teacher with parents. Family and school education is carried out in an indissoluble unity. Family as a part environment of educating and developing students of class. Modern science emphasizes the priority of the family in raising a child, which is manifested in a variety of forms of influence, in the continuity and duration of the latter, in the range of values that assigns a person growing up. But not all families fully implement the whole complex of educational opportunities the impact on the child. In the context of the growing material and social stratification of society, the work with the family should be given particular importance. Recognition of the priority of family upbringing assumes building a specific relationship between family and school. Cooperation of family and school in the upbringing of students is one of the ways to improve family upbringing of children. The interaction objectives it is formation of an active pedagogical position of the parents, assisting the parents in mastering with pedagogical knowledge and skills, active participation of parents in the upbringing of children.

Keywords: upbringing, pedagogical interaction, the family, the cooperation of family and school

Ш.Ж. Колумбаева¹

¹п.ғ.к., профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
kolumb_09@mail.ru

СЫНЫП ЖЕТЕКШІСІНІҢ АТА-АНАЛАРМЕН ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ӘРЕКЕТТЕСУІНІҢ ЗАМАНАУИ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аңдатпа

Мақалада сынып жетекшісінің ата-аналармен кейбір жұмыс түрлері мен әдістері сипатталған. Отбасы және мектеп тәрбиесі ажырамас бірлікте жүзеге асырылады. Отбасы сынып оқушылар ортасының тәрбиелік және дамытушылық құрамдас бөлігінің бірі болып табылады. Қазіргі заманғы ғылым баланы тәрбиелеуде отбасының басымдық екенін көрсетеді. Бұл нысандарын әсер ету жағынан, соңғының үздіксіздігі мен ұзақтығында, құндылық диапазонында, оларды өсіп келе жатқан адам меңгеруінде көрінеді. Бірақ отбасының барлығы балаға тәрбиелік ықпал етуде мүмкіндіктерін толық кешенде іске асырмайды.

Қоғамның үдемелі материалдық және әлеуметтік қабаттасу жағдайында отбасымен тиіс жұмыстың ерекше мәні бар. Отбасылық тәрбиенің басымдылығын растау отбасы мен мектеп арасында ерекше қатынастарды орнатуды көздейді. Оқушыларды тәрбиелеуде мектеп пен отбасының ынтымақтастық жолдарының бірі отбасылық тәрбие беруді жетілдіру болып табылады. Сынып жетекшісінің ата-аналармен өзара іс-қимыл міндеттері ата-аналардың белсенді педагогикалық ұстанымын қалыптастыру, ата-аналарды педагогикалық біліммен іскерліктермен қаруландыру және бала тәрбиесінде ата-ананың белсенді қатысуы.

Түйін сөздер: тәрбие, педагогикалық әрекеттесу, отбасы, отбасы мен мектептің ынтымақтастығы

Ш.Ж. Колумбаева¹

¹кандидат педагогических наук, профессор
Казахского национального педагогического университета имени Абая,
e-mail: kolumb_09@mail.ru

СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ КЛАССНОГО РУКОВОДИТЕЛЯ С РОДИТЕЛЯМИ

Аннотация

В статье описаны некоторые формы и методы работы классного руководителя с родителями школьников. Семейное и школьное воспитание осуществляется в неразрывном единстве. Семья является одной из составляющих воспитывающей и развивающей среды учащихся класса. Современная наука подчеркивает приоритет семьи в воспитании ребенка, проявляющийся в многообразии форм воздействия, в непрерывности и длительности последнего, в диапазоне ценностей, которые присваивает подрастающий человек. Но не все семьи в полной мере реализуют весь комплекс возможностей воспитательного воздействия на ребенка. В условиях нарастающего материального и социального расслоения общества работе с семьей должно придаваться особое значение. Признание приоритета семейного воспитания предполагает выстраивание специфических отношений семьи и школы. Сотрудничество семьи и школы в воспитании учащихся является одним из путей совершенствования семейного воспитания детей. Задачами взаимодействия классного руководителя с родителями являются формирование активной педагогической позиции родителей, вооружение родителей педагогическими знаниями и умениями, активное участие родителей в воспитании детей.

Ключевые слова: воспитание, педагогическое взаимодействие, семья, сотрудничество семьи и школы

Upbringing is the most important function of society since ancient times. Without the transfer of social and historical experience from one generation to another, without involvement of youth in social and industrial relations, the development of society, the preservation and enrichment of its culture, the existence of human civilization are impossible. Our generation is future of our country, the child must be brought up properly from an early age.

Factors of the influence on upbringing different factors are included in the upbringing of the children; however, the following are considered the most important: the family and the school, that is, the teacher.

Family and the school are the two factors which are considered to be the most important for the development of the personality from the point of view of upbringing.

Everyone knows that personality formation starts in the family. The family lays the foundation of the necessary human qualities: love of friends, kindness, tenderness, compassion, commitment, understanding, optimism, determination and other equally important human virtues.

The school is an institution, which cannot limit its function only to transferring knowledge, habits and skills, which are realized in the teaching process (the educational component). On the contrary, the school should enforce the upbringing component.

Modern society is developing too quickly that some people just are not managing and are lost in the maelstrom of socio-economic and geopolitical processes. The absence of economic stability (a high labor busyness of the parents or problems to have a job) and a reorientation of life values (from the moral and spiritual sphere to material and household) cause the decreasing the number of family's members: the number of families with one child is increasing, which also leads to a certain alienation between children and the child's egoism; couples without children and left children are appearing. All this facts together make a crisis of the family's upbringing, which is also a topical peculiarity of the world in the XXI century. This problem shows in the following things:

- lowering the general level of family's upbringing;
- changing orientations and criteria of the upbringing;
- using unreasonable forms and methods of the upbringing influence;
- weakening spiritual connections between family's members;
- indeterminate the child's status and place.

In the context of the growing material and social stratification of society, the work with the family should be given particular importance. Recognition of the priority of family upbringing assumes building a specific relationship between family and school. The novelty of this relationship is determined by the terms "partnership" and "interaction." Partnership means dialogue "on equal terms", where the privilege to specify, monitoring, evaluation belongs to no one. Interaction is a way of organizing cooperation in joint activities, that is carried out on the basis of acceptance and understanding of members each other this is the interaction for the purpose of productive communication [1].

Cooperation of family and school in the upbringing of students is one of the ways to improve family upbringing of children. This interaction can be fruitful only if there is information about the condition of the family pedagogical process. The class teacher should try to have the following information about the student family:

- General information about the parents or people substituting them;
- The living conditions of the family and its material security;
- Educational level of the family, the interests of the parents to the school and to the life of a child in the collective students;
- The level of pedagogical culture of parents;
- The authority of the family in the eyes of a child;
- The degree of importance of upbringing influence of parents on the child;
- Family traditions, customs and rituals;
- The position of the child in the family (favourable, unfavourable);
- Family upbringing opportunities.

The class teacher identifies opportunities for parents to bring them to the organization of upbringing work in the classroom and school, performing various types of work.

The study of students' family allows teacher to get acquainted with the student himself, to understand the way of life of the family, his traditions and customs, spiritual values, style of relations between parents and the child.

L.N. Sedova, N.P. Tolstolutskih basing on the study and synthesis on theory and practice of the interaction the class teacher with parents, offer to build a cooperation of family and class teacher on mutual trust and respect, mutual support and assistance, patience and tolerance towards each other. The cooperation of the class teacher and the family - is the result of a focused and long-term work, which implies first and foremost a comprehensive and systematic study of the family, especially, the family environment and upbringing of the child [2].

N.M. Borytko, I.A. Solovtsova and A.M. Baybakov [3] note that at the beginning of work with the class the class teachers and teachers get acquainted parents with their positions in professional and educational activities, with the aim, objectives and programs for their future work with class, with the plan of upbringing work. At the beginning of each academic year, parents should be familiarized with the specifics of the next stage of learning, new things, the peculiarities of the new teachers. The same information is useful before the onset of especially significant events - excursions, trips to the nature, examinations. Lack of information - the first reason for the increased nervousness, conflictness in the

relationship. At the same time it is preferred to speak about the child's progress in public, and discuss the development and behavioural problems "face to face".

In the school practice are used mass, group and individual forms and methods of work with parents. All of them are aimed at improving the pedagogical culture of parents, to strengthen the interaction between schools and families, to strengthen its upbringing potential, as well as to attract parents to the upbringing of children of the class.

In the educational process practice three main directions of the class teacher with the parents:

- Psycho-pedagogical education of parents;
- The involvement of parents in the educational process;
- Students' families' participation in the management of the educational process at school.

Parents may be included in extra-curricular affairs (CFR, "Cheerful starts" tourist meeting); excursions (in the manufacturing, in the nature, in the exhibitions); labour practices (school companies, camps of work and leisure); vocational guidance (meetings, school counseling, clubs and electives in the profile of their activities); co-management of school (School Council, the Council of promoting the family and school, school and class parents committee, the board of trustees).

The representatives of parents, teachers' permanent assistants are the part of **a whole-school parent council**. *This is coordinating headquarters of the various work with all parents, combining school and family efforts to solve educational problems.*

The most important form of *collective interaction of teachers with family is the parents' committee*, which may be selected by parent meeting for the entire school year. Parent committees are involved in the running of the school and decide the following issues: setting feedback "parents → school"; help the class teacher in the organization of parents' meetings, exchange of experience of family upbringing; participate in the improvement of the material base of schools, organization of students' work and leisure activities.

Parent committee of class tends to attract parents and children in the organization of classroom affairs, solving collective problems of life. The same functions are performed by the school parents' committee, which is composed of representatives of the primary groups, implements the decisions of the Conference of the parent or the school community meetings.

Significant place in the work of the class teacher with parents is given to psychological and pedagogical education. The accumulation of psychological and pedagogical knowledge of the parents must be closely linked with the development of their pedagogical thinking, practical skills in the field of education.

Parental trainings are active forms of work with parents who are aware of the problems announced by the teacher, and want to get rid of them. The most effective is the training, which involves parents and children, it is called a training session of a parental efficiency. Based on the current problems, the teacher with the help of the school psychologist develops and carries out a series of exercises with parents and children.

Slastenin V.A. and others point out that not even the systematic, but individual collective affairs of the class, conducted jointly with parents, have a great upbringing effect.

Extracurricular activities carried out together with parents, always have "a great success", the children really like it when the parents along with them perform any work, when they feel their support. Parents can participate in the organization of events; can perform assigned work (decoration of newspapers, the implementation of handicrafts, and etc.). Both parents and children like to participate together in the competition programs, intellectual games, and sport competitions. Parents can take part by their initiative organize recreational activities.

Themed activities carried out by parents, cause children to be proud of their parents who are acting as teachers. Depending on the profession, parents can carry out the following activities:

- Doctor - consultations on health, healthy life styles;
- Police –Traffic Laws;

Or any specialist can simply make a presentation of their profession to the children who better navigates the future choice of their profession.

A traditional form of collective work with parents it is *parental meeting*. School parent meetings are usually held twice a year. Class parent meetings are held four or five times a year. They are effective only when at meetings are not only summarize the results of progress, but also consider the current educational problems.

Preparing and conducting parent meetings must take into account a number of the following important provisions:

- atmosphere of cooperation of school and family in strengthening program for the implementation of the pros and elimination of cons in the character and behaviour of the child;
- intonation of meeting (advise and think together);
- teacher professional reserve - knowledge, competence (knowledge of the life of every child not only in school but also outside it, knowledge about the level of their needs, health status, relationship in children's collective);
- good, trusting relationship (kindness, heartiness, mutual understanding, mutual help);
- the main indicators of the effectiveness of the parent meetings (active involvement of parents, an atmosphere of active discussion of the issues raised, the exchange of experiences, questions and answers, tips and tricks).

Class parent meetings – a traditional form of work. Meanwhile, the method of assembly needs to be improved. One of the approaches to the organization of class meetings - problematic formulation of the meeting topic, for example: "Getting rid of the difficulties or clash with them helps to educate children", "Can I be late to the upbringing of kindness, responsiveness?" and some others. But there must be not only a problem formulation, but also concerned conduction of the meeting.

At the parents' meetings specific questions should be put about life and education of children in the family: how to send a child to school (for parents of first-graders), how to organize the daily routine of students of all ages, features of upbringing of younger schoolchildren, teenagers, high school students, how to teach children to work, organize their leisure time in the family, how to strengthen parental authority. Parents meeting should not turn into a trial of the parents of "difficult children". The class teacher should make sure that the parents are not afraid to entrust him any information about their children. Parents are in need of expert advice, and not in the teachings, reproaches and complaints relating to their children.

It is necessary to prepare for parent meetings: to organize an exhibition of creative works of students per quarter, to prepare small presentations about important dates, scientific discoveries and so on.

Depending on the specific tasks allocated there are different types of class parent meeting: organizational, thematic, finals and combined.

Regardless of the type of parent meetings some general requirements are defined for its organization:

- Timely information about its conduct to parents;
- Tactful information about the positive changes in the upbringing and learning of their children to parents, information class life as a united team (of plans, achievements, development of humanitarian relations);
- identifying areas for further joint activities with parents and management aspects of the educational process, class, school, mobilization of them for this cooperation;
- Creation of psychologically comfortable environment to communicate with parents.

Thus, the family and the school - is two links on the same chain. Their common Goal is education and upbringing of the future generation, creation favourable conditions for the full development of the individual.

The school and the family in close cooperation should not only train and bring up their children, but also to take care of creation of all conditions for their happy and creative lives. In the course of such life children are prepared for adult life, working and creativity.

References:

1 Куликова, Т.А. *Семейная педагогика и домашнее воспитание: Учебник для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений. [Текст] – М.: Издательский центр «Академия», 2009. – 232 с.*

2 Седова, Л.Н., Толстолицких Н.П., Сергеева В. *Основы семейного воспитания. – М.: Академия, 2013. – 128 с.*

3 Борытко Н.М., Соловцова И.А., Байбаков А.М. *Теория и методика воспитания: учебник для ст-тов пед. вузов; под ред. Н.М. Борытко. – Волгоград: Изд-во ВГИПК РО, 2006. – 98 с.*

Б.С. Каримова¹, Р.К. Михалев², А.Т. Дүйсебек³

¹кандидат филологических наук, директор Республиканского научно-практического центра «Учебник» МОН РК, Астана, Казахстан

²ведущий научный сотрудник Республиканского научно-практического центра «Учебник» МОН РК, rishad_mikhalev@mail.ru, Астана, Казахстан

³кандидат сельскохозяйственных наук, заместитель директора РНПЦ «Учебник» МОН РК, duisebek56@mail.ru, Астана, Казахстан

МИРОВОЕ УЧЕБНОЕ КНИГОИЗДАНИЕ, ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ

Аннотация

Мир изменяет свое отношение ко всем видам образования. Все больше укрепляется понимание того, что самой важной ценностью и основным капиталом нынешнего общества является образованный человек, который способен к дальнейшему учению, поиску, освоению новых знаний, постоянному развитию умений и навыков.

Этим объясняется огромное внимание в обществе к учебным изданиям (учебникам, учебно-методическим и дидактическим пособиям в обычном, мультимедийном электронном форматах и в виде видеоуроков), которые считаются основными средствами обучения. В них отражается уровень развития знаний в различных образовательных областях. Через учебные издания обеспечивается внедрение, реализация целей и содержания знаний в современном образовании.

В статье проанализированы мировые тенденции в улучшении качества учебных изданий, приведен опыт ряда стран по организации разработки и экспертизы учебной литературы.

Изучен опыт ряда зарубежных стран в учебном книгоиздании в контексте современных требований к качеству обучения. Проведенный анализ показал, что в большинстве стран наблюдается повышение роли государственного контроля, которое охватывает все основные процессы учебного книгоиздания. Государственные органы осуществляют контроль качества учебников на основе экспертизы.

Ключевые слова: мировые тенденции в образовании, зарубежный опыт разработки и экспертизы учебной литературы, повышение качества учебной литературы

Б.С. Кәрімова¹, Р.К. Михалев², А.Т. Дүйсебек³

¹филология ғылымдарының кандидаты, ҚР БҒМ «Оқулық» Республикалық ғылыми-практикалық орталығының директоры, Астана, Қазақстан

²ҚР БҒМ «Оқулық» Республикалық ғылыми-практикалық орталығының жетекші ғылыми қызметкері, Астана, Қазақстан

³Ауыл шаруашылығы ғылымдарының кандидаты, ҚР БҒМ «Оқулық» Республикалық ғылыми-практикалық орталығы директорының орынбасары, Астана, Қазақстан

ОҚУЛЫҚ БАСЫП ШЫҒАРУДЫҢ ӘЛЕМДІК ҮРДІСІ, НЕГІЗГІ ТЕНДЕНЦИЯЛАР

Аңдатпа

Қоғамның білім беру жүйесіне қарым-қатынасы үздіксіз өзгеріп, әртараптанып келеді. Қазіргі қоғамның ең үлкен капиталы және қуатты тетігі өз бетімен оқуға, ізденуге, өз біліктілігін үздіксіз дамытуға қабілетті

білімді адам екені туралы ұстаным барған сайын нығайып келеді. Осы себепті де білімнің негізгі көзі болып қалып отырған оқу әдебиеттеріне, оқу құралдарына, мультимедиялық электрондық форматтағы құралдарға, видеобақтарға баса назар аударылып отыр. Олардың деңгейімен елдің білім беру деңгейі анықталады. Оқу басылымдары арқылы білімнің заманауи мазмұны, оның мақсаттары әртүрлі тәсілдермен жүзеге асырылады.

Мақалада оқу басылымдарының сапасын жақсартудағы әлемдік үрдістерге талдау жасалып, оқу басылымдарын әзірлеу және сараптама жасауды ұйымдастыру бойынша бірқатар шетелдердің тәжірибесі көрсетілген. Оқытуға қойылатын жаңа талаптар аясында бірқатар елдердің оқу әдебиеттерін әзірлеудегі тәжірибесі талданған.

Талдау барысы оқу басылымдарын әзірлеуде, оның барлық сатыларында мемлекеттік бақылау мен реттеудің ролінің күшейіп келе жатқанын көрсетті. Мемлекеттік органдар оқу әдебиетінің сапасына сараптама жүргізуді көбіне өз құзырында ұстайды.

Түйін сөздер: әлемдегі оқу кітаптарын басып шығарудағы негізгі үрдістер, оқу әдебиеттерін әзірлеу және сараптаудағы шетелдік тәжірибе, оқу әдебиеті сапасын арттыру

B.S. Karimova¹, R.K. Mikhalev², A.T. Duysebek³

¹candidate of Philology, Director of the Republican scientific and practical center "Uchebnik" of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan, Astana, Kazakhstan

²leading Researcher of the Republican scientific and practical center "Uchebnik" MES RK Astana, Kazakhstan

³candidate of agricultural sciences, deputy director of RSPC "Uchebnik" MES RK Astana, Kazakhstan

WORLD TRAINING CURRICULUM, MAJOR TRENDS

Abstract

The world changes its attitude to all kinds of education. The understanding that the most important value and the basic capital of the present society is the educated person which is capable to the further teaching, search, development of new knowledge, to constant development of abilities and skills becomes more and more strengthened. This explains the huge attention in society to educational publications (textbooks, teaching and methodological and didactic manuals in the usual, multimedia electronic formats and in video lessons), which are considered the main means of education. They reflect the level of development of knowledge in various educational fields. Through the educational publications is ensured the implementation, implementation of the goals and content of knowledge in modern education.

The article reveals the main trends in the worldwide educational book publishing, gives instances of the production of educational publications in a various countries around the world. The authors draw attention to the best foreign experiences in the production of textbooks and the experience of the best foreign publishers, which can be used to improve the procedures for the development and expertise of educational materials.

The experience of a number of foreign countries in the educational book publishing in the context of modern requirements to the quality of teaching has been studied. The analysis showed that in most countries there is an increase in the role of state control, which covers all the main processes of educational book publishing. State bodies monitor the quality of textbooks on the basis of expertise.

Keywords: tendencies in world educational book publishing, foreign experience of development and expertise of educational literature, improvement of education literature quality

Современные реалии таковы, что мир меняется намного быстрее, чем человечество успевает осмысливать происходящие процессы. Осмысливать изменения трудно, еще сложнее – управлять ими. Происходит эволюция знания в информационном обществе, человечество вошло в новый тип цивилизации – информационный. Современная цивилизация существенно расширила коммуникативную среду, в которой живет и действует человек. В таких условиях происходит активная структурная и содержательная модернизация всего образовательного пространства, в том числе образовательных ресурсов.

Мировое образовательное пространство объединяет национальные образовательные системы разных типов и уровней, значительно различающиеся по философским и культурным традициям, уровню развития, целей и задач. Оно представляет собой многообразную и многогранную систему, которой характерны важные общие тенденции развития.

Первая тенденция – повсеместное ориентирование на переход от элитного образования к высококачественному образованию с соответствующими условиями и учебными ресурсами для всех.

Вторая тенденция заключается в углублении сотрудничества между странами в сфере образования, в том числе обмен опытом при создании новых образовательных ресурсов, распространение международных учебных изданий (в том числе учебников).

Третья тенденция выражается в увеличении гуманитарной составляющей за счет введения научных и учебных дисциплин, ориентированных на человека: политологии, психологии, социологии, культурологии, экологии, эргономики, экономики. Это объясняет массовое увеличение учебных изданий по этим дисциплинам.

Четвертой тенденцией является распространение инноваций-нововведений при сохранении национальных традиций и идентичности. Образовательное пространство становится поликультурным и ориентированным на развитие человека и современной цивилизации в целом, более открытой для формирования международной и локальной образовательной среды.

Мир изменяет свое отношение ко всем видам образования. Все больше укрепляется понимание того, что самой важной ценностью и основным капиталом нынешнего общества является образованный человек, который способен к дальнейшему учению, поиску, освоению новых знаний, постоянному развитию умений и навыков [1].

Этим объясняется огромное внимание в обществе к учебным изданиям (учебникам, учебно-методическим и дидактическим пособиям в обычном, мультимедийном электронном форматах и в виде видеуроков), которые считаются основными средствами обучения. В них отражается уровень развития знаний в различных образовательных областях. Через учебные издания обеспечивается внедрение, реализация целей и содержания знаний в современном образовании.

Нами был изучен опыт ряда зарубежных стран в учебном книгоиздании в контексте современных требований к качеству обучения. Проведенный анализ показал, что в большинстве стран:

- процесс подготовки учебной литературы по всем учебным дисциплинам основывается на продуманной системе соответствующих законов и нормативных документов;

- алгоритм современного учебного книгоиздания представляет собой достаточно четкую систему, включающую в себя следующие элементы: основные этапы процесса управления качеством (подготовку, разработку, оценку), критерии оценки качества, деятельность субъектов авторских сообществ и административного управления;

- при министерствах образования функционируют отделы по подготовке и изданию учебников, которые призваны контролировать качество выпускаемых учебников;

- издание учебной литературы осуществляется издательствами в строгом соответствии с учебными программами, утвержденными министерствами образования;

- структурно-содержательные характеристики учебных изданий, оформление, методические особенности содержания учебного материала, используемые в учебнике иллюстративные материалы, как правило, отражают идеологию и образовательную политику в стране, национально-специфические особенности и язык;

- при разработке учебников учитываются мнения научной, педагогической, родительской, общественности;

- имеет место выраженная тенденция к увеличению доли учебной литературы, соединяющей в себе функции учебных изданий различных жанров: учебника, рабочей тетради, справочного пособия, хрестоматии;

- достигается снижение себестоимости учебных изданий и расходов на реализацию книжной продукции, существует особая налоговая политика;

- значительно увеличивается количество учебно-методических ресурсов, размещаемых на площадках интернета.

Следует отметить повышение роли государственного контроля, которое охватывает все основные процессы учебного книгоиздания. Государственные органы осуществляют контроль качества учебников на основе экспертизы. Например, в России это осуществляется в процессе совершенствования педагогической, научной, общественной, этнокультурной и региональной экспертиз. Рассматриваются предложения об отзыве отдельных, рекомендованных в Перечень учебников и ограничении количества альтернативных учебников до трех.

В Южной Корее, Японии и Сингапуре контролируется соответствие учебников содержанию учебных программ и поэтому считается необходимым и целесообразным сотрудничество и

взаимопомощь между разработчиками учебных программ и учебников. Государственные органы осуществляют контроль качества учебников, акцент делается на воспитывающую миссию учебника, выделение национальных приоритетов. Большое внимание уделяется направленности учебников на формирование исследовательской деятельности.

В США и в Канаде в условиях отсутствия единых федеральных учебных программ, разработка учебников проходит через обширные и достаточные жесткие процессы экспертизы, тестирования, организуемые государственными органами для того, чтобы гарантированно обеспечивать цели и задачи обучения. Школьные учебники по всем учебным дисциплинам, в основном, издаются частными издательствами в строгом соответствии с учебными программами, утвержденными министерствами образования каждого штата и провинции. Они самостоятельно разрабатывают свои стандарты образования. Учителя имеют право выбора учебных материалов. В процесс создания учебников нередко вмешивается общественность (например, родители школьников или представители общественных движений). После того, как учебные материалы дорабатываются и издаются, местные консультанты по вопросам образования предоставляют всю информацию об учебной литературе местным органам образования, чтобы гарантировать их доступность.

В практике ведущих европейских стран (Германии, Великобритании, Австрии и других) существует два варианта учебников: первый – целостная учебная книга, освещающая полный годовой курс, изучаемый в классе, второй – модули, в которых рассматриваются конкретные темы. В большинстве европейских стран рынок учебников открыт и свободен, осуществляется взаимное использование учебной литературы. Но качество содержания учебников при этом должно соответствовать европейским стандартам. За выбор учебников отвечают департаменты образования, школы и учителя. Считается, что в авторских группах при разработке учебников обязательно должны быть практикующие педагоги.

В Норвегии существует система правительственного одобрения учебников, контроля над учебной литературой. Функционируют 4 основных издательства, конкурирующих в секторе рынка учебных изданий. Рукописи авторов – педагогов высшей квалификации направляются в Национальный центр усовершенствования учебных материалов для изучения и экспертизы. Все дополнительные учебные материалы для изучения активно размещаются в Интернете [3].

В Великобритании учебные комплексы создаются авторскими коллективами. Издательство имеет в штате несколько методистов по разным предметам. Методисты внимательно изучают материал, который предлагается авторами. Авторы корректируют замечания, сделанные методистами, затем материал предлагается для апробации учителям школ. После полученных рекомендаций и замечаний, учебники корректируются авторами. Авторы и методисты подбираются издательствами со знаниями психологии. После издания учебной литературы авторы и методисты с целью разъяснений, проводят методические семинары среди широкого круга учителей данного предмета. Кроме того, издательства имеют *региональные методические центры*, которые участвуют как в апробации, так и в постоянном проведении методических семинаров. Процесс написания учебника и его издания занимает в среднем от 3, до 5 лет.

В Марокко учебная литература разрабатывается в соответствии с учебной программой, отражающей четыре набора ценностей, которые изложены в Национальной хартии образования и обучения, а именно:

- 1) ценности ислама;
- 2) ценности марокканской идентичности, ее культурные и этические принципы;
- 3) ценности гражданства;
- 4) ценности прав человека и их универсальные принципы.

Учебная литература для школ Израиля разрабатывается в соответствии с учебными программами, утверждаемыми министерством. В перечень заказа школ этой страны включаются только учебники и учебная литература, утвержденные и рекомендованные министерством образования и соответствующие определённому набору критериев, которые учитывают:

- эффективное взаимодействие всех участников учебного процесса в школе;
- использование необходимой информации из различных источников и средств массовой информации;
- организацию учебной информации в соответствующем порядке;
- развитие лингвистической и этнокультурной осведомленности обучающихся.

Примечателен опыт Южной Кореи. Этапы и процессы разработки учебной литературы в этой стране включают:

- объявление государственной программы по разработке учебных материалов;
- министерство образования определяет научно-исследовательский институт и доверяет ему разработку учебной литературы;
- институт организует авторские коллективы, состоящие из 10 человек каждый;
- авторские коллективы разрабатывают первый проект рукописи;
- советы по обзору и оценке, созданные министерствами, изучают проект рукописи, делают замечания и дают рекомендации;
- авторские коллективы готовят второй, а затем окончательный проект учебного издания с учетом замечаний и рекомендаций.

Методические аппараты корейских учебников имеют следующие особенности:

- 1) в конце каждой главы размещается резюмирующий материал;
- 2) в конце каждого параграфа предлагаются примерные способы выполнения заданий, в том числе и домашних;
- 3) предлагаются разнообразные учебные задания различного типа и видов;
- 4) в учебниках соблюдается соотношение теоретического и практического материала в пропорции 1 к 2 соответственно;
- 5) отдельными блоками дается дополнительная информация;
- 6) различными приемами выделяются важные понятия, формулы, определения, закономерности;
- 7) указываются наиболее распространенные грубые ошибки при работе с учебным материалом учебника.

В учебниках и учебных пособиях для школ Южно-Африканской республики учитываются социальные преобразования в стране, технологии активного и критического обучения, знания и навыки, отражается учебная прогрессия на перспективу (пропедевтика), а также права человека и их всеохватность, учет опыта, традиций и знаний коренных народов страны.

В мировом образовательном пространстве актуальным является вопрос о цифровых образовательных ресурсах. Интересен опыт по созданию электронных дополнительных материалов для учащихся, накопленный в Великобритании, где их созданием занимается большинство издательств. Как правило, они содержат богато проиллюстрированные учебные, дополнительные и справочные материалы к изучаемым темам: звуковое сопровождение, помогающее ориентироваться в материале и управлять программой; имеют развивающие игры, привязанные к темам учебника и специально составленную программу по проверке знаний и достижений учащегося с возможностью отсылки к неусвоенному материалу. Привлекает внимание опыт разработки программ, которые могут использоваться в локальной сети, предусматривающие возможность для учителя и ученика работать с программой параллельно. При этом учитель имеет возможность просмотра результатов работы ученика практически в режиме on-line. Существуют разные варианты «материального воплощения» таких пособий. Это и высококачественные CD, выпускаемые с лицензией на неограниченное число пользователей и другие версии, вложенные в учебники и пособия для учителей [4].

Заслуживает внимания опыт по созданию дополнительных материалов на электронных носителях, накопленный в Сингапуре. Здесь создана национальная система на правительственном уровне. Правительство рассматривает одним из приоритетных направлений развития образования приобщение подрастающего поколения к информационным технологиям. Для реализации этой цели, на уровне правительства принято решение о необходимости построения учебного процесса так, чтобы 30 процентов учебного времени учащиеся проводили за компьютером. Для этого из бюджета страны выделено 50 млрд. долларов на обеспечение школ компьютерами из расчета один компьютер на двух учеников и один ноутбук на двух учителей. Уже сегодня все школы имеют доступ к сети интернет, в большинстве из них уже создана внутренняя сеть (интернет). Следующим шагом в реализации стратегии правительства является разработка учебных материалов для наполнения сетей. Представляет интерес учебный опыт по синхронизации содержания учебников с информационно-коммуникационными технологиями.

В министерстве образования Сингапура совместно с педагогами определено, что по части учебных предметов для некоторых возрастных групп, разрабатывать CD и использовать в учебном процессе не имеет смысла. Зато большое количество CD разработано по предметам естественного цикла. Они содержат в основном демонстрационные материалы, иллюстрирующие физические,

химические явления, географические и биологические процессы, которые невозможно продемонстрировать в классе, а также блоки заданий для самоконтроля и оценки достижений учащихся учителем [4].

Интересен опыт Республики Кореи по использованию современных образовательных ресурсов в школах. Их разнообразные электронные пособия применяются на уроках по всем предметам. Страна является признанным лидером в области электронного обучения.

Выраженной тенденцией в международной практике выпуска учебников и учебных изданий является усиление акцента на внутреннюю экспертизу учебных материалов в издательствах. В условиях конкуренции, в издательствах дорожат своей репутацией и не позволяют себе выпускать учебные материалы с сомнительным, плохо проверенным качеством. Поэтому на постоянной основе для проведения экспертиз привлекаются высококвалифицированные эксперты, труд которых высоко оплачивается. Одновременно издательства предъявляют достаточно жесткие и конкретные требования к авторам и авторским коллективам. Выпуск учебных материалов, вызвавших негативную реакцию в педагогических и родительских сообществах, для издательств является чрезвычайным событием, порой с катастрофическими последствиями.

В большинстве европейских стран в последние годы наблюдается тенденция слияния издательств как внутри страны, так и постепенного их превращения в крупные международные корпорации. Так, под эгидой издательской корпорации «Pearson Education» (Великобритания) объединились такие известные издательства, как «Longman», «Macmillan USA, Inc.», недавно к ним присоединилось издательство «Penguin». Превращается в крупную международную корпорацию издательство «Klett» (Германия). Очень активную политику укрупнения и концентрации проводит французское издательство «NATHAN».

Анализ показывает, что такая тенденция связана, прежде всего, с обострившейся необходимостью создания более рентабельной системы производства, распространения книг и учебных изданий, повышения их качества.

Мировой тенденцией является поиск нового формата учебных изданий, в частности учебников. Возможно, новые учебники должны состоять из двух неодинаковых по объему [2], учебному содержанию, функциональному назначению, техническому исполнению частей: основной (на длительный период времени с изложением фундаментальных основ учебного предмета, с акцентом на развитие предметной культуры) и меньшей, дополняющей, активной, которая может заменяться, обновляться. Эта часть учебника выстраивается на основе ценностно и личностно ориентированных, деятельностных, коммуникативных подходов и направлена на творческое и функциональное применение знаний, их совершенствование, на развитие навыков широкого спектра.

В Республике Казахстан, после обретения независимости, внимание ученых и практиков привлекли проблемы разработки содержания учебных изданий. Данной проблематике были посвящены работы А.Е. Абылкасымовой, Ж.А. Караева, А.К. Кусаинова, У.А. Асыллова, Н.О. Жетпеисовой, А.Т. Галиевой, К.Н. Сармановой, Н.Н. Нурахметова, Т.Т. Галиева и других ученых. Прделана важная работа, способствовавшая кардинальным качественным сдвигам, усовершенствована нормативно-правовая база организации экспертных работ на основе государственных общеобязательных стандартов образования, типовых учебных программ. Утверждены Правила организации работы по подготовке, экспертизе, апробации и проведению мониторинга, изданию учебников, учебно-методических комплексов и учебно-методических пособий [5]. Разработаны Требования к современному учебнику. Постоянно обновляется база экспертов учебных изданий по всем уровням образования, разработаны требования оценки качества их работы.

Вместе с тем, в отечественном учебниковедении недостаточно разработаны вопросы, касающиеся методологии, методики подготовки, экспертизы и издания учебников и учебно-методических комплексов с учетом современных тенденций в образовании. Слабо используется инновационный опыт мирового учебного книгоиздания для достижения более высокого качества в подготовке, экспертизе и издании учебной литературы в Республике Казахстан.

На основании вышеизложенного анализа мирового опыта учебного книгоиздания для модернизации и коренного повышения качества учебных ресурсов, в частности учебников в Республике Казахстан, считаем необходимым:

1. Разработать теоретические основы создания современного учебника, соответствующего условиям информационного общества. Для этого необходимы фундаментальные исследования по методологии разработки и оценки качества учебных изданий.

2. Совершенствовать процедуры производства учебной литературы и его экспертизы на основе анализа и внедрения лучшего мирового опыта.

3. Совершенствовать законодательные основы подбора, подготовки и организации творческой деятельности авторских коллективов.

4. Повысить качество разработки стандартов образования и учебных программ, поскольку качественные учебники могут быть созданы только при условии наличия содержательных, всесторонне продуманных и признанных научной и педагогической общественностью учебных программ.

Список использованной литературы:

- 1 Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості. – Киев: Видавництво ТОВ «КММ», 2006.
- 2 Под ред. Абылкасымовой А.Е., Рыжакова М.В. Концептуальные проблемы создания и совершенствования школьных учебников. Научно-методическое издание. – Астана, 2011. – С.59.
- 3 Образовательная система Норвегии. <http://www.russisk.org> Русский портал, 21.02.2012 г.
- 4 Каримова Б.С., Кусаинов Г.М. Международный опыт подготовки, экспертизы и издания учебников. Методическое пособие. – Астана: РНПЦ «Учебник», 2012. – 35 с.
- 5 Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 24 июля 2012 года №344 «Об утверждении Правил организации работы по подготовке, экспертизе, апробации и проведению мониторинга, изданию учебников, учебно-методических комплексов и учебно-методических пособий с изменениями», с внесенными изменениями приказом и.о. Министра образования и науки РК от 27.12.2016 №720.

УДК 007.14

МРНТИ 14. 85. 05

С.Н. Исабаева¹, Э.О. Қырықбаева², Б.Ә. Талпакова³

¹п.ғ.к., қауымд. профессор м.а, Нұр-Мұбарак Египет ислам мәдениеті университеті,
Алматы қ., Қазақстан Республикасы

²т.ғ.к., доцент, Нұр-Мұбарак Египет ислам мәдениеті университеті,
Алматы қ., Қазақстан Республикасы

³п.ғ. магистрі, аға оқытушы, Алматы технологиялық университеті,
Алматы қ., Қазақстан Республикасы

ТАНЫМАЛ ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ ҮЛГІЛЕРІНІҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕЛЕРІНЕ ТАЛДАУ

Аңдатпа

Мақалада қашықтықтан оқыту ұғымының жалпы мәселелері, қашықтықтан оқыту бойынша отандық және шетелдік тәжірибелелер келтірілген. Қашықтықтан оқытуды мейлінше талқылап қарау қажет. Алайда, оқытудың бір ғана үлгісі болуы мүмкін емес, соның ішінде қашықтықтан оқыту. Сондықтан қашықтықтан оқытуды ұйымдастырудағы мүмкін болатын үлгілер бар екенін түсіну маңызды. Сондай-ақ оқыту мазмұнын құрылымдау мен оқыту үдерісін ұйымдастыру осы қашықтықтан оқыту үлгілерінің технологиясына тәуелді. Сондықтан біз алдыңғы қатарлы қашықтықтан оқыту үлгілерін қарастырдық. Бұдан басқа, қашықтықтан оқыту ұйымдастырылатын интернет технологиялардың дидактикалық қызметі мен қасиеті туралы да мәселені көтереміз.

Түйін сөздер: қашықтықтан оқыту, үлгі, оқыту үдерісі, интернет, технология, шетелдік тәжірибе

С.Н. Исабаева¹, Э.О. Кырыкбаева², Б.А. Талпакова³

¹ *к.п.н, и.о. асоц.профессор, Египетский университет исламской культуры «Нур-Мубарак», Алматы, Казахстан*

² *к.т.н., доцент, Египетский университет исламской культуры «Нур-Мубарак», Алматы, Казахстан*

³ *магистр пед.наук, Алматинский технологический университет, Алматы, Казахстан*

АНАЛИЗ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА МОДЕЛИ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ

Аннотация

В этой статье рассматриваются общее понятие дистанционного обучения, отечественные и зарубежные опыты в области дистанционного обучения. Настало время более детально разобраться в сущности дистанционного обучения. Понятно, что не может быть одной-единственной модели обучения, в том числе дистанционного. Поэтому нам важно понять, какие модели возможны в организации дистанционного обучения, поскольку от этого будет зависеть технология организации и структурирования содержания обучения и самого учебного процесса. Поэтому мы рассматривали те модели дистанционного обучения, которые нам представляются наиболее перспективными. Кроме того, мы затронем проблему дидактических свойств и функции интернет-технологий, на основе которых организуется дистанционное обучение.

Ключевые слова: дистанционное обучение, модель, учебный процесс, интернет, технология, зарубежный опыт

S.N. Isabaeva¹, E.O. Kyrykbayeva², B.A. Talpakova³

¹ *Ph.D., associate professor, Egyptian University of Islamic Culture "Nur-Mubarak", Алматы, Kazakhstan*

² *Ph.D., associate professor, Egyptian University of Islamic Culture "Nur-Mubarak", Алматы, Kazakhstan*

³ *Magister of pedagogical sciences, Almaty Technological University, Алматы, Kazakhstan*

ANALYSIS OF THE FOREIGN EXPERIENCE OF THE MODEL OF REMOTE TRAINING

Abstract

This article discusses the general concept of distance learning, national and international experience in the field of distance learning. It is time for a more detailed understanding of the nature of distance learning. It is clear that there can not be a single model of learning, including remote. Therefore, it is important to understand what models are available in distance learning, as this will depend on the technology of the organization and structuring of the content of teaching and learning process. Therefore, we examined the models of distance learning, which seem to us the most promising. In addition, we will address the problem of teaching the properties and functions of Internet technology, which is organized on the basis of distance learning.

Keywords: distance learning, model, educational process, internet, technology, foreign experience

Қазақстанның әлемдегі бәсекеге қабілетті елу елінің қатарына қосылуының стратегиялық мақсатына сәйкес келетін білім беру саласының негізгі міндеттерінің бірі – қашықтықтан оқыту. Қашықтықтан оқыту түсінігі қашықтықтан телекоммуникациялық білім берумен пара-пар, сонымен қатар «білім берудің субъектілері мен объектілерінің өзара әрекетінің үдерісі мен нәтижесі» [1]. Қашықтықтан оқыту ұғымының кең мағынасы әртүрлі коммуникация нәтижесінде, яғни электрондық, сонымен қатар ауызша, баспа құралдары негізінде орындалатын субъектілердің өзара әрекетімен түсіндіріледі. Бұдан қашықтықтан оқытуды өзбетінділік жүйе ретінде қарастыруға болады. Қазіргі таңда қашықтықтан оқыту туралы әлем тәжірибелері күннен-күнге артуда.

Сондықтан қашықтықтан оқытуды ұйымдастырудың мүмкін болатын нұсқаларына, олардың ерекшеліктеріне, біріншіден, бұл нұсқаны қандай мақсаттарға қолдануға болатындығын, екіншіден, мүмкін болатын нұсқалардың әрқайсысының компоненттерінің ерекшеліктері қандай, соның ішінде оқыту үдерісін ұйымдастыруға, мазмұнды, әдістерді, ұйымдастыру формалары мен оқыту құралдарын іріктеуге қалай әсеретіндігін білуді анықтау қажет.

Қашықтықтан оқыту нұсқалары туралы айта келе, біз мүмкін болатын үлгілері туралы сөз еткіміз келіп отыр.

Іс-әрекет аясының әртүрлі модельдерінің анықтамалар бар. Қазақ кеңес энциклопедиясында: «Үлгі... қандай да бір нысанның, үдерістің немесе құбылыстың (аталған үлгінің түпнұсқасы) «орынбасары» ретінде қолданылатын кез келген бейне (ойша немесе шартты: сурет, сипаттама, схема, сызба, график, жоспар, карта және т.б.)» деп анықтама берілген [2].

Біз қашықтықтан оқытуды білім берудің қашықтықтан оқыту жүйесін ұйымдастыру және оқыту үдерісін ұйымдастыру бойынша екі белгісі бойынша мүмкін болатын үлгілерін қарастырайық. Қазіргі таңда әлемдегі практикада қашықтықтан білім беру жүйесі әртүрлі дәстүрлі құралдар мен ақпараттық технологиялар құралдарына: теледидар, видеожазба, жазба құралы, компьютерлік телекоммуникациялар және т.б. алты танымал үлгілеріне негізделеді. *Экстернат типі бойынша оқыту*. Мектеп немесе ЖОО (емтихан) талаптарына бағытталған, күндізгі оқу мекемесіне қандай да бір себептерге байланысты келе алмайтын оқушылар мен студенттерді оқытуға арналады. Үлгі мамандардың кеңесін, тестілеуді қамтиды. Бұл үлгінің түпнұсқасы негізгі міндеті қарапайым оқу мекемелеріне келе алмайтын оқушылар мен студенттерге аттестат, дәреже және т.б. алуға арналған емтихандарды жүргізу болып табылатын 1836 жылы Лондон университетінде ұйымдастырылған үлгі болып табылды [3]. Қазіргі таңда кеңес беру үшін телекоммуникация құралдары алдыңғы кезекте электрондық пошта қолданылады.

1. *Университетте оқыту (бір университет негізінде)*. Бұл студенттерді ара қашықтықта оқытуға арналған бүтіндей жүйе. Оқыту ақпараттық технологияларды кеңінен қолдану, соның ішінде компьютерлік технологияларды, аудио және видео материалдарды пайдалану арқылы жүргізіледі. Жеке университеттің ақпараттық білім беру орталары құрылады. Мұнда студенттер өз курсы бойынша қосымша материалдардың кең көлемін ала алады. Мұндай бағдарламалар көптеген алдыңғы қатарлы әлем университеттерінде дайындалған. Австралиядағы Жаңа Оңтүстік Уэльс университеті 5000 студентті сырттай және қашықтықтан оқытады, ал күндізгі бөлімде 3000 студент оқиды [4].

2. *Бірнеше оқу орындарының бірлестігіне негізделген оқыту*. Қашықтықтан оқыту бағдарламасын дайындауда бірнеше білім беру ұйымдарының бірлесуі оның кәсіби саласын арттырады. Аталған практика Кеприкон халықаралық университетінің телебілім беру бағдарламасында (Capricorn Interuniversity Teleducation Program, 1990) жүзеге асырылған. Оны дайындауға Аргентина, Боливия, Бразилия, Чили және Парагвай университеттері қатысты, Осындай ынтымақтастықтың негізінде жасалған басқа бағдарламаларды «Білім берудегі достастық» (Commonwealth of Education, 1992). 1987 жылы ынтымақтастық жағдайында телекоммуникация негізінде барлық Британ елін ұлтын біріктіруге арналған қашықтықтан оқыту желісі ұйымдастырылған [5]. Аталған бағдарламаның озық мақсаты – елдің кез келген азаматына өз елін, өз үйін тастап кетпей, елде қызмет етіп жатқан колледж және университеттердің бірлігі негізінде кез келген білім алу.

3. *Арнайы білім беру мекемелерінде оқыту*. Қашықтықтан оқыту мақсатында арнайы құрылған Білім беру мекемелері мультимедиялық курстарды дайындауға бағдарланған. Олардың құзырлығына білім алушылардың білімін бағалау мен аттестаттау кіреді. Ең күрделі осыған ұқсас мекеме соңғы жылдары көптеген студенттер Ұлыбританиядан ғана емес, сонымен қатар ынтымақтастықтағы бірнеше елдерден келіп оқитын студенттерді қашықтықтан оқытатын Лондондағы ашық университет болып табылады. АҚШ-та мұндай университет ретінде 40 инженерлік колледждерме қатар әртүрлі инженерлік мамандық бойынша студенттерді дайындайтын Ұлттық технологиялық университетті атауға болады. 1991 жылы университет штат әкімшілігі, бизнес саласымен тығыз байланыста болып осы 40 колледждерді қашықтықтан оқытудың телекоммуникациялық желісімен біріктірді [5]. Оқу ақысын олардың студенттері жұмыс істейтін ұйымдармен фирмалар жүзеге асырады.

4. *Автономды оқыту жүйесі*. Дәстүрлі түрде шетел практикасында бұл үлгі, тек қана интерактивтілік болғанда ғана қашықтықтан оқыту үлгісіне жатады. Аталған жүйенің көмегімен оқыту

интерактивті тақта, ТВ немесе радиoproграммалардың, сонымен қатар қосымша баспа құралдардың негізінде орымдалады. Аталған қашықтықтан оқыту үлгісі АҚШ мектептерінің жоғары сыныптарында және университеттерінде кеңінен таралған [4]. Бірақта бұған өзбетімен білім беру бағдарламаларын да қосады. Мұндай оқыту тәсілінің мысалы ретінде американдық-самоандық телевизиялық жоба, никарауалық радио математиканы оқыту жобасы және т.б. келтіруге болады.

5. *Мультимедиалық бағдарламалар негізінде кіріктірілген қашықтықтан оқыту.* Бұл кеңес түріндегі өзбетінділік білім беру бағдарламалары. Ол мектепті қандай да бір себептерге байланысты бітіре алмаған адамдарды, ересек аудиторияны оқытуға арналған. Бұған ұқсас жобалар міндетті білім беру бағдарламаларының бір бөлігі бола отырып осы бағдарламаға кіріктірілген болуы (Колумбияда мұндай бағдарламалардың мысалдары бар) немесе арнайы білім беру мақсатына бағдарланған (мысалы, Британдық сауаттылық бағдарламасы), немесе арнайы денсаулықты сауықтандыру бағдарламасына бағдарланған, мысалы дамушы елдерге арналған бағдарламалар. Соңғы жылдары осыған ұқсас үлгілер халықаралық және аймақтық ақпараттық білім беру ортасында кеңінен қолданылуда.

Соңғы 20 жылда қызмет етіп келе жатқан, жоғарыда келтірілген үлгілерді, қашықтықта әрекет ететін барлық білім беру үлгілерінің негізгі мақсаттарын келесідей ерекшелуге болады:

- білім алушыларға өз білімдерін білім беру бағдарламасы аясында әртүрлі сала бойынша толықтыруға, жетілдіруге мүмкіндік береді;
- сәйкесінше емтихандар нәтижесі негізінде біліктілік деңгейі туралы сертификат, аттестат беруге жағдай жасайды;
- мектеп және ЖОО бағдарламасының әртүрлі бағыттары бойынша сапалы білім беруге көмектеседі.

Мұнда күндізгі, сырттай және қашықтықтан оқыту формалары практикадан өтетін жеке университеттердің бағдарламалары, арнайы бағыт бойынша білім алушыларға өзбетімен қолдануға арналған бірнеше білім беру мекемелерінің біріккен күштерімен жасалған және университет аралық пайдаланылатын бағдарламалары қолданылады. Бірақ та қашықтықтан оқыту формасы туралы айтқанда мұндай оқыту сәйкесінше оқыту құралдарының негізінде ғана емес, сонымен қатар оқытушылармен, басқа студенттермен қарым-қатынас негізінде орындалатынына назар аудару керек.

Қашықтықтан оқыту үлгісін оқу үдерісін ұйымдастыру тұрғысынан қарастырайық. Қашықтықтан оқыту институты (Institute for distance Education University of Maryland, USA) оқыту үдерісін ұйымдастыру үшін үш үлгіні ұсынады [6]:

А. Шашыратылған сынып. Бұл үлгі нақты уақыт режимінде оқыту үдерісін ұйымдастыру негізінде құрылады. Сабақ күндізгі бөлім студенттерімен қатар интерактивті телекоммуникация құралдарының көмегімен «ажыратылған» студенттермен видеоконференция түрінде өткізіледі. Аталған үлгіні қолдану студенттердің белгіленген уақытта компьютердің алдында немесе виедоконференциямен жабдықталған құралдары бар аудиторияда жиналуын ұсынады.

Ә. Оқушылардың өзбетінділік жұмысы. Бұл үлгі оқушылардың еркін орналасуына, асинхронды режимде жұмыс істей білу мүмкіндігіне арналған. Оларды қажетті әдістемелік және оқу материалымен, сонымен қатар оқу бағдарламаларымен қамтамасыз етіледі. Олар сұрақтарға жауап беретін, олардың жұмысын бақылайтын институт кеңесшісімен байланысты орнатуға мүмкіндік алады. Байланыстар телефон көмегімен, дыбыс поштасымен, телеконференциямен, электронды поштамен немесе қарапайым поштамен орындалады.

Б. Ашық білім беру+ сынып. Бұл үлгі студентке дербес жұмыс істеуге мүмкіндік беруді қамтамасыз ететін, сонымен қатар студенттердің топпен жұмыс істеуі үшін қажетінше интерактивті телекоммуникациялық технологияларды дәстүрлі баспа материалын, басқа оқыту құралдарын (видеожазба, CD) қолдануды қарастырады.

Сонымен, жоғарыда келтірілген әлемдік тәжірибелерді қорытындылай келе, қашықтықтан оқытудың келесідей артықшылықтарын келтіруге болады:

- *мобильділігі* – оқу материалдарын пайдаланудың жылдамдығы (оларды жылдам табу, компьютер интерфейсінің ыңғайлы формасын орналастыру және жылдам көбейту);
- *гипермәтіндер* – ақпаратты берудің иерархиялық құрылымы (иллюстративті материалды кеңейту, меңгерілген ақпараттың құрылымданған көлемін арттыру);
- *интерактивтілігі* – online режимінде ақпаратты беру және оқушылармен өзара әрекетіндегі оқу құралдарының енуі;

- қашықтықтан – оқу орталығының, мәліметтер қоры, электронды кітапханалар және оқытушылармен арақашықтықта байланыс жасау мүмкіндігін беруі;
- әрбір нұсқаның да тиімді екендігі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2014 жылғы 17 қаңтар.
- 2 Қазақ кеңес энциклопедиясы. Аруна. 2000. – 780 б.
- 3 Хуторской А.В. Виртуальное образование и русский космизм/7 EIDOS-LIST. – 1999. – Вып. 1(5):[http://www.eidos. techno, nt/list/serv. him](http://www.eidos techno, nt/list/serv. him)
- 4 Богданов И.В., Лазарев С.В., Ануфриенко С.С. и др. Психология и педагогика. Учебный курс/<http://193.232.218.53/ffec/psych/psych, htm/>
- 5 Опыт организации образовательного пространства /Аврамова Е.М. и др./ Образовательные порталы России – М.: Технопечать, 2004. – Вып. 1.
- 6 Оспанов Ж.М., Тасбулатова Р.А. Қашықтықтан оқытудың маңызы. Республикалық конференция материалдары. «Информационные и инновационные технологии в IT-образовании», 2005. – №5.

УДК 378

МРНТИ 14.35.07

И.А. Оралканова¹, М.С. Қабенова²

¹PhD, и.о. доцента Государственного университета имени Шакарима города Семей, г. Семей, Казахстан

²магистрант 2 курса специальности «БМ010300 – Педагогика и психология» Государственного университета имени Шакарима города Семей, г. Семей, Казахстан

О ГОТОВНОСТИ ПЕДАГОГОВ К РАБОТЕ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

Инклюзивное образование является новым взглядом на систему образования, отражающим все более распространяющуюся гуманность общества по отношению ко всем членам общества в независимости от физических, интеллектуальных, национальных, расовых и других особенностей. Одним из главных условий реализации инклюзивного образования является готовность педагогов общеобразовательных организаций к работе в данных условиях. В связи с тем, что подготовка современного педагога, способного к реализации инклюзивного образования, оказывается чрезвычайно актуальной и сложной задачей для высшей педагогической школы, в статье были проанализированы труды отечественных и зарубежных ученых в данной области. В результате основными компонентами готовности педагогов к работе в условиях инклюзивного образования определены психологическая (личностная) и профессиональная. Результаты исследований, проведенные с литовскими педагогами-практиками, дали возможность для обоснования и определения понятия «готовности педагогов к работе в условиях инклюзивного образования».

Ключевые слова: инклюзивное образование, подготовка педагогических кадров, психологическая готовность, профессиональная готовность

И.А. Оралканова¹, М.С. Қабенова²

*¹PhD, Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университетінің доцент м.а.,
Indir.85@mail.ru*

*²Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университетінің
«6M010300 – Педагогика және психология» мамандығының 2 курс магистранты,
Семей қаласы, Қазақстан*

ПЕДАГОГТАРДЫҢ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ЖҰМЫСҚА ДАЯРЛЫҒЫ ЖАЙЫНДА

Аңдатпа

Инклюзивті білім беру физикалық, интеллектуалды, ұлттық, нәсілдік ерекшеліктерге қарамастан қоғамның барлық мүшелеріне деген ізгіліктілікті кеңейтетін білім беру жүйесіне деген көзқарас болып табылады. Инклюзивті білім берудің жүзеге асуының ең басты шарттарының бірі - жалпы білім беретін ұйымдардың педагогтарының аталған жағдайдағы жұмысқа даярлығы. Инклюзивті білім беру идеясын жүзеге асыруға даяр қазіргі педагогтарды даярлау жоғары педагогикалық мектептің өзекті және күрделі міндеттерінің бірі болғандықтан, мақалада аталған жағыт бойынша отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектері талданған. Нәтижесінде педагогтардың инклюзивті білім беру жағдайындағы жұмысқа даярлығының негізгі компоненттері болып психологиялық (тұлғалық) және кәсіби даярлық белгіленді. Литвалық тәжірибелі педагогтармен жүргізілген зерттеу нәтижелері «инклюзивті білім беру жағдайындағы педагогтардың даярлығы» ұғымын анықтап, негіздеуге мүмкіндік берді.

Түйін сөздер: инклюзивті білім беру, педагог кадрларды даярлау, психологиялық даярлық, кәсіби даярлық

I.A. Oralkanova¹, M.S. Kabenova²

*¹PhD, associate professor of the Shakarim State University,
Semey, Kazakhstan*

*²Master of 2 course of specialty 6M010300 – Pedagogy and Psychology, Shakarim State University,
Semey, Kazakhstan*

ON THE PREPAREDNESS OF TEACHERS TO WORK IN THE CONDITIONS OF INCLUSIVE EDUCATION

Abstract

Inclusive education is a new look at the education system, reflecting the increasingly spreading the humanity of a society to all members of society regardless of physical, intellectual, national, racial and other features. One of the main conditions for the realization of inclusive education is the readiness of teachers of educational organizations to work in these conditions. Due to the fact, that the training of the modern teacher is able to realization of inclusive education is very important and challenging task for the graduate school, the article analyzed the native and foreign scholars. The results of the main components of readiness defined psychological (personal) and professional. The results of the research conducted with the Lithuanian teachers and practitioners , were given the opportunity to justify and define the concept of "readiness of teachers to work in conditions of inclusive education".

Keywords: inclusive education, the training of teachers, psychological readiness, professional readiness

Реформы в сфере образования в Республике Казахстан имеют гуманистическую направленность, где особое место занимает образование лиц с особыми образовательными потребностями. Во всем мире общепринятой тенденцией является инклюзивное образование, которое подразумевает совместное обучение и воспитание детей с особыми образовательными потребностями с детьми, не имеющими таких ограничений. Инклюзивное образование обеспечивает доступ всех категорий детей к качественному образованию, устранению препятствий связи с миром и интеграции в общество в целом. В Государственной программе развития образования Республики Казахстан на 2016-2019 годы отмечается, что к 2019 году доля школ, создавших условия для инклюзивного образования, от общего количества должна составить

70% [1] и, соответственно, выдвинуто требование подготовки и переподготовки общеобразовательных педагогов.

Социальный заказ общества на подготовку педагогов общеобразовательных организаций к работе в условиях инклюзивного образования, необходимость включения детей с особыми образовательными потребностями в среду общеобразовательной школы и недостаток квалифицированных педагогов для осуществления инклюзивного образования обусловили появление большого количества научных исследований, посвященных выявлению влияния программ профессиональной подготовки педагогов в высших учебных заведениях на их готовность к реализации инклюзивного образования (Forlin C., Chambers D., Pijl S.J., Florian L., Linklater H., Zalizan M.J., Самарцева Е.Г., Шумиловская Ю.В., Быстрова Н.Н. и др.).

Значительная часть современных зарубежных исследований посвящена вопросам выявления перечня профессиональных качеств и навыков, которые необходимы будущим педагогам в работе с детьми с особыми образовательными потребностями, при этом базовыми качествами педагога признаны эмпатия (O'Corman E., Drudy Sh., P.O. Агавелян, Е.В. Рязанова и др.), педагогический оптимизм, гуманность (Hoffman E., Н.М. Назарова, Э.Сеген), любовь к детям (Е.К. Грачева, Л.Ф. Сербина), терпение (Р.О. Агавелян, Е.К. Грачева, Ж.Демор, П.И. Ковалевский, Л.Г. Оршанский), активность педагога во взаимодействии с ребенком с особыми образовательными потребностями (Р.О. Агавелян, И.В. Сергеева) и др. В проведенных научных исследованиях утверждается необходимость формирования у педагогов духовной культуры и личностной готовности.

Э.А. Гафари, подчеркивая важность роли педагога общеобразовательной школы в обучении детей особыми образовательными потребностями, считает важным наличие положительной мотивации для реализации инклюзивного образования. Автором подчеркивается, что убеждения педагогов, их признание политических линий и философии инклюзивного образования считаются важными предпосылками для успеха всех видов деятельности по реализации инклюзивного образования. Учащиеся с особыми образовательными потребностями лишь тогда находят свое достойное место в классе, когда будут признаны педагогами [2]. Мнение ученого вызывает положительное отношение и доказывает необходимость личностной готовности педагогов к работе в условиях инклюзивного образования. Мотивация, выделенная автором в качестве важнейшего качества педагога, подтверждает важность психологической готовности педагогов.

В отличие от Э.А. Гафари, российский ученый С.И. Сабельникова в осуществлении профессиональной и личностной подготовки педагогов общеобразовательных организаций к работе в условиях инклюзивного образования придерживается позиции, в которой отмечает необходимость:

- представления и понимания, что такое инклюзивное образование, в чем состоит его отличие от традиционных форм образования;
- знания психологических закономерностей и особенностей возрастного и личностного развития детей в условиях инклюзивной образовательной среды;
- знания методов психологического и дидактического проектирования учебного процесса для совместного обучения детей с нарушенным и нормальным развитием;
- умения реализовать различные способы педагогического взаимодействия между всеми субъектами образовательной среды (с учениками по отдельности и в группе, с родителями, коллегами-педагогами, специалистами, руководством) [3].

Мы солидарны с позицией С.И. Сабельниковой в отношении профессиональной готовности педагогов к осуществлению деятельности в условиях инклюзивного образования, но автором не уделено внимание личностным качествам педагога, что является подтверждением необходимости комплексного рассмотрения личностной и профессиональной готовности педагогов.

Белорусский исследователь В.В. Хитрук трактует готовность педагога к профессиональной деятельности в условиях инклюзивного образования как сложное интегральное субъектное качество личности педагога, опирающееся на комплекс академических, профессиональных и социально-личностных компетенций и определяющее возможность эффективной профессионально-педагогической деятельности. При этом под академическими компетенциями ею подразумевается владение методологией и терминологией отдельной области знаний, понимание функционирующих в ней системных взаимосвязей, а также возможность использовать их в решении практических задач; под профессиональными – готовность и способность целесообразно

действовать в соответствии с требованиями и реальной педагогической ситуации; под социально-личностными – совокупность компетенций, относящихся к самому человеку как к личности, взаимодействию индивида с другими людьми, группой и обществом. По мнению В.В. Хитрюк, структура готовности педагога к работе в условиях инклюзивного образования представлена комплексом взаимозависимых характеристик, среди которых значимое место занимает мотивационно-когнитивный компонент – непосредственное выражение установки в профессиональном поведении (последовательное поведение по отношению к субъектам инклюзивного образования), готовность к проявлению компетентности [4]. Данное рассмотрение понятия готовности педагога к профессиональной деятельности в условиях инклюзивного образования соответствует нашим видениям понятия готовности. Мы считаем, что В.В. Хитрюк в своем определении максимально учитывает наиболее значимые аспекты профессиональной деятельности.

С.В. Алехина, исследуя вопрос профессиональной готовности воспитателей к работе в условиях инклюзивного образования, отмечает необходимость изменения устоявшихся норм и ценностей, противоречащих идеям реализации инклюзивного образования. Автор считает важным необходимость смены у воспитателей установки и стереотипов в отношении обучения и воспитания детей с особыми образовательными потребностями. Под готовностью педагога к реализации инклюзивного подхода в образовании она понимает целостное, личностное образование, представляющее совокупность социальных, нравственных, психологических и профессиональных качеств и способностей, позволяющих на высоком уровне обеспечивать возможность результативной деятельности по включению детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательный процесс [5]. Данная точка зрения соотносится с нашей позицией относительно данного вопроса, поскольку она, как и мы в своем исследовании, предполагает важность развития ряда качеств педагога в целостности.

В настоящее время отечественными учеными ведутся исследования в области подготовки педагогических кадров для работы в условиях инклюзивного образования. З.А. Мовкебаева в своих исследованиях отмечает о необходимости в подготовке будущих профессиональных компетенций по адаптации требований Государственных общеобязательных стандартов образования и программного содержания по школьным дисциплинам в соответствии со специфическими особенностями и имеющимися возможностями каждого ребенка с нарушенным развитием; применению конкретных методов организации индивидуализированного обучения и подбору критериев его оценивания; построению продуктивного межличностного взаимодействия с нормально развивающимися детьми и др.; созданию дидактических материалов, обеспечивающих успешное обучение и развитие учащихся с особыми образовательными потребностями [6]. Мы, основываясь на идее, определяемой З.А. Мовкебаевой, считаем важными указанные требования к компетенции педагогов, однако, формированию психологической готовности к работе в условиях инклюзивного образования также следует уделить должное внимание, т.к. будет способствовать усилению получаемых знаний и выработке навыков.

Вместе с тем, несмотря на большой интерес исследователей к проблеме подготовки педагогов к работе в условиях инклюзивного образования, до настоящего времени отсутствует единство в подходах к определению понятия «готовность педагогов к работе в условиях инклюзивного образования» и тех профессиональных компетенций, которые необходимы будущим педагогам в осуществлении профессиональной деятельности. Неоднозначность мнений ученых в определении ключевых качеств, в определении готовности педагогов к работе в условиях инклюзивного образования, сподвигнул нас к проведению исследования с экспертами в вопросах инклюзивного образования – педагогами Вильнюсской гимназии «Vermè» Литовской республики, имеющих опыт работы в данных условиях.

Вильнюсская гимназия «Vermè» Литовской республики была основана более чем 20 лет назад и была направлена на реализацию идеи инклюзивного образования. Образовательная парадигма гимназии характеризуется положительным взглядом на человека и окружающий мир (каждый ученик – ценность); ответственностью и деятельностью; открытостью для решения жизненных проблем и актуальных вопросов; чувством общности и сотрудничества. Педагогический стаж экспертов составляет от 12 до 30 лет, из них в инклюзивном образовании от 9 до 20 лет, что является одним из показателей компетентности педагогов. В процессе обработки результатов исследования мы опирались на основные позиции феноменологической герменевтики.

Первое измерение: «Определение ценностной ориентации у педагогов, осуществляющих инклюзивное образование».

Существует множество интерпретаций понятия «ценность», мы в своем исследовании используем такое определение «ценностей», как обобщенные представления о благах и приемлемых способах их получения, на основе которых субъект осуществляет сознательный выбор целей и средств деятельности. Учитывая, что ценности личности выступают в качестве основы для формирования жизненной стратегии и во многом определяют линию профессионального развития, а также то, что ценности выражаются в отношении к окружающим людям, в своем исследовании мы выявляли иерархию ценностей у педагогов, принимавших участие в исследовании, через ценностные направления, которые выражались в их отношении к ребенку и системе инклюзивного образования (таблица 1).

Таблица-1. Иерархия выраженности ценностной ориентации у педагогов

Категория	Субкатегория	Показатели
Отношения «человек-человек»	Взаимоотношения людей как ценность	Инклюзивное образование должно быть везде, люди должны помогать друг другу
		Желание понимать другого человека, понимание того, что не все могут быть одинаковыми
	Равноправие детей как ценность	Дети не должны быть закрыты в специальных школах
	Уважение личности ученика	Самое главное принять ученика таким, какой он есть, и предоставить ему возможность быть им таким
Система инклюзивного образования	Положительное отношение к системе	Это лучший образец воспитания – учить детей не только работать вместе, но и быть вместе
	Социализация детей в системе (Умение жить вместе)	Обучаясь вместе, дети воспринимают друг-друга такими, какие они есть
		Создание условий для того, чтобы дети стали частью коллектива
Система, которая воспитывает и самого педагога	Система оказывает влияние на то, чтобы у педагога менялось мировоззрение	

Анализируя первую категорию: «Отношения человек-человек», мы учитывали, что система ценностных ориентаций определяет содержательную сторону направленности личности и составляет основу ее отношений к окружающему миру, к другим людям, к себе самой, основу мировоззрения и ядро мотивации жизнедеятельности, основу жизненной концепции и «философии жизни». Данное положение получило подтверждение в проводимом исследовании, когда в качестве основы инклюзивного образования мы рассматривали отношение людей друг к другу, которое выражается через понимание и сопереживание. Так, например, педагогами в категории «отношения человек-человек» выделяется субкатегория «Взаимоотношения людей как ценность», которые педагоги аргументируют следующим образом: «так должно быть везде, люди должны помогать друг другу...», «...когда все люди вместе, тогда все получается...», «желание понимать другого человека, понимание того, что не все могут быть одинаковыми...». В данной категории выделена также субкатегория «Равноправие детей как ценность», в которой педагогами были выражены следующие мнения: «нельзя изолировать таких детей от общества...», «признать, что такие дети есть и будут и должны быть рядом с нами, а не в закрытых учреждениях...»

Одной из важнейших субкатегорий в этой же категории («Отношения человек-человек») является субкатегория «Уважение личности ученика», которая отразилась в таких мнениях: «надо любить детей, всех детей – это самое главное...», «уважение к ребенку с особыми потребностями как к личности...», «принятие детей такими, какие они есть...», «самое главное принять ученика таким, какой он есть, и дать быть им таким».

Таким образом, мнения педагогов по категории «Отношения человек-человек» демонстрируют особую ценность равноправных, уважительных и доброжелательных взаимоотношений всех участников учебно-воспитательного процесса, где для каждого из участников созданы равные права, выражается уважение к личности всех участников вне зависимости от их психофизиологических особенностей. Это, по мнению опрошенных педагогов, будет, в первую очередь, способствовать благоприятной реализации идеи инклюзивного образования.

Раскрывая категорию «Система инклюзивного образования», можно отметить, что для литовских педагогов сама система инклюзивного обучения является ценностью, которая выделена как следующая категория. В ней четко выделяется субкатегория «Положительное отношение к системе», о которой педагоги выражают следующее мнение: «Система инклюзивного образования нужна. Это мнение становится все более уверенным, чем больше работаешь в данной школе», «не представляю, каким может быть другое образование...», «это самое лучшее воспитание – умение не только работать вместе, но и быть вместе...». Педагоги считают, что данная система влияет и на социализацию детей в системе: «дети учатся быть вместе: и работать и помогать друг другу...», «дети, обучаясь вместе, уже не обращают внимания на особенности других...», «самое главное почувствовать себя в коллективе...».

Ценность системы инклюзивного обучения педагогами доказывается и тем, что данная система воспитывает и самого педагога: «это влияет и на меня, меня тоже воспитывает такое обучение...», «работая здесь я поняла, что ценности должны быть ни для педагога, а для самого человека...», «для педагога это тоже урок, работать и быть рядом с такими детьми», «поменять взгляд на разные возможности детей».

Анализируя мнения педагогов, мы убеждаемся в том, что для педагога самой главной ценностью должны быть дети, вне зависимости от их возможностей, с учетом которых созданы благоприятные и равные условия для социализации в обществе и обучения. Указанные условия являются основой инклюзивного обучения, которое построено на гуманистических началах, характеризующееся принятием личности ребенка как высшей ценности, уважением личности учеников, вне зависимости от его психофизиологических возможностей, создание для него комфортной учебно-воспитательной среды. У педагогов, принимавших участие в исследовании, мы наблюдаем наличие этих ценностей, проявляющихся не только в их ответах, но и в эмоциях, сопровождающих их. Из этого следует вывод, что у действующих педагогов-практиков и у будущих педагогов, которые будут осуществлять инклюзивное образование, должны быть развиты указанные ценности, которые ведут к наиболее продуктивной деятельности. Это, по праву, можно будет считать основой для построения учебно-воспитательной работы в условиях инклюзивного образования.

Вторая задача исследования состояла в определении профессиональных качеств, необходимых для педагогов, осуществляющих инклюзивное образование. Мы считаем, что если принятие детей и уважение к их личности считается основой инклюзивного образования, то следующей важной ступенью является профессионализм педагогов, осуществляющих данное образование (таблица 2).

Таблица-2. Профессиональные компетенции педагогов, реализующих инклюзивное образование

Категория	Субкатегория	Показатели
Многогранность педагогической деятельности	Особенности в работе педагога	Многогранность деятельности педагога (педагог должен быть психологом, и актером, художником и артистом)
		Постоянное совершенствование педагогической деятельности (педагог должен быть в постоянном поиске нового и лучшего для своего ученика)
	Личностные качества педагога	Доброта, умение понимать и чувствовать другого человека
Умения дифференциации и индивидуализации как основа планирования педагогического процесса	Познание возможностей ребенка как основа планирования	Владение информацией о способностях каждого ребенка, чтобы предлагаемое содержание урока не было ниже или выше его возможностей

Стимулирование и оценивание деятельности учащихся	Планирование процесса обучения	Умение планировать урок таким образом, чтобы ни один его компонент не прошел впустую
		Умение отбирать такой материал, чтобы «каждый ученик» мог его выполнить и «идти вперед»
	Умение использовать приемы мотивации	Использование таких приемов, которые научили бы учеников видеть достоинства друг друга и радоваться друг за друга
	Оценка как средство повышения мотивации	Разъяснение каждой полученной детьми оценки Умение поощрять активность и инициативу детей, проявленные успехи на уроке и др.

Педагогическая деятельность отличается своими особенностями и зависит в определенной степени от личностных качеств педагога. О необходимости определенных личностных качеств отметили и педагоги, имеющие опыт в осуществлении инклюзивного образования. Так, педагогами отмечаются следующие особенности в работе педагогов к работе в условиях инклюзивного образования: «...педагог должен быть всем: и психологом, и актером, и художником...», «...педагог – это медиатор между классом и учеником с особыми потребностями...», «...педагог не должен работать как просто механизм...», «...должен быть ищущим человеком, так как это такая работа, что нет конкретных рецептов...». В качестве необходимых личностных качеств педагога, литовские педагоги отмечают следующие качества: «...все должно быть от себя, этому не научишься...», «...надо родиться педагогом, и ты видишь, как надо поступать...», «...доброта...», «...надо чувствовать ребенка...», «...сочувствие, хотя сочувствие должно быть правильное, если все время жалеть, тогда не получится работа...». Таким образом, становится понятной целесообразность многогранности педагогической деятельности общеобразовательного педагога в инклюзивном образовании, которое характеризуется определенными особенностями, предъявляющими определенные требования к профессиональным и личностным качествам педагога. Обобщая вышеуказанные показатели, мы можем выделить такие необходимые свойства характера, как эмпатию, т.е. умение воспринимать внутренний мир другого человека, понимать его и относиться к нему бережно. Для педагога развитость данной личностной характеристики означает, что он способен ощущать радость или боль ученика, понимать причины его переживаний, чувствовать, что происходит с ребенком и другими участниками образовательного процесса. Но при этом не должно быть превалирующего чувства сочувствия, которое может оказать негативное влияние на процесс обучения.

Следующая категория, выделенная нами в исследовании, – это умение дифференцировать и индивидуализировать обучение как основу планирования педагогического процесса в условиях инклюзивного образования. Литовскими педагогами в качестве основы осуществления данного процесса были определены следующие субкатегории: «Познание возможностей ребенка как основа планирования» и «Планирование процесса обучения». При этом педагоги выразили следующее мнение: «...надо узнать особенности ребенка, так как, не узнав ученика, не можешь ничего сделать», «...хорошо знать способности каждого ребенка, чтобы не было ниже и, чтобы не было выше его возможностей...», «...индивидуальный подход к каждому ребенку, учитывая слабые и сильные стороны ребенка...», «...каждому надо предлагать задания, которые он может выполнить. Нельзя требовать одинаково от всех...», «...педагог все время должен думать, что, если ученику будет сложно, он не будет это делать...», «...педагог, обдумывая урок, должен все сложить по полочкам, чтобы этот механизм действовал...», «...в зависимости от особенностей детей, каждую тему разрабатываешь, разделяя материал всем детям, пересматриваешь, что ты можешь предложить детям с особыми образовательными потребностями, чтобы он смог его выполнить и «идти вперед»...». Обобщая вышеуказанное, можно утверждать, что основой индивидуализации и дифференциации процесса обучения является знание педагогом возможностей своих учащихся, умение заранее прогнозировать действия ученика в решении учебных задач.

Анализируя высказывания литовских педагогов, имеющих проверенный годами опыт включения детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательный процесс, мы получили практическое подтверждение нашим теоретическим представлениям о том, что

инклюзивное образование предъявляет особые требования (не только к профессиональным качествам, но и к личностным) к педагогам, работающим в условиях инклюзивного образования. Педагог должен знать возможности всех учеников и дать им развиваться в соответствии с их возможностями, а также создавать условия для их полноценного участия в учебном процессе.

В ходе исследования, одной из наших задач стало определение требований, предъявляемых к способности сотрудничеству с родителями детей с особыми образовательными потребностями и другими специалистами, где одним из показателей рассматривается коммуникация (таблица 3).

Таблица-3. Коммуникация как показатель компетентности педагогов, осуществляющих инклюзивное образование

Категория	Субкатегория	Показатели
Коммуникация как показатель компетентности	Коммуникация и управление информацией	Самообразование педагога (умение учиться чему-то новому каждый день)
		Умение открыто обсуждать свой опыт с другими коллегами
	Общение и совместная работа с другими специалистами	Наличие в школе слаженной работы «команды» специалистов
		Сотрудничество, содружество и положительное влияние работы двух педагогов в классе
		Умение обращаться (в случае необходимости) за помощью к другим педагогам и специалистам
	Отношения с родителями	Умение устанавливать партнерские отношения с родителями
		Систематическая деятельность педагога по просвещению родителей
Умение убедить родителей, что общаясь вместе, можно сделать больше для ребенка		

В осуществлении инклюзивного образования есть свои особенности, характерные для него, которые выражаются в работе «двух педагогов» в классе, в постоянном сопровождении всего процесса специальными педагогами. Для определения роли коммуникации в осуществлении инклюзивного образования, нами получены следующие данные, где педагоги высказывают следующие мнения о коммуникации и управлении информацией: «...надо учиться каждый день...», «...надо проходить курсы повышения квалификации и отбирать для себя идеи...», «...участвую в обсуждении своего опыта с другими коллегами...». Мнения педагогов о значимости налаженности общения и совместной работы с другими коллегами сводятся воедино: «...очень хорошо, когда в классе работают два педагога...», «...помощник очень многое замечает, что порой педагог упускает...», «...когда работаешь с помощником долгое время вместе, то уже понимаешь друг друга «без слов», «...ты один ничего не можешь сделать, надо делать всем вместе...», «...в школе должны быть слаженная работа «команды» специалистов...», «...педагог не должен бояться попросить помощи...».

Одним из важных звеньев в «команде» помощи детям с особыми образовательными потребностями являются родители и от налаженности положительной коммуникации с родителями зависит рост ребенка. По этому вопросу педагоги отмечают следующее: «...в отношениях с родителями если налажена связь, то ребенок будет расти...», «...надо заниматься просвещением родителей...», «...надо говорить с родителями и говорить откровенно...», «...убедить родителей, что, общаясь вместе, можно сделать больше для ребенка...», «...надо стараться не обидеть родителей, проявить понимание, так как им и так трудно, что они имеют ребенка с особыми потребностями...», «...в отношениях с родителями необходимы дипломатические умения...». Таким образом, педагогами отмечаются лишь положительные стороны работы команды специалистов. Если традиционное обучение строилось между субъектами процесса обучения «педагог-ученик-родитель», то инклюзивное образование строит новый тип отношений, где для плодотворной деятельности ученика должна быть налажена работа целой команды, которая включает педагога, помощника педагога, психолога, специальных педагогов и родителей, роль которых возрастает. От налаженности коммуникации между данными субъектами, от их умения сотрудничать друг с другом будет зависеть эффективность процесса инклюзивного образования.

Исследование показало, что для эффективного осуществления инклюзивного образования у педагогов должны быть развиты ценностные ориентации, профессиональные и общие компетенции. В данной пирамиде фундаментом должна служить ценностная ориентация педагога,

выраженная через направленность личности, отношения к окружающему миру и людям как к ценности. Для педагога сама система инклюзивного образования уже является ценностью, т.к. данная система выступает за равные возможности всех детей. Личность ученика, вне зависимости от его психофизиологических возможностей, выступает как наивысшая ценность и все действия педагога должны быть направлены на рост и развитие ребенка. Следующим блоком пирамиды служат профессиональные компетенции, отражающие знания и умения педагога, необходимые для осуществления инклюзивного образования. Для плодотворной педагогической деятельности педагогам необходим синтез знаний в области преподавания и развитые личностные качества. Инклюзивное образование требует от педагогов умения качественной дифференциации и индивидуализации, а также четкого планирования процесса обучения с учетом возможностей учеников. Умение стимулировать деятельность учеников, повышение их познавательной мотивации является одной из главных составляющих профессиональной компетенции педагогов инклюзивного образования.

Таким образом, проанализировав понятие готовности педагогов с позиции психологической и профессиональной готовности к педагогической деятельности, результатов исследования с литовскими педагогами-практиками, осуществляющими инклюзивное образование, мы делаем вывод о том, что структура данной готовности выступает в виде комплекса взаимосвязанных психологических и профессиональных качеств, которые отражают единство личностной, теоретической и практической готовности педагогов. В связи с этим, мы определяем «готовность педагогов к работе в условиях инклюзивного образования» как наличие комплекса гармонично взаимодействующих и взаимодополняющих психологических и профессиональных качеств, позволяющих осуществлять педагогическую деятельность на высоком мотивационно-ценностном уровне и организовывать учебно-воспитательный процесс с младшими школьниками с учетом требований инклюзивного образования. При этом психологическая готовность определяется личностными качествами педагога, а профессиональная как блок дидактических знаний и методических умений педагога.

Список использованной литературы:

- 1 Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 годы. – Астана, 2016.
- 2 Гафари Э.А. Организационно-педагогические условия обучения детей с ограниченными возможностями здоровья средствами инклюзивного образования (на материалах Исламской Республики Иран): автореф. ... канд. пед. наук. – Душанбе, 2012. – 23 с.
- 3 Сабельникова С.И. Развитие инклюзивного образования // Справочник руководителя образовательного учреждения. – 2009. – №1. – С.42-54.
- 4 Хитрюк В.В. Готовность педагога к работе с «особым» ребенком: модель формирования ценностей инклюзивного образования // Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. – 2013. – №11. – С.72-79.
- 5 Алехина С.В. Профессиональная готовность воспитателя к работе в условиях инклюзивного образования // Педагогика и психология. – 2012. - №3-4. – С.164-171.
- 6 Мовкебаева З.А. Роль высших учебных заведений в модернизации процесса образования лиц ограниченными возможностями в развитии // Вестник КазНПУ имени Абая (Серия «Специальная педагогика». - №1-2 (28-29). – 2012. – С.34-38.

А.Э. Абдуллаева¹
¹диссертант Института Образования Азербайджана,
г. Баку
veliyeva_86aynur@mail.ru

ОБЩИЕ ВОПРОСЫ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

Аннотация

Как и во многих странах мира, в Азербайджане существуют дети с ограниченными физическими и психическими возможностями. Причиной роста числа таких детей могут быть генетические возможности, порча окружающей среды, трудности образа жизни, спиртные напитки и пр. Поэтому нормальное развитие подобных детей, создание общественных и эмоциональных их многочисленных инклюзивных заведений представляет собой приоритетное направление. В этом контексте оказание детям, нуждающимся в особой заботе, ранней комплексной помощи является главной задачей инклюзивного образования. Таким детям нужен особый подход, нужны различные модификации и варианты способов передачи информации. Инклюзивное образование предполагает претворение в жизнь права на образование детей с ограниченными возможностями здоровья, создание равных возможностей для образования всех детей в учебных заведениях, расширению социальной защиты детей, находящихся под опекой государства, регистрации по всей стране и привлечению к образованию всех детей с ограниченными возможностями здоровья всех категорий согласно соответствующей классификации, адаптации материально-технической и образовательной базы специальных учебных заведений к современным стандартам.

Ключевые слова: инклюзивное образование, дети с ограниченными возможностями здоровья, нуждающиеся в особой заботе, адаптация, дети с инвалидностью

А.Э. Абдуллаева¹
¹Әзірбайжан Білім беру Институтының диссертанты,
Баку қ.

ӘЗІРБАЙЖАНДА ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ЖАЛПЫ МӘСЕЛЕСЕРІ

Аңдатпа

Әлемнің барлық елдеріндегідей, Әзербайжанда да физикалық және психикалық мүмкіндіктері шектеулі балалар бар. Мұндай балалардың санының көбеюіне генетикалық ерекшеліктер, экологияның бұзылуы, алкогольді ішімдіктер, нашар тұрмыстық жағдай себеп болуы мүмкін. Сондықтан, осы категориядағы балаларға қоғамдық және эмоционалдық қолдау көрсететін инклюзивті мекемелерді құру басым бағыт болуы керек. Аталған балаларға ең басты көмек, инклюзивті білім беру.

Инклюзивті білім беру, мүмкіндігі шектеулі балалардың денсаулығын сақтай отырып, оларға басқа қалыпты бабалармен тең мүмкіндіктер беру, әлеуметтік тұрғыдан қорғау және оқу мекемелерінің материалдық-техникалық базасын бүгінгі стандарттарға сәйкес жабдықтау құқығын беруді жүзеге асырады.

Түйін сөздер: инклюзивті білім беру, мүмкіндігі шектеулі балалар, адаптация, мүгедек балалар

А.Е. Abdullayeva¹
¹institute of Education of Azerbaijan

GENERAL QUESTIONS OF INCLUSIVE EDUCATION IN AZERBAIJAN

Abstract

As in many countries of the world there are also children with limited health disabilities in physical and psychological development in our country. The reason of increasing number of such children can be the genetic opportunities, deteriorating of the environment, the difficulties of the life style, the alcohol drinks and so on. That is why to form a number of inclusive establishments for such children is the priority direction. To show the early complex help for the children needing the special care in this context is the main function of the inclusive education.

The inclusion doesn't help to implement only the initiatives of the children needing the special attention. One can add this list the children with different cultures, life style, differing due to their languages, having the various interests and opportunities to the education. It is necessary to have different modifications and variants in

transforming the information to such children. The inclusive approach demands to give the definite services with understanding the different education needs of the children, the whole presence in the education process, to eliminate the segregation and discrimination with the drawing the attention of the community.

Keywords: the inclusive education, the limited health disabilities, the children needing the special care, adaptation, the children having invalidity

Образование, будучи важнейшим фактором воздействия на социальное развитие, служит формированию обуславливающих личность качеств и ценностей. Основная цель образования состоит из обладания определенным статусом и самоутверждения социального значения получающими образование в глобальном обществе. С сожалением необходимо отметить, что занять определенную позицию в обществе, реализовать себя, совершенствовать приобретенные знания, изучать общественное значение становится реальностью далеко не для всех. Вовсе не все дети бывают физически и умственно полностью развиты. Дети с ограниченными возможностями здоровья входят как раз в этот ряд. В Законе Азербайджанской Республики «Об образовании» говорится, что «Государство гарантирует создание возможностей получить образование каждому гражданину независимо от его пола, расы, языка, религии, политических убеждений, национальности, социального положения, происхождения, возможностей здоровья и недопущение дискриминации» [1, 9]. Если принять во внимание то, что право получить образование детей с ограниченными возможностями здоровья прописано в законе, тогда актуальность проблемы привлекает к себе внимание. Истина заключается в том, что среди представителей будущих поколений, наряду со здоровыми детьми, растут и дети с ограниченными возможностями здоровья. Инклюзивное образование предполагает раскрытие определенных возможностей именно для этих детей. Это образование по своему содержанию состоит из выхода в общество, общения, социализации, привлечения к обучению нуждающихся в особой заботе детей, с опорой на их глубокие личные проблемы.

Как и во многих странах мира, и в нашей стране существуют дети, имеющие ограниченные возможности здоровья в физическом и психическом развитии. Причиной роста числа таких детей могут быть генетические возможности, порча окружающей среды, трудности образа жизни, спиртные напитки и пр. Поэтому нормальное развитие подобных детей, создание общественных и эмоциональных их многочисленных инклюзивных заведений представляют собой приоритетное направление. В этом контексте оказание детям, нуждающимся в особой заботе, ранней комплексной помощи является главнейшей задачей инклюзивного образования.

В результате принятия соответствующей законодательной базы в Азербайджане была создана благотворная почва для организации «Образования нуждающихся в особой заботе детей». Так, в июле 2001-го года великий лидер Гейдар Алиев принял Закон Азербайджанской Республики «Об образовании (специальном образовании) нуждающихся в особой заботе детей» [2]. С целью обеспечения исполнения Закона 03.02.2005-го года Кабинет Министров утвердил «Программу развития по организации образования детей, нуждающихся в особой заботе (с ограниченными возможностями здоровья)» [3], согласно приказу Министерства образования от 25.03.2005-го года, за номером 192 был разработан план деятельности по исполнению Программы Развития (2005-2009). В Программе предполагается проведение поэтапного инклюзивного образования. Цель Программы: были осуществлены важные работы по претворению в жизнь права на образование детей с ограниченными возможностями здоровья, реализации перехода к инклюзивному образованию, созданию равных возможностей для образования всех детей в учебных заведениях, расширению социальной защиты детей, находящихся под опекой государства, регистрации по всей стране и привлечении к образованию всех детей с ограниченными возможностями здоровья всех категорий согласно соответствующей классификации, адаптации материально-технической и образовательной базы специальных учебных заведений к современным стандартам.

Велики заслуги Фонда Гейдара Алиева по выполнению Программы. Так, Фондом целенаправленно были выполнены работы по организации образования детей с ограниченными возможностями здоровья, одиноких, лишенных родительской опеки, в определенном смысле оставшихся в стороне от внимания общества, по укреплению материально-технической и образовательной базы учреждений, в которых они получают образование, капитально отремонтированы, снабжены современным оборудованием все дома-интернаты и детские дома, специальные школы для детей с ограниченными возможностями организма. В рамках Программы в инклюзивное образование

были вовлечены более 200 детей с ограниченными возможностями здоровья из 17 общеобразовательных школ и 13 детских садов. Подготовлены методические пособия по применению инклюзивного образования на дошкольной и начальной стадии образования. Инклюзивное образование было включено в куррикулы и программы повышения квалификации преподавателей.

Одним из основных вопросов, порождающих проблемы, является то, что эти дети растут с подобными себе инвалидами, вдали от реальности, в замкнутых условиях. В результате они затрудняются вступать в контакты с другими детьми и чувствуют себя изолированными от общества. А основной причиной этого является отсутствие коммуникации с другими детьми. Инклюзивное образование предназначено не только для детей с ограниченными возможностями здоровья или потребностью в особой заботе, но и одиноким, лишенным родительской опеки, трудно воспитываемым, имеющим проблемы в поведении, склонным к вредным привычкам, оставшимся в стороне от образования, детей, у которых нарушили права, которые подверглись насилию. В этом контексте Л.С. Выготский подчеркивал, что основной недостаток специального образования заключается в обучении и воспитании детей с ограниченными сенсорными и интеллектуальными возможностями в далекой от реальности, замкнутой форме. Подобное обучение концентрирует внимание ребенка на своем дефекте, ограничивает и затрудняет его общение. Исследователь полагает, что важнейшим вопросом воспитания и обучения ребенка с ограниченными возможностями здоровья и проблемами развития является интеграция в жизнь и социальная компенсация недостатка путем активизации здоровых анализаторов.

Нуждающиеся в особой заботе дети по многим признакам похожи на здоровых детей. У всех детей есть потребность в игре, любви, заботе. Они заслуживают жизнь без насилия, оскорблений, страданий, налаживания отношения с великодушными, верными, трудолюбивыми сверстниками. У всех детей есть право получить стимулирующее, интересное, веселое и легкое раннее образование, однако у обладающих особыми потребностями детей есть потребности, не свойственные здоровым детям. Поэтому, важно приобщение этих детей к инклюзивному образованию с раннего возраста.

Как и во многих странах мира, и в Азербайджане открываются специальные дошкольные учебные заведения для нуждающихся в особой заботе детей. В Азербайджане старт инклюзивному образованию был дан в 2005-ом году. Согласно постановлению Кабинета Министров от 3 февраля 2005-го года, была утверждена программа развития по организации «Образования нуждающихся в особой заботе детей в Азербайджанской Республике». Впервые инклюзивное образование в дошкольных учебных заведениях было организовано в Баку, Сумгаите, Евлахе и Мингечауре, что было объяснено следующим образом:

1. Нуждающиеся в особой заботе дети адаптируются к коллективу, интегрируются в общество.
2. В них формируется уверенность в себе.
3. Они, как и другие члены общества, формируются как равноправные личности.
4. В будущем будет устранена и такая их проблема, как занятость [www.azadinform.az].

Инклюзивное образование представляет собой интеграционный процесс, позволяющий получить образование умственно или же физически слабым детям в дошкольных и общеобразовательных учреждениях. С помощью инклюзивного образования оказанием особых поддерживающих услуг в образовательной системе, местных общинах создаются условия нуждающимся в особой заботе (с ограниченными возможностями здоровья) детям для игр, получения образования, развития вместе со сверстниками. Задачами, стоящими перед инклюзивным образованием, являются следующие:

1. Детей, нуждающихся в особой заботе, заставить осознать то, что они являются полноправными членами общества;
2. Провести системное и последовательное совершенствование в образовании нуждающихся в особой заботе детей и стимулировать этот процесс;
3. Привлечь общественность, родителей к активному участию в этой области, обеспечить их потребности в образовании;
4. Охватить образованием нуждающихся в особой заботе детей из малоимущих семей;
5. Дать возможность нуждающимся в особой заботе детям получать образование вместе с нормальными сверстниками.

Переболевшие какими болезнями дети могут быть вовлечены к инклюзивному образованию? Прошедшие медицинское обследование и имеющие такие заболевания, как «Легкая и средняя

умственная недостаточность», «Дислалия», «Остаточность паралича мозга», «Талассемия», «Расстройство речи», «Замедление психического развития», «Слабый слух и зрение», «Гемофилия», «Ограниченная подвижность», с врожденными пороками дети могут быть приняты в группы «инклюзивного образования» или же начальные классы.

Инклюзивное образование направлено на развивание методологий, принимающих то, что дети являются самостоятельными индивидуумами и во время образования у каждого из них есть свои потребности. Инклюзивное образование старается формировать во время обучения подходы, направленные на реализацию различных потребностей.

Инклюзивное образование обеспечивает право получить вместе образование и здоровым, и инвалидам, и это создает условия для сохранения социального равенства, получения образования и других особых потребностей детей-инвалидов.

Согласно международной практике об инклюзивном образовании, число получающих образование в подобном классе учеников должно составлять 5-10%.

В настоящее время в Азербайджане есть около 60 тысяч детей с ограниченными возможностями здоровья. Из них лишь 12 тысяч привлечены к образованию, в том числе 1105 в специальных школах, 2664 в специальных школах-интернатах, 7750 на дому, 268 же получают инклюзивное образование. Родители вовсе не заинтересованы в получении образования. Большинство привлеченных к образованию обучаются в специальных школах и школах-интернатах. Подобное обучение и воспитание сосредотачивает внимание ребенка на его дефекте. Они испытывают затруднения при вступлении в контакт с другими детьми и чувствуют себя в некотором роде изолированными от общества. И здоровые дети, в то же время, в том или ином месте встречаясь с ребенком, нуждающимся в особой заботе, смотрят на него с удивлением, словно он пришел из совершенно другого мира, а порой и насмеваются над ним. Основной причиной этого является отсутствие между ними общения, сотрудничества. В результате этого они не понимают друг друга и не понимают, какие испытывают чувства.

В рамках организации инклюзивного образования в Азербайджане Министерством образования в 2005-2009 годах была претворена в жизнь «Программа развития по организации образования детей, нуждающихся в особой заботе (с ограниченными возможностями здоровья)».

Цель образования заключается в обладании определенным общественным статусом и подтверждении социальной значимости. Однако мечта о получении знаний, совершенствовании этих знаний, подтверждении своего общественного значения, обретении определенной позиции в обществе превращается в реальность далеко не для каждого. Среди подобных людей есть и дети с ограниченными возможностями здоровья. Исследованная, изученная нами инклюзия предполагает открытие для этих детей определенных возможностей.

Инклюзия в переводе с английского означает «вхождение», «включение». Инклюзия представляет собой попытку повысить веру в свои силы получающим образование с ограниченными возможностями здоровья, а также стимулирование их на получение образования в школе вместе с другими детьми.

Инклюзия помогает претворить в жизнь попытки не только детей, нуждающихся в особой заботе. В ряды подобных детей можно включить также и детей, обладающих различной культурой, отличающихся образом жизни друг от друга, носителей другого языка, имеющих разную степень заинтересованности и возможности в образовании. В способах передачи информации подобным детям необходимы различные модификации и варианты. Инклюзивный подход требует понимания образовательных потребностей детей и устранения сегрегации и дискриминации в образовании при полном участии в образовательном процессе, посредством привлечения общественности требует предоставления соответствующих услуг этим потребностям.

Инклюзивное образование дает возможность всем получающим образование с большим рвением принимать участие в дошкольной и школьной жизни в детсадовском, школьном и университетском коллективе. Эта система образования, обладая ресурсами, ориентированными на стимулирование равноправия получающих образование, участие во всех делах коллектива, была направлена на развитие навыков, необходимых для общения получающих образование. Рассмотрим различие между понятиями инклюзии и интеграции. На вопрос «Одинаковы ли эти понятия?» ответом является резкое «нет». Интеграция представляет собой процесс адаптации учеников к особенностям школы. А при инклюзии школа выстраивает обучающее направление для поддержки учеников, их потребностей в образовании.

Развитие услуг по поддержке людей с ограниченными возможностями в настоящее время идеологически определяется «социальной моделью». Согласно этой модели, человек не обязан быть готовым участвовать в жизни семьи, учиться в школе, работать.

Внимание большей частью уделяется адаптации среды к его возможностям, созданию системы социальных связей для развития его способностей. Понятие «соединение» связано с переходом к этой модели. В отличие от интеграции, «соединение» предполагает сохранение частичной автономии каждой группы. Согласно этой идеологии, являющиеся для традиционно доминирующей группы хорошими впечатления и манера поведения в образе, допускающем плюрализм в сознаниях и обычаях, должны поменять форму.

Таким образом, в англоязычных странах термин «присоединение» начал заменять термин интеграция. На английском языке слово «include» означает «включение», «нахождение в составе», «охватывать». Термин «Inclusion» относится не только к образованию, но и представляется как термин, выражающий новый взгляд на место человека в обществе. В основе опыта инклюзивного образования находится принятие деятельности каждого получающего образование.

Обособленное получение образования детьми, нуждающимися в особой заботе, не важно, наоборот, для более качественного получения ими образования и более быстрой адаптации целесообразно получение образования вместе со своими типичными сверстниками в садиках, школах.

Для получения образования детьми, с потребностью в особой заботе, с нормальными сверстниками сейчас в нашей республике функционируют являющиеся инклюзивными образовательными группами дошкольные воспитательные учреждения. Дома младенцев – детские сады №1 Ясамальского района, №20 Карадагского района, №80 Наримановского района, №105 Сабунчинского района, №257 Хатаинского района города Баку, №30,40,66 города Сумгаита представляют собой дошкольные воспитательные учреждения с группами инклюзивного образования. Учреждения подобного типа функционируют также в Мингечауре и Евлахе.

Согласно программе, для создания альтернативных служб Министерством образования были организованы Центр поддержки ребенка и семьи, республиканский специальный интернат №4 для детей с ограниченными возможностями здоровья, лишенных родительской опеки в городе Мингечауре, реабилитационный развивающий центр при специальном интернате №11 Сабунчинского района. Здания упомянутых центров Министерством образования заново были перестроены и капитально отремонтированы, обеспечены развивающими обучающими материалами, реабилитационного рода оборудованием.

Целью «Государственной программы Азербайджанской Республики по развитию инклюзивного образования в 2013-2020 гг.», включенной в число государственных программ, утверждение которых предполагается в рамках Концепции развития «Азербайджан 2020: взгляд в будущее», является обеспечение привлечения к образованию по всем ступеням и создание беспрепятственной среды для получения образования нуждающимися в особой заботе детьми при технической поддержке ЮНИСЕФ [www.mincom.gov.az/assets/...Azerbaijan.2020.konsepsiya.ferman_doc].

Государственная программа включает в себя разрешение следующих проблем:

- осуществление соответствующих изменений в законодательстве для организации инклюзивного образования по всем ступеням образования;
- осуществление соответствующих мер по адаптации образовательных учреждений и обучающих программ к потребностям детей с ограниченными возможностями здоровья;
- подготовка и совершенствование педагогических кадров по организации инклюзивного образования;
- создание информационной базы данных для лиц с ограниченными возможностями здоровья;
- проведение просветительских работ о важности привлечения к образованию и социальной интеграции лиц с ограниченными возможностями здоровья;
- создание соответствующих служб по интеграции в общество лиц с ограниченными возможностями здоровья;
- адаптация инфраструктуры и транспорта города, района к нуждам лиц с ограниченными возможностями здоровья для беспрепятственного их движения и др. вопросы и их реализация важны в этом контексте [www.president.az/files/future_az].

Был проведен цикл международных и республиканских конференций в республиканских учреждениях по инклюзивному образованию. Так, 14-15 октября 2011-го года в Азербайджанском

Институте Учителей была проведена V научно-практическая конференция «Инклюзивное образование: практика и стоящие вопросы».

Позднее 2 мая 2014-го года также в Азербайджанском Институте Учителей была проведена республиканская научно-практическая конференция на тему «Проблемы применения инклюзивного образования в Азербайджане и пути их устранения». Эта конференция была проведена в рамках проекта под названием «Организация учений и системы инклюзивного образования в Инклюзивном образовательном центре при Азербайджанском институте Учителей» при совместном сотрудничестве Азербайджанского Института преподавателей (АИУ) и общественного объединения «Исследование социальных прав» (ОИСП) при финансовой поддержке Международной гуманитарной организации «World Vision International».

В отмеченных нами конференциях были широко использованы и теоретический, и практический опыт. Вовлечение в конференцию самих детей, нуждающихся в особой заботе, и их родителей, организация выставок их работ находится в основе приоритетного характера нашей деятельности в данной сфере. Распространив полученные результаты и предложения в регионах республики, постарались расширить просветительские работы в этой сфере. Вместе с тем, в филиалах Азербайджанского Института Учителей в Сальяне, Джалилабаде, Шеки, Закатале, Кубе и Казахе сотрудниками инклюзивного центра образования был организован цикл тренингов для родителей детей, нуждающихся в особой заботе, студентов филиалов и сотрудников.

Хочется отметить также и то, что в процессе интеграции:

- непринятие во внимание характера, степени и форм проявления психологических, физиологических и физических нарушений;
- неопытность кадрового потенциала;
- отсутствие соответствующих программ, средств и обучающих технологий;
- не принятие во внимание этих явлений в стандартах содержания и оценки, регулирующих образовательный процесс инструкциях и указаниях становится причиной путаницы и неопределенности. Принятие решений об интеграции и исполнении при отсутствии заключения специалиста, без изучения соответствующих опытов становится причиной различных проблем. Поэтому, осуществление комплекса мер в контексте устранения проблем важно каждую минуту. Как результат перечисленного хочется отметить, что осуществленные работы в сфере инклюзивного образования создают условия для сохранения социальной справедливости в обществе.

Список использованной литературы:

- 1 Закон Азербайджанской Республики об образовании. – Баку: Ганун. – 2009. – 52 с.
- 2 Закон Азербайджанской Республики об образовании лиц с ограниченными возможностями здоровья. – Баку, 2001.
- 3 Программа развития по организации образования детей, нуждающихся в особой заботе (с ограниченными возможностями здоровья). – Указ №20 от 3 февраля 2005 года Кабинета Министров Азербайджанской Республики. – Баку, 2005.
- 4 Государственная стратегия по развитию образования в Азербайджанской Республике. – газета «Учитель Азербайджана» – 25 октября 2013. – №41 (8558).
- 5 Государственная стратегия по развитию образования в Азербайджанской Республике//Указ Президента Республики Ильхама Алиева от 24 октября 2013 года. – Баку, 2013.

Г.К. Ташкеева¹, Д.К. Садирбекова², А.К. Сариева³

¹к.п.н., старший преподаватель
Казахского национального университета имени аль-Фараби,
г. Алматы, Казахстан

²докторант 2 курса по специальности «6D010300 – Педагогика и психология»
Казахского Национального педагогического университета имени Абая,
г. Алматы, Казахстан

³к.п.н., старший преподаватель
Казахского национального университета имени аль-Фараби,
г. Алматы, Казахстан

К ВОПРОСУ О ПРАКТИКО-ОРИЕНТИРОВАННОМ ОБУЧЕНИИ В ВУЗЕ

Аннотация

В статье рассматриваются аспекты подготовки специалистов в свете предъявляемых современных требований. Авторами статьи проведено исследование вопроса практико-ориентированного обучения в высшем учебном заведении. Авторы отмечают, что любая образовательная технология является реализацией определенной стратегии. Внедрение практико-ориентированного подхода в образовательный процесс обусловлено необходимостью поиска адекватных образовательных технологий – совокупности средств и методов обучения и развития студентов, позволяющих успешно реализовать эффективное развитие заявленных в стандарте компетенций. По итогам проведенного исследования авторы отмечают, что реализация практико-ориентированного обучения в вузе направлено, во-первых, на приближение к потребностям жизни, во-вторых, позволяет создавать условия для целенаправленного формирования конкурентоспособных специалистов.

Ключевые слова: организация, ВУЗ, студент, технологии, стандарт, практико-ориентированное обучение, специалист

Г.К. Ташкеева¹, Д.К. Садирбекова², А.К. Сариева³

¹п.ғ.к., Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінің аға оқытушысы,
Алматы қ., Қазақстан

²«6D010300» – мамандығының 2 курс докторанты,
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан

³п.ғ.к., Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінің аға оқытушысы,
Алматы қ., Қазақстан

ЖОҒАРҒЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА ТӘЖІРИБЕГЕ БАҒЫТТАЛҒАН БІЛІМ БЕРУ МӘСЕЛЕСІ БОЙЫНША

Аңдатпа

Мақалада заман талаптарына сай мамандарды дайындау аспектілері қарастырылады. Мақала авторлары жоғарғы оқу орындарында тәжірибеге бағытталған білім беру мәселесін зерттеді. Авторлардың пайымдауынша, кез келген оқыту технологиясы белгілі бір стратегияның іске асырылуы болып келеді. Білім алу процесіне тәжірибеге бағытталған тәсілдемені енгізу дәлме-дәл оқыту технологияларын - студенттерде стандартта көрсетілген құзіреттіліктерді тиімді дамытуға бағытталған оқыту және дамыту әдіс-тәсілдерінің жиынтығын табу қажеттілігімен айқындалады. Жасалған зерттеу жұмысы бойынша авторлар келесі қорытынды жасады: жоғарғы оқу орындарында тәжірибеге бағытталған оқытуды іске асыру, біріншіден, өмір қажеттіліктеріне жақындауға бағытталған, екіншіден, бәсекеге қабілетті мамандарды мақсатты түрде қалыптастыруға жағдай тудырады.

Түйін сөздер: ұйымдастыру, ЖОО, студент, технологиялар, стандарт, тәжірибеге бағытталған оқыту, маман

G.K. Tashkeyeva¹, D.K. Sadyrbekova², A.K. Sarieva³

¹k.p.s., senior teacher of the Al-Farabi Kazakh National University,
Almaty, Kazakhstan

²PhD student, Abay Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan

³k.p.s., senior teacher of the Al-Farabi Kazakh National University,
Almaty, Kazakhstan

ON THE QUESTION OF PRACTICAL-ORIENTED TRAINING AT THE UNIVERSITY

Abstract

The authors conducted a study of the organization of practice-oriented education at the University. The authors note that any educational technology is the implementation of a particular strategy. The introduction of a practice-oriented approach is the educational process due to the need to find appropriate educational technologies – the aggregate means and methods of training and developing students to successfully implement effective development stated in the standard competence. According to the results of the conducted research the authors note that the implementation of practice-based learning at the University is directed, firstly, on the approach to the needs of practice and life, and secondly, allows to create conditions for the purposeful formation of competitive specialists.

Keywords: learning organization, university, student, technology, standard, practice-oriented training, specialist

Современное общество формирует социальную потребность в поколении, способном жить и развиваться в пространстве наукоемких, информационно насыщенных технологий; требует развития способности ориентироваться и действовать в постоянно меняющемся мире производства, бизнеса, общественно-политической жизни. В таком обществе большое значение имеет переход от фундаментальных знаний к инновациям и обеспечение подготовки специалиста к конкретной работе.

В своей лекции в Евразийском Национальном Университете имени Л.Н. Гумилева Президент Республики Казахстан Н.А. Назарбаев отметил, что мы должны стремиться приблизить качество и стандарты жизни в Казахстане к уровню 50-ти наиболее конкурентоспособных стран и ключевым конкурентным преимуществом Казахстана на мировом рынке должен стать высококвалифицированный, мобильный человеческий капитал и постоянное внедрение инноваций. Президент отметил, что конкурентоспособные технологии – это долгий процесс, трудно вынашиваемый плод научных исследований, сложных и затратных экспериментов и идейного озарения ученых [1]. В связи с этим, нам необходимо развивать собственную науку, активно внедрять ее достижения в производство. Стране необходимы тысячи высококвалифицированных специалистов и дипломированных ученых в новых научно-технических направлениях – биотехнологии, нанотехнологии, космической деятельности и информационно-коммуникационных технологиях.

В настоящее время в мировой науке особенно интенсивно развиваются инновационные технологии, которые требуют незамедлительной разработки новейшего экспериментального и эксплуатационного оборудования и устройств. Следовательно, возникает потребность в совершенно новых для Казахстана специалистах, чья функциональная деятельность до конца еще не исследована. В связи с этим, к современным специалистам предъявляются требования: высокие интеллектуальные способности, профессиональное мышление на основе твердых знаний и понимания всех процессов, физическая, моральная и психологическая устойчивость, профессиональная компетентность, готовность к совершенствованию профессиональных знаний, высокая социальная сознательность, коммуникативная компетентность, дисциплинированность и др.

Развитие прикладных наук, наукоемких технологий ведет к созданию новой экономики – «экономики знаний». Наблюдаемая коммерциализация фундаментальных знаний характеризует перестройку системы образования. Не теряя своей фундаментальности, образование приобретает новое, практико-ориентированное содержание. На сегодняшний день страна пришла к ситуации, когда в избытке оказалось огромное количество специалистов с высшим фундаментальным образованием, а реальная экономика испытывает нехватку квалифицированных практико-ориентированных кадров. Работодатели нуждаются в грамотных специалистах для ведения

реального бизнеса, инновационных менеджерах, без которых вообще невозможна коммерциализация наукоемких технологий. В целом, наблюдается диспропорция между постоянно возрастающим спросом специалистов и предложением на рынке труда, между укладом профессионального образования и современным бизнесом.

Цель современного образования заключается в обеспечении развития у обучающихся способностей к познанию, творческому использованию полученных знаний в любой учебной и жизненной ситуации, готовности к саморазвитию и самоуправлению посредством развития ключевых **профессиональных компетенций практической работы, востребуемых сегодня работодателями, а также формирования понимания того, где, как и для чего полученные компетенции применяются на практике.** Сложность подготовки кадров в области новых технологий заключается в том, что должна быть использована, отличающаяся от предыдущих моделей, профессиональная подготовка, основанная на существующем многообразии форм моделей образования.

Образование не может быть практико-ориентированным без приобретения опыта деятельности, уровень которого более точно определяется методами компетентностного подхода. Введение понятия компетентности как «умения мобилизовать знания и опыт к решению конкретных проблем», позволяет рассматривать компетентность как многофункциональный инструмент измерения качества профессионального образования. Компетентностный подход ближе к целям и задачам практико-ориентированного образования, так как определяет поворот к усилению практической профессиональной подготовки студентов, т.е. формирования адаптированных навыков, опыта активной творческой деятельности, эмоционально-волевых отношений к миру, другим людям и самому себе, и главное, опыта практической деятельности через увеличение производственной и научно-исследовательской практики студентов. В компетентностном подходе делается акцент на деятельностном содержании образования. Основным содержанием обучения становятся действия, операции, соотносящиеся с проблемой, которую нужно разрешить. При таком подходе учебная деятельность приобретает исследовательский и практико-преобразовательный характер. В учебных программах деятельностное содержание образования отражается в акценте на способах деятельности, умениях и навыках, которые необходимо сформировать; на опыте деятельности, который должен быть накоплен и осмыслен студентами. Студент должен при необходимости уметь быстро и безошибочно воспользоваться источниками информации для разрешения тех или иных проблем.

Внедрение практико-ориентированного подхода в учебный процесс обусловлено необходимостью поиска адекватных образовательных технологий – совокупности средств и методов обучения и развития студентов, позволяющих успешно реализовать эффективное развитие заявленных в стандарте компетенций.

Активное участие в педагогическом процессе обучающихся есть продукт деятельности преподавателя, следовательно, формирование ключевых компетенций возможно при систематическом включении их в различные виды учебной и внеучебной деятельности. Компетентностный подход ориентирован на организацию учебно-познавательной деятельности посредством моделирования разнообразных ситуаций в различных сферах жизнедеятельности личности. При данном подходе отдаётся предпочтение творческому занятию, основная задача которого в отличие от традиционного – организация продуктивной деятельности.

Компетентностную модель выпускника часто представляют, как совокупность ожидаемых (желаемых) результатов образования, достижение которых сможет продемонстрировать обучающийся на том или ином этапе освоения основной программы или в виде пакета (набора) компетенций, которые обязан освоить каждый выпускник этой программы.

В результате формирования ключевых компетенций обучающихся мы имеем самостоятельную, инициативную личность, обладающую профессиональным знанием своего предмета, личность, способную применять и использовать новейшие достижения науки и передовой техники, личность, обладающую положительной, созидательной энергией, которая внесет существенный вклад в решение проблемы обеспечения кадрами.

Некоторые считают, что для построения практико-ориентированного образования необходим новый деятельностно-компетентностный подход. В отличие от традиционного образования, ориентированного на усвоение знаний, практико-ориентированное образование направлено на приобретение, кроме знаний, умений, навыков, опыта практической деятельности. В системе общего и профессионального образования опыт деятельности приобретает новый смысл. Опыт

деятельности является внутренним условием движения личности к цели, он выступает как готовность личности к определенным действиям и операциям на основе имеющихся знаний, умений и навыков. Таким образом, традиционная триада дополняется новой дидактической единицей: «Знания – Умения – Навыки – Опыт деятельности» [2].

В системе высшего образования существует несколько подходов к практико-ориентированному обучению. Одни практико-ориентированное образование связывают с организацией учебной, производственной и преддипломной практик студента с целью его погружения в профессиональную среду, соотнесения своего представления о профессии с требованиями, предъявляемыми реальным бизнесом.

Другие считают наиболее эффективным внедрение профессионально-ориентированных технологий обучения, способствующих формированию у студентов значимых для будущей профессиональной деятельности качеств личности, а также знаний, умений и навыков, обеспечивающих качественное выполнение функциональных обязанностей по избранной специальности.

С этих позиций, традиционный элемент обучения – практика студентов – приобретает совершенно новый смысл и становится важнейшим элементом программ вузовской подготовки. Необходимо сделать практику действительно непрерывной, преимущественно в одной и той же организации или в одной и той же отраслевой вертикали. В ходе ознакомительной практики студенты овладевают опытом учебно-познавательной деятельности академического типа, где моделируются действия специалистов, обсуждаются теоретические вопросы и проблемы. На производственной практике приобретается опыт профессиональной деятельности в качестве специалиста организации (или его помощника). На преддипломной практике происходит интеграция представлений о деятельности организации, ее бизнес-процессов, вырабатываются предложения, направленные на повышение эффективности производственной деятельности. Модель непрерывной практики неосуществима в условиях случайного выбора мест прохождения практик. По нашему мнению, большое значение имеет поиск постоянных бизнес-партнеров (работодателей) и организация у них филиалов кафедр. В таком случае быстро возникает обратная связь: работодатели начинают рассматривать конкретных студентов как свой кадровый резерв и вносят предложения по улучшению содержания конкретных дисциплин, затем – рабочих и учебных программ.

Современные требования к подготовке компетентного специалиста приводят к тому, что производственная и научно-исследовательская практики должны проходить на базе новейшего, дорогостоящего оборудования. Поэтому базы практик должны быть подобраны в соответствии с реальными запросами производств и обладать всеми необходимыми ресурсами для совершенствования умений и навыков будущих специалистов.

Изучение опыта организации профессионального образования показывает, что принципиальным в подготовке специалиста является ее практико-ориентированный характер. Это выражается в целом ряде особенностей, из которых наиболее важными являются: общее количество часов, отведенных на практическое образование (до 50% времени обучения в университете); использование в обучении определенных (креативных) методов (метод проблемно-ориентированного обучения, метод проектов и др.); ориентация обучения на работу в группе, команде; интеграция учебных предметов как "способ приближения" учебной (аудиторной) ситуации к реальной, фактической, способ задания целостного представления о будущей профессиональной деятельности и ее крупных фрагментах, руководить практикой должен опытный наставник.

Мы убеждены в том, что для построения практико-ориентированного образования необходим новый, *деятельностно-компетентностный подход*. Вектор деятельностного подхода направлен к организации процесса обучения, технологиям практико-ориентированного образования, где весь процесс обучения приобретает деятельностный характер. А компетентностный подход ориентирован, прежде всего, на достижение определенных результатов, приобретение значимых компетенций. Овладение компетенциями невозможно без приобретения опыта деятельности, т.е. *компетенции и деятельность* неразрывно связаны между собой. Компетенции формируются в процессе деятельности и ради будущей профессиональной деятельности. В этих условиях процесс обучения приобретает новый смысл, он превращается в процесс *учения (научения)*, т.е. в процесс приобретения знаний, умений, навыков и опыта деятельности с целью достижения

профессионально и социально значимых компетентностей. В докладе международной комиссии по образованию для XXI века «Образование: скрытое сокровище» говорится, что обучение на протяжении всей жизни будет одним из ключевых компетенций: опираясь на четыре базовых принципа, положенных в основу образования, – учиться жить, учиться познавать, учиться делать и учиться сосуществовать, – деятельностно-компетентный подход может стать эффективной методологией построения практико-ориентированного образования в XXI веке [3].

Для успешной организации практики необходимо откорректировать рабочие программы по практике. Структура заданий должна быть системной, обладающая многими системообразующими принципами, но должен быть еще один принцип – принцип динамизма. Все рабочие задания должны быть связаны единой внутренней логической линией.

На различных этапах развития системы образования использовались **несколько ключевых методических подходов к обучению**: практика; трансляция материала; разбор и анализ ситуаций; игра; имитация; проект.

Практика – старейший способ обучения. Его идея проста и понятна: человек осваивает профессиональные навыки и инструменты, включаясь в реальную деятельность. В современной системе образования он широко применяется при организации стажировок и практики обучающихся.

Трансляция материала – передача знания о предмете или способе деятельности от одного человека другому. В современной системе образования трансляция материала происходит в различных формах: при прослушивании лекций, чтении книг, обучении на дистанционных курсах и посещении мастер-классов экспертов.

Однако эти классические подходы к обучению имеют недостатки: при ограничении обучения формированием практических навыков обучающиеся могут недополучить нужные знания; при ограничении обучения трансляцией готовых знаний обучающиеся получают оторванное от реалий жизни образование.

Чтобы минимизировать эти недостатки и повысить эффективность обучения были предложены новые подходы.

Разбор и анализ ситуаций. Этот метод появился в Гарвардском университете; первоначально он использовался при подготовке врачей. Суть метода – выделение из практической деятельности типовых ситуаций. Обучающиеся анализируют эти ситуации, а затем предлагают свои решения и формулируют сценарии развития событий. При этом у них формируются профессиональное мышление и способность принимать решения в ряде типовых профессиональных ситуаций.

Игровые методы. Несмотря на то, что все люди учатся жизни именно через игры, в профессиональной подготовке игровые методы обучения впервые были использованы только в предвоенные годы, однако групповые упражнения по выработке решения в условиях, имитирующих реальность, так и не получили широкого распространения в советских программах подготовки управленцев. Гораздо более популярными стали **ролевые игры**, задачей которых является демонстрация моделей поведения в типовых профессиональных ситуациях либо на определенном рабочем месте.

Имитация. В основе имитационных методов обучения лежит модель, построенная на основании норм и правил реальной практической деятельности. Принимая участие в имитационной игре, обучающийся получает возможность освоить профессиональные процедуры и инструменты работы, а также сформировать представление о целостном устройстве определенной сферы деятельности. Этот метод часто называют «симуляцией», «симулятором» или «имитационной игрой».

Проект – один из наиболее эффективных методов обучения. Суть проектного подхода заключается в том, что обучающийся встраивается в систему коллективных работ, направленных на решение реальной практической задачи. Проектируя развитие ситуации, анализируя данные, он получает возможность освоить способ выполнения соответствующих работ. Групповая форма организации учебного проекта вынуждает участников организовывать совместную деятельность и налаживать рабочие коммуникации, то есть научиться действовать в команде.

Для повышения эффективности процесса обучения и обогащения образовательной среды разработчики современных образовательных технологий одновременно применяют несколько методов обучения.

Практика является основной «копилкой» опыта, и направлена на приобретение практического опыта по виду профессиональной деятельности. Каждый работодатель желает принять на работу

готового специалиста, с опытом работы. Известно, что в каждой выпускной группе есть выпускники, которые устраиваются на работу в те организации, где проходили практику. Применение таких форм обеспечивает постепенное погружение в реальную профессиональную среду, что способствует более быстрой адаптации выпускников на рабочем месте и в профессиональной среде; готовность будущего специалиста к работе в команде; умение презентовать себя.

Таким образом, реализация практико-ориентированного обучения в вузе направлена, во-первых, на приближение образовательной организации к потребностям практики и жизни, во-вторых, позволяет создавать условия для целенаправленного формирования конкурентоспособности будущих специалистов.

Реализация практико-ориентированной системы подготовки инновационно-компетентного специалиста, акцентирующего внимание на результате образования, когда в качестве результата рассматривается не сумма усвоенной информации, а способность человека действовать в различных ситуациях, направлено на улучшение взаимодействия с рынком труда, повышение конкурентоспособности специалистов, обновление содержания, методологии и соответствующей среды обучения. Следовательно, данный подход позволяет значительно повысить эффективность обучения. Этому способствует система отбора содержания учебного материала, помогающая студентам оценивать значимость, практическую востребованность приобретаемых знаний и умений. В практико-ориентированном учебном процессе применяется имеющийся у обучающихся жизненный опыт, а также формируется новый опыт на основе приобретаемых компетенций. Данный опыт становится основой развития студентов. Таким образом, формируется идеальная модель конкурентоспособной личности будущего специалиста.

Список использованной литературы:

1 Лекция Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева в Евразийском Национальном Университете имени Л.Н. Гумилева.

2 Ялалов Ф.Г. Деятельностно-компетентный подход к практико-ориентированному образованию // Интернет-журнал "Эйдос". – 2007. – 15 января. <http://www.eidos.ru/journal/2007/0115-2.htm>.

3 Образование: сокрытое сокровище (*Learning: The Treasure Within*) Основные положения Доклада Международной комиссии по образованию для XXI века МОО ВПП ЮНЕСКО «Информация для всех»: Издательство ЮНЕСКО, 1996.

4 Кунаевцев А.В. Деятельностная альтернатива в образовании // Педагогика, №10. – 2005. – С.27-33.

МРНТИ 14.35.01.

Ж.М. Ералиева¹, Г.У. Байташева²

¹*биология магистрі, Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университетінің аға оқытушысы, Алматы қ., Қазақстан*

²*а.ш.ғ.к., Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университетінің доценті, Алматы қ., Қазақстан*

«КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК» ҰҒЫМЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ

Аңдатпа

Әлемдік білім беруде жалпы және кәсіби білім сапасын арттыру өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Осы міндеттерді шешуде білімнің мақсаттары мен нәтижелері қайта зерделеніп, оның мазмұны өзгеріске ұшырауда және «кәсіби құзыреттілік» ұғымы кең түрде қолданысқа енуде. Қазақстандық білім беру модернизациясы концепциясына сәйкес, кәсіби білімнің негізгі мақсаты, еңбек нарығында бәсекелесе алатын, өз кәсібін жетік меңгерген, өз жұмысын тиімді атқара алатын, өзінің кәсіптік қызметінде бір-бірімен байланысты салаларда еркін бағдарланатын және кәсіби бағытта үнемі өзін-өзі жетілдіруге дайын, құзіретті маман даярлау болып табылады. Мақалада кәсіби құзыреттілік ұғымы және оның даму тенденциялары қарастырылған. Кәсіби құзыреттілік мәселесі бойынша теориялық талдау жүргізіліп, құзыреттілік, құзырлық ұғымдарына сипаттама берілген. Болашақ мамандарды даярлаудағы құзыреттілік тұғыры талданған. Сонымен қатар, кәсіби құзыреттіліктің теориялық құрылымы анықталады.

Түйін сөздер: кәсіби құзыреттілік, құзыреттілік, құзырлық, білім беру, педагогика, білім, дағды, білік, маман, студент, қабілеттер

Ж.М. Ералиева¹, Г.У. Байташева²

*¹магистр биологии, старший преподаватель Казахского государственного
женского педагогического университета,
Алматы, Казахстан*

*²к.с.-х.н., доцент Казахского государственного женского педагогического университета,
Алматы, Казахстан*

ПОНЯТИЕ «ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ» И ТЕНДЕНЦИИ ЕЕ РАЗВИТИЯ

Аннотация

Актуальной задачей мирового образования является повышение качества образования, как общего, так и профессионального. Для решения этой задачи переосмысливаются цели и результаты образования, меняется его содержание и все прочее в употребление входит понятие «профессиональная компетентность». Согласно концепции модернизации казахстанского образования, основной целью профессионального образования является подготовка квалифицированного работника, который может составить конкуренцию на рынке труда, компетентный в своей профессии, который эффективно выполняет свою работу, свободно ориентируется в смежных областях своей профессиональной деятельности и является готовым к постоянному самосовершенствованию в профессиональном плане. В статье рассматривается понятие профессиональная компетентность и тенденция ее развития. Проведен теоретический анализ понятия «профессиональная компетентность», дается определение понятиям компетентность, компетенция. Анализирован профессиональный подход в подготовке будущих специалистов, также определяется теоретическая структура профессиональной компетентности.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, компетентность, компетенция, образование, педагогика, знание, навыки, умение, специалист, студент, способности

Zh.M. Yerallyeva¹, G.U. Baytasheva²

*¹master of biology, senior lecturer, Kazakh state women's teacher training university,
Almaty, Kazakhstan*

*²c.of a.s., associate professor, Kazakh state women's teacher training university,
Almaty, Kazakhstan*

NOTION «PROFESSIONAL COMPETENCE» AND TENDENCIES OF HER DEVELOPMENT

Abstract

Actual task of world education is improvement of quality of education as the general, and professional. For the solution of this task the purposes and results of education are reinterpreted, its contents changes and more and stronger the concept "professional competence" enters the use. According to the concept of modernization of the Kazakhstan education, a main objective of professional education is training of the skilled worker who can compete in labor market, competent of the profession which effectively performs the work, freely is guided in adjacent areas of the professional activity and is ready to continuous self-improvement in the professional plan. In article the concept professional competence and a tendency of its development is considered. The theoretical analysis of the concept "professional competence" is carried out, definition by a concept competence, competency is given. Professional approach in training of future experts is analyzed. Also, the theoretical structure of professional competence is defined.

Keywords: professional competence, competence, competency, education, pedagogics, knowledge, skill, ability, specialist, student, abilities

Әлемдік білім беруде жалпы және кәсіби білім сапасын арттыру өзекті міндеттердің бірі болып табылады. Осы міндеттерді шешуде білімнің мақсаттары мен нәтижелері қайта зерделенеді, оның мазмұны өзгереді және орнықты «кәсіби құзыреттілік» ұғымы қолданысқа еніп, «біліктілік», «кәсіпқойлық», «кәсіби даярлық» және т.б. түсініктерді қамтиды.

Қазақстанда «кәсіби құзыреттілік» ұғымы қолданысқа жоғары білім реформасы арқасында енді.

Қазақстандық білім беру модернизация концепциясына сәйкес кәсіби білімнің негізгі мақсаты білікті қызметкер даярлау болып табылады, еңбек нарығында бәсекелесе алатын, өзкәсібін жетік меңгерген, өз жұмысын тиімді атқара алатын, өзінің кәсіптік қызметінде бір-бірімен байланысты салаларда еркін бағдарланатын және кәсіби бағытта үнемі өзін-өзі жетілдіруге дайын болуы.

Әдебиетте «құзырет» және «құзыреттілік» ұғымдары 1950 жылдары АҚШ пен Еуропада пайда болды және көбінесе бизнес саласында қызметкерлерді іріктеу және іздеу сферасында қолданылды. Бұл ұғымдар таңдалған саладағы қызметкерлердің кәсіби қасиеттерін анықтауда қолданылған, олардың кәсіби міндеттерді тиімді орындаудағы қабілеттерін көрсетіп отырды. Дегенмен «кәсіби құзыреттілік» ұғымы бірден пайда болған жоқ, ұзақ жолды өтіп, бастапқыда шетелдік ғылымда, ал кейіннен өзімізде қалыптасып нығайтылды.

Еуропалық тілдерде «құзыреттілік» және «құзырет» (ағылшын, француз, неміс, испан және итальян) жиі синоним ретінде қолданылады [1]. Әртүрлі еуропалық тілдерде сөзбе-сөз аудармасы ұқсас мағыналы: ағылшын тілінде «competence» сөзі қабілет, материалды қамтамасыз етілген, аukatтылық, білім; француз тілінде «competence» - хабардар болушылық, міндет, басқару; неміс сөзінде «Kompetenz» өкілеттілік, іздену дегенді білдіреді, сонымен қатар бұл терминге ізденіскер немесе бәсекелес сияқты ұғымдар кіреді; итальян тілінде «competenza» - басқару, беделділік, бәсекелестік, құқықтылық; испан тілінде «competencia» – бәсекелестік, бәсеке. Осылайша, «құзырет» ұғымы маманның міндеттер аясы, бәсекеге қабілеттілігімен сипатталады.

Кейінірек қызметтің басқа салалары «құзырет» ұғымын қабылдай бастады. Осылайша Н.Хомский [2] 1965 жылы «тіл құзыреті» терминін енгізді, ол «тілді қолдану» деген терминнің қарсы қойып салыстырған, яғни нақты қолданыстағы тілді және абстрактылы меңгерілген тілді ажыратты. Ол «құзыреттілік дегеніміз – жеке тұлғаның белгілі бір мәселені шешудегі өзара байланысты білім, білік дағдыларының жиынтығы және адамның жеке өзінің іс-әрекет, қызмет саласына сай құзыреттерді меңгеруі», - деп көрсетеді.

Педагогикалық ғылымдарда «құзырет» термині 1970 жылдары оқу стандартында белгіленген орындалған тапсырмаларды сипаттау үшін және олардың сәйкестігінде қолданыла бастады. Дж.Равен осы кезеңде «Қазіргі қоғамдағы құзыреттілік» [3] атты жұмысын жариялайды және жиырма жылдан соң «құзыреттілік» және «құзырет» ұғымдары енді түйін ұғымдар ретінде халықаралық қоғамдық ұйымдардың (ООН, ЮНЕСКО, Европа кеңесі) құжаттарына енгізіледі. Шамамен сол уақытта, нақты 90-шы жылдардың 20 ғасырларда бұл терминология ресей ғылымында қолданыла бастады, сонымен бірге «құзырет» және «құзыреттілік» ұғымдары айқын дәлдеп ажыратылды және әртүрлі зерттеушілер осы терминдерге өздерінің мағыналарын беріп отырды.

Соңғы жылдары білім берудің жаңа бағытына қатысты Еуропа Кеңесінің ұсыныстарына сәйкес құзыр ұғымына көп мән беріліп жүр. Соған сәйкес ғылыми әдебиеттерде құзырлық түсінігіне әртүрлі бағытта анықтамалар берілген. Шетел тілінің сөздігінде «құзыр», «құзырет» (XVIII ғасырдың соңында) – «қандай да бір мекеме, мемлекет органының немесе лауазымды тұлғаның құзырындағы іс-әрекеттерінде қолданылған. XIX ғасырдың ортасында «құзырет» – адамның жақсы ақпараттандырылған, кәсіби талғамы бар, істің мәнісін білетін мағынасында қолданылды.

Ал, философиялық энциклопедиялық сөздігінде құзырлық «компетенция» – сөзінің француз (competence – құзыретті, хабардар), латын (competentia – әділ, дұрыс қорытынды; competere – дегеніне жету, сәйкес келу, жақын келу) тілінен келгендігін, әмбебаптық тұрғыда қолданылатын термин екендігі көрсетілген. Өз саласына сәйкес білім мен біліктілікпен қаруланған, өзіндік өмір-тұжырым жасайтын және тиімді әрекет ете алатын адамды белгілі бір саладағы құзыреттіліктерді меңгерген деп есептеуге болады [4].

«Құзырлық» және «құзыр» ұғымдары абстрактілік пен нақтылық диалектикалық категорияларының арақатынасы, яғни құзыр – бұл жүзеге асырылған құзырлық, іс-әрекеттегі құзырлығы. Осылайша түсіндірілетін құзырлықтар негізгі немесе тұғырлық және қосымша немесе кәсіби болып бөлінуі мүмкін. Білім беруде тұлғаның негізгі құзырлықтарын қалыптастыруға және дамытуға бағытталуы оны ұйымдастырудағы құзырлық бағытын айқындады және ол қазіргі білім жүйесінің әдіснамасында нақты білімділік технологияларының негізі ретінде танылып отыр. Бұл айтылған Ресейлік «тұжырымдамаға» В.В. Краевский мен И.Я. Лернер және басқа зерттеушілер қорытып шығарған тұжырымдар негіз болғанын көреміз [5].

Құзырлықты ғылыми-теориялық негізде зерттеу жұмыстары Л.А. Петровскаядан, ал жалпы білім беру саласын құзырлық тұрғыдан зерттеу И.А. Зимняя еңбектерінен басталғаны белгілі [6,7].

Білімдік парадигманы өзгертудің немесе одан шығудың жаңа модельдерін В.С. Леднев пен

М.С. Каган ұсынады. Олардың пікірінше білім мазмұнының негізі ғылыми пәндік сала емес, адам қызметі болуы тиіс. Оның түрлеріне тәжірибелік қайта құрушылық, танымдық, коммуникативтік, құндылық бағдарлық және көркемдік-эстетикалық құзырлықтарды жатқызуға болады.

Құзырлық тұрғыда қарастыру дегенде, бірінші орынға студенттердің алған ғылыми хабардарлығы емес, мәселені шешудегі біліктілігі тұруы тиіс. Мұндай жағдайлар: біріншіден, қоршаған ортадағы құбылыстарды танып білу мен түсіндіруде; екіншіден, қазіргі заманғы техника мен технологияларды меңгеруде; үшіншіден, адамдармен қарым-қатынаста, этикалық нормаларда, өзінің іс-әрекетін бағалауда; төртіншіден, отбасы мүшесі, сатып алушы, көрермен, қала тұрғыны сияқты күнделікті өмірде кездесетін әлеуметтік рөлдерін орындауда; бесіншіден, құқықтық және әкімшілік құрылымдарда, талап-тілегін білдіруде және эстетикалық тұрғыда баға беруде; алтыншыдан, мамандық таңдауда, өзінің кәсіптік оқу орнына түсуге дайындығын анықтауда, еңбек рыногын бағдарлауда, өзінің өмірдегі орнын, өмір сүру мұраты мен стилін, келіспеушілікті шешу амалдарын табу сияқты көптеген тікелей өзіне байланысты мәселелерді шешуде пайда болады. Осы тұрғыдан қарағанда құзырлық ұғымын сол заманғы оқу парадигмасы мен әлеуметтік тапсырысына сәйкес қолданғанын көреміз.

Егер отандық әдебиеттерде құзыреттілік ұғымы жоғарыдағыдай тұжырымдалса, «Ресейдің мектептегі білімді модернизациялау стратегиясында» білім мазмұны – құрылымы бойынша адамның мәдениетіне теңестірілген, изоморфты, педагогикалық тұрғыдан бейімделген, адамзаттың ақпараттық-коммуникативтік тәжірибесі ретінде қарастырылады. Ол негізгі төрт элементтен тұрады: танымдық қызмет тәжірибесі, қызметтің белгілі амалдарын жүзеге асыру тәжірибесі, шығармашылық қызмет тәжірибесі, эмоциялық-құндылық қатынастар жасау тәжірибесі. Осы төрт тұрпатты тәжірибені меңгеру оқушыларда әрекет етудің күрделі мәдениеттілікке сиымды қабілеттерін қалыптастырады. Бұл қабілеттер құзыреттілік деп аталады.

А.Д. Гонеев, А.Г. Пашков және басқалары [8] кәсіби құзыреттілікті маманның интегралды тұлғалық мінездемесі және іскерлік сипаттамалары ретінде анықтайды, ол білім, іскерлік, тәжірибе, тұлғаның әлеуметтік, адамгершілік ұстаным деңгейін қамтып көрсетеді. Сонымен қатар авторлар кәсіби құзыреттілікті 7 құраушыларға бөледі:

1. арнайы (кәсіби қызметте қолданылатын білім деңгейін, маманның кәсіби өсу мүмкіндігін, шығармашылық қызметтің нәтижелігін сипаттайды);

2. әлеуметтік (жанжалды реттей алатын, шешім қабылдау қабілеттігімен және өзіне жауапкершілік алуымен сипатталады);

3. психологиялық (эмоцияға берілмеу т.б.);

4. ақпараттық (жаңа ақпараттық технологияларды меңгеруімен сипатталады);

5. коммуникативті (шет тілдерін білу және жоғары сөйлеу мәдениетімен сипатталады);

6. экологиялық (табиғат және қоғам дамуының жалпы заңдылықтарын білуі, кәсіптік қызметі экологиялық жауапкершілікпен сипатталады);

7. валеологиялық (денсаулық сақтау саласында дағдылар мен білімдердің болуы және сондай-ақ салауатты өмір салтымен байланысты мәселелерді сипаттайды).

К.В. Шапошников «кәсіби құзыреттілікті» жоғары оқу орнытүлегінің кәсіби әрекетшілдікті жүзеге асырудашешім қабылдау қабілеттілігі мен дайындығы деп дәйектейді [9].

Н.И. Запрудский бойынша «кәсіби құзыреттілік»кәсіби міндеттерді жеткілікті деңгейде орындау мүмкіндігін қамтамасыз ететін, маңызды кәсіби жеке қасиеттердің, білік, дағды, икемділік жүйесі [10] деп түсінеді. Автордың пікірінше, кәсіби құзыреттілікке бұрын меңгерген кәсіби маңызды білімдер, меңгерілуге тиіс артық білім, танымдық қасиеттер, дайындық деңгейі, нәтижелі диагностика және өзіндік диагностика кіреді.

Қазіргі замандағы білім берудің негізгі мақсаты: еңбек нарығында бәсекеге қабілетті, құзыретті, өз жұмысын жақсы білетін, жан-жағына бағыт-бағдармен қарайтын, әлемдік стандарт деңгейінде нәтижелі жұмысқа, кәсіби өсуге, әлеуметтік-саяси оңтайлы тез әрекет жасауға, болып жатқан өзгерістерге тез бейімделуге қабілетті білікті маман, индустриалды-инновациялық жағдайды шешуге лайық, өз қалауы мен қоғам талабына сай өзін көрсете білуге бейім, өз ойын еркін айта алатын, жоғары білімді, ұлттық тілді, тарихты жетік меңгерген, отандық және әлемдік мәдениетті бойына қалыптастырған, шығармашыл, оңтайлы кәсіби маман дайындау. Бұл мақсатты жүзеге асыруда еліміздегі білім беру саласының бағыт-бағдарын айқындайтын «Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы» қабылданғаны белгілі. Бағдарлама бірнеше мақсаттар мен міндеттерден туындап отыр, соның ішінде техникалық және

кәсіптік білім берудің мақсаты: қоғамның және экономиканың индустриялық-инновациялық даму сұраныстарына сәйкес техникалық және кәсіптік білім беру жүйесін жаңғырту, әлемдік білім беру кеңістігіне кірігу, педагог мамандығының беделін көтеру, білімнің бәсекеге қабілеттілігін арттыру.

Б.А. Тұрғынбаева шығармашыл оқытушыға тән құзырлылықты: «педагогикалық ақиқаттағы проблеманы көре білу, оны тиімді шешу үшін қажетті ақпаратты тез арада таба білу, ондағы негізгіні анықтай алу, нәтижені болжай білу, жаңалықты тәжірибеге енгізе алу, әрекетін зерттеп талдай алу, нәтижеге шығармашылықпен сыни баға беру деп құзіреттілікті кез келген істің тәжірибеде көрініс табуын айтады.

Ғалым К.С. Құдайбергенова: «Құзырлылық ұғымы – соңғы жылдары педагогика саласында тұлғаның субъектілік тәжірибесіне ерекше көңіл аудару нәтижесінде ендіріліп отырған ұғым. Құзырлылықты білімін, біліктілігін, дағдысын, тұлға мінез-құлқын, ең бастысы, тұлға мүмкіндігін бағалаудың критерийі мақсатында қарастыру құзырлылық маңызын толық аша алады. Олай болса, құзырлылық, нәтижеге бағдарланған жаңа білім беру жүйесінің сапалық критерийі ретінде әлеуметтік және өмірлік көзқарастарды есепке алуы қажет» – деп түсіндіреді.

Б.Т. Кенжебеков құзыреттілік жөнінде: «Құзыреттіліктің бар-жоғын адам еңбегінің нәтижесіне қарап пайымдау қажет. Кез-келген қызметкер, өз әрекетімен кәсіби іс-әрекеттің түпкі нәтижесіне сай талаптарға жауап беретін жұмыстарды орындаса ғана, кәсіби құзыретті болып саналады», – деп анықтама берген. Өз еңбектерінде К.С. Құдайбергенова «құзырлылық – адамның өздік даму жолындағы ізгілік идеялар мен ұстанымдарға негізделген кіріктірілген сипаттамасы, ол құзыр – адамның тұлға болып қалыптасуындағы қызмет барысында байқалатын мінез-құлқы» - деп тұжырым жасайды.

Кәсіби құзыреттілік – студенттің білім алуында маңызды болып саналатын және оның өзіндік білім алу әрекетінің қалыптасуына ықпал етеді. Кәсіби құзыреттілік көпәспекттілік ұғым, кәсіби шеберлік пен тұлғалық өсудің көрсеткіші. Кәсіби құзыреттілікті игерген мамандар, қоғамдағы әлеуметтік, экономикалық өзгерістерге тез бейімделе алады, өзінің өміріне болжам жасай алады, еңбек нарығында бәсекеге қабілетті бола алады. Кәсіби құзыреттіліктің негізгі қайнар көзі оқу және субъективті тәжірибе. Кәсіби құзыреттілік жаңа білімдер мен іскерліктерді меңгеру және үнемі жетілдірілуге ұмтылыспен сипатталады. Кәсіби құзыреттілік ең алдымен студенттің ақпараттық сауаттылығы мен әртүрлі мәселені дұрыс шеше білу қасиетінен көрініс табады. Студент қазіргі қоғам талабына сай өзін-өзі үздіксіз жетілдіріп отыратын, кәсіби білімді, жаңа технологияларды меңгерген, ортамен қарым-қатынасқа тез бейімделе алатын, ұйымдастырушылық қабілеті жоғары, тәжірибесі мол қасиеттерді жинақтағанда ғана кәсіби құзыретті маман бола алады.

Қорытынды

«Құзыреттілік» ұғымын анықтау мәселесіне арналған көптеген зерттеулерге қарамастан, адам өмірінің барлық саласында (білім, мәдениет, бизнес) ерекшеленетін құзыреттіліктерді анықтау қажеттілік тудыруда. Осындай құзыреттіліктің бірі «кәсіби құзыреттілік» болып табылады, оны толығырақ талқылауды көбірек талап етеді.

«Кәсіби құзыреттілік» ұғымы білім беру саласында кеңінен қолданылады. Осы ұғымның мағынасын анықтауда көптеген ғалым-зерттеушілер өздерінің анықтамаларын берді. Бұл зерттеуде «кәсіби құзыреттілік» терминін түсіндіруде тәсілдемелер және айрықша жиі кездесетін анықтамаларды келтіреміз.

Жалпы тұлғаның кәсіби құзыреттілігі, мемлекеттің өзекті және перспективті қажеттіліктерін өтеуші, жан-жақты дамыған, әлеуметтік өзгерістерге бейім, өзін-өзі дамытып, жетілдіріп отыратын, кәсіби білімді, білікті, дағдыланған, жаңа технологияларды меңгерген, ұйымдастырушылық қабілеті жоғары, тәжірибесі мол қасиеттерді жинақтаған, қазіргі қоғам талабына сай толық қалыптасқан тұлға деп тұжырым жасаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Зеер Э.Ф. *Психология профессий: Учебное пособие для студентов вузов. – 2-е изд., перераб., доп. – М.: Академический Проект; Екатеринбург; Деловая книга, 2003. – 336 с.*

2 Хомский Н. *Аспекты теории синтаксиса/Перевод с англ. под ред. и с предисловием В.А. Звегинцева. – М.: Изд-во Московского Университета, 1972. – 259 с.*

3 Равен Д. *Компетентность в современном обществе. Выявление, развитие и реализация: пер. с англ. – М.: Когнито-центр, 2002. – 394 с.*

4 *Философиялық сөздік. – Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 1996. – 325 б.*

5 Краевский В.В., Лернер И.Я. *Теоретические основы процесса обучения. – М.: Педагогика, 1989. – 260 с.*

6 Петровская Л.А. Компетентность в общении. – М., 1989. – 120 с.

7 Зимняя И.А. Ключевые компетенции, новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня. – 2003. – №5. – С.34-42.

8 Педагогика профессионального образования: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений/ Белозерцев Е.П., Гонеев А.Д., Паиков А.Г. и др.; под ред. В.А. Слестёнина. – 4-е изд., стер. – М.: Издательский центр “Академия”, 2008. – 368 с.

9 Шапошников К.В. Контекстный подход в процессе формирования профессиональной компетентности будущих лингвистов-переводчиков: дисс... канд. пед. наук 13.00.08/Шапошников Константин Владимирович. – Москва, 2006. – 216 с.

10 Моделирование и проектирование как методы описания дидактических систем // Воспитание в сотворчестве (моделирование и проектирование образовательных систем). Сборник научных статей. Выпуск 4/Под науч. ред. д-ра филос. наук. проф. В.В. Познякова. – Минск: РИВШ, 2012. – С.63-69.

IR STI 14.25.09

A.K. Mamyrbekova¹, D.K. Berdi², I.B. Usembayeva³, Sh.Zh. Ramankulov⁴

¹candidate of chemical sciences, associate professor,
K.A. Yassawi International Kazakh-Turkish University,
Turkestan, Kazakhstan

^{2,3,4}PhD, senior lecturer, K.A. Yassawi International Kazakh-Turkish University,
Turkestan, Kazakhstan

USING THE TECHNOLOGY OF CRITICAL THINKING AT LESSONS

Abstract

The article discusses the possibility of critical thinking techniques in chemistry classes. Critical thinking technology in teaching chemistry and learn different ways of thinking, to distinguish the difference between the information in order to explain their point of view, as well as their knowledge of not only his own opinion and will continue to influence the development of critical thinking skills. The idea of critical thinking development is quite new for Kazakhstan didactics. In our country, proponents of the critical thinking development of students quite a lot. The aim of this technology is the development of thinking skills of students, necessary, not only academically, but in everyday life. The ability to make informed decisions, to work with information, to analyze the various aspects of phenomena and so on. This technology is aimed at the development of a student, the main indicators of which are evaluation, openness to new ideas, their own opinion and reflection of their own judgment.

Keywords: critical thinking, procedure of teaching, chemistry.

A.K. Mamyrbekova¹, D.K. Berdi², I.B. Usembayeva³, Sh.Zh. Ramankulov⁴

¹х.ғ.к., доцент, Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,
Түркістан, Қазақстан

^{2,3,4}PhD, Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,
Түркістан, Қазақстан

САБАҚ БАРЫСЫНДА СЫН ТҰРҒЫСЫНАН ОЙЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ПАЙДАЛАНУ

Аңдатпа

Мақалада химия сабағында критикалық ойлау технологиясының мүмкіндіктері қарастырылған. Химияны оқыту барысында критикалық ойлау технологиясы ақпараттық ойлау және бағалаудың түрлі тәсілдерін меңгеруге, ақпараттың айырмашылықтарын ажырата білуге, өз көзқарастарын түсіндіре алуға, сондай-ақ олардың білімге ғана емес, өзіндік пікірі мен сыни тұрғыдан ойлау қабілетін дамытуға әсер ететіндігі байқалды. Критикалық ойлауды дамыту идеясы қазақстандық дидактикада айтарлықтай деңгейде жаңа бағыт болып есептелінеді. Дегенмен, елімізде оқушылардың критикалық ойлауын дамыту бағытын жақтаушылар аз емес. Аталған технологияның мақсаты – оқушылардың тек сабақ барысындағы ғана емес, күнделікті өмірдегі ойлау қабілеттерін дамыту болып табылады. Мөлшерленген шешім қабылдай алу

қабілеттілігі, ақпаратпен жұмыс жасай алу, құбылыстың әр-түрлі қырларынан анализ жасай алу және т.б. Бұл технология негізгі көрсеткіштері бағалану, жаңа идеяларды ашу, өзіндік пікір және өзіндік рефлексия болатын оқушыны дамытуға бағытталған.

Түйін сөздер: сыни ойлау, оқыту үрдісі, химия

А.К. Мамырбекова¹, Д.К. Берді², И.Б. Усембаева³, Ш.Ж. Раманкулов⁴

¹к.х.н., доцент., Международный казахско-турецкий университет имени Х.А. Яссави

^{2,3,4}PhD, Международный казахско-турецкий университет имени Х.А. Яссави

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИИ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ НА УРОКАХ

Аннотация

В статье рассматриваются возможности критической технологии мышления на уроках химии. Технология критического мышления в преподавании химии изучает различные способы мышления, чтобы понять разницу между информацией, чтобы объяснить свою точку зрения, а также свои знания, а не только свое собственное мнение.

Идея развития критического мышления является достаточно новой для казахстанской дидактики. В нашей стране сторонников развития критического мышления обучающихся достаточно много. Цель данной технологии – развитие мыслительных навыков учащихся, необходимых не только в учёбе, но и в обычной жизни. Умение принимать взвешенные решения, работать с информацией, анализировать различные стороны явлений и т.д. Данная технология направлена на развитие ученика, основными показателями которого являются оценочность, открытость новым идеям, собственное мнение и рефлексия собственных суждений.

Ключевые слова: критическое мышление, процесс обучения, химия

Introduction

The technology of critical thinking – one of the new educational technologies. It was proposed in the mid 90-ies of XX century American psychologists D. Stilom, K. Meredith and Charles Temple. The term "critical thinking" means a system of mental characteristics and personality traits of communication to effectively work with the information [1,2].

The purpose of this technology – the development of thinking skills students need not only tuition, but also in everyday life. The ability to make informed decisions, work with information, analyze various aspects of the phenomena, and so on. This technology is aimed at the development of the student, the main indicators which are estimates, openness to new ideas, their own opinion, and the reflection of their own judgment [3]. The features of this technology are:

- the learning process is based on patterns of interaction between the individual and the information patterns and mechanisms of cognitive processes;
- phases of technology can be used a variety of forms and strategies for working with text, organization of debates;
- strategy technology enables all the training be based on the principles of cooperation, joint planning and reflection [4,5].

Think critically this – demonstrate curiosity; use research methods, setting the issue, the causes and consequences of the facts, implement a systematic search for answers, doubts about the conventional wisdom, the development of point of view and ability to defend its logical arguments, attention to the arguments of opponents and their logical understanding [6,7].

The main part

The student, able to think critically, owns a variety of ways of thinking and assessing information can highlight contradictions and argue their point of view, relying not only on their knowledge, but also the opinion of the interlocutor. He can carry out a systematic search for answers to the questions reveal the causes and consequences of the facts [8].

Critical thinking has 5 characteristics (D. Klester) [9]:

- First – it is independent thinking;
- Second – it is a generalized way of thinking;
- Third – this way of thinking and problem-estimated;
- Fourth – it is reasoned thinking;
- Fifth – it is social thinking.

A critical thinker: form their own opinions; commits informed choices between the different views; solve problems; reasoned argument; valuing work together, in which there is general consensus, is able to appreciate another's point of view and is aware that the perception of the person and his relation to any matter is influenced by many factors [10].

The technology of critical thinking used 3 successive stages: a "challenge – understanding of new information – thinking (reflection)."

Stage 1 – Call. In this phase the actualization of knowledge available to the students, there is interest in the subject under discussion. To wake up call, you can use a picture, a question, problem, issue, situation, brainstorming, working with key terms, inverted logic circuits, free writing, a breakdown into clusters (building logograph-allocation of blocks of ideas), etc.

This stage has two goals: the first – the implementation of several important cognitive activities. Firstly learner actively engaged in a call it. What he already knows about the subject. This forces the student to analyze their own knowledge, and start thinking about the topic, they will soon begin to understand all the details. Of great importance is the fact that through this activity the student determines the level of their knowledge. to which may be added to the new. This is very important knowledge becomes durable if it is acquired in the context of what people already know and understand.

Learning process – the process of linking the new with the already known. Thus, helping students to reconstruct the prior knowledge and understanding can lay the foundations of the most extensive in order to achieve a long-term understanding of the new information. It also helps to highlight misunderstandings, confusion or error in the knowledge that never appeared, if not held active consideration of existing knowledge and understanding [11,12].

The second goal – to activate the trainee. Teaching – an active, not a passive activity. Too often, students passively sitting in a classroom listening to their teachers, who think all the time. While trainees are just sitting or think about – something his. To consciously trained, thoroughly and critical approach to the understanding of new information, they must take an active part in the process of teaching .

Objectives of the first stage are:

- self-actualization of existing knowledge on the subject and the awakening of cognitive activity;
- self-determination of students in the areas of studying the topic, those aspects that we would like to discuss and reflect;
- during this phase of work with information the student defines for itself the meaning: "What does this mean for me?", "Why do I need it?".

Stage 2 – Understanding the new information. The teacher asks students to new information that they need to work. This is the stage at which the student comes into contact with the new information. This contact can take the form of text reading, watching movies, listening to speeches or perform experiments. It is also a learning phase, during which teachers have the least impact on the student. It was during this stage, the student must independently and to participate actively in this work. There are teaching strategies that always maintain a high level of activity of students.

The main task of the stage of understanding is to maintain the activity, interest and inertia movement, created during the call stage – this is the first. The second is supporting the efforts of students to monitor their own understanding when students monitor their own understanding, they compare the new information with their preconceived ideas, they deliberately link the new with already known. As it shown on the picture. They build bridges build bridges between the old and new knowledge to create new understanding.

Stage 3 – Reflection, meditation. It occurs comprehension of all information obtained in 2 stages. Tasks phase of reflection:

- To help students generalize their own learning material;
- Help yourself to determine the direction of further study material.

During this stage, students consolidate new knowledge and actively reviewing their performance. It is at the stage of the students do with their new knowledge.

At this stage scheduled achieve several important objectives. First of all, students should express new ideas and information in your own words. Students best remembered what they learned in their own context, expressing it in his own words. This understanding of the long-term nature. When a person is actively reshapes the understanding to use their own vocabulary, you can create a personal meaningful text. The second objective of this stage is a lively exchange of ideas among students, giving them the opportunity to expand their expressive vocabulary, as well as get acquainted with different views. Then, they can build their own ideas with their account.

The teacher's role in technology development of critical thinking: directs the efforts of students in a certain way, clashes different opinions, create conditions that encourage the adoption of independent decisions, gives students the opportunity to make their own conclusions, prepares new cognitive situation inside existing ones.

Forms and means of development of critical thinking are data collection, analysis of texts, a comparison of alternative points of view, brainstorming, different types of group and pair work, debate, discussions, publications written work of students.

In conclusion, I want to bring one of the techniques of critical thinking "to delve into memory"

1. What is the topic? (name it);
2. What do you know about that?
3. What did you expect, or felt the need to know?
4. Why do you need to know?

The teacher announces the theme of the lesson for example: "The monosaccharide. Chemical properties".

However, before the students begin to work with the literature offers little to think of monosaccharide. Take a sheet of paper and pen and for 3 minutes to answer the question:

Conclusion

What do you know about the monosaccharide? Or do you think that you know it? Or do you think that you know it?

It is important to write down everything that comes to mind. It does not matter whether what is written or not.

After students have written down everything you know about the monosaccharide need to discuss it with your partner.

Once the partners have completed their discussions, members of the group should share their knowledge of metals. As they share their knowledge, the teacher writes their ideas on a piece of paper attached to the wall or overhead projector film, or on the board. Any differences should be brought up for discussion. Specifies the time from the moment the question of whether all agree with what is said. Also contribute to the debate well, friendly disagreements on the issues discussed.

References:

1 Gromova O. "Pyramidal history", or how to generate interest in the letter: Master class of Olga Gromova (electronic presentation).

2 Gromova O. "Critical myshlenie – as it in Russian? Technology creativity, 2001.

3 Gusinsky A., Turchaninova Y. *Introduction to the Philosophy of Education: Textbook.* – M.: Publishing Corporation "Logos", 2000.

4 Zair-Bek S.I. *The development of critical thinking in the classroom.* – M.: Education, 2004.

5 Zair-Bek S.I. *Technology development of critical thinking through reading and pisma.* – M.: The first of September, 2001.

6 Zagashev I. *The ability to ask questions.* – SPb.: Publishing house "Peter", 2001.

7 Kim O. "Pyramidal history", or How to generate interest in the letter // *Strategy and Tactics Teachers. Collection.* – M.: TSGL, 2005. – P.112-116.

8 Korchemlyuk O.M. *Mastering the methods of new technologies by addressing substantive tasks for training courses of primary school teachers.*

9 *Foundation for Critical Thinking: interdisciplinary program/comp.* J.L. Steele, C.Meredith, Ch.Temple, S.Walter. Part 1. – M.: Publishing House of OSI, 1997.

10 *Promotion of critical thinking/comp.* J.L. Steele, C.Meredith, Ch.Temple, S.Walter. Part 2 – M.: Publishing House of OSI, 1997.

11 Fontanova A. *Turtle as a model. The method works with the scientific and educational texts // Library of student.* №7, 2008. – P.9-10.

12 Halpern D. *Psychology critical thinking.* – SPb.: Publishing house "Peter", 2000.

ЖОҒАРЫ МЕКТЕП ВЫСШАЯ ШКОЛА

МРНТИ 14.35.07

Б.М. Бекмухамедов¹

*¹д.п.н., член-корр. МАНПО, член-корр. РАЕ, засл. деятель науки и образования РФ,
Казахский национальный педагогический университет им. Абая,
bm_bekmu@mail.ru
Алматы, Казахстан*

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ ТЕОРИИ ТВОРЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ МУЗЫКИ

Аннотация

В статье рассмотрены актуальные проблемы методологии и теории творческого развития будущего учителя музыки в контексте его профессиональной подготовки. Рассмотрены значимость философских и психологических предпосылок, а также анализ особенностей понятийного и терминологического аппарата теории творческого развития педагога-музыканта. Автором осуществляется анализ и дифференциация понятий «педагогика», «музыкальная педагогика» и «педагогика музыкального образования», а также соотношение между понятиями «образование» и «музыкальное образование». В контексте сказанного раскрываются сущностные особенности музыкального искусства в функционировании таких ее категорий, как нотная фиксация, интонирование, мышление, кодирование и пр., т.е. всего того, что относится к методологии «теории творческого развития личности музыканта». Поднимается проблема представления теории творческого развития будущего учителя музыки на онтологическом, гносеологическом, аксиологическом и праксеологическом уровнях творчества.

Ключевые слова: методология, теория творческого развития, музыкальная педагогика, педагогика музыкального образования, учитель музыки

Б.М. Бекмухамедов¹

*¹п.э.д., профессор, ПББХҒА корреспондент-мүшесі, РЖА корреспондент-мүшесі, РФ Еңбегі сіңген ғылым және білім қайраткері, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан*

БОЛАШАҚ МУЗЫКА МҰҒАЛІМНІҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ДАМУ ТЕОРИЯСЫНЫҢ ӘДІСНАМАЛЫҚ АЛҒЫШАРТТАРЫ

Аңдатпа

Мақалада болашақ музыка мұғалімінің кәсіби даярлау контекстіндегі шығармашылық даму теориясы мен әдіснамасының өзекті мәселелері қарастырылған. Философиялық және психологиялық алғышарттарының маңыздалағы мен, сондай-ақ педагог-музыканттың шығармашылық даму теориясындағы ұғымдық және терминологиялық аппарат ерекшеліктерін талдауы көрсетілген. Автор «педагогика», «музыкалық педагогика» және «музыкалық білім беру педагогикасы» деген ұғымдарға талдау жасап, ара жіктерін тиянақтап ажыратқан. Осы аталғандардың төңірегінде музыкалық өнердің, ішінара, ноталық жазу, интонациялау, ойлау қабілеті, кодтау, яғни, «музыкант тұлғасының шығармашылық даму теориясының» әдістемесіне жататын сан-алуан санаттары арқылы байқалатын, төл қасиеттері жіті қарастырылған. Шығармашылықтың онтология, гносеология, аксиология және праксеология деңгейлерінде болашақ музыка мұғалімінің шығармашылық даму теориясы мәселесі көтеріліп, ұсынылған.

Түйін сөздер: әдіснама, шығармашылық даму теориясы, музыкалық педагогика, музыкалық білім беру педагогикасы, музыка мұғалімі

B.M. Bekmukhamedov¹

*¹d.ped.sc., professor, Corresponding Member of the IAPE, Corresponding Member RAE,
Honored Worker of Science and Education of the Russian Federation,
Kazakh National Pedagogical University named after Abay*

METHODOLOGICAL PREREQUISITES FOR THE THEORY OF CREATIVE DEVELOPMENT OF THE FUTURE MUSIC TEACHER

Abstract

Article reviews important methodological and theoretical issues of the future music teachers creative development in the context of professional training. Important philosophic and theoretic backgrounds have been highlighted with the analysis of concepts and definitions applied to the theory of creative development of the musician-teacher. Author thoroughly analyzed and differentiated between each of the “pedagogy”, “music pedagogy” and “pedagogy of music education”. In this regard, the core features of music art as such functioning in its multiple categories, as musical notation, intonation, thinking, coding, etc., i.e., anything that refers to the methodology of the “theory of creative development of a future music teacher’s personality”. The theory of creative development of a music teacher has been represented on ontological, gnoseological, axiological and praxeological levels of creative art.

Keywords: methodology, theory of creative development, music pedagogy, pedagogy of music education, music teacher

Развитию творческого начала в самых различных областях человеческих знаний авторами многих поколений уделялось достаточно внимания. Еще в советский период в методологии науки поднимался вопрос о создании общей теории творчества (имеется в виду не только в области искусства, в т.ч. музыкального, но и в сфере науки, техники, изобретательства), которая выходила бы за традиционные рамки рассмотрения творчества, как только гносеологической, либо аксиологической категории.

Общая теория творчества, как проблема философская, предусматривает последовательное изучение его в четырех ипостасях: онтологическом, гносеологическом, аксиологическом и праксеологическом (Батищев Г.С., Буева Л.П., Булычев И.И., Дубровский Д.И., Яценко Л.В. и др.), где «каждое данное «измерение» обусловлено как предыдущим, так и последующим»[1].

Проблема методологии творчества, по крайней мере, включает две ее существенные стороны, а именно, теоретические аспекты философии и психологии, играющих весьма существенную роль в понимании объективных и закономерных процессов творчества в онтогенезе.

Различные направления, многочисленные научные статьи и публикации, касающиеся именно профессиональной подготовки студентов музыкально-педагогических факультетов педвузов, можно условно разграничить по отдельным сторонам их обращенности в решении тех или иных творческих проблем. Относительно подготовки учителя музыки те или иные теоретико-методологические проблемы рассматривались в диссертационных исследованиях Арчажниковой Л.Г., Абдуллина Э.Б., Немькиной И.Н., Новицкой Е.Н., Митус И.В., Пронь Л.В., Рыбаковой Н.А. и др.

Следует отметить, что в большинстве работ не ставится задача обобщения теоретического фундамента в процессе целостного творческого развития педагога-музыканта, а исследуются отдельные стороны развития личности в ходе организации творческого процесса. Отсюда, многочисленны публикации, направленные на решение конкретно-частных и методических проблем.

Методические разработки, касающиеся развития творческих сторон личности музыканта самых различных уровней и звеньев, безусловно, играют весьма существенную роль в накоплении огромного эмпирического и научного опыта и занимают сегодня ведущие места в перечне музыкально-образовательных достижений. Однако большинство этих практических разработок, все же направлены не на решение теоретико-методологических вопросов, а скорее, на нахождение практических путей развития и совершенствования творческих навыков и умений, следовательно, указанный аспект проблемы все еще остается не изученным в достаточной мере.

Методологические основания исследования творчества, как феномена человеческой жизнедеятельности, во многом определяют поиски решения проблемы в философском направлении. Именно в этом ключе могут быть объяснены и обоснованы многочисленные проблемы творчества, касающиеся вопросов его генезиса, стадийности, трансформации, переноса, интеграции и т.д.

Следует отметить, что единство подходов в исследованиях творческого процесса складывается не только в сфере музыкального искусства, но и в смежных областях знаний. Репрезентация худо-

жественного произведения в любом виде и направлении искусств, всегда становится источником истолкования (приятя или неприятя) его содержания, смысла. И в этом контексте зачастую на первый план выступают проблемы нахождения оригинального, неповторимого, своеобразного и самобытного. Именно такая характеристика оценки по отношению к деятельности того или иного автора позволяет говорить о творческом начале. Но как оказалось, при наличии неповторимой оригинальности и самости, этого еще недостаточно для удовлетворения многочисленных вкусов потребителей. Сейчас одним из критериев полноты и содержательности творческого самовыражения считается то, что при этом художник должен стремиться сочетать в своем творчестве также моменты приверженности к традиции, быть олицетворением определенного времени, стиля, школы и направления.

Кроме всего прочего, говоря о творчестве в целом и о процессах творческого развития, нельзя не упомянуть о том, что до настоящего времени восприятие и трактовка некоторых понятий и представлений, касающиеся творчества, расплывчаты и носят неоднозначный характер. Например, анкетирование среди учителей музыки общеобразовательных школ и студентов педагогических вузов РК показал, что само понятие «творчество» в большинстве случаев понимается ими, как нечто, безусловно, новое и оригинальное и что та часть деятельности, которая в своем составе имеет хотя бы сколько-нибудь рутинный или репродуктивный компонент, к творчеству уже не относится. Так, на вытекающий из этого обстоятельства вопрос, «к чему же тогда может быть отнесена часть деятельности, имеющая в своей основе репродуктивные компоненты действий?», мы не получили убедительных и аргументированных ответов. «Эта часть» деятельности, к сожалению, респондентами не осознавалась как заслуживающая внимания, не менее важная, чем содержащая что-то новое, работа. Собственно, сведенная в некотором смысле до уровня обычного умения и автоматизированного навыка, эта часть человеческой деятельности, как бы редуцируется и воспринимается как «базовая, основная составляющая» любой деятельности, на фоне которого и проявляются рельефы творчески нового.

Где и в каком звене, здесь, по-настоящему, творчество? Следуя законам формальной логики, получается, что оно присутствует лишь в деятельности композитора, тогда как рутинная и однообразная работа исполнителя может трактоваться как нетворческая. Значит, в музыкальном искусстве на статус «творческого» формально могут претендовать только композиторы, пишущие музыку (поскольку они сочиняют нечто новое и оригинальное), а исполнители должны быть лишены такой привилегии из-за отсутствия в составе их деятельности сочинительства.

Основная методологическая неразбериха, из-за которой следует неправильное истолкование понятия и, следовательно, дальнейшее его неверное определение, заключается в том, что здесь упускается распространенность влияния творчества не только на акт создания чего-либо, но и на сам процесс деятельности, т.е. его воспроизведение. Во-первых, когда мы говорим, что повторение какого-либо одного и того же действия не является творческим актом, то формально можно согласиться с этим. Однако, учитывая то, что в основе этих действий лежит механизм психики живого человека, который и управляет этими действиями, можно предположить, что эти действия не могут быть абсолютно идентичными друг другу. Структура такой деятельности не основана на принципе клонирования и это принципиально отличает ее в пользу элементов разнообразия. Также как и «дважды нельзя войти в одну и ту же воду», музыкант не может абсолютно одинаково сыграть один и тот же материал дважды. Исполнительство, в данном понимании, – это сложная эмоционально-психическая деятельность, основанная на комплексе регуляционных свойств мышления и сложнейших двигательных движений и, целью которой является передача исполнителем художественного замысла композитора средствами его уникальных индивидуальных способностей и опыта. А такой сложнейший неоднозначный процесс не может быть в принципе унифицированным по своей природе. Во-вторых, с другой стороны, не каждое творение сочиняющего музыку может быть объективно оригинальным. В силу ряда обстоятельств, оно может быть оригинальным только для самого автора, и поэтому носить субъективный характер. Получается, что сочинение музыки как процесс тоже имеет ряд градаций и относительно творческой характеристики может по-разному восприниматься разными людьми.

Значит, творчество должно иметь кроме всего прочего и качественную характеристику, отвечающую требованиям «объективной» оригинальности и новаторства, но критерии этой объективности в методологии еще не разработаны, да и вряд ли будут разработаны вообще. Таким образом, представляя себе все многообразие мнений, подходов, разработок и исследований в этой

области, можно также предположить наличие и приток дальнейших разночтений основных понятий, которые будут вытекать из методологической неразработанности исходных посылов.

На более приземленном эмпирическом уровне эта проблема касается и таких обыденных, казалось бы, не требующих к себе внимания, понятий, которые имеют непосредственное отношение к специальности учителя музыки. Например, чаще всего понятия «педагог-музыкант» и/или «учитель музыки», слова во многом синонимичные, употребляются чаще с целью избежать однообразия и монотонности в текстовом изложении. Но фактически на практике под этими понятиями авторы также подразумевают и будущую профессиональную деятельность студента музыкально-педагогического факультета.

Если эти определения в той или иной мере употребляются вариативно в виде тождественных друг другу понятий (хотя подчас проводится разница между понятиями «педагог-музыкант» и «музыкант-педагог»), то понятие «музыкальная педагогика» было незаслуженно вытеснено из научного обихода ввиду как бы «некорректности» существа его содержания и теперь осталось лишь в истории. Сейчас вместо понятия «Музыкальная педагогика» принято использовать другое определение – «Педагогика музыкального образования» (попытка обоснования замены понятий была предпринята д.п.н., проф. МПГУ Э.Б. Абдуллиным, при обсуждении проблем «методологии и теории музыкального образования» в Казахском государственном женском педагогическом университете 07.02.2004 в рамках ФПК для студентов, аспирантов и преподавателей).

На самом ли деле эти понятия тождественны и могут произвольно выражать одно и то же?

В качестве аргумента использования термина «педагогика музыкального образования» вместо понятия «музыкальная педагогика», была выдвинута мысль, что сама «педагогика» не может быть разделена между частными предметами и раствориться в них, выполняя прикладную функцию. Высказано мнение, например, что ведь нет таких понятий, как «химическая педагогика», «физическая педагогика», «математическая педагогика» и т.д. В связи с чем, в контексте данного мнения был поднят вопрос, «почему же тогда правомерно существование понятия «музыкальная педагогика»? Данные предметы (химия, физика, математика и др., и музыка в том числе) входят в перечень обязательных дисциплин общеобразовательного процесса, и, само собой разумеется, они являются частью (предметами) педагогического процесса. Для осуществления передачи учебного материала в соответствии с нормами и требованиями педагогического процесса, существует понятие «методика», благодаря которой, и так, научные дисциплины обретают статус учебных, следовательно, педагогических. Поэтому, мол, специально обозначать ту или иную дисциплину как соответствующую часть педагогики, нет никакого смысла.

Однако следует отметить, что в современных условиях наблюдаемая тенденция интеграции различных отраслей знаний, отражает прикладной характер и многофункциональную значимость множеств, в том числе и отличных друг от друга, дисциплин. Например, «педагогическая психология», «музыкальная этнография», «социальная философия», «судебная психиатрия» и т.д.

На наш взгляд, действительно, в отношении фундаментальных и точных дисциплин, возможно, нет основания и необходимости создавать «новые» разделы педагогики. И в то же время, «педагогика музыкального образования» – термин, который несет в себе совершенно другую направленность и он не может в полной мере быть эквивалентным понятию «музыкальная педагогика». На этот счет можно высказать ряд соображений. Одно из них состоит в том, что понятие «педагогика музыкального образования» отражает в себе все же сугубо современные аспекты музыкального обучения и воспитания.

Само понятие «образование» уже подразумевает «необходимое условие подготовки человека к жизни и труду», определенную, с научной точки зрения, методически разработанную систему обучения в специальных учебных заведениях. «Образование обуславливается требованиями производства, общественными отношениями, состоянием науки, техники и культуры» [9, с. 54]. Следовательно, «музыкальное образование» рассматривается как освоение системы знаний, умений и навыков в области музыки в процессе специально организованного обучения, а также через музыкальную практику или самообразование. Это подготовка кадров в специальных учебных заведениях, предусматривающих работу по соответствующим стандартам образования, типовым и рабочим учебным планам и т.д. (профессиональных музыкальных или музыкально-педагогических) и направленные на обеспечение социальных нужд в сфере образования, культуры и искусства. Однако в этом контексте не учитываемым остается опыт традиционной музыкальной культуры народа, передававшийся из поколения в поколение **изустно**. Сама передача какого-либо

объема знаний, умений и навыков в традиционной музыкальной культуре, требует также определения его содержания, принципов обучения и методического обеспечения (разработка способов и приемов обучения), но на ином, противоположном письменному, уровне.

Соответственно, речь идет о педагогическом процессе, построенном на бесписьменных формах обучения и не предусматривающих особенностей научно-организованных систем образования. Поэтому понятие «педагогика музыкального образования», можно сказать, не учитывает этот пласт музыкальной культуры и нацеливает внимание именно на «официальной» стороне музыкально-образовательного процесса. А что же особенного тогда привносит в образовательный процесс «музыкальная педагогика»?

Музыкальная педагогика, как специфическая область педагогики включает вопросы обучения, воспитания и передачи соответствующего музыкального опыта не только от субъекта к субъекту, но и от поколения к поколению. Этот социально-исторический опыт был обусловлен развитием традиционной культуры народов и предполагал определенные формы и методы передачи самого содержания музыкального творчества в его многообразии.

В специальной литературе этот вопрос также косвенно поднимался относительно уточнения не термина «музыкальная педагогика», а содержания обучения и воспитания как предмета музыкальной педагогики. А.И. Лагутин, например, рассматривая содержание курса «Основы педагогики музыкальной школы», устанавливает, что имеется в виду под словосочетанием педагогика музыкальной школы и как оно соотносится «с другим более широким понятием – музыкальная педагогика».

Если педагогика, – пишет автор, – это наука и соответствующая ей учебная дисциплина о содержании, формах и методах воспитания, обучения и образования, являющаяся основой теоретической и практической деятельности в области общего и специального образования, то вполне закономерно существование и таких ее разделов, которые исследуют и излагают педагогические проблемы в какой-либо определенной области образования. К такой «частной» педагогической науке и учебной дисциплине относится и музыкальная педагогика. Предмет ее рассмотрения – различные стороны педагогической, исполнительской, научной и общественной деятельности, связанной с музыкальным воспитанием и образованием. В музыкальной педагогике, как и в педагогике общей можно выделить и ту ее часть, которая представляет теорию музыкального обучения – музыкальную дидактику [10, с. 4]. Далее А.И. Лагутин пишет, что ««музыкальная педагогика» как понятие употребляется уже очень давно и достаточно широко. Оно применяется в сфере массового музыкального воспитания, поскольку его основной формой являются уроки музыки в средней школе, где содержание и методика обучения составляют определенную педагогическую систему, а средством воспитания и предметом изучения выступает музыка» [там же, с. 4].

Будучи солидарны в общих чертах с мнением А.И. Лагутина, тем не менее, отметим, что термин «музыкальная педагогика» нами понимается шире в том плане, что массовость музыкального воспитания не сводится к «основной его форме – урокам музыки в средней школе», и музыка понимается не просто как «средство воспитания» и «предмет изучения». Она мыслится гораздо шире, – как специфическая духовно-нравственная и эмоционально-чувственная категория, как система воспитания и обучения, являющаяся в то же время и ее содержанием.

Музыка, будучи феноменологической формой отражения объективной реальности, имеет свои имманентные (присущие только ей одной) особенности, среди которых, в первую очередь, необходимо выделить эмоциональную сферу (эмоциональную отзывчивость на музыку, т.е. чувствительность к музыке) и ассоциативную образность мышления, вызванной музыкальными переживаниями.

С психофизиологической точки зрения все вышеназванные моменты детерминированы особенностью межполушарной асимметрией головного мозга и, в частности, активным функционированием (но не обязательно функциональным доминированием!) правого полушария, как центра образно-ассоциативного мышления человека. Именно благодаря этому участку системы, человек может чувственно воспринимать мир во всех его оттенках и красках, передавать его в образах и настроениях.

Содержание музыкального искусства кроме абстрактных понятий, включает также и узкоспецифическую сферу, основанную не на вербально-семантических категориях (каковыми, например, являются значения слов в вербальных системах и других коммуникативных структурах), а на чувственном восприятии определенно организованных (пространственно-временных) звуковых ком-

плексов. «Это то, что само знание на каком бы уровне абстрактности ни находилось, *обязательно принимает чувственные формы существования, а также обладает образностью*» [11, с. 58].

Информационной единицей звуковых сочетаний, образующих музыкальную мысль, принято считать музыкальную **интонацию**, качественное своеобразие которой не всегда можно однозначно и точно зафиксировать в нотной графике (хотя существуют различные системы нотации, например, в традиционной арабской культуре, учитывающие четвертитоновые градации звука [12; 13]). Однако и эта система нотации не позволяет с точностью передавать некоторые «тонкие» моменты и имеет ряд ограничений.

Поэтому уловимые и различимые только на слух, подобные нюансы должны иметь и адекватные «выражения» в процессе обучения и научения. Именно этот аспект передачи (в специфических способах, приемах и методах) музыкального наследия от человека к человеку заложен в педагогике, материалом (предметом) которой является музыка. Эмпирическая сущность данного процесса характеризуется тем, что веками откristаллизовавшаяся система обучения музыке (в том числе интонированию) в народной традиции практически передается «с голоса», «с рук» и определяется как своего рода эталон бытования народной музыки в традиции. Отсюда оправдана специфичность и жизнеспособность термина «музыкальная педагогика».

Наука и образование, и в частности, официальная педагогика в сфере музыкального искусства пока не могут похвастаться четко сложившейся системой передачи подобных вещей, поскольку в этом процессе широко задействованы сенсорно-перцептивный и чувственно-эмоциональный пласты человеческой психики. То есть речь идет о том, что не существуют каких-либо других способов и приемов передачи практического музыкального опыта (обучение игре на инструменте, пению и т.д.), исключаяющего «живую» коммуникацию от субъекта к субъекту. Следовательно, овладение исполнительским музыкальным искусством только лишь по книгам, самоучителям и другим пособиям, зафиксированных на бумажном или электронном носителях, также малоэффективно и не могут принести должного результата, равно как и попытки утоления голода путем ознакомления с кулинарным рецептом.

Безусловно, нотная запись играет весьма важную роль в процессе обучения учащегося музыке, ибо она позволяет передать ему закрепленное авторское выражение индивидуального творческого опыта. «Ноты, как буквы и цифры, – незаменимое средство сохранения преемственности развития культуры» [14, с. 86]. И это позволяет, в целом, человечеству проследить эволюцию становления и развития мирового музыкального искусства во всех его историко-стилевых этапах, жанровых, формально-видовых разнообразиях, а также сохранять и приумножать фонд высших достижений в этой области и передать это будущим поколениям.

И все-таки, нотная фиксация (с интересующей нас стороны, т.е. в контексте обучения) – это материальная возможность, точнее, закодированная в символах информация, «распредмечивание» которой требует специальных условий и усилий со стороны субъектов обучения. Прежде всего, это работа логико-абстрактного мышления, в основе которого лежат аналитические операции. Логико-абстрактная часть, безусловно, является важнейшей основой процесса творческого мышления, однако здесь нельзя не учитывать работу сенсорного аппарата человека. Известно, что благодаря слуховым, зрительным и тактильным анализаторам воспринимается, перерабатывается, одним словом, «интериоризируется» большая часть информации, поступающая по соответствующим каналам. И именно этот сугубо специфический момент, характеризующий как бы «изнутри» суть «музыкальной педагогики» должен рассматриваться как необходимый важный компонент формирования и развития музыкального мышления. Мышления, которое вбирает в себя все стороны активного восприятия, внутреннего анализа и передачи музыкальной информации как части целостной человеческой культуры, как части собственного понимания, представления и переживания действительности. Перечисленное, на наш взгляд, в известной мере способствует тому, чтобы определить основные методологические положения теории творческого развития личности педагога-музыканта.

Важную роль в построении и обосновании теории творческого развития, и в частности, творческого развития педагога-музыканта, играют законы, принципы и категории не только философии и психологии, но и разных других наук, составляющих методологическую основу подготовки специалиста-музыканта. Можно сформулировать проблемы, имеющие непосредственное отношение к формированию теории музыкально-творческого развития, решение которых требует существенного использования определенных обобщенных принципов, выполняющих

функцию предпосылок искомой теории. Здесь наряду с общеизвестными философскими категориями, необходимо выделить, в первую очередь, педагогические категории, играющие важную роль в этом процессе. К ним относят воспитание, обучение, образование. «Наша наука широко оперирует также общенаучными категориями, такими, как развитие и формирование» [15, с. 24]. Соответственно, методологические предпосылки теории творческого развития педагога-музыканта вбирают в себя идеи, принципы, категории, которые несут в себе определенную возможность построения, обоснования и развития основных положений исследуемой теории.

Новизна подхода как раз и заключается в том, что проблема творческого развития педагога-музыканта еще не рассматривалась и не предпринималась в контексте изучения ее философско-психологических методологических оснований с дальнейшим ориентированием в область музыкальной педагогики. Именно данный вектор исследования позволяет определить соответствующее русло теоретического обоснования проблемы, которое в недалеком будущем займет соответствующее ему место в официальной науке.

Список использованной литературы:

- 1 Гильзова Е.Е. Творчество как онтологическая проблема: дисс... к.филос.н.: 09.00.05. – Пермь, 1990. – 142 с.
- 2 Арчажникова Л.Г. Теоретические основы профессионально-педагогической подготовки учителя музыки: дисс... д.п.н.: 13.00.01. – М., 1986.
- 3 Абдуллин Э.Б. Содержание и организация методологической подготовки учителя музыки в системе высшего педагогического образования: дисс... д.п.н.: 13.00.02, 13.00.01. – М., 1991.
- 4 Немыкина И.Н. Содержание и функции обобщенных понятий в профессиональной подготовке учителя музыки: дисс... д.п.н.: 13.00.01. – М., 1997. – 322 с.
- 5 Новицкая Е.Н. Системный подход к формированию профессиональной культуры студентов педвуза (На материале подготовки учителя музыки): дисс... к.п.н.: 13.00.01. – Саратов, 2003. – 268 с.
- 6 Митус И.В. Психолого-педагогические основы педагогической подготовки будущего учителя музыки к музыкальному просветительству: дисс... к.п.н.: 13.00.08. – Майкоп, 2004. – 211 с.
- 7 Пронь Л.В. Педагогические условия реализации познавательного потенциала искусства в процессе подготовки учителя музыки: На материале педагогического колледжа: дисс... к.п.н.: 13.00.01, 13.00.08. – М., 2006. – 244 с.
- 8 Рыбакова Н.А. Теоретические основы и технология художественно-творческой самоактуализации учителя музыки: дисс... д.п.н.: 13.00.01, 13.00.08. – Барнаул, 2006. – 383 с.
- 9 БЭС: в 2-х т./Гл. ред. А.М. Прохоров. – Сов. энциклопедия, 1991. Т.2 – 1991 – 768 с.
- 10 Лагутин А.И. Основы педагогики музыкальной школы: Учеб. пособие. – М.: Музыка, 1995. – 143 с.
- 11 Рыжко В.А. Научные концепции: социокультурный, логико-гносеологический и практический аспекты. – Киев: Науково думка, 1985. – 184 с.
- 12 Аммар Ф. Ладовые принципы арабской народной музыки. – М., 2004. – 184 с.
- 13 Джабери Х.А.З. Методические условия определения содержания и организации системы музыкального воспитания Государства Катар: дисс... к.п.н. – Алматы, 2003. – 145 с.
- 14 Яранцева Н.А. Преемственность и взаимодействие культур в художественной жизни общества. – Киев: Наукова думка, 1990. – 160 с.
- 15 Подласый И.П. Педагогика: Новый курс: Учебн. для студ. высш. учеб. заведений: В 2 кн. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2010. – Кн. 1.: Общие основы. Процесс обучения. – С.24.

МРНТИ 14.35.05

М.С. Джилкишиева¹
¹д.п.н., чл.-корр. АПН Казахстана,
профессор Таразского государственного педагогического института
Тараз, Казахстан

ФОРМИРОВАНИЕ ГРАЖДАНСКО-ПАТРИОТИЧЕСКИХ КАЧЕСТВ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

Аннотация

В статье представлены результаты опытно-педагогической работы по гражданско-патриотическому воспитанию студентов – будущих учителей. И гражданское, и патриотическое воспитание имеют ярко выраженную социальную направленность, благодаря чему в последние годы происходит их сближение,

интеграция, а эти процессы дают возможность рассматривать гражданско-патриотическое воспитание как целостное социально-педагогическое явление, реальный педагогический феномен современности. В основу авторской концепции положен деятельностно-аксиологический подход, предполагающий формирование у молодых людей ценностных ориентаций в условиях высокой степени активности их участия в различных видах социально значимой деятельности. Процесс формирования гражданско-патриотических качеств молодежи базируется на единстве трех компонентов: когнитивного, ценностно-мотивационного и социально-деятельностного.

Ключевые слова: гражданственность, патриотизм, гражданско-патриотическое воспитание, деятельностно-аксиологический подход, гражданско-патриотические качества личности

М.С. Джилкишиева¹

¹n.э.д., Қазақстан ПҒА корр.-мүшесі,

Тараз мемлекеттік педагогикалық институтының профессоры,

Тараз, Қазақстан

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫҢ АЗАМАТТЫҚ-ПАТРИОТТЫҚ ҚАСИЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа

Мақалада студенттердің – болашақ мұғалімдердің азаматтық-патриоттық тәрбиесі бойынша педагогикалық-тәжірибе жұмысының нәтижелері көрсетілген. Азаматтық, патриоттық тәрбиесі анық көрсетілген әлеуметтік бағыттылығы бар, осыған байланысты соңғы жылдары олардың жақындауы, кіріктірілуі болып жатыр, ал бұл процестер азаматтық-патриоттық тәрбиесін біртұтас әлеуметтік-педагогикалық құбылысы, қазіргі заманның нақты педагогикалық феномені ретінде құрастыруға мүмкіндік береді. Авторлық концепция негізіне әлеуметтік маңызды қызметінің әр түрлі түрлеріне жастардың жоғары қатысу дәрежесі жағдайында оларда құнды бағдарын қалыптастыруды қарастыратын әрекеттік-аксиологиялық көзқарасы жатыр. Жастардың азаматтық-патриоттық қасиеттерін қалыптастыру процесі үш бөлімдер бірлігіне негізделеді: когнитивтік, құнды-себепті және әлеуметтік-әрекеттік.

Түйін сөздер: азаматтылық, патриоттық, азаматтық-патриоттық тәрбие, әрекеттік-аксиологиялық көзқарас, тұлғаның азаматтық-патриоттық қасиеттері

M.S. Dzilhkishieva¹

¹d.p.s., corresponding member of the Academy of pedagogical Sciences of Kazakhstan,

professor of Taraz State Pedagogical Institute,

Taraz, Kazakhstan

FORMATION OF CIVIL AND PATRIOTIC QUALITIES OF THE FUTURE TEACHERS

Abstract

The article represents the results of research and pedagogical work on civil and patriotic education of students - future teachers. Both civic and patriotic education have a strong social orientation, so in recent years they are converging and integrating while according to these processes civil-patriotic education is considered to be holistic socio-pedagogical and a real pedagogical phenomenon of our time. The basis of the author's concept is the activity and axiological approach, involving the formation of young people's axiological orientations in terms of a high degree efforts for their participation in various kinds of social activities. The process of formation of civil and patriotic qualities of young people is based on the unity of three components: cognitive, axiological -motivational and social-activity.

Keywords: citizenship, patriotism, civil and patriotic education, activity-axiological approach, civil and patriotic qualities of the person

Современный процесс формирования у молодых казахстанцев гражданственности и патриотизма выражается в трансформации феномена гражданско-патриотического воспитания, которое представляет собой реальное социально-педагогическое явление. Новая парадигма государственной политики и идеологии диктует необходимость формирования у граждан казахстанского патриотизма как консолидирующего духовно-политического фактора, воспитания готовности к выполнению гражданского долга и конституционных обязанностей. В связи с этим, целью гражданско-патриотического воспитания студенческой молодежи в современном вузе является обеспечение условий для формирования граждан-патриотов, обладающих высокими

социально-ориентированными качествами, способностью реализовать их для развития и укрепления государства и общества.

В основу авторской концепции положен деятельностно-аксиологический подход к исследуемой проблеме, который предполагает формирование гражданско-патриотических качеств будущих педагогов через систему ценностей посредством их закрепления в различных направлениях информационного пространства, с учетом стимулирования социальной активности студенчества [1-3]. Гражданско-патриотическая мативированность социальной активности студенческой молодежи обусловлена закреплением в ее сознании и поведении общечеловеческих и общественных норм и ценностей, на основе которых формируются личностные ценности молодежи. Как известно, становление личности, ее развитие как полноценного субъекта происходит лишь при активном взаимодействии с социальной средой, при условии деятельного участия в процессе решения социально значимых и духовно-творческих задач. В связи с этим, в целостном педагогическом процессе вуза необходимо создание воспитательно-идеологической среды, насыщенной приоритетными ценностями гражданственности и патриотизма.

Система опытно-педагогической работы по формированию гражданско-патриотических качеств будущих учителей была разработана с учетом различных видов деятельности студентов в учебное и внеучебное время (учебно-познавательная деятельность, учебно-практическая, общественно-политическая, социально-полезная и др.). Основу системы гражданско-патриотического воспитания будущих учителей составили: дисциплины психолого-педагогического и социально-гуманитарного циклов; авторский спецкурс «Гражданственность и патриотизм – профессионально значимые качества будущих учителей»; педагогическая практика на предвыпускном и выпускном курсах; воспитательный комплекс «Наследие древнего Тараза»; включенность студентов в такие виды деятельности, как общественно-политическая, социально-полезная; совокупность организационных форм обучения и воспитания – традиционных (лекционные, практические занятия, беседы, экскурсии, дискуссии и др.) и инновационных (онлайн-конференции, работа с Интернетом), а также интерактивных методов: создание проблемных ситуаций и ситуаций успеха, метод проектирования, ролевые и деловые игры (имитационная технология, квест-технология) в сочетании с методами народной педагогики (убеждение, поощрение, требование и др.).

В числе необходимых педагогических условий – расширение аксиологического потенциала общеобразовательных дисциплин, введение в их содержание этнорегионального компонента; обогащение студентов знаниями гражданско-патриотического содержания в рамках авторского спецкурса; включение студенческой молодежи в дискуссионную работу и разные виды общественной деятельности, создание педагогических ситуаций и др. Особое место в данном континууме занимает следующее положение: необходима координация усилий вузовских преподавателей социально-гуманитарных и психолого-педагогических дисциплин как условие эффективного методологического обеспечения процесса формирования гражданско-патриотической компетентности будущих учителей в целостном педагогическом процессе вуза.

По результатам диагностического исследования, проведенного в ряде вузов южно-казахстанского региона, при ранжировании студентами общечеловеческих ценностей первенствовали такие жизненные и гуманистические ценности, как здоровье, счастливая семейная жизнь, любовь, доброта, свобода, честь, достоинство. Среди общественных (государственных, национальных и демократических) лидировали гражданский мир, общественное согласие и политическая стабильность. Однако общая подготовка студентов все еще не переориентирована на полноценное использование в образовательном процессе богатейшего аксиологического потенциала содержания учебных дисциплин, что сказывается в целом на уровне гражданско-патриотической компетентности будущих педагогов.

Как показало исследование, большинство студентов самоустраиваются от участия в решении общественных проблем, занимая пассивную жизненную позицию, так как не осознают сопричастность своей жизни с жизнью своей страны, родного города, региона. На вопрос о том, может ли их активное участие в решении социальных проблем изменить жизнь к лучшему, 67% опрошенных выразили сомнение, 12% считают, что от их участия в обществе ничего не изменится, и лишь 21% от общего числа респондентов ответили утвердительно. Такое положение говорит о низком уровне правовой культуры студенчества и необходимости создания в вузе правового пространства.

Несмотря на то, что подавляющим большинством студентов – будущих педагогов признается необходимость их деятельного участия в организации и проведении гражданско-патриотического воспитания в школах (72%), нельзя признать удовлетворительным их отношение к участию в студенческом самоуправлении в самом вузе, где должна проявляться их собственная инициативность.

Лишь 21% от общего числа опрошенных проявляют гражданскую позицию своей включенностью в социально-полезную деятельность посредством активного участия в волонтерской и природоохранной деятельности, в историко-краеведческой и поисковой работе, в проведении акций милосердия и социальной взаимопомощи.

Вышесказанное свидетельствует о недостаточно развитой мотивации инициативного поведения в сфере проявления гражданско-патриотических качеств студентов, а также о низком уровне их включенности в социально-направленную деятельность по улучшению окружающей среды. Отметим, что в ходе исследования более обоснованно отвечали на предложенные вопросы студенты предвыпускного и выпускного курсов, однако и у них наблюдается иждивенческая позиция по отношению к государству, обществу, вузу, дезориентирующая их в понимании своего гражданского долга и патриотического служения Родине. Приходится констатировать, что в большинстве своем студенты не вполне осознают, что стремясь к отличной учебе в вузе, полноценно овладевая профессиональными знаниями, умениями и навыками, они уже проявляют свою гражданственность и патриотизм. Ведь завтра от них, педагогов новой формации, будет зависеть интеллектуальное развитие и духовно-нравственное благополучие будущего поколения.

Итак, результаты проведенной диагностики гражданско-патриотической воспитанности студенческой молодежи позволяют прийти к следующему выводу: подавляющее большинство студентов показали низкий уровень сформированности исследуемого нами феномена – 57,3%, среднему уровню соответствуют 31,5% опрошенных и лишь 11,2% студентов выпускного курса можно условно отнести к высокому уровню проявления гражданственности и патриотизма.

Для проведения формирующего эксперимента на базе Таразского государственного педагогического института и Жамбылского гуманитарно-технического университета были выделены экспериментальные (ЭГ) и контрольные (КГ) группы. С целью верификации для объективного сравнения полученных результатов были выбраны параллельные академические группы, определившие ЭГ и КГ педагогических специальностей. Идентичность групп подтверждалась экспертами-преподавателями и количеством студентов в группах. Всего экспериментом было охвачено 200 человек: по 100 студентов в контрольных и экспериментальных группах.

Значимая роль в процессе экспериментальной работы отводилась усвоению будущими педагогами понятийного аппарата для понимания проблемы патриотизма и гражданственности, а также будущей профессиональной деятельности по гражданско-патриотическому воспитанию школьников. Так, если в начале исследования на вопрос «Что значит быть патриотом?» наиболее частым вариантом ответа было «любить Родину» (20,1%), а ответ «принимать участие в решении общественных проблем» выбирало минимальное количество респондентов (5,3%), то к 4 курсу обучения эти показатели существенно меняются в экспериментальных группах: снижаются до 13,3% и повышаются до 9,8% соответственно. Здесь налицо качественное переосмысление мотивов, связанных с проявлением гражданской активности, и уход от наивного восприятия патриотизма.

Повысились показатели экспериментальных групп при выборе таких ответов, как «уважать и соблюдать законы страны», «добросовестно трудиться на благо Родины» (от 18,4% и 11,2% до 19,8% и 14,7% соответственно). Такие факты объясняются результативным влиянием социально-значимой деятельности студентов в годы учебы в вузе, их овладением демократическими ценностными ориентациями, основами правовой культуры. В процессе проявления их гражданской активности возрастает осознанность понятия «казахстанский патриотизм».

Позитивные изменения наблюдались у студентов и в определении наиболее значимых качеств гражданина. Если в начале обучения студенты определяли гражданские качества как общие, характеризующие каждого человека, то после завершения авторского спецкурса они дифференцировали эти качества от общенравственных (лидирующими становятся чувства гражданского долга и ответственности, включающие в себя соблюдение законов страны и уважение к обществу и государству).

Как показали результаты формирующего эксперимента, студенты, занятые во время учебы в вузе в гражданско-патриотической деятельности, имеющие опыт такой деятельности, способны были лучше организовать воспитательную работу в период активной педпрактики (3-4 курсы), а

проведенные ими массовые мероприятия рассматриваемой направленности достигли более высокого уровня (отметим, что помимо экспертной оценки, т.е. вузовских преподавателей и учителей школ, значимой являлась самооценка, в том числе самооценка студентов своего участия в общественно-полезной деятельности, в проведении гражданско-патриотических инициатив на уровне факультета, вуза, города и региона). Высокого уровня организаторских умений в воспитательной работе со школьниками достигли лишь 36,2% студентов контрольных групп и 57,8% студентов экспериментальных групп.

С целью сравнения уровней гражданско-патриотической воспитанности студентов была сформулирована нулевая гипотеза, предполагавшая, что уровень воспитанности у студентов контрольных и экспериментальных групп до начала эксперимента будет одинаковым. Для оценки сформированности у респондентов гражданско-патриотических качеств была разработана шкала оценки, включающая три уровня сформированности исследуемого феномена: низкий, средний, высокий. В связи с тем, что выборки являлись случайными и независимыми, был применен метод математико-статистической проверки гипотезы исследования – метод χ^2 -критерия Пирсона, используемый для определения того, отличается ли статистически достоверно наблюдаемая частота значений от ожидаемой частоты (таблицы 1, 2).

Таблица-1. Результаты оценки уровней сформированности гражданско-патриотических качеств студентов (на начало эксперимента)

критерии	уровни показатели	КГ ($n'_i = 100$)			ЭГ ($n_i = 100$)			Статистика (χ^2)
		низк	сред	выс	низк	сред	выс	
когнитивный	1. Знание и понимание сущности и ценностей патриотизма и гражданственности	45	37	18	42	43	15	1,67
	2. Знание истории, культуры этносов, составляющих народ Казахстана	21	54	25	30	46	24	5,09
ценностно-мотивационный	3. Осознание личной ответственности за судьбу Родины, желание служить ее интересам	42	50	8	50	48	12	3,60
	4. Наличие правовой, политической культуры	60	35	5	65	32	6	0,52
социально-деятельностный	5. Активная гражданская позиция	33	53	14	37	52	11	1,15
	6. Социальная активность, общественно-полезная деятельность	30	56	14	37	53	10	2,90

Для проверки достоверности полученных результатов использована формула (1):

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^k \frac{(n_i - n'_i)^2}{n'_i}$$

где n_i – эмпирические частоты (экспериментальные группы), n'_i – теоретические частоты (контрольные группы), k – число разрядов. Уровень значимости выбираем $\alpha = 0,05$. Степень свободы $f = (k - 1) = (3 - 1) = 2$. Тогда для указанных величин степени свободы и уровня значимости табличное значение χ^2 -критерия равно: $\chi^2_{табл}(f; \alpha) = \chi^2_{табл}(2; 0,05) = 5,99$.

Сопоставление показателей исходного состояния гражданско-патриотической воспитанности испытуемых в контрольных и экспериментальных группах не выявляет достоверных различий. Как видно из таблицы, уровень сформированности гражданско-патриотических качеств респондентов в КГ и ЭГ к началу эксперимента был практически одинаковым. Во всех случаях $\chi^2_{эсп.} < \chi^2_{табл.}$, что является подтверждением нулевой гипотезы и необходимым условием для проведения в последующем в данных группах сравнительного анализа.

Таблица-2. Результаты оценки уровней сформированности гражданско-патриотических качеств студентов (на конец эксперимента)

критерии	показатели	уровни			ЭГ ($n_i = 100$)			Статистика (χ^2)
		КГ ($n_i = 100$)	ЭГ ($n_i = 100$)	Статистика (χ^2)	низк	сред	выс	
когнитивный	1. Знание и понимание сущности и ценностей патриотизма и гражданственности	24	45	31	9	45	46	16,64
	2. Знание истории, культуры этносов, составляющих народ Казахстана	33	51	16	20	52	28	14,14
ценностно-мотивационный	3. Осознание личной ответственности за судьбу Родины, желание служить ее интересам	41	48	11	28	50	22	15,21
	4. Наличие правовой, политической культуры	25	46	29	15	47	38	6,81
социально-деятельностный	5. Активная гражданская позиция	20	45	35	8	47	45	10,15
	6. Социальная активность, общественно-полезная деятельность	32	52	16	19	50	31	19,42

Как видим, во всех случаях $\chi^2_{экс.} > \chi^2_{табл.}$. Это свидетельствует о том, что студенты в экспериментальных группах проявили более высокий уровень гражданско-патриотической воспитанности, чем в контрольных. Такой результат дает основание для отклонения нулевой гипотезы. Данные математические отношения позволяют утверждать, что результаты формирующего эксперимента достоверны и статистически значимы. Налицо положительная динамика развития гражданско-патриотической компетентности по всем показателям.

Наиболее высоко оцениваются участники эксперимента по показателю «Социальная активность, общественно-полезная деятельность» (19,42; вначале – 2,90), затем по показателям «Овладение системой знаний гражданско-патриотического содержания» (16,64; вначале – 1,67), «Осознание личной ответственности за судьбу Родины, желание служить ее интересам» (15,21; вначале – 3,60), «Знание истории, культуры этносов, составляющих народ Казахстана» (14,14; вначале – 5,09), «Активная гражданская позиция» (10,15; вначале – 1,15), «Наличие правовой, политической культуры» (6,81; вначале – 0,52). Студенты экспериментальных групп успешно усвоили знания гражданско-патриотического содержания и показали готовность к их использованию во время педагогической практики, что обоснованно подтвердила экспертная оценка школьных учителей и вузовских преподавателей (наличие в экспериментальных группах незначительного числа студентов с низким уровнем подготовленности может объясняться неадекватными мотивами их выбора педагогической специальности).

Таким образом, проведенная экспериментальная работа показала, что высокий уровень сформированности гражданско-патриотической компетентности будущих педагогов обеспечивается: глубоким усвоением знаний гражданско-патриотической направленности, истории, культуры этносов, составляющих народ Казахстана; осознанием личной ответственности за судьбу Родины, желанием служить ее интересам; наличием правовой, политической культуры; проявлением активной гражданской позиции; осуществлением общественно-полезной деятельности, направленной на позитивное преобразование окружающей среды. Полученные данные на основе обратной связи с выпускниками ТарГПИ и ЖГТУ свидетельствуют о положительной динамике как деятельности молодых учителей (бывших студентов экспериментальных групп) по формированию гражданственности и патриотизма учащихся, так и уровня воспитанности и развитости школьников в свете гражданско-патриотической аксиологии.

Список использованной литературы:

1 Джилкишиева М.С. Концепция гражданско-патриотического воспитания студенческой молодежи Казахстана // Вестник АПН Казахстана. – 2012. – №4. – С.18-31.

2 Джилкишиева М.С. Структурно-содержательная модель гражданско-патриотического воспитания студенческой молодежи Казахстана // Сибирский педагогический журнал. – Новосибирск, 2012. – №3. – С.128-134.

3 Dzhilkishiyeva M. The model of civil-patriotic education of student youth of Kazakhstan // International Journal of Applied and Fundamental Research. – Munich, 2015. – №2. – URL: www.science-sd.com/461-24940.

УДК 378.036.5 (574)

МРНТИ 14.07.07

Г.К. Ташкеева¹, Д.К. Садирбекова²

¹*к.п.н., старший преподаватель Казахского национального университета имени аль-Фараби,
г. Алматы, Казахстан*

²*докторант 2 курса по специальности 6D010300 – Педагогика и психология
Казахского Национального педагогического университета имени Абая,
e-mail: diko82@mail.ru
г. Алматы, Казахстан*

РЕАЛИЗАЦИЯ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Аннотация

Компетентностный подход в системе высшего образования акцентирует внимание на результате образования. В качестве результата рассматривается не совокупность усвоенной информации, а способность человека действовать в различных ситуациях. Внедрение компетентностного подхода направлено на улучшение взаимодействия с рынком труда, повышение конкурентоспособности специалистов, обновление содержания, методологии и соответствующей среды обучения. Новая парадигма образования предполагает обеспечение обучающегося не только суммой знаний, но и набором ключевых компетенций.

Ключевые слова: компетентностный подход, ключевые компетенции, деятельность, интерактивное обучение, активизация, специалист

Г.К. Ташкеева¹, Д.К. Садирбекова²

¹*п.ғ.к., ал-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінің аға оқытушысы,
Алматы, Қазақстан*

²*6D010300 – Педагогика және психология мамандығының 2 курс докторанты,
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан*

ЖОҒАРҒЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНЫҢ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫНДА ҚҰЗІРЕТТІЛІК ТӘСІЛДІ ІСКЕ АСЫРУ

Аңдатпа

Құзиреттілік тәсіл жоғарғы білім беру жүйесінде басты назарды білім беру нәтижесіне аудартады. Нәтиже ретінде жинақталған ақпарат емес, адамның түрлі жағдайларда әрекет жасай білуі қарастырылады. Құзиреттілік тәсілді енгізу еңбек нарығымен қарым-қатынасты жақсартуға, мамандардың бәсекеге қабілеттілігін жоғарылатуға, білім берудің мазмұны, әдістемесі мен білім беру ортасының жаңартылуына бағытталған. Білім берудің жаңа парадигмасы студентті тек біліммен ғана емес, сондай-ақ маңызды құзиреттіліктермен қамтамасыз етуді көздейді.

Түйін сөздер: құзиреттілік тәсіл, маңызды құзиреттіліктер, әрекет, интерактивті оқыту, белсендіру, маман

G.K. Tashkeyeva¹, D.K. Sadyrbekova²

¹*k.p.s., senior teacher of the al-Farabi Kazakh National University,
Almaty, Kazakhstan*

²*PhD student, Abay Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan*

REALISATION OF COMPETENCY-BASED APPROACH IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Abstract

Competence approach in the system of higher education focuses attention on the result of education. Thus, not the sum of the acquired information is considered, but the person's ability to act in different situations. The realisation of the competence approach is aimed at improving interaction with the labor market, increasing the competitiveness of specialists, updating the content, methodology and relevant learning environment. The new paradigm of education involves providing the student not only with the amount of knowledge, but also with a set of key competencies.

Keywords: competence approach, key competences, activity, interactive training, activation, specialist

Современное общество формирует социальную потребность в поколении, способном жить и развиваться в пространстве интеллектоемких, наукоемких, информационно насыщенных технологий; требует развития способности ориентироваться и действовать в постоянно меняющемся мире производства, бизнеса, общественно-политической жизни. В таком обществе решающее значение имеют не компьютеры, не станки, а знания и творческий стиль мышления.

Важнейшей задачей образования в период развития инноваций и технологий является переход от парадигмы преподавания (передачи информации) к парадигме научения (передаче компетенций – побуждения к действиям). Преподаватель не сможет ничему научить студента, если он не проявляет инициативу, не тянется к знаниям, не хочет стать профессиональным, высококвалифицированным специалистом.

Следовательно, внедрение компетентного подхода в систему высшего образования необходимо, так как при таком подходе в качестве результата выступают компетенции и компетентность студентов.

В современных исследованиях под компетентным подразумевается подход, акцентирующий внимание на результате образования, причем в качестве результата рассматривается не сумма усвоенной информации, а способность человека действовать в различных проблемных ситуациях [1, с. 13]. В компетентном подходе делается акцент на деятельностном содержании образования. Основным содержанием обучения становятся действия, операции, соотносящиеся с проблемой, которую нужно разрешить. При таком подходе учебная деятельность приобретает исследовательский и практико-преобразовательный характер.

В учебных программах деятельностное содержание образования отражается в акценте на способах деятельности, умениях и навыках, которые необходимо сформировать; на опыте деятельности, который должен быть накоплен и осмыслен студентами. В содержание обучения включаются только те знания, которые необходимы для формирования умений. Все остальные знания рассматриваются как справочные, студент при необходимости должен уметь быстро и безошибочно воспользоваться источниками информации для разрешения тех или иных проблем [2].

Внедрение компетентного подхода в систему высшего образования, акцентирующего внимание на результате образования направлено на улучшение взаимодействия с рынком труда, повышение конкурентоспособности специалистов, обновление содержания, методологии и соответствующей среды обучения. Новая парадигма образования предполагает обеспечение обучающегося не только суммой знаний, но и набором ключевых компетенций, позволяющих мобильно адаптироваться в динамично изменяющихся социально-экономических условиях и применять свои знания при создании новой конкурентоспособной продукции и услуг.

Сложившаяся ситуация требует поиска специальных форм обучения, необходимых для подготовки успешных, востребованных рынком труда специалистов, обладающих определенными качествами личности. Перспективный подход к определению перечня ключевых компетенций

студента базируется на основе определения целей высшего образования, структурного представления социального опыта личности, основных видов деятельности студента, позволяющих ему овладеть профессиональным и социальным опытом.

В современном образовании актуализируется проблема формирования ключевых компетенций: информационной, коммуникативной, разрешения проблем.

Информационная компетенция обеспечивает навыки деятельности обучающегося с информацией, содержащейся в учебных предметах, образовательных областях, а также в окружающем мире. При помощи реальных объектов информации (телевизор, телефон, факс, компьютер, принтер, модем) и информационных технологий (аудио- и видеозапись, электронная почта, СМИ, Интернет) у студента формируются умения самостоятельно искать, анализировать, отбирать необходимую информацию, организовать, преобразовать, сохранять и передать её.

Коммуникативная компетенция включает знание необходимых языков, способы взаимодействия с окружающими людьми и событиями, навыки работы в группе, владение различными социальными ролями в коллективе, владение необходимыми языками, способами вербального (техникой речи, аргументации и ведения спора) и невербального взаимодействия с окружающими. Владение коммуникативными компетенциями означает: умение устанавливать контакты и находить продуктивные способы реагирования в конфликтных ситуациях, регулировать собственное поведение в общении, владение различными социальными ролями в коллективе. Обучающийся должен уметь представить себя, вести дискуссию, владеть аудиторией и др. Формирование информационной компетенции характеризуется необходимостью решения задач творческого осмысления, активизации познавательных возможностей обучающегося. Коммуникативная компетенция требует создания такой образовательной среды, где обучающиеся в ходе общения, научились бы развивать коммуникативные способности и воспитывать качества культуры взаимоотношений.

Компоненты *компетенции разрешения проблем* нацелены на формирование знаний и умений обучающихся мобильно решать задачи проблемного характера, зачастую требующие совместных действий, активной мыслительной деятельности, творческого подхода к делу.

Цель современного образования заключается в обеспечении развития у обучающихся способностей к познанию, творческому использованию полученных знаний в любой учебной и жизненной ситуации, готовности к саморазвитию и самоуправлению посредством развития ключевых компетенций. Активное участие в педагогическом процессе обучающихся есть продукт деятельности преподавателя, следовательно, реализация компетентностного подхода в образовательной среде высших учебных заведений возможна при систематическом включении студентов в различные виды учебной и внеучебной деятельности. Компетентностный подход ориентирован на организацию учебно-познавательной деятельности посредством моделирования разнообразных ситуаций в различных сферах жизнедеятельности личности. При данном подходе отдаётся предпочтение творческому занятию, основная задача которого в отличие от традиционного – организация продуктивной деятельности.

Процесс познания и творческой деятельности, требует от человека мобилизации всех его духовных сил и невозможен без участия воображения. По своей природе воображение тесно связано с мышлением. Процесс мышления не всегда осуществляется в развернутом, логически доказательном виде. Способность постижения истины путем прямого ее усмотрения, без обоснования с помощью дискуссии называется интуицией. Интуиция не отдельный способ познания, а лишь его качественно особый вид, когда отдельные звенья логической цепи остаются на уровне бессознательного. Это как бы скрытая логика мысли. Логика и интуиция одинаково важны, и обе неизбежны. Эвристическая сила бессознательного заключена в том, что она свободна от стереотипов, в нем больше степеней свободы образования ассоциативных связей, тогда как логическое мышление подчинено исторически сложившимся, устоявшимся нормам, привычному ходу мысли, хотя и логическому мышлению свойственна определенная мера свободы. Следует отметить, что в творческом процессе тесно взаимодействуют осознанное с интуитивным, когда после определенного накопления информации наступает озарение, т.е. внезапное прояснение сознания, внезапное понимание чего-либо, схватывание элементов ситуации в тех связях и отношениях, которые гарантируют решение задачи [3, с. 601]. Творческое вдохновение является особым психологическим состоянием, на фоне которого проявляется интуиция. Вдохновение является труднодостижимым состоянием, своего рода одержимостью, интенсивным проявлением

чувств, волнения, интеллектуального энтузиазма, способного предвосхищать итог мысленной работы, мгновенно пробегая и как бы перескакивая через отдельные ее звенья.

Но, оказывается, как бы ни была велика сила воображения и интуитивного озарения, они не могут противостоять сознательным и рациональным актам в познании и творческой деятельности. Все эти духовные силы человека действуют в единстве, и лишь в каждом конкретном акте творческой деятельности может преобладать то или иное качество [4, с. 302]. Интуиция опытного конструктора, инженера или учителя – не чудо, а результат творческого поиска, накопления информации, опыта, видения им проблемы, творческих действий, многообразной и богатой практики. Решения, предполагаемые интуицией, лишь кажутся неожиданными, а по сути дела являются плодом и сложным следствием умственной работы и глубоких раздумий [5].

В связи с этим, мы вправе предположить, что реализация компетентностного подхода в образовательной среде высших учебных заведений возможна при использовании приемов, направляющих мыслительную деятельность студентов в процессе восприятия ими материала, излагаемого преподавателем. Необходимо также иметь четкое представление о том, какие приемы объяснения материала обеспечивают наиболее глубокое усвоение и способствуют всестороннему развитию мышления обучающихся. Выбор приемов объяснения определяется уровнем развития студентов и характером излагаемого материала.

В настоящее время в вузе преобладают пассивные методы обучения, где студенты должны усвоить и воспроизвести материал, который передается преподавателем или другим источником знаний. Студенты при этом, как правило, не сотрудничают друг с другом и не выполняют проблемных, поисковых заданий. Методы обучения студентов старших курсов более приближены к активным. Студенты вступают в диалог друг с другом, с преподавателями, активно участвует в познавательном процессе.

Осознавая актуальность и необходимость реализации компетентностного подхода, нужно сказать, что образовательная практика вуза отстает от регламентируемых тенденций.

В качестве эффективных методов развития компетентностей студентов предлагаются интерактивные методы обучения: дискуссии, круглые столы, методы кейса и проектов, социально-психологические тренинги, ролевые, деловые, организационно-деятельностные игры и др.

Внедрение компетентностного подхода в образовательную среду высших учебных заведений правомерно рассматривать как средство вовлечения студентов в активную творческую деятельность, выступающего в виде специально-сконструированных учебных ситуаций и заданий, выполнение которых обеспечивает продвижение обучаемых по уровням творческой активности. Выполняя различные задания, студенты осмысливают цель, структуру, содержание задания, прогнозируют результат. Таким образом, от задания к заданию студент накапливает опыт и вырабатывает навыки творческого осмысления задачи.

Разумное сотрудничество субъектов педагогического процесса предполагает знание и умение педагога дозировать и направлять самостоятельность, предоставленную обучающимся, которая, в конечном итоге ведет к целеполаганию, активизации его творческой деятельности. В процессе обучения наиболее качественное восприятие и усвоение учебного материала происходит в результате межличностного познавательного общения и взаимодействия всех субъектов педагогического процесса. В основе такого взаимодействия лежит механизм интеракции, что означает обучение, построенное на взаимодействии, воздействии. Сущность интеракции заключается во взаимодействии, в непосредственной межличностной коммуникации, важнейшей особенностью которой признается способность человека принимать роль другого, представлять, как его воспринимает партнер по общению или группа.

Интерактивное обучение (от англ. interaction – взаимодействие) это обучение, построенное на взаимодействии обучающегося с учебным окружением, учебной средой, которая служит областью осваиваемого опыта [6]. Оно основано на прямом взаимодействии обучающихся и обмене опытом; новое знание, умение формируются на основе такого опыта, обучающийся становится полноправным участником учебно-воспитательного процесса и его опыт служит одним из основных источников познания. При таком обучении педагог не дает готовых знаний, он побуждает студентов к самостоятельному поиску, развитию способности анализировать каждое действие, каждый шаг.

Традиционные формы, методы, средства обучения предполагают в основном деятельность преподавателя по передаче информации. При анализе занятия, основное внимание уделяется

преподавателю и нередко упускается главное – то, что успешное овладение учебным материалом зависит от деятельности самого обучающегося. В процессе личностно-ориентированного обучения осуществляется производство знаний. Поэтому, обучение представляет собой деятельность творческую, продуктивную, в ходе которой студент не только осваивает знания, но и сам создает новые знания, новый субъективный опыт творческой деятельности. По сравнению с традиционным, в интерактивном обучении наблюдается активизация учебной деятельности всех участников педагогического процесса, создаются условия для проявления инициативы и творчества.

Интерактивные методы включают: метод проблемного изложения; презентации; дискуссии; работу в группах; метод мозгового штурма; методы развития критического мышления; мини-исследования; деловые игры; ролевые игры; метод интервью и другие. Создание интерактивной обучающей среды – один из методов организации творческой деятельности студентов, что в конечном итоге является реализацией компетентностного подхода в образовательной среде высших учебных заведений.

К формам активизации творческой деятельности относятся: проблемные лекции и семинары, СРСП и СРС с использованием интерактивных методов обучения, учебные занятия-экскурсии, круглый стол, практические и лабораторные занятия с элементами интерактивного обучения. Формы и методы организации творческой деятельности студентов могут быть разными (студент-студент, преподаватель-студент, работа в паре, деятельность в группе и т.д.), но во всех случаях, что очень важно, происходит взаимодействие участников педагогического процесса, их сотрудничество и взаимопомощь.

Способность преподавателя раскрыть внутренние резервы студента, используя в обучении интерактивные формы, может обеспечить конструктивные изменения в образовательном процессе, помочь ему оценить свои способности и возможности, правильно определить свое место в жизни и открыть пути для осуществления полноценного профессионального роста.

В результате внедрения компетентностного подхода в образовательную среду высших учебных заведений мы получим самостоятельную, инициативную личность, обладающую профессиональным знанием своего предмета, личность, способную применять и использовать новейшие достижения науки и передовой техники, личность, обладающую положительной, созидательной энергией.

Подводя итоги, можно сказать, что реализация компетентностного подхода в образовательной среде высших учебных заведений это целенаправленно организованный процесс, где функционирование системы «студент-студент», «преподаватель-студент», «студент-группа студентов» характеризуется интерактивностью субъектов педагогического процесса, способствующей совместной познавательной деятельности, ответственному отношению к учебе, творческому выполнению учебных заданий, рефлексии, стремлению к достижению положительных результатов в обучении.

Внедрение в педагогический процесс комплекса методов интерактивного обучения, способствует увеличению доли активной самостоятельной работы студентов в структуре занятий, развитию интереса и мотивации к активной учебной деятельности, а также повышению работоспособности студентов.

Современные реалии вносят определенные коррективы в понимание форм и методик преподавания дисциплин в высшем учебном заведении. Особенную роль в приемах и средствах преподавания в образовательной среде высших учебных заведений занимают современные технологии, а именно использование приемов, путей и средств, нацеленных на деятельностное участие и активное вовлечение в учебно-образовательный процесс студента, то есть использование интерактивных методов в процессе обучения.

Образовательная среда, нацеленная на активизацию творческой деятельности студентов на основе использования интерактивных форм, методов, средств и приемов обучения, способствует развитию у студентов знаний и умений работать с информационными источниками, общению с участниками педагогического процесса, формированию способности разрешения проблем, то есть приводит к формированию ключевых компетенций: информационной, коммуникативной, разрешения проблем.

Список использованной литературы:

1 Иванов Д.А., Митрофанов К.Г., Соколова О.В. Компетентностный подход в образовании. Проблемы, понятия, инструментарий. – М., 2008.

2 Курочкина В.Е. Теория и практика реализации компетентностного подхода в высшем профессиональном образовании. Социальная сфера общества: инновационные тенденции развития: сборник материалов Всероссийского форума с международным участием «Социальная сфера общества: инновационные тенденции развития» (2 ноября 2010 г.); Институт экономики и управления в медицине и социальной сфере. – Краснодар: ИЭУ МиСС, 2010. – 352 с.

3 Словарь русского языка: в 4-х т./Под ред. А.П. Евгеньевой. – М.: Русский язык, 1985-1988. – 696 с.

4 Спиркин А.Г. О творческой силе человеческого разума. – М.: Прогресс, 1979. – 352 с.

5 Грановская Т.М., Березная И.Я. Интуиция и искусственный интеллект. – Л.: Издательство Ленинградского университета, 1991. – 272 с.

6 Бим-Бад Б.М. Педагогический энциклопедический словарь. – М., 2002. – 107 с.

МРНТИ 14.35.09

B.T. Kalimbetov¹, L.Dj. Sharipova², U.Zh. Abikeyeva³

*¹d.ph.-m. s., assoc. professor of the A.Yasawi International kazakh-turkish university,
Turkestan, Kazakhstan*

*²c.ph.-m. s., assoc. professor of the Institute of Railway Transport Engineers,
Tashkent, Uzbekistan*

*³theacher, Sh.Smakhanuly Secondary school №44,
Taraz, Kazakhstan*

USE OF MODERN INFORMATION TECHNOLOGY IN PROCESS OF STUDYING LIMITS THEORY

Abstract

The paper pays attention to using in the preparation process of the future bachelors of mathematics an effective learning tool such as a computer. Its use is disclosed in the training materials of the course "Mathematical Analysis", during the introduction of such concepts as the limit of a numerical sequence or function and their fixing. Information and communication technologies in teaching represent an effective means of increasing the productivity of the learning process, which allows finding new ways of solving urgent pedagogical problems and ensuring optimal management of the educational process. Information and communication technologies are indispensable tools by which teachers can qualitatively change the methods of teaching and organize the forms of the educational process in a new way, raise the level of the studied material, develop the individual traits of the trainees more qualitatively, and organize independent work.

Keywords: the principle of visual learning, mathematical analysis, the limit of a numerical sequence, the limit of a function, information technology

Б.Т. Қалымбетов¹, Л.Ж. Шарипова², У.Ж. Абикеева³

*¹ф.-м.ғ.д., А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің доценті,
Түркістан қ., Қазақстан*

*²ф.-м.ғ.к., Ташкент темір жол көлігі инженерлері институтының доценті,
Ташкент қ., Өзбекстан*

*³С.Смаханұлы атындағы №44 орта мектеп мұғалімі,
Тараз қ., Қазақстан*

ШЕКТЕР ТЕОРИЯСЫН ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНДЕ ЗАМАНАУИ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ

Аңдатпа

Мақалада болашақ математика бакалаврларын дайындау процесінде оқытудың әсерлі құралы ретінде компьютердің қолданылу мәселесі қарастырылған. Оның қолданысы «Математикалық талдау» курсын

оқытуда сандық тізбектің және функцияның шегі түсініктерін енгізу мен қорытындылауға қатысты оқу материалдарының мысалдарында көрсетілген. Білім берудегі ақпараттық-коммуникациялық технологиялар оқу процесінің нәтижелілігін арттыратын негізгі құрал, ол өзекті педагогикалық проблемаларды шешудің жаңа жолдарын табуға және оқу процесін тиімді басқаруды қамтамасыз етуге көмек береді. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың көмегімен оқытушылар оқыту әдістерінің сапасын жақсартуға және оқу процесін жаңа формада ұйымдастыруға, үйренетін материалдың деңгейін көтеруге, білімгерлердің даралық қабілетін сапалы дамытуға, өзіндік жұмысты ұйымдастыруға таптырмайтын құрал болып табылады.

Түйін сөздер: оқытудың көрнекілік қағидасы, математикалық талдау, сандық тізбек шегі, функция шегі, ақпараттық технология

Б.Т. Калимбетов¹, Л.Дж. Шарипова², У.Дж. Абикеева³

*¹д.ф.-м.н., доцент Международного казахско-турецкого университета им. А.Ясави,
г. Туркестан, Казахстан*

*²к.ф.-м.н., доцент Ташкентского института инженеров железнодорожного транспорта,
г. Ташкент, Узбекистан*

*³учитель средней школы №44 имени С.Смаханулы,
г. Тараз, Казахстан*

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ТЕОРИИ ПРЕДЕЛОВ

Аннотация

В статье уделено внимание вопросу использования в процессе подготовки будущих бакалавров математики такого эффективного средства обучения, как компьютер. Его использование раскрыто на учебных материалах курса «Математический анализ», при введении и закреплении таких понятий, как предел числовой последовательности и функции. Информационно-коммуникационные технологии в обучении представляют действенное средство повышения производительности учебного процесса, которое позволяет найти новые пути решения насущных педагогических проблем и обеспечить оптимальное управление образовательным процессом. Информационно-коммуникационные технологии являются незаменимыми инструментами, с помощью которых преподаватели смогут качественно изменить методы преподавания и по новому организовать формы учебного процесса, повышать уровень изучаемого материала, качественнее развивать индивидуальные особенности обучающихся, организовать самостоятельную работу.

Ключевые слова: принцип наглядности обучения, математический анализ, предел числовой последовательности, предел функции, информационная технология

Today we are witnessing how computerization penetrates into all aspects of our lives. There are practically no spheres of activity, wherever computers are not used: financial operations, engineering, communications and printing, modeling and construction of new facilities and more. It is difficult to imagine our life without these operating and multifunction tools. Therefore, it is important to teach various computer skills at all levels of the education system.

Using computer technology in education is a powerful new stimulus for the further development of the teaching science. There is a need for research to find new and effective techniques, methods of using computer technology that expand the possibilities of the educational process.

In recent years, pedagogical and methodological developments demonstrate the comprehensive implementation of information and communication tools in education and science. Today, many leading pedagogues turn increasingly to the use of these tools in the modern educational process, among them: M.P. Lapchik, V.A. Dalinger, K.A. Zuev, N.V. Sholokhov, P.I. Sovertkov, I.V. Robert, S.I. Shapiro, B.S. Gershunskiy and others. Most of them take the consideration of various approaches to the use of computer technology as a learning tool.

The computer can act as a subject of study, as a learning tool, and as a tool for scientific research. In this connection, it solves the following problems: execution of complex computing operations, analysis of the experimental results, the construction and interpretation of mathematical models, and so on.

Applications of the computer in the learning activities are mainly limited to its use as a “big

calculator”, “information textbook” tool for controlling students’ knowledge and less – as a performer of other functions. Moreover, its advantages and opportunities for learning are generally not fully disclosed. When using the computer [1], students master the learning material at their own speed, their knowledge are objectively evaluated, simultaneous feedback is carried out, they get a wide range of information to be provided in a variety of images. On the other hand, using the computer, teacher can take into account the individuality of students, pay more attention to them, get rid of routine work when searching for information, include various exercises, while spending a minimum of time for creating tasks, and as a result, spend more time for improving his intellectual level and professional skill.

No doubt, such use of computer solves many educational and psychological problems during the learning. However, the possibilities of this technical tool are much broader. In addition, information technologies have a significant impact not only on the learning process, but also on the development and education of students. They stimulate and create motivation, provide the dynamism of the learning process, stimulate learning and cognitive activity. Information technologies alone cannot always ensure efficiency of learning, but they can be a means of improving the current educational process [2].

The primary role in realization of these possibilities falls on the shoulders of teachers of higher educational institutions. In this connection, it is necessary to pay the due attention in pedagogical higher educational institutes not only to teachers of computer skills, but also to teachers of other disciplines (of humanitarian and natural–mathematical cycles) in their training the basics of modeling with the use of the application software. Teachers must be not only subject teachers, but also teachers having basics of didactics and new technologies of education.

M.P. Lapchik [3] noted that the computer science is not so much the content as the methodology. For this reason, all the teachers – as in general all the experts – must become teachers of computer skills; and computer literacy of young people must be formed in a constant communication with the computers in the classroom in all subjects, and during all the years of schooling. However, there is a need for advanced study of computer science as a specialty.

One can use such effective technical tool as the computer in all stages of study. Its use should not be limited to the laboratory studies; one can use it during lectures, practical lessons, tests, and coursework and diploma projects.

When the perception of the new academic content, computer can simulate the abstract objects, processes, phenomena, process the information quickly and accurately, etc.

In the process of understanding and generalization, computer can make a demonstrational analysis of the relationships, dependencies, etc.; it can monitor students’ independent work, formulate conclusions, hypotheses and prognoses.

When fixing the educational material, computer serves as a generator of problem situations; manages students’ independent work; analyzes the level of assimilation.

In the application of knowledge, computer can serve as a simulator for formation of skills and abilities; provide differentiated support and control for the learners [4].

Turning on the computer in the learning process should not be chaotic and aimless. Each lesson must be thought-out; the involvement of information and communication tools must be justified by the objectives, demands of the subject, time expenditures. The development of skills in working with technical equipment must be carried out regularly throughout the course of study in high school.

The computer as a learning tool has another important advantage – its ability to represent various types of dependencies, numerical relations, and so on, in a visual form. At the lesson, the realization of obviousness principle takes place in a qualitatively different level. In addition, of particular interest is modeling of the phenomena that are inaccessible to direct observation, as well as phenomena whose description has not developed adequate mathematical apparatus, and which cannot be demonstrated within the classroom without the help of a computer.

Visualization has been not received the due attention in traditional higher education. It has been found that a person gets 90% of information about the surrounding reality through the visual analyzer, 9% – with the help of hearing, and 1% – with the help of touch. All this proves once again that the active use of the visual analyzer provides new, great possibilities to improve the quality and effectiveness of education [4]. This problem can also be solved with the help of computer tools involved in the learning process.

We give a statement: “Who has not seen that out of 50 students at least 40 were disgusted and lost heart because of the abstract ideas, that are presented before they were becoming clear in the examples

taken from everyday practice” [5]. The computer enters easily and naturally into the world of mathematical abstraction at the expense of their submission to the visual images, firmly imprinted in the minds of learners. Dynamic playback allows students to recall the difficult material studied earlier, it activates the formation of temporary connections (associations) in the cerebral cortex. When students see as mathematical formulations “come alive” in the display, their motivation to the study increases, interest to mathematics grows, their ken expands.

Fast computers open new opportunities in teaching the foundations of mathematics (not only in pedagogical higher educational institutes). They help to disclose better the possibilities of mathematical methods and train specialists, who are able to use mathematical methods wider, fuller and faster. “The most important problem in preparing the teacher of mathematics in pedagogical higher educational institute is the mastery by students of computer technology – writes [6] – and the ability to apply them in the study and teaching disciplines of the mathematical cycle”.

Consider how one can use computer technology in relation to practical training in mathematical analysis in higher education.

Mathematical analysis in general takes one of the leading places in the mathematical training of teachers. The ideas and methods of analysis permeate explicitly or implicitly the whole course of algebra for grades 7-11. The course of the mathematical analysis in higher education is designed to equip students with mathematical methods of judgment, to raise their overall level of mathematical culture. It should be noted that the fundamentals of the analysis cause in general for students special difficulties in the perception of new concepts and, consequently, difficulties in the application of them to do exercises. Considering the high abstraction of educational material on mathematical analysis, it is necessary to increase the use of the visibility in its study, moreover not only in learning process of the theoretical materials, but also in the system of practice.

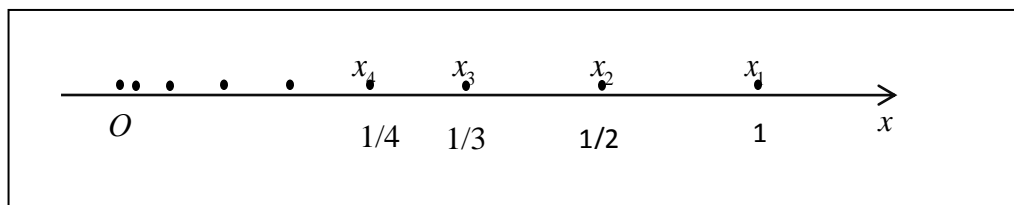
Let’s consider the theory of limits which is one of the main sections in mathematical analysis. Getting to know with it begins in elementary mathematics; where the passage to the limit is used to determine the length of circumference in a circle, volumes of bodies of rotation, and the sum of infinitely decreasing geometric progression, and so on. Operation of the passage to the limit is one of the basic operations of mathematical analysis.

The definition of the limit of a sequence or function can be carried out in stages. In addition, one can clear demonstrate these stages. It is expedient to use the theory of stage formation of mental actions.

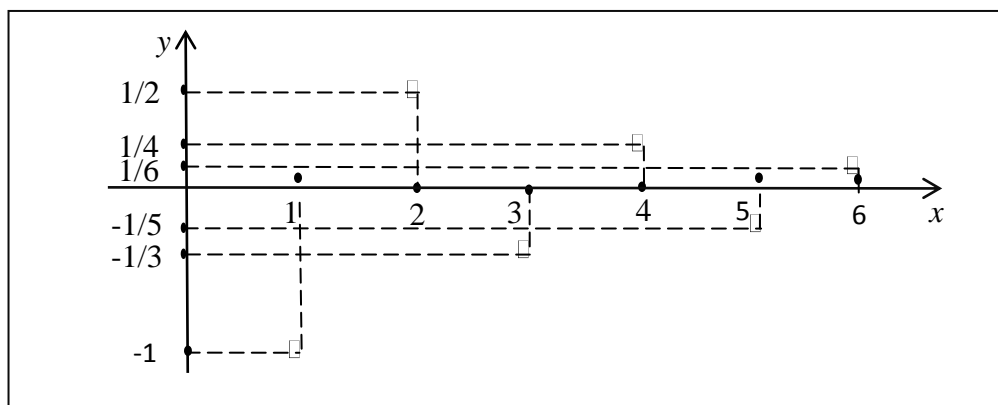
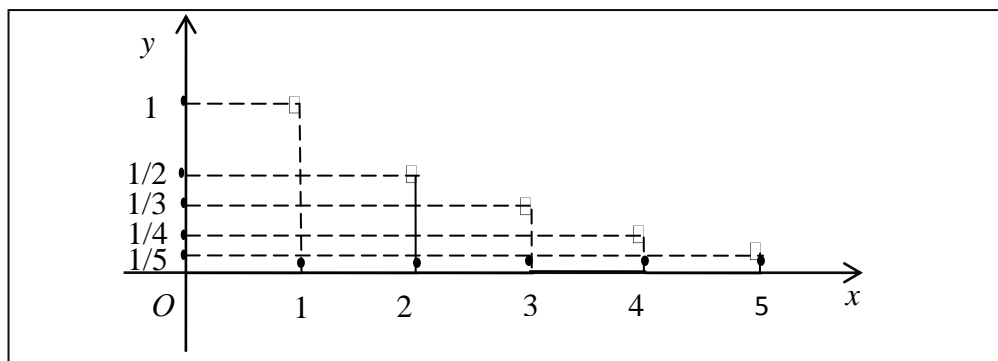
To demonstrate the effects, in the implementation of which the object reaches its “limit” position, let’s use the following dynamic images: swinging pendulum, movement of the ball when you hit it and the load suspended on a spring at the damped oscillations.

Geometrically, a sequence is represented on a number line as a series of points whose coordinates are equal to the corresponding elements of the sequence. For example, both the sequences $1/n$ and $(-1)^n/n$ are convergent, but the first one approaches zero from only one side and the other from two sides.

A numerical sequence, as well as any function can be plotted. A sequence is not represented by a curve; for example $1/n$ consists of individual dots to the right of the y -axis.

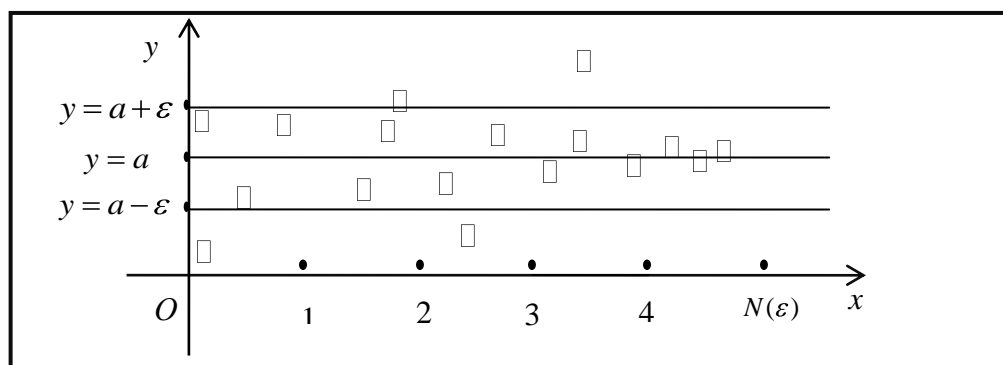
In addition, the sequences can be depicted in the coordinate plane.

We see that the points (members of the sequence) are “gathering” near the point 0. By increasing the number of points, the sequence will approach 0, though never reach it. Further, it is useful to give the example of a sequence not having a limit and to present its geometric image. These sequences are set in the dynamics by the consecutive appearance of points on the number line.

When writing the definition of the limit of a sequence, one can use its geometric interpretation as the point a for any neighborhood of which, there is a number N such that all elements with numbers $n > N$ are in this neighborhood. The corresponding graphic example is offered in the following form.

Consistently draw the line $y = a$, and then, at the distance ε from it – the parallel lines $y = a + \varepsilon$ and $y = a - \varepsilon$. Then represent the definition of the limit of a sequence. The number a is called the limit of the sequence a_n if for every positive integer ε there is some number $N = N(\varepsilon)$ such that $|a_n - a| < \varepsilon$ whenever $n > N$. Thus, the number a is the limit of the sequence represented on the plane by the points $n; a_n$. In accordance with the definition, we chose the number ε arbitrarily, and all points located to the right of the line $x = N(\varepsilon)$ are at a distance less than ε from a (they are in the strip of the wide ε).

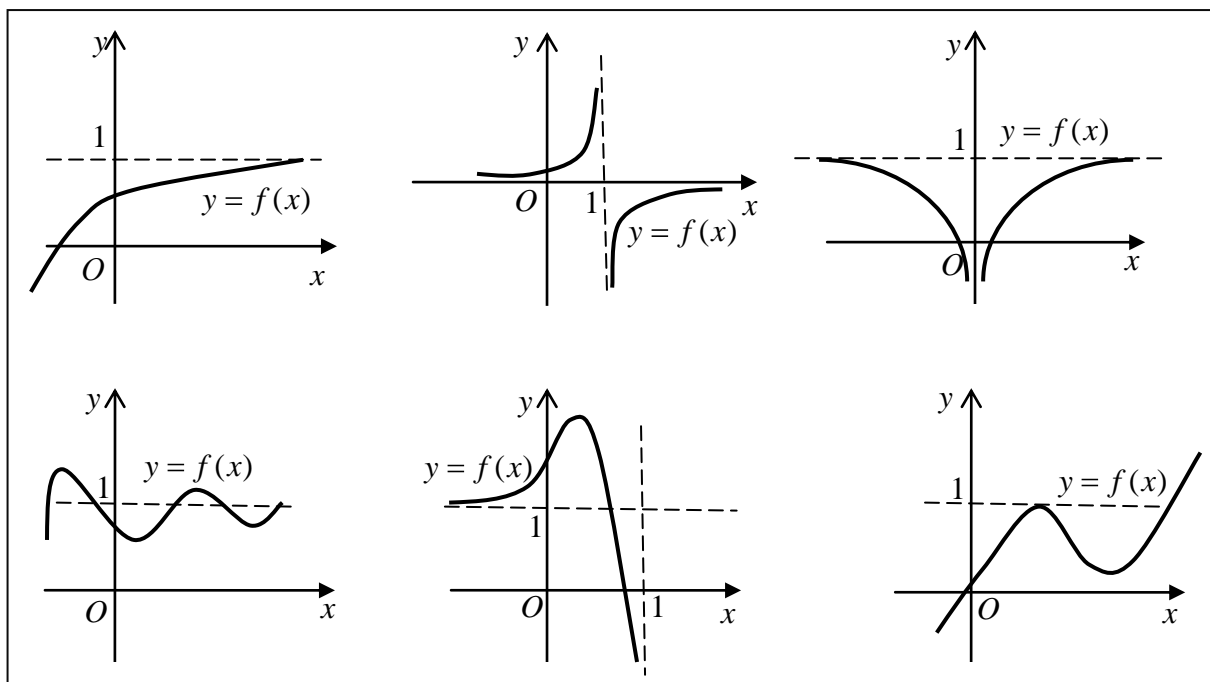

An example of a numerical sequence, the limit of which is equal to a , is the following problem. A load in weight a kg is weighed on the scale n times. At the first weighing it weighs a_1 kg, moreover the value of a_1 is slightly different from the value of a . After two weighing procedures, we obtain the average value of the load a_2 . The next value a_3 kg is the average value of three consecutive readings on the scales, and so on. The obtaining sequence of the average values of the load weight has as its limit the true weight, although it is possible that none of the value of a_n is equal to a .

The generalization of the concept of the limit for numerical sequences (a special case of functions) is the concept of the limit of a function at a point. The number A is the limit of a function $f(x)$ as x tends to a , if for every number $\varepsilon > 0$ there is a number $\delta > 0$ such that $|f(x) - A| < \varepsilon$ for all $x \neq a$ satisfying the condition $|x - a| < \delta$ [7]. This definition is presented in the system Microsoft PowerPoint as a sequence of slides reflecting introduction of the concept in stages. The following stages are demonstrated: representation of the function and the number A ; sequential approximation of values of the variable x to the number a ; choice of the number ε as the segment postponed from the point A on the y -axis; the notation of the number δ as the segment postponed from the point a the length of which is chosen in the correspondence with the length ε ; the choice of arbitrary number x on the segment δ ; i.e. $|x - a| < \delta$; denotation of the function value at the point x as $f(x)$; verification of compliance with the condition $|f(x) - A| < \varepsilon$. It is convenient to introduce a demonstration, when the number B is not the limit of the function, i.e. there is not any a number δ such that $|f(x) - B| < \varepsilon$ is true.

As we pointed earlier, one can use potential of computer not only at acquaintance with a new material but also in fixing the studied one. For example, it is useful in the “theory of limits” to accompany the concept of the limit by graphic illustrations, in considering of which students should “see” whether there is a number that has the property $f(x) \approx A$ with any degree of the accuracy.

Many students at the end of this section remain unformed correspondence between the analytical limit of a given function and its geometric image. In the educational literature and in practical classes, as a rule, problems are rarely considered in which there is a plotting of functions and definition of the limits by these images of those functions that are infinitely small, etc. In order to overcome this gap, it is expedient to use the following problems: from the depicted graphs of functions to determine which of them are infinitely small at $x \rightarrow +\infty$, at $x \rightarrow -\infty$, and at $x \rightarrow \infty$, and which are not those (see the figure below), using the proposed images of graphs of functions, to determine those which meet the following limit relations.

We tried to consider only one section studied in the course of mathematical analysis and to show on its example the possibility of presenting the theory with the use of information and communication tools as a means of visual and dynamic presentation.

This is a natural introduction of means in the learning process in higher educational institutes that allows students not only to learn the concepts being studied, and to fix them, to see over abstract visual images, but also equips the classroom experience in the use of your computer. The computerization of the educational process is essential for the improvement of education at all levels, provides great opportunities for deep study of the fundamentals of science, as well as intensification of the whole educational process.

References:

- 1 Gershunsky B.S. *Computerization of education: problems and prospects*. – M.: Nauka, 1987. – 264 p.
- 2 Novoselov A.A. *Formation of professional qualities of students of industrial college on integrative lessons of mathematics and informatics: author. diss. cand. ped. sciences*. – Novosibirsk: Publish. House NSPU, 2000. – 22 p.
- 3 *Computerization of the system of training teachers: Guidelines/Comp. MP Lapchik*. – Omsk, 1988. – 30 p.
- 4 Pavlov D. *Tutorials on the use of computers in education*. – Chelyabinsk Univ. Chelyab. region. Inst. improved. teachers. – 1990. – 140 p.
- 5 Gnedenko B.V., Sirazhdinov S.H. *Universities and scientific and technical progress // Coll. scientific and methodological articles on mathematics*. – Moscow, 1987. – Vol. 14. – P.3-11.
- 6 Dalinger V.A. *Computer technology in teaching geometrical methodological recommendations*. – Omsk Univer, OSPU, 2001. – 33 p.
- 7 Bavrin I.I. *Higher Mathematics*. – M.: Publishing center “Academy”, 2002. – 616 p.

B.T. Kalimbetov¹, I.M. Omarova²

¹doctor of ph.-m. s., assoc. professor of the A.Yasawi International kazakh-turkish university

*²PhD student A.Yasawi International kazakh-turkish university,
Turkestan, Kazakhstan*

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR PROJECT-RESEARCH ACTIVITY OF STUDENTS DURING THE STUDY THEORY OF LIMITS

Abstract

In the paper we consider questions related to the creation of pedagogical conditions necessary for the activation of the project-research activity of students in the classes on mathematical analysis during the studying the theory of limits. The project-research activity of students is the activity of designing your own research which involves the selection of goals and problems, principles for selecting techniques; planning the progress of the research; determining the expected results, evaluation of the feasibility of the study, identification of necessary resources. In addition, it is an important part of the learning process, a necessary means of increasing the motivation of students to study at a university. This activity is also a necessary means of quality professional training, and it promotes the successful adaptation of future young professionals to modern socio-economic conditions, the formation of students' need for knowledge, high professional motivation and the desire for self-education.

Keywords: training in mathematical analysis, project activity, research activity, activation of the project-research activities of students

Б.Т. Қалымбетов¹, И.М. Омарова²

¹ф.-м.ғ.д., А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің доценті

*²А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің PhD докторанты,
Түркістан қ., Қазақстан*

ШЕКТЕР ТЕОРИЯСЫН ОҚЫТУДА СТУДЕНТТЕРДЫҢ ЖОБАЛАУ-ЗЕРТТЕУ ІС-ӘРЕКЕТТЕРІНІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙЛАРЫ

Аңдатпа

Мақалада математикалық талдаудың шектер теориясын оқытуда студенттердің жобалау-зерттеу іс-әрекеттерін жандардыруға қажетті болған педагогикалық жағдайларды жасау мәселелері қарастырылған. Студенттердің жобалау-зерттеу іс-әрекеттері – ол өзіндік зерттеуді жобалауда қойылатын мақсаттар мен мәселелерді, әдістемені таңдау принциптерін, зерттеуді жүргізу жоспарын, күтілетін нәтижелерді анықтау, зерттеудің орындалуын бағалау, қажетті ресурстарды анықтау қызметтері. Сонымен бірге, ол оқу процесінің маңызды компоненті болып табылады, жоғары оқу орнындағы студенттердің мотивациясын арттыратын қажетті құрал, сонымен қатар сапалы кәсіби дайындаудың құралы және болашақ жас мамандардың заманауи қоғамдық-экономикалық шарттарға сәтті бейімделуіне, студенттердің білімге, жоғары кәсіби белсенділікке және өздігінен білім алуға деген ұмтылысын қалыптастыруға көмектеседі.

Түйін сөздер: математикалық талдауды оқыту, жобалау іс-әрекеттері, зерттеу іс-әрекеттері, студенттердің жобалау-зерттеу іс-әрекеттерін жандандыру

Б.Т. Калимбетов¹, И.М. Омарова²

¹д.ф.-м.н., доцент Международного казахско-турецкого университета им. А.Ясави

²PhD докторант Международного казахско-турецкого университета им. А.Ясави,
г. Туркестан, Казахстан

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ДЛЯ ПРОЕКТНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ТЕОРИИ ПРЕДЕЛОВ

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы создания педагогических условий, необходимых для активизации проектно-исследовательских деятельностей студентов на занятиях по математическому анализу при изучении теории пределов. Проектно-исследовательская деятельность студентов представляет собой деятельность по проектированию собственного исследования, предполагающую выделение целей и задач, выделение принципов отбора методик, планирование хода исследования, определение ожидаемых результатов, оценку реализуемости исследования, определение необходимых ресурсов. Кроме того, она представляет собой важную составляющую учебного процесса, необходимое средство повышения мотивации студентов к обучению в вузе, а также средство качественной профессиональной подготовки и способствует успешной адаптации будущих молодых специалистов к современным социально-экономическим условиям, формированию у студентов потребности в знаниях, высокой профессиональной мотивации и стремлению к самообразованию.

Ключевые слова: обучение математического анализа, проектная деятельность, исследовательская деятельность, активизация проектно-исследовательской деятельности студентов

Introduction. High level of mathematical education is one of the most important conditions for scientific and technological progress and production development. According to some researchers, the modern period of education development is characterized by the fact that the traditional (knowledge) educational paradigm no longer satisfies the requirements of society to modern education [1,2].

Training future bachelors of mathematics should be focused not only on the acquisition the necessary amount of knowledge and skills on the mathematical disciplines, but also on the development ability of future experts to self-search and application of new knowledge and technologies in conditions of rapidly changing reality. It requires them creative thinking, quick orientation, creative approach to solving professional problems. In compliance with these requirements a necessary condition for preparation the future bachelors of mathematics is to increase the share of project-research activities in the course of their training special mathematical disciplines. Mathematical disciplines contribute to the formation the mathematical style of thinking and mathematical culture. A modern professional should be able to analyze particular phenomena and find general patterns, and exactly, Math is the best way to these promotes.

In formation a professional bachelor of Mathematics the course of mathematical analysis plays an important role. This course contains a theoretical foundation for many of provisions; other mathematical disciplines, rationale of both theoretical and practical provisions of a number of fundamental questions of school mathematics. The main importance of the course of mathematical analysis for training the bachelor-mathematics is characterized by the following problems:

- teaching students the fundamentals of modern mathematics;
- formation the mathematical world;
- development scientific, logical thinking, necessary for further work by the specialty;
- mastery sufficient number of mathematical methods by students;
- development hard skills to construct mathematical models and skills to carry out computational calculation.

According to the academician N.N. Luzin [3], "problem of teaching mathematical analysis is one of the most difficult problems of science and education. All circumstances are complicating for the task: the growth of science with its continuous enrichment by new facts, and the related oscillating light, seemingly, firmly established principles, and, finally, changing the level of knowledge and the needs of those communities, which turned the word of a teacher".

However, many scientists and teachers note a decrease of mathematical education level at university, which is characterized by the fact that knowledge of the majority of graduates are formal; the required

level of ability to use the "high school" mathematical knowledge to improve contents of school education and study of logical structure of the school mathematics is not reached; level of formation professional self-education skills of graduates does not corresponds to requirements that are now necessary for bachelor of mathematics.

That is why the mathematical analysis and in the aspect of professional activity, and in the aspect of teaching this course, most need to develop components of research and project creative activity in its structure. This, in its turn, requires modernization of traditional forms on teaching mathematical analysis, and suggests increase of importance of organizational and pedagogical support on activation independent project and research activity of students in the educational process.

Results of the analysis of scientific and methodological research leads to the conclusion that specifics of project-research activity of students in the process of learning mathematical analysis, and problem about activation this activity has not yet been investigated fully. And it is impossible to describe the scrutiny level of the problem, considered in our study, without comparing the results of studies on two problems, traditionally allocated in pedagogical science: the problem of organization and development student's project activities, and the problem of organization and development their study and research activities.

Studies of E.S. Bulychev [4] and A.G. Podstrigich [5] found that learning mathematical disciplines by using projects is more efficiently than traditional, in particular, it contributes to formation mathematical concepts, improvement the quality of mathematical knowledge. Studies by Z.V. Toropova [6] and O.V. Zadorozhnaya [7] show that the use of training projects contributes to the quality of knowledge. However, potential of training projects on various disciplines, and especially in mathematical analysis, has been studied far from complete.

By the majority of authors projection-research are considered as related but different in goals, meaning and content of types of activities. However, works of A.I. Savenkov [8], A.V. Leontovich [9], A.S. Obukhov [10] and etc. justified the idea that at the present stage of development of these kinds of activities they are increasingly considered in terms of their synthesis, integration, and especially in the modern educational process. This allows us to understand allocation of integrative way to organize learning activities-project and research activities, and to consider it as a new phenomenon in education, which has so far not received adequate theoretical justification, despite the fact that the term "project-research activity" more and with different semantic loading meets in the publications of innovative teachers.

Main part. Today there are no specific studies on organization of project-research activities of students during the study theory of limits in the course of mathematical analysis. In terms of modern educational process the project-research activity can be considered as a specially organized, informative creative activity of students, the purpose of which is to obtain new knowledge about the studied object, to form research abilities and cognitive motives. Project-research activity on its structure corresponds to the structure of scientific activity, and it has inherent purposefulness, activity, objectivity, motivation and awareness. Organization and carrying out such activities in the class to study the theory of limits are not reflected in studies, respectively, in publications, which summarize and present the experience of teachers-mathematicians. Importance of improving the content of the project and research activity of students in learning process of the theory of limits on mathematical analysis is not in doubt. Realization of this problem in education with a high probability leads to the emergence of innovative forms, methods and means to improve quality of mathematical education of future bachelor-mathematics.

In our studies project-research activities should be considered as a form of learning and cognitive activity, which combines project problems, necessary for solving, and research activities, aimed at study one of the fundamental concepts of mathematical analysis, limit of a numerical sequence or function. In this regard, under the pedagogical terms of the project - research activities of students we understand the process of increasing the intensity of interaction of the basic concepts of mathematical education, aimed at development project-research activities, at improvement activity and initiative of students in finding and solving educational and research problems.

Project-research activity of students includes the following components: project, research, project and research.

Purpose of the project constituting learning the theory of limits isto form cognitive basis of students' project activity that allows students to organize students' activities from the idea to its practical application. Its realization is based on the principles, norms and rules of project. This includes organization IWS on the mastery of knowledge and practical skills in the field of research activity. And

for this it is necessary to organize the process of solving specific educational problems and to provide methodically additional independent work of students on the problems. The defining moment of this component is to organize IWS on the isolation, comparing and combining different methods of solving the educational problem. This contributes to the fact that in the process of learning the theory of limits, students' ability to discretion new approaches is formed to calculate the limits.

Research component is defined as an independent solution of new problems by students, using such elements of scientific research, as observation and independent analysis of the facts, hypotheses and its verification, formulation the conclusions and law. The use of research method is possible during the solving a complex problem, analysis of information from primary sources, permissions of a problem, assigned by teacher.

Aim of the project and research component of learning the theory of limits is integration in the process of abstract transformation the objects of the limits theory (i.e., in the process, implemented in structure of the project components) results, obtained in structure of the research component. This integration is done through scientific thinking and practical combination of known knowledge, which were obtained in the process of self-study. In addition, for students the project-research activity result is not only achievement of learning objectives (formation knowledge and skills), but also development a new approach to calculate limits.

Exactly, the presented structure of models of project-research activity, provided relationship of its components, is the basic guideline to organize educational process, ensuring achievement of the results described above. Therefore, implementation of this model becomes a prerequisite to organize and conduct project-research activity of students.

An equally important and related to the previous conditions is the system development of educational problems. Pedagogical organization the process of their solution is an essential component of the model proposed above.

This system includes the following interrelated problems:

- use of original methods to calculate limits (rationalizing substitution, standard asymptotic formula);
- historical background of development of the basic concepts, associated with the limit (numerical sequences, infinitesimals, and others.);
- applied aspects of the limits theory (economics, medicine, and others.);
- use of computer mathematics systems (CMS).

Problems of the first type are offered to students after studying the sections "Differentiation" and "Integration". They are aimed at organization independent work of students on study rationalized substitution and the standard asymptotic expansions. Learning mathematical analysis, it was historically developed so that the study by students the rationalized substitutions and the standard asymptotic expansions, as a rule, is in the "Integration" and "Differentiation" sections, and in the calculation limits they are not properly applied. Moreover, the practice of organization project-research activity of students on mathematical analysis has shown that the use of the rationalization method and standard asymptotic formulas to calculate limits of sequences and functions is very effective.

The tasks of the second type allow them to:

- develop research and cognitive abilities, a certain style of thinking, ideas about mathematical concepts, science literacy and scientific language;
- form ability to properly execute their ideas with the help of a certain scientific material, to carry out mathematical reasoning and research by analysis;
- improve understanding properties and theorems, universal geometric illustrations of limits for number sequences, and develop the historical and mathematical culture of the future bachelors - mathematicians.

Concepts of limit and methods of its research are rather abstract. To form and develop abilities and skills on limit applications in study numerical sequences and functions, particular attention should be paid to the connection of studied concept of the limit with the specific interpretations of life, i.e., to show their practical application in specific examples.

In its turn, ability to distinguish the types of numerical sequences and limits in tasks of a certain level of complexity facilitates understanding of their content, and ability to use certain properties and theorems helps to write voluminous exercises compactly. Study theory of limits allows us to find out what stationary position the system takes, after running of all the fluctuations and transients (oscillation theory). Will the planet orbits a star, or fly away, or fall into (astronomy)? At what point will stop the

stone in relief (construction)? What temperature distribution is established after turning the stove (the heating engineer)? What current will flow in the circuit (electrical engineering)? and etc. Answers to all these questions can be obtained in the process of disclosure the relationship of the limit theory with the outside world, other sciences and manufacturing. Realization of an applied orientation of mathematical concepts requires a high level of training from the student: he must possess a large margin of mathematical knowledge with applied content, and it allows expand the range of mathematical knowledge. Moreover, the solution of tasks with applied content contributes to implementation of important pedagogical purposes: formation of research skills and development of cognitive interest.

Nowadays introduction of information and communication technology (ICT) to the educational process opens up wide possibilities of a qualitative reorganization the principles and methods of classical mathematical disciplines teaching. To do it, it is necessary to create new methodical systems of training the future bachelors of natural science direction, focused on development intellectual potential of students, on formation their abilities to acquire knowledge independently and carry out various types of research activities. ICT opportunities in the calculation of limits contribute to: improving the quality of assimilation the studied material, improving knowledge, skills and speed of their production, development of space-graphic culture of the future bachelors of mathematics.

Mini, local, term, course and global projects can be identified by the content of projects. Mini-projects include specific issues of topics, which are set out in the part of the lecture; local projects include one or more topics of the course of mathematical analysis. Term and course projects include one or more sections of the course, one or more semesters. In selection a content of educational projects focus is on interconnection and interdependence of concepts, topics, sections of the course of mathematical analysis through analogy, generalization, hierarchy of different objects that provide the link between various educational projects [11].

Here is a concrete example for creation of a mini project on study mathematical analysis aimed at identifying the links between calculation and geometric illustration of the limits.

Mini-project 1. Geometric illustration of limits.

Before talking about sequence limit, a student must understand the question that the concept of a sequence limit is one of the basic concepts of mathematical analysis.

There are many approaches to calculate limits of numerical sequences. In this mini-project a student has to learn the material from the recommended sources [12,13,14], write, organize and analyze it.

Student's analysis. Limit of sequence [12,13,14] is defined as: 1) infinitesimal number; 2) there exists an integer; 3) execution of inequality; 4) limit.

Student's problem. Limit of sequence is not a simple concept. The obvious fact is that there are two kinds of definitions of a sequence limit: in the « $\varepsilon - N$ » language, and using the Cauchy criteria about convergence. Unlike « $\varepsilon - N$ » definition, importance of the Cauchy criterion is that it makes a possibility about the sequence limit based on a consideration the sequence, without any prior information about this limit, i.e. to consider sequence as a function, and study the geometrical interpretation of the function.

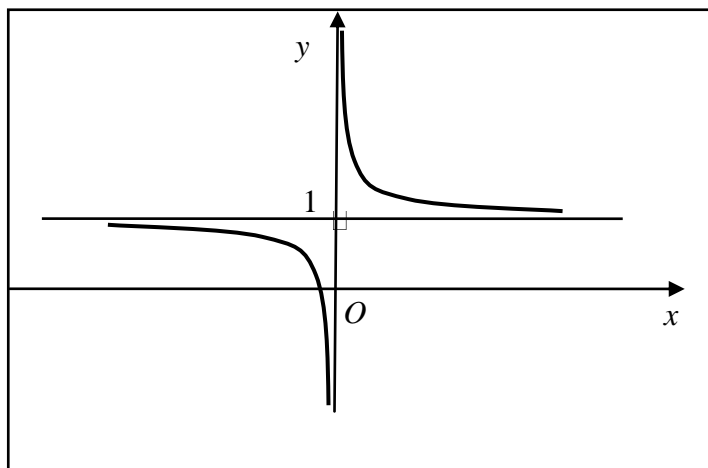
$$\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{n+1}{n}$$

Example 1. Compute the limit:

$$\frac{0}{0}$$

Solution. A direct calculation the limit leads to uncertainty of the type $\frac{0}{0}$. Draw a graph of the

function $y = \frac{x+1}{x}$: (Pic. 1).

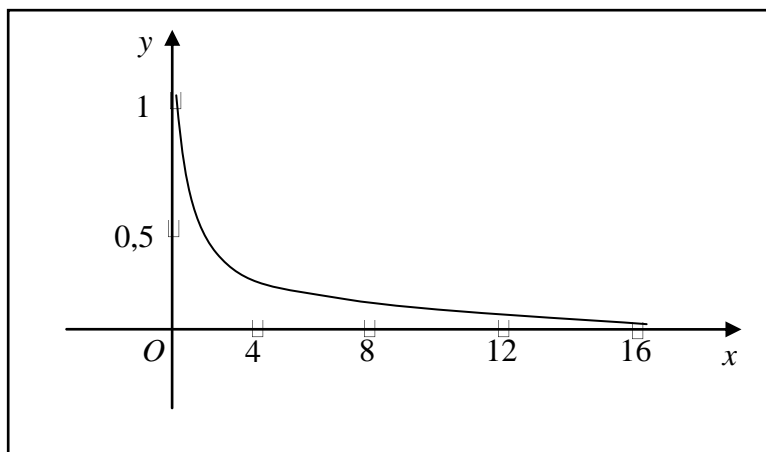

Pic. 1

$$\lim_{n \rightarrow \infty} (\sqrt{n^2 + n} - n).$$

Example 2. Compute the limit: $n \rightarrow \infty$

Solution. A direct calculation the limit leads to uncertainty of the type $\infty - \infty$. Draw a graph of the function $y = \sqrt{x^2 + x} - x$: (Pic. 2).

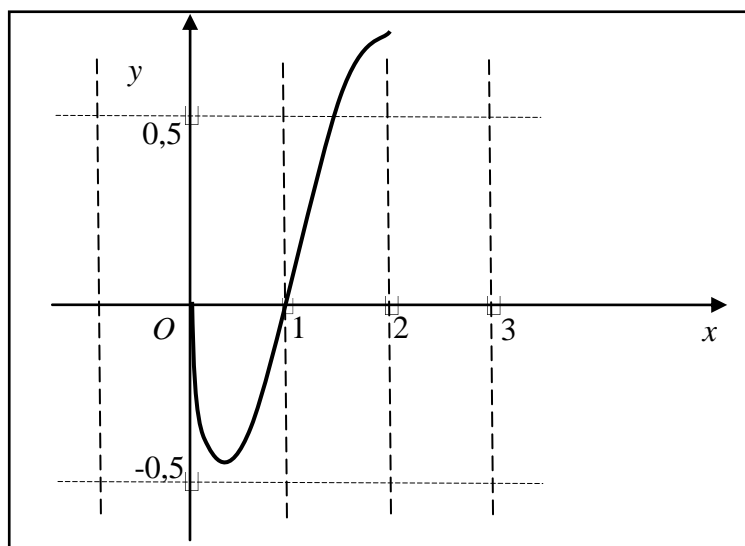

Pic. 2

$$\lim_{n \rightarrow 0} (n \cdot \ln(n)).$$

Example 3. Compute the limit: $n \rightarrow 0$

Solution. A direct calculation the limit leads to uncertainty of the type $\frac{0}{0}$. Draw a graph of the function $y = x \cdot \ln(x)$: (Pic. 3).

Pic. 3

Student's conclusion. Each definition reflects a certain facet of the concept of a sequence limit. This is due to the fact that 1) there are different methods to calculate numerical sequences (analytical, graphical and etc.); 2) sequence limit refers to the primary concepts of mathematical analysis; 3) limit of a sequence reflects existence of interdependence of processes and phenomena in the real world.

Conclusion. Summarizing, we note that the project-research activity of students in study the theory of limits allows students not only to apply the knowledge and skills obtained in the classroom, but also to actively join in cognitive activities, to intensify his creation, to apply mathematical knowledge in practice, to produce new knowledge in dependently, to analyze unusual situations, to organize searching of solutions, to consolidate the acquired knowledge. The results of study are personal characteristics that students take in the process of project-research activities, and specific quantitative assessment received from the teacher, which advocates as a result of the work.

References:

- 1 Baydenko V.I. *Competences: to mastering the competency approach*. – M.: Research Center quality problems of training specialists, 2004. – 30 p.
- 2 Tatur J.G. *Competence structure as a model of specialist training* // *Higher education*, 2004. – №3. – P.20-26.
- 3 Luzin N.N. *Preface to the book of I.I. Zhgalkin & M.I. Sludskaya "Introduction to Analysis"*. – *The successes of Mathematical Sciences*, 1989. – T. 44. – Vol. 2 (266). – 1989. – P.3-6.
- 4 Bulychev E.S. *Technique of formation mathematical concepts in college enrollments in the conditions project learning: abstract of diss. ... cand. ped. sciences*. – Volgograd, 2004. – 18 p.
- 5 Podstrigich A.G., Gel'fman E.G. *The formation of universal educational actions in the process of creating the training project on mathematics lessons* // *Vestnik Tomsk. SPU*. – Tomsk, 2012. – Vol. 8 (123). – P.160–167.
- 6 Toropova Z.V. *Training of senior pupils the designing of a mathematical object in the course of mathematics: abstract of diss. ... cand. ped. sciences*. – St. Petersburg, 2012. – 19 p.
- 7 Zadorozhnaya O.V. *Tasks of mathematical analysis conducive the formation of the skills project activity* // *Izvestia Volgograd. SPU*. – Volgograd. – 2008. – №9 (33). – P.226-230.
- 8 Savenkov A.I. *The methodology of the research training of younger schoolboys*. – Samara: Publishing "Textbooks", 2005. – 80 p.
- 9 Leontovich A.V. *Teaching and research activities of schoolchildren as a model of pedagogical technologies* // *Jour. School technologies*, 1999. – №1-2. – P.132-137.
- 10 Obukhov A.S. *Efficacy of application the project and research activities in teaching* // *Jour. School technologies*, 2006. – №5. – P.86-90.
- 11 Zadorozhnaya O.V. *A method of projects in teaching mathematical analysis* // *Vestnik of the Nizhny Novgorod University*. – Nizhny Novgorod, 2011. – №3 (3). – P.41-46.
- 12 Arkhipov G.I., Sadovnichy V.A., Chubarikov V.N. *Lectures of mathematical analysis: textbook for high schools*. – M.: Drofa, 2004. – 640 p.
- 13 Kudryavtsev L.D. *Course of mathematical analysis, V. 1*. – M.: Higher School, 1981. – 687 p.
- 14 Zorich V.A. *Mathematical analysis, Part 1*. – M.: Fazis, 1997. – 554 p.

М.Б. Абилев¹, А.А. Алимбекова²

¹PhD докторы, химия кафедрасының аға оқытушысы, С.Аманжолов атындағы ШҚМУ, Өскемен, Қазақстан

²«Химия» мамандығының 1 курс магистранты, С.Аманжолов атындағы ШҚМУ, Өскемен, Қазақстан

«ТАЛДАУДЫҢ ХРОМАТОГРАФИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРІ» ПӘНІ БОЙЫНША ЭЛЕКТРОНДЫ ОҚУ ҚҰРАЛЫН ҚҰРАСТЫРУ

Аңдатпа

Мақала «Талдаудың хроматографиялық әдістері» пәні бойынша электронды оқу құралын құрастыру маңыздылығына арналған. Электронды оқу құралы – оқу курсының маңызды бөлімдерінен, сонымен қатар есептер жинағы, анықтамалықтар, энциклопедиялар, карталар, атластар, зертханалық жұмыстарын жасау әдістемелері, курстық және дипломдық жұмысты жүргізуге арналған нұсқаулықтардан тұратын және мемлекеттік органмен бекітілген ресми мәртебесі бар басылым. Мақалада электронды оқу құралдарының түрлері, оған қойылатын талаптар қарастырылады. Қазіргі таңда ғылымның қай саласы болса да оқу құралдардың саны артуда. Оның ішінде сол оқу құралдарының электронды түрлері электронды кітапханаларда жетіп артылады. Алайда, оларды электронды оқу құралдарына толықтай жатқызуға болмайды. Барлық талапқа сай, сонымен қатар, жаратылыстану ғылымдары саласында электронды оқу құралы жеткіліксіз. Жаратылыстану ғылымдарының ішінде химия ғылымы бойынша, оның ішінде «Талдаудың хроматографиялық әдістері» пәні бойынша мемлекеттік тілдегі электронды оқу құралы тұрмақ қарапайым оқу құралдары жоқтың қасы. Оқу бағдарламасына кіріктірілген осы пән бойынша электронды оқу құралын құрастыру оқытушыларға да, студенттере де өз пайдасын әкелері сөзсіз. Сондай-ақ, электронды оқу құралдарын пайдаланудың тиімділігі берілген.

Түйін сөздер: электронды оқу құралдары, электронды оқу құралын құрастыру, хроматографиялық әдістер, талдаудың хроматографиялық әдістері

М.Б. Абилев¹, А.А. Алимбекова²

¹PhD доктор, старший преподаватель кафедры химии, ВКГУ им С.Аманжолова, Усть-Каменогорск, Казахстан

²магистрант 1 курса специальности «Химия», ВКГУ им С.Аманжолова, Усть-Каменогорск, Казахстан

РАЗРАБОТКА ЭЛЕКТРОННОГО УЧЕБНОГО ИЗДАНИЯ ПО ДИСЦИПЛИНЕ «ХРОМАТОГРАФИЧЕСКИЕ МЕТОДЫ АНАЛИЗА»

Аннотация

В статье рассматривается важность разработки электронного учебного издания по дисциплине «Хроматографические методы анализа». Электронное учебное издание – это издание, утвержденное государством, имеющее официальный статус и включающее в себя наиболее важные разделы курса, а также сборник докладов, справочников, энциклопедий, карт, атласов, лабораторные методы, инструкции по написанию курсовой работы и диссертации. В статье описаны виды электронных учебных изданий и требования к ним. На сегодняшний день во всех отраслях науки число учебных изданий значительно увеличивается. В том числе и в электронных библиотеках можно найти предостаточное количество электронных учебников. Все же их нельзя полностью отнести к электронным учебным изданиям. Недостаточно таких электронных учебных изданий в сфере естественных наук, которые полностью соответствовали бы ко всем требованиям. Из области естественных наук, в химии, а именно по дисциплине «Хроматографические методы анализа» в государственном языке не хватает не только электронных, но и обычных учебных изданий. Разработка электронного учебного издания, которая входит в образовательную программу, принесет свою пользу и студентам, и преподавателям. А также в статье исследуется эффективность использования электронных учебных изданий.

Ключевые слова: электронные учебные издания, разработка электронных учебных изданий, хроматографические методы, хроматографические методы анализа

**DEVELOPMENT OF ELECTRONIC EDUCATIONAL EDITION ON DISCIPLINE
«CHROMATOGRAPHIC METHODS OF ANALYSIS»**

M.B. Abilev¹, A.A. Alimbekova²

*¹PhD doctor, senior lecturer of the Department of Chemistry, EKSU named after S. Amanzholov,
Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan*

*²1 year Magistrant of specialty "Chemistry", EKSU named after S. Amanzholov,
Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan*

Abstract

Article on the importance of developing an electronic educational publication on the discipline "The Chromatographic Methods of Analysis". The electronic educational edition is a publication approved by the state with the official status of the publication. It includes the most important sections of the course, as well as a collection of reports, reference books, encyclopedias, maps, atlases, laboratory methods, instructions for writing a course work and a dissertation. The article considers the types of electronic educational publications, the requirements for them. For today in all branches of science the number of educational editions considerably increases. Of these, the number of electronic species in electronic libraries is sufficient. Yet they can not be fully attributed to electronic educational publications. There are not enough electronic educational books in the field of natural sciences, which fully correspond to all the requirements. From the field of natural sciences in chemistry, namely the discipline "Chromatographic methods of analysis" in the state language, not only electronic, but also ordinary educational publications are not enough. The development of an electronic educational publication that is part of the educational program will benefit both students and teachers. And also in the article the efficiency of the use of electronic educational publications is given.

Keywords: electronic educational publications, development of electronic educational publications, chromatographic methods, chromatographic methods of analysis

Кіріспе

Ақпараттық-қатынастық технологияны бәсекеге қабілетті ұлттық білім беру жүйесін дамытуға және оның мүмкіндіктерін әлемдік білімдік ортаға енудегі сабақтастыққа қолдану негізгі мәнге ие болып отыр.

Елімізде ЖОО-да білім беру саласында компьютерлік бағдарламалармен қамтамасыз етуді жетілдіру және ақпараттық-телекоммуникациялық желілерді дамытуға арналған көптеген жұмыстар атқарылуда. Сондай-ақ, келешекте материалдық-техникалық қамтамасыздандыру жұмыстары интернет желісін қолданудың сапалы жолдарын жетілдіру, пән дәрісханалары мен зертханаларды компьютерлендіру, мультимедиалық кабинеттер түрінде жабдықталған электрондық оқу залдарын құруға негізделген.

Компьютерді оқытушы қосымша материалдар, әртүрлі анықтамалық мәліметтерден ақпараттар беру үшін көрнекі құрал ретінде пайдалана алады. Мұндай мәліметтерге химиялық формулалар, графиктер, схемалар, иллюстрациялар, химиялық реакциялардың жүру ерекшеліктерін бақылауды, тәжірибеге арналған құрылғылардың тізімі, аспаптардың сипаттамалары және т.б. жатқызуға болады. Оқытушы араласпай-ақ, студенттер өздері меңгеруге тиісті ақпараттар беріледі. Қажетті ақпараттарды жинақтауда электрондық техникаларды енгізу уақыт үнемдейді, қарастырып отырған кезеңде ақпараттың толықтығын жоғарылатады, ақпараттық-анықтамалық жүйе құрамында электрондық құрылғылармен жұмыс істеу дағдысын қалыптастыруға мүмкіндік туғызады.

Қазіргі таңда ақпараттық технологияны әр оқытушы өз жұмысында қолдануға тырысып жатыр. Оқу үдерістерінде ақпараттық технология құралдарын пайдалану мүмкіндігін тәжірибе жүзінде жүзеге асыру бұрыннан таныс бағдарлама құралдары мен дүниежүзілік алғы шепке сәйкес келетін жаңа құралдар болып табылатын көп функционалды білім берудің электрондық басылымдарын жасау және қолдану арқылы да жетуге болады.

Білім беру жүйесінің қазіргі кездегі жағдайы жаһандық сипатқа ене бастады. Білім беру жүйесінің жаһандануы интеграциялық үрдістің пайда болуымен, сондай-ақ қоғамдық өмірдің түрлі саласындағы мемлекеттер мен халықтар арасындағы қарым-қатынастың нығаюымен байланысты. Бұл жаһандану үрдісі ең алдымен бірегей жаһандық ақпараттық кеңістікті жасауға мүмкіндік беретін жаңа ақпараттық технологияның пайда болуымен сипатталады.

Негізгі бөлім

Ақпараттандыру елімізде әлі де жүріп жатыр десе де болады. Яғни ақпараттандырудың қажетті құралдары іске еніп қазіргі таңда көптеген білім беру саласында жұмыс істейтін мекемелер қажетінше ақпараттық технология құралдарымен жабдықталған. Ендігі кезекте білім берудің жергілікті жүйесін жасау болып отыр. Бұндай жүйе оқыту үрдісін жүргізуді тиімді етеді. Ондай жүйенің негізі электронды оқу құралдары болып табылады.

Қазақстан Республикасының 2005 жылы 26 қаңтарда бекітілген 34.017-2005 мемлекеттік стандартында жалпы электронды оқу құралына, басылымына, оқулыққа анықтама берілген.

Электронды басылым – бағдарламалық басқару және құжаттама құралдар бар және ақпараттың кез-келен электронды тасмалдауышында немесе компьютерлік желіде жарияланған сандық, мәтіндік, графикалық, аудио, бейне және басқа да ақпараттардың жиынтығы.

Электронды оқу басылымы – оқу курсына немесе оның белгілі бір бөліктеріне сәйкес, сонымен қатар оқыту бағытын және оқытудың түрлі тәсілдерін қолдануға мүмкіндік беретін, оқытуды және білімді бақылауды автоматтандыруға арналған электронды баспа.

Электронды оқулық – оқу курсына немесе оның жеке бөлімдерін қамтитын және осы басылым түрінің мемлекеттік органмен берілген ресми мәртебесі бар электронды басылым.

Электронды оқу құралы – оқу курсының маңызды бөлімдерінен, сонымен қатар есептер жинағы, анықтамалықтар, энциклопедиялар, карталар, атластар, зертханалық жұмыстарын жасау әдістемелері, курстық және дипломдық жұмысты жүргізуге арналған нұсқаулықтардан тұратын және мемлекеттік органмен бекітілген ресми мәртебесі бар басылым [1].

Электронды оқу құралының басқа да бірнеше анықтамалары бар. Мәселен, С.Г. Григорьев және В.В. Гриншкун электронды оқу құралына былай анықтама берген. Электронды оқу құралы белгілі бір білім саласының ғылыми-практикалық аумағына сәйкес келетін, студенттердің сол сала бойынша білімдер мен қабілеттерді меңгере алуын қамтамасыз ететін жүйелі оқу бағдарламасы бар оқу құралы болып табылады [2].

Қазіргі ғылым мен техниканың дамыған заманында түрлі электронды оқу құралдары бар. Ғылымның қай саласы болмасын электронды оқу құралы түрлі білім беру мекемелерінде қолданыста. Электронды оқу құралдары әр түрлі болады. Оларды түрлі белілеріне байланысты жіктеу жүргізілген, алайда нақты жіктеу түрі жоқ. В.П. Демкин мен Г.В. Можева бойынша жіктеудің негізіне жалпы оқу құралдарының жіктеу қағидасы негізге алынады.

Осылайша, электронды оқу құралдарының түрлері мынадай:

1. Оқу үрдісіндегі орны мен маңыздылығына байланысты:

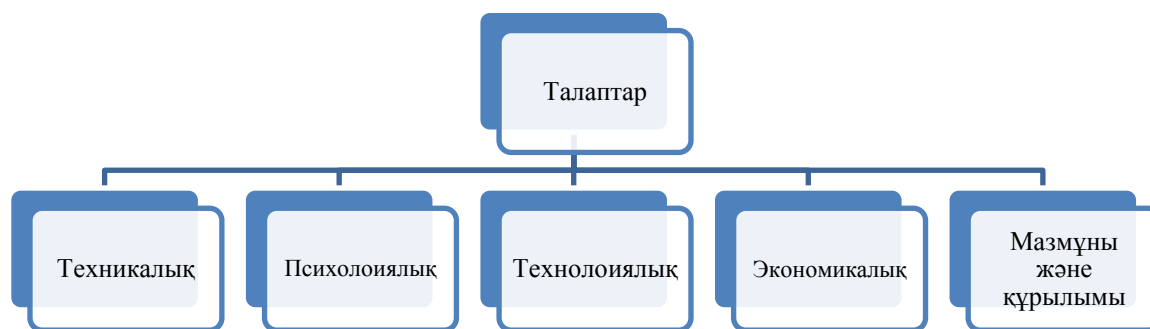
- Әдістемелі-бағдарламалық (оқу жоспары және оқу бағдарламасы);
- Оқу-әдістемелік (пәнді оқыту әдістемесі бойынша әдістемелік нұсқаулықтар);
- Білім беруші (оқулықтар, оқу құралдары, дәріс мәтіндері);
- Демонстрациялық және имитациялық;
- Көмекші (практикалық жұмыстар, есептер мен жаттығулар жинақтары);
- Зертханалық (виртуалды құрал-жабдықтармен эксперимент жүрізу);
- Ойын (студенттердің есте сақтау қабілеттерін, зейіндерін және басқа да қабілеттерін дамыту үшін);

- Қарым-қатынастық;
- Бақылаушы (тестілеу бағдарламалары).

2. Мазмұны бойынша:

- Конвекциялық оқу құралы. Ол ақпараттық қызметін атқарады;
- Бағдарламалық оқу құралы;
- Проблемалық оқу құралы;
- Аралас немесе әмбебап оқу құралы [1, 3].

Электронды оқу құралдары оқу үрдісінде қолданылатындықтан оған әр түрлі талаптар қойылады. Ол талаптар түрлері әр алуан. Алайда электронды оқу құралының барлық талапқа сай құрастырылуы оның болашақта сапалы болуына мүмкіндік береді. Жалпы қойылатын талаптарды бірнеше топқа жіктеуге болады (сурет 1).

Сурет-1. Электронды оқу құралдарына қойылатын талап түрлері

Бұл топтардың әрқайсысы бірнеше талаптардан тұрады. Бірақ ең басты талап тұтынушылардың, яғни оқырмандардың сұранысы екенін естен шығармау керек [4].

Электронды оқу құралдарының объектісі ретінде берілген оқу курсы бойынша ғылыми негізделген фактілер, ережелер, сондай-ақ үрдістер мен құбылыстар жиынтығы болып саналатын санды, мәтінді, графикалы, аудио, видео және басқа да ақпараттар болып табылады.

Қазақстан Республикасының 2005 жылы 26 қаңтарда бекітілген 34.017-2005 мемлекеттік стандартына сүйенетін болсақ электронды оқу құралдарына көптеген талаптар қойылады. Олардың ішінде жалпылама талаптар:

1. Электронды оқу құралдарында оқу курсының мақсатына тікелей қатысы жоқ, тұтынушының көңілін аударатын ақпарат болмауы тиіс;

2. Электронды оқу құралдарының интерфейсі көрнекі, түсінікті және электронды оқу құралының жұмысын түсінікті ететіндей болуы керек. Яғни, тұтынушының қателесуіне жол бермейтін және тұтынушыға интерактивті режимде жұмыс жасауға мүмкіндік беретін интерфейс болуы қажет;

3. Электронды оқу құралдарындағы имитациялық компьютерлік модельдертапсырма немесе оның құрылысын және зерттелетін объектілердің құбылыстар мен үрдістердің сипаттамаларын өзгерту үшін қажетті ыңғайлы керек-жарақтармен жабдықталуы қажет. Компьютерлік модельдерге байланысты туындайтын әр түрлі келеңсіз жағдайлар тұтынушыларды аландатпауы, яғни оларға кедергі жасамауы керек;

4. Электронды оқу құралдарын жабық және ашық ортада қолдану мүмкіндігі болуы керек. Жабық ортадағы электронды оқу құралдары ақпарат тасымалдағыштар көмеімен жергілікті желіде немесе дербес компьютерде жұмыс жасау болып табылады. Ашық ортадағы электронды оқу құралдары дееніміз арнайы браузерлердің көмегімен ашылатын ғаламторда таралған түрі;

5. Электронды оқу құралдары кез келген компьютердің бағдарламасына сай орнатылып, кез-келген компьютерде ашылуы тиіс. Ондағы барлық ақпарат толық оқылатындай болуы қажет;

6. Электронды оқу құралдарына кез келген уақытта бастапқы орнатылған бағдарлама кодын өзгертпестен оған өзгеріс енгізу енгізу мүмкіндігі болуы керек.

Аталмыш мемлекеттік стандартта жалпылама талаптармен қатар электронды оқу құралдарына қойылатын талаптар қатары дерлік жеткілікті. Мәселен, оның құрамына, қызметіне, құрылысына, элементтеріне, кері байланысына, құжаттарына, авторына қойылатын талаптар түрі бар.

Қазіргі таңда ғылымның қай саласы болса да оқу құралдардың саны артуда. Оның ішінде сол оқу құралдарының электронды түрлері электронды кітапханаларда жетіп артылады. Алайда, оларды электронды оқу құралдарына толықтай жатқызуға болмайды. Барлық талапқа сай, сонымен қатар, жаратылыстану ғылымдары саласында электронды оқу құралы жеткіліксіз. Жаратылыстану ғылымдарының ішінде химия ғылымы бойынша, оның ішінде «Талдаудың хроматографиялық әдістері» пәні бойынша мемлекеттік тілдегі электронды оқу құралы тұрмақ қарапайым оқу құралдары жоқтың қасы. Оқу бағдарламасына кіріктірілген осы пән бойынша электронды оқу құралын құрастыру оқытушыларға да, студенттерге де өз пайдасын әкелері сөзсіз.

«Талдаудың хроматографиялық әдістері» пәні бойынша электронды оқу құралын құрастыру ең алдымен студенттерге осы пән бойынша бірден бір таптырмас ақпарат көзі болып табылады. Электронды оқу құралын пайдалану студенттердің танымдық белсенділіктерін арттырып қана

қоймай, логикалық ойлау жүйесін қалыптастыруға шығармашылықпен еңбек етуіне жағдай жасайды.

Оқу процесінде қолданылатын электрондық оқу құралдарының әмбебап оқу құралы ретінде қолданылуы туралы көп айтуға болады. Электрондық оқу құралдары тақырыпты мазмұнды, түнікті жеткізуге, жаңа тақырыппен танысқаннан кейін білімін жедел бекітуге, мысалдарды қолдана отырып тапсырмаларды орындауға, олардың орындалу ретіне сараптама жасауға және студенттің өз білімін тексеруіне мүмкіндік береді. Сонымен қатар электрондық оқу құралдарды қолдану кезінде әр студенттің өз бетімен жұмыс істеуіне жағдай жасалады. Әдеттегі сабақ барысында үлгерім деңгейі төмен студенттер сабақтың өту қарқынына ілесе алмауы мүмкін, оқытушының олардың деңгейін ескере отырып жұмыс істеуі, керісінше, қабылдау дағдысы жақсы дамыған студенттердің сабақ барысында қызығушылығының төмендеуіне әкеліп соғуы ықтимал. Сондықтан да, электрондық оқу құралымен жұмыс істеп отырған әр студент ұсынылып отырған материалмен толыққанды танысуға, негізгі білімді алғаннан кейін тапсырмаларды ретімен орындауға және өз білімін тексеруге мүмкіндік алады. Бұл жағдайда оқытушы нұсқаушы рөлін атқарып, әр студенттің жұмыс барысын бақылауға мүмкіндік алады. Бірақ осындай жұмыс құралдарын қолдану кезінде белгілі асыл қағиданы естен шығармаған абзал: дәстүрлі оқулықтарды толығымен алмастыра алатын электрондық оқу құралдары кемде кем және бір де бір электрондық оқу құралы оқытушыны алмастыра алмайды.

«Талдаудың хроматографиялық әдістері» пәні бойынша электронды оқу құралын пайдалану студенттердің электронды құралдармен жұмыс істей алу қабілеттерін арттыра отырып келесідей күзиреттіліктерін қалыптастырады:

1. Ғылыми эксперименттер нәтижелерін өңдеуде, сақтауда, қолдануда қазіргі заманғы компьютерлік технологияларды білуді;
2. Химия ғылымының даму этаптарын білуді;
3. Алынған нәтижелерді анализдей отырып оларға қорытынды жасай білуді;

Сонымен қатар, осы электронды оқу құралын көмегімен студенттер талдаудың хроматографиялық әдістерінің теориялық неіздері, шығу тарихы, хроматографиялық әдіс түрлері жайлы білім алады. «Талдаудың хроматографиялық әдістері» пәні бойынша электрондық оқу құралының екі нұсқасын қарастыруға болады. Олар құрылымы жөнінен біраз ерекшеленеді:

1-нұсқада хроматографиялық әдістердің теориялық негізімен қатар, әдістің негізгі түрлері, яғни газды хроматография, жоғары эффективті сұйықтықтық хроматография және т.б.

2-нұсқада хроматографиялық әдістердің теориялық негізімен қатар, әдістің дерлік барлық түрлері қамтылады. Яғни, газды хроматография, жоғары эффективті сұйықтықтық хроматография, молекулалық және хемосорбциялық хроматографиялық әдістер, адсорбциялық және таралмалы хроматография, колонкалық және жазықтық хроматография, фронтальды, элюентті және ығыстырмалы хроматография, ион алмасу хроматографиясы. Әр нұсқада хроматографиялық әдіс түрлерінің практикалық маңызы қарастырылады [5].

Қорытынды

Ақпараттық технолоияның дамыған заманында оқу үрдістерінде түрлі электронды оқу құралдарын қолдану қажеттіліктен туындап отыр. Әдеби шолу барысында жалпы көптеген оқулықтардың электронды түрлері бар екеніне, бірақ жаратылыстану ғылымдарының ішінде химия саласында мемлекеттік тілде электронды оқу құралдарының жетіспеушілігіне көз жеткіздік. «Талдаудың хроматографиялық әдістері» пәні жоғары оқу орнында тандау пәні болып табылады. Осы пән бойынша қазақ тілінде оқу құралы болмағандықтан электронды оқу құралын құрастыру студенттере де оқытушыларға да тиімді болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Қазақстан Республикасының мемлекеттік стандарты 34.017-2005, 29.01.2005ж., Астана.
- 2 Григорьев С.Г., Гриншкун В.В., Макаров С.И. Методико-технологические основы создания электронных средств обучения. Научное издание. – Самара: Изд-во Самарской государственной экономической академии, 2002. – 110 с.
- 3 Демкин В.П., Можжаева Г.В. Классификация образовательных электронных изданий: основные принципы и критерии. Методическое пособие для преподавателей // Томский гос. ун-т. – Томск, 2003. – URL:<http://window.edu.ru/resource/900/23900>.
- 4 Изергин Н.Д., Кудряшев А.А., Руднев А.Ю., Тегин В.А. Создание и использование информационных средств обучения. Учебное издание. – Коломна: Изд-во Коломен. ин-та МГОУ, 2005. – 159 с.

5 Гуськова В.П., Сизова Л.С. *Хроматографические методы разделения и анализа. Учебное пособие. Кемеровский технологический институт пищевой промышленности (университет). – 2-е изд., испр. и доп. – Кемерово, 2015. – 158 с.*

УДК 378.02:371.124:81.111.1
МРНТИ 14.35.01

И.И. Сагдуллаев¹, А.Н. Жорабекова²

*¹старший преподаватель, доктор (PhD)
Международного казахско-турецкого университета им. Х.А. Ясауи*

*²старший преподаватель, доктор (PhD)
Казахского агротехнического университета им. С.Сейфуллина*

ДИАГНОСТИЧЕСКИЕ МЕТОДИКИ ФОРМИРОВАНИЯ АКМЕ-КРЕАТИВНЫХ КАЧЕСТВ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация

В этой статье рассматривается вопрос об использовании диагностических методик формирования акме-креативных качеств у будущих учителей английского языка. Тенденции современной языковой и образовательной политики в Республике Казахстан, характеризующиеся поэтапным переходом на полиязычие, а также анализ трудов ученых по исследуемой проблеме позволили заключить, что одним из важных средств формирования акме-креативных качеств будущего учителя является английский язык.

Ключевые слова: личностно-ориентированная парадигма образования, информационно-коммуникативные технологии, интерактивные развивающие технологии, акме-креативность, формирование акме-креативных качеств

И.И. Сагдуллаев¹, А.Н. Жорабекова²

¹Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің аға-оқытушысы, (PhD) доктор

²С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университетінің аға-оқытушысы, (PhD) доктор

БОЛАШАҚ АҒЫЛШЫН ТІЛІ МҰҒАЛІМДЕРІНДЕ АКМЕ-КРЕАТИВТІК СИПАТТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ДИАГНОСТИКАЛЫҚ ӘДІСТЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақалада болашақ ағылшын тілі мұғалімдерінде акме-креативтік сипаттарын қалыптастырудың диагностикалық әдістері мен мәселелері қарастырылады. Қазақстан Республикасындағы көптілділікке кезеңдермен көшумен сипатталатын қазіргі тілді дамыту және білім беру саясатының үрдістері, сондай-ақ зерттеу проблемасы бойынша ғалымдар еңбектерін талдау нәтижесі болашақ мұғалімнің акме-креативтік сапасын қалыптастырудың маңызды құралдарының бірі болып ағылшын тілі табылатындығын көрсетті.

Түйін сөздер: білім беруде тұлғалық-бағдарланған парадигма, ақпараттық және коммуникациялық технологиялар, интерактивті білім беру технологиясы, шығармашылық, акме-креативтік сипаттарды қалыптастыру

¹(PhD) doctor, senior teacher of International Kazakh-Turkish University named by H.A. Yasawi,

²(PhD) doctor, senior teacher of S.Seifullin Kazakh AgroTechnical university

DIAGNOSTIC TECHNIQUES OF FORMATION OF ACMEOLOGICAL AND CREATIVE OF QUALITIES OF PRE-SERVICE TEACHERS OF ENGLISH

Abstract

This article deals with the problems of using diagnostic techniques of forming acmeological and creative qualities of pre-service teachers of English. The tendencies of modern language and educational policy in the Republic of Kazakhstan which are characterized by a phased transition on a multilingualism, and also the analysis of works of scientists on the studied problem allowed to conclude that one of important means of formation of acme-creative qualities of future teacher is the English Language.

Keywords: personality-oriented paradigm of education, information and communication technologies, interactive educational technology, creativity, Acme, Acme formation and creative qualities

Введение

В современном понимании содержание образования должно соответствовать закономерностям личностного развития, формированию обобщенных способов учебной, познавательной, коммуникативной, практической и акме-креативной деятельности.

Полагаем, что в системе современного высшего образования основными функциями психодиагностики являются осуществление контроля за формированием необходимых знаний и профессионально важных качеств, оценка особенностей умственного и личностного развития студентов в ходе обучения, оценка качества самого образования.

Существенным моментом является то, что психодиагностика указанных психологических особенностей студентов позволяет более эффективно осуществлять дальнейшее развитие способностей и умений студентов, проводить необходимую коррекцию учебно-воспитательного процесса с учетом индивидуальных психологических особенностей студентов.

Вполне очевидно, что для диагностики уровня сформированности акме-креативности, творческого развития, специальных способностей и личностно-профессиональных качеств студентов и мотивационной сферы требуется широкий арсенал психодиагностических методик.

В рамках исследования были использованы малоформализованные и высокоформализованные методики. К первой относятся беседы, метод наблюдения, контент-анализ, интервью, ролевые игры, проективные методики, анализ разнообразных продуктов деятельности. Эти приемы позволяют фиксировать некоторые внешние поведенческие реакции испытуемых в разных условиях, а также переживания, чувства, некоторые личностные качества и др.

Основная часть

К методикам высокого уровня формализации относятся тесты, анкеты и опросники, проективные техники и психофизиологические методики. Их отличает целый ряд характеристик, такие как регламентация процедуры обследования (единообразие инструкций, времени проведения и др.), обработки и интерпретации результатов, стандартизация (наличие строго определенных критериев оценки: норм, нормативов и др.), надежность и валидность.

Для диагностики уровня сформированности акме-креативных качеств будущих учителей как «индивидуальные особенности личности» и «деятельностная основа акме-креативности» в рамках данного исследования был использован комплекс диагностических методик, включающий следующие их виды:

1. Диагностика личностных качеств учителя (по Зверевой В.И.);
2. Самоконтроль в общении (тест М.Снайдера);
3. Тест «Какой Ваш творческий потенциал?»
4. Опросник «Мотивация успеха и боязнь неудачи» (автор: А.А. Реан);
5. Тест «Мотивация успеха»;
6. Методика «Психологический портрет учителя» (авторы: З.В. Резапкина, Г.В. Резапкина);
7. Карта образовательных запросов педагогов;

8. Анкета «Совершенствование профессиональной деятельности педагога»;
9. Анкета на наличие потребностей в изменении своей профессиональной деятельности и отношение к инновациям;
10. Анкета для самооценки знаний и умений учителя при переходе на обучение по новой педагогической технологии;
11. Тесты Е.Р. Torrance, J.P. Gilford (креативность как дивергентность мышления). Оценка уровня развития креативности по данному тесту проводится по следующим параметрам:
 - способность к обнаружению и постановке проблем;
 - способность к генерированию большого количества идей;
 - семантическая спонтанная гибкость – способность к продуцированию разнообразных идей;
 - оригинальность, способность продуцировать, отдаленные ассоциации, способность усовершенствовать объект, добавляя детали;
 - способность решать нестандартные проблемы, проявляя семантическую гибкость.
12. Тесты интеллекта Г.Айзенка, где основными параметрами измерения выступают временно-скоростные характеристики; в таких тестах время решения лимитируется точность решения задач. Г.Айзенк вводит понятие «общего интеллекта», представляющего собой совокупность разнообразных способностей. Уровень развития каждой способности определяется уровнем развития общего интеллекта. Творческие способности понимаются им как высший уровень общего интеллекта.

За рубежом, особенно в США, тесты интеллекта в системе образования получили очень широкое распространение. Среди наиболее известных тестов интеллекта, используемых психологами, можно назвать тесты Д.Векслера, Р.Амтхауера, Дж. Равена, Стэнфорд-Бине. Эти тесты имеют хорошую надежность и валидность.

13. Проективные методики: методики интерпретации, например, тематический апперцептивный тест (ТАТ); методики дополнения, например, неоконченные предложения, неоконченные рассказы; методики изучения продуктов творчества и проектов.

Введение термина «проективные методы» принадлежит Л.Франку, который предложил и свою классификацию [1]:

1. Методики структурирования, например, тест чернильных пятен Роршаха.
2. Методики конструирования, например, тест Мира и его модификации.
3. Методики интерпретации, например, тематический апперцептивный тест (ТАТ), тест фрустрации Розенцвейга.
4. Методики дополнения, например, неоконченные предложения, неоконченные рассказы.
5. Методики катарсиса, например, проективная игра, психодрама.
6. Методики изучения экспрессии, например, анализ почерка, особенностей речевого общения.
7. Методики изучения продуктов творчества, например, тест рисования фигуры человека, тест рисования дома, рисунок семьи и пр.

Следующий этап организации и проведения мониторинга формирования акме-креативности предполагал разработку программы развития исследуемого феномена и включал наличие контрольных тестов: увидеть в объекте новые признаки, найти новое использование.

В основу этой программы была положена методика развития креативного мышления (Р.Кратчфилд [2] и Edward de Bono [3]). Программа развития креативного мышления основана на пяти принципах:

- 1) При возникновении проблемы важно выделить необходимые и достаточные условия ее решения.
- 2) Развитие способности отбрасывать свой прошлый опыт, полученный при решении подобных проблем, и подходить к решению проблемы новым, нестандартным способом.
- 3) Развитие способности видеть многофункциональность вещи.
- 4) Развитие способности к соединению самых противоположенных идей из различных областей знания и использование таких соединений для решения проблемы.
- 5) Развитие способности к осознанию поляризирующей идеи в данной области знания и освобождение от ее влияния при решении конкретной проблемы .

Тесты достижений в настоящее время широко распространены за рубежом, например, в США они разработаны более чем для 250 различных профессий.

Классификация тестов приведена ниже в таблице 1.

Таблица-1. Классификация тестов

Тесты	Достаточно краткие, стандартизованные пробы, испытания, позволяющие в ограниченный период времени получить характеристики индивидуально-психологических особенностей человека по определенным параметрам
Основания классификации: форма, содержание и цель психологического тестирования	
По форме проведения тесты могут быть: <ul style="list-style-type: none"> - индивидуальными и групповыми; - устными и письменными; - бланковыми, предметными, аппаратными и компьютерными; - вербальными и невербальными 	
Вербальные тесты	материал представлен в виде картинок, чертежей, графических изображений
По содержанию тесты могут быть разделены на несколько групп: <ul style="list-style-type: none"> - тесты интеллекта; - тесты достижений; - тесты способностей; - личностные тесты. 	

С помощью теста было обследовано всего свыше 150 испытуемых. Опыт использования данного теста дает возможность говорить о том, что тест отдаленных ассоциаций один из немногих тестов на акме-креативность, принадлежащих к группе не регламентирующих деятельность испытуемого. Данная методика проста и удобна в обращении и может быть использована для любых социальных групп, так как не имеет специфической направленности содержания. Валидизация теста продолжается, однако он уже продемонстрировал свою способность к дифференциации выборки на определенные уровни креативности.

Наряду с тестами достижений, предназначенными для оценки усвоения знаний по конкретным дисциплинам, существуют тесты, направленные на оценку влияния обучения на формирование логического мышления, способности рассуждать, строить выводы на основе анализа определенного круга данных и т.д. Эти тесты в наибольшей степени приближаются по своему содержанию к тестам интеллекта и высоко коррелируют с последними.

Чтобы диагностировать эффективность какой-либо системы обучения, мы должны выяснить, как изменились параметры знаний, умений, навыков, понимания обучающегося; определить их качество; оценить удовлетворенность студентов и преподавателей процессом обучения, ведь обучение – процесс, посредством которого осуществляются позитивные изменения объема и содержания знаний, умений, навыков и понимания (ЗУНП) обучающихся.

Эффективность обучения определяется, с одной стороны, позитивным изменением объема и содержания знаний, умений, навыков, понимания, с другой – удовлетворенностью субъектов педагогического взаимодействия в процессе обучения (таблица 2).

Таблица-2. Личностные особенности студентов с различными уровнями интеллекта и креативности

Уровень интеллекта	
Высокий	Низкий
<ul style="list-style-type: none"> - вера в свои возможности; - хороший самоконтроль; - хорошая интеграция в социум; - высокая концентрация внимания и интерес ко всему новому; 	<ul style="list-style-type: none"> - постоянный конфликт между представлениями о мире и вузовскими требованиями; - недостаточная вера в себя и самоуважение; - боязнь оценки других;
<ul style="list-style-type: none"> - усилия направлены на достижение успехов в учебе; - неудачи воспринимаются как катастрофа; - боязнь риска и высказывания своего мнения; - пониженная общительность; - боязнь самооценки. 	<ul style="list-style-type: none"> хорошая (по крайней мере, по внешним признакам) адаптация и удовлетворенность жизнью; - недостаточный интеллект компенсируется общительностью; - или некоторой пассивностью.
Высокий	Низкий
Уровень акме-креативности	

В целях диагностики эффективности обучения можно воспользоваться:

- 1) анкетами с прямыми вопросами типа «Увеличился или уменьшился объем ваших познаний (умений, навыков, понимания) в процессе обучения?», «Что дает вам?» и т.д.
- 2) личностными опросниками, позволяющими конструировать изменения ЗНПов по данным самооценок поведения;
- 3) экспертными оценками перечисленных выше составляющих;
- 4) тестами достижений для оценки изменения объема знаний, умений, навыков; репертуарными методиками для оценки понимания.

Контрольно-диагностическое задание, в отличие от обычного контрольного материала студента, направлено на проверку усвоения учебного материала студентом и на выявление внутренних факторов успеха или неудач его выполнения, уровня и динамики его развития. Результаты выполнения таких заданий позволяют наметить характер и меру необходимой студенту педагогической помощи, помогают планировать и осуществлять коррекционные или диагностико-коррекционные виды работы в коллективных, групповых и индивидуальных условиях обучения.

Критерии усвоения знаний:

- Глубина знаний;
- Системность;
- Объем усвоенных (осмысленных) знаний;
- Прочность усвоения;
- Действенность знаний;
- Осознанность;
- Точность усвоения.

Критерии сформированности умений:

- Правильность выполняемых действий;
- Рациональность организации труда;
- Самостоятельность;
- Скорость выполнения.

Таблица-3. Примерная карта оценки достижений обучающегося

ФИО студента, группа, возраст			
Предмет или категория	Что Вы знаете?	Что Вы хотите узнать (ожидаем открыть)?	Что Вы выучили?
Примечание (заполняется самим студентом при выполнении заданий)			

Таблица-4. Характеристики оценки в традиционной педагогике и обучении, ориентированной на результат

Традиционная оценка	Оценка, основанная на результате
В основном количественная	В основном качественная
Акцент на репродукцию знаний	Акцент на понимание и трансформацию знаний
Преподаватель как оценивающий субъект	Студенты, преподаватель и коллеги оценивают совместно
Оценка отделена от обучающего процесса	Оценка как часть обучающего процесса
Фокус на результате	Фокус на обучающем процессе, изменении и результате
Тесты и экзамены как способы оценки	Подлинные тесты, представления, дискуссии, портфолио, обучающие задания как способы оценки

Таким образом, диагностика акме-креативности – одна из наименее разработанных областей психодиагностики, что связано со сложностью исследуемого феномена.

Цель диагностики акме-креативности – помочь обучающемуся в актуализации его акме-креативного потенциала. Способы диагностики акме-креативности можно разделить на две категории: прямые и опосредованные.

Опосредованная диагностика опирается на положение о тесной положительной взаимосвязи акме-креативности с другими психологическими свойствами личности. Таким образом, диагнос-

тируя, например, уровень интеллекта, степень объективной новизны креативного продукта, уровень самоактуализации (в методике Н.И. Непомнящей), исследователь опосредованно определяет уровень креативных способностей исследуемого.

Нам представляются более фундаментальными с позиции соответствия предмету исследования взгляды на акме-креативность как на самостоятельный, независимый от уровня интеллекта фактор.

Наиболее известными и широко используемыми в психодиагностике являются многостадийный личностный опросник штат Миннесота (ММПИ), личностный опросник Р.Кеттелла, опросник интересов Е.Стронга и др. Параметры оценки креативных заданий представлены в таблице 5.

Таблица-5. Характеристики параметров оценки креативных заданий

Оценка	Уровень		
	1 уровень	2 уровень	3 уровень
Индикаторы	Оценка «В»	Оценка «А»	Оценка «А+»
	Общее выполнение заданий, ориентация в материале и причинно-следственных связях	Системная ориентация, сравнение, обобщение, систематизация	Изменение контекста, применение в других предметных областях
	Вопросы		
	Что, где, кто, сколько, когда, как почему, зачем, вследствие чего?	Что общего, в чем разница, отличительные параметры, какая связь?	Как реализуется, можно ли реализовать, что будет если...?

К личностным тестам можно отнести как тесты-опросники, так и такие методики, как семантический дифференциал Ч.Осгуда, «техника репертуарных решеток» Г.Келли, «методика распределения времени» С.Я. Рубинштейна. Так, последняя из перечисленных методик направлена на изучение мотивационной сферы личности, интересов и предпочтений.

Испытуемому предлагают список разнообразных дел и просят примерно указать, сколько часов он затрачивает на их выполнение в течение 20 дней (480 часов). А затем предлагается отметить, сколько времени он затрачивал бы на эти же самые дела, если бы мог распоряжаться временем по своему усмотрению.

Одну из первых моделей интеллекта предложил английский психолог К.Спирмен, который в своих исследованиях пришел к выводу, что успешность любой интеллектуальной деятельности определяется: 1) некоторой общей способностью (общим Q-фактором) и 2) рядом специальных способностей, характерных для конкретной деятельности (специфическими S-факторами).

Л.Терстоун [4] предложил метод многофакторного анализа матриц интеркорреляций, который позволяет выявлять некоторые независимые латентные факторы, определяющие взаимосвязи результатов выполнения разных тестов разными испытуемыми. Аналогичные взгляды развивал Т.Келли [5], который к основным интеллектуальным факторам относил пространственное мышление, вычислительные и вербальные способности, память и скорость мышления.

К наиболее известным тестам интеллекта относятся тесты Векслера (WAIS-тесты), предназначенные для обследования лиц в возрасте от 16 до 64 лет. WAIS-тест состоит из 6 вербальных и 5 невербальных субтестов.

1. Субтест общей осведомленности, состоящей из 29 вопросов типа «из чего делают» (название продукта) или «что такое» (название науки).

2. Субтест общего понимания, направленный на оценку способности, пониманию смысла. Например, «что означает» (пословица, поговорка).

3. Субтест установления сходства понятий, включающий задания типа «что общего между» (пара понятий). Оценивает способности к аналогиям, суждениям, классификации и т.д.

4. Словарный субтест, содержащий задания по объяснению смыслов слов (понятий) разной сложности и т.д.

Для сравнения областей перечисления разных тестов приведем схему описания еще одного теста интеллекта: теста структуры интеллекта Амхауэра (ISI-тест). Этот тест включает 9 субтестов и предназначен для оценки уровня интеллекта людей от 13 до 61 года.

1. Субтест логического мышления, содержащий задачи на анализ способностей к заканчиванию фраз одним из слов, приведенных в меню.

2. Исследование способностей к абстрагированию, включающее задачи по выявлению в наборе из 5 (нескольких) слов одного, не имеющего с остальными смысловой связи.

3. Анализ способностей к установлению аналогий. В качестве образца в задании дается пара слов, связанных аналогией. Требуется проведения подбора пары к третьему слову из предлагаемого набора слов.

4. Анализ способностей к классификации. Испытуемый должен обозначить два слова одним общим понятием.

5. Пространственное мышление. Субтест включает задачи по установлению соответствия двух и изображений: изображений целых геометрических фигур и изображений тех же фигур, расчлененных на слегка раздвинутые части и т.п.

В нашем исследовании, из всего многообразия диагностических методик, мы выделяем наиболее для нас существенные и важные методики, формирующие акме-креативные качества будущего учителя, такие методики как: *коммуникативности, самооценки, диагностика критического и креативного мышления.*

Для того, чтобы сформировать акме-креативные качества будущего учителя, в первую очередь на основании выводов теоретической части исследования и данных констатирующего эксперимента нами строилась последующая работа по диагностированию у обучающихся *коммуникативных умений* в начальном иноязычном образовании на основе личностно-ориентированной парадигмы.

В этих целях, с будущими учителями экспериментальных групп была проведена специальная работа, основное направление которой – смена привычных установок в их сознании, поскольку предполагалось не просто использование на занятиях специальных заданий и игр (что имеет место в практике иноязычного образования), а органичное вплетение необходимых условий в канву каждого занятия в сочетании с личностно-ориентированными, развивающими технологиями.

В рамках обсуждений содержания и организации опытно-педагогической работы мы пришли к выводу о необходимости решения следующих задач:

1. Пробуждать дидактическими средствами любознательность и интерес к коммуникации на иностранном языке. С этой целью стимулировать у обучающихся интерес к тому или иному событию, желание найти более подробную информацию и обсудить её.

2. Развивать умение высказывать свою точку зрения, аргументировать и, при необходимости, отстаивать её, давать оценку событию, поступку (ставя перед обучающимися открытые вопросы, предлагая разрешить ту или иную проблемную ситуацию, оценить историко-культурные сведения и пр.). С этой целью специально стимулировать студентов к высказыванию своей точки зрения, предлагая вопросы, не имеющие однозначного ответа.

3. Развивать умение самостоятельно работать с текстом: находить, преобразовывать, обрабатывать информацию (извлекать из текста основные сведения, находить факты, подтверждающие точку зрения), сохранять её в памяти и передавать новую информацию.

4. Развивать у обучающихся способность к эмпатии и адекватному внешнему проявлению эмоций (соматических, вербально-интонационных) в ситуации коммуникации, отражающих отношение к собеседнику и к ситуации. Для решения этой задачи, необходимо сформировать систему ситуационных задач и творческих упражнений.

5. Повышая у обучающихся уровень владения языком в области фонетики, грамматики и лексики, развивать стилистическое чутьё и языковую интуицию (на основе восприятия и анализа стилистического многообразия видов речи: разговорный стиль, публицистический, литературная речь).

Нами была разработана и реализована на практике специальная программа, в которой мы стремились на фоне собственно лингвистической составляющей иноязычного образования сделать акцент на формировании мотивационного и личностно-результативного аспектов формирования коммуникативных умений. Скорее всего, это находит отражение в создании комфортной атмосферы неформального общения в рамках занятия, что, в свою очередь, предполагает положительное влияние на мотивацию к общению, на характер взаимодействия и повышение интереса к изучению иностранного языка.

Мы отслеживали динамику становления коммуникативных умений в трёх компонентах – мотивационно-целевом, содержательно-процессуальном, личностно-результативном. На данном этапе был использован комплекс методов, аналогичный первичному констатирующему эксперименту: «*Общий уровень общительности*» – тест В.Ф. Ряховского (см. приложение А);

тест на выявление психологических особенностей личности К. Юнга (приложение В); текущие наблюдения за поведением обучающихся в различных ситуациях делового и свободного общения. Результаты исследования представлены в диссертации в виде таблицы.

Интерес субъектов к изучению характерных свойств личности, таких как, самооценка, интеллект и т.д. – повлек за собой разработку множества методик для проведения исследования личности.

16-факторный тест опросник Кеттелла является практически самым распространенным анкетным методом оценивания индивидуально-психологических личностных черт. Опросник направлен на обнаружение сравнительно самостоятельных шестнадцати факторов личности. Каждый из таких факторов формирует несколько поверхностных свойств, которые соединены вокруг одной ключевой особенности. Фактор MD (самооценка) представляет собой дополнительный фактор. Средние цифры данного фактора будут означать наличие адекватной самооценки, ее определенную зрелость.

Методика диагностика самооценки Дембо-Рубинштейн в модификации А.М. Прихожан основана на непосредственном оценивании (шкалировании) студентами ряда личных качеств, способности, характер и т.д. Обследуемым предлагается на вертикальных линиях отметить определенными знаками уровень развития у них этих качеств (показатель самооценки) и уровень притязаний, т.е. уровень развития этих же качеств, который бы удовлетворял их. Каждому испытуемому предлагается бланк методики, содержащий инструкции и задание .

В контексте нашего исследования, на наш взгляд, особую значимость представляет *диагностика критического мышления (Дж.Гилфорда)*, где диагностируются: беглость, гибкость, оригинальность, точность. Показатель каждого теста отражает два или три упомянутых фактора.

Субтест 1. Использование предметов (варианты употребления)

Задача: Перечислить как можно больше необычных способов использования предмета.

Инструкция для испытуемого:

Газета используется для чтения. Вы же можете придумать другие способы ее использования. Что из нее можно сделать? Как ее можно еще использовать? Инструкция зачитывается устно. Время выполнения субтеста - 3 мин. Время засекается после прочтения инструкции.

Оценивание

Результаты выполнения теста оценивались в баллах. Имеются три показателя.

1) *Беглость* (беглость воспроизведения идей) — суммарное число ответов. За каждый ответ дается 1 балл, все баллы суммируются.

$B = n$. B – беглость, n – число уместных ответов. Следует обратить особое внимание на термин «уместные ответы». Нужно исключить из числа учитываемых те ответы, которые упоминались в инструкции, – очевидные способы использования газет: читать газету, узнавать новости и т.д.

2) *Гибкость* – число классов (категорий) ответов.

Все ответы можно отнести к различным категориям. Например, ответы типа: «из газеты можно сделать шапку, корабль, игрушку» и т.д. относятся к одной категории — создание поделок и игрушек.

Категории ответов.

1. Использование для записей (записать телефон, решать примеры, рисовать и т.п.) (см. приложение К;Л).

Следует приписать каждому ответу номер категории из вышеприведенного списка, затем, если несколько ответов будут относиться к одной и той же категории, то учитывать только первый ответ из этой категории, то есть учитывать каждую категорию только один раз.

Затем следует подсчитать число использованных категорий. В принципе, число категорий может изменяться от 0 до 12 (если не будет дано ответов, отнесенных к новой категории, которой нет в списке). За ответы, не подходящие ни к одной из перечисленных категорий, добавляется по 3 балла за каждую новую категорию. Таких ответов может быть несколько. Но прежде чем присваивать новую категорию, следует очень внимательно соотнести ответ с приведенным выше списком. За одну категорию начисляется 3 балла.

$G=3m$. G – показатель гибкости, m – число использованных категорий.

3) *Оригинальность* – число необычных, оригинальных ответов. Ответ считается оригинальным, если он встречается 1 раз на выборке в 30-40 человек. Один оригинальный ответ – 5 баллов. Все баллы за оригинальные ответы суммируются.

$O_p = 5k$. O_p – показатель оригинальности, k – число оригинальных ответов.

Подсчет суммарного показателя по каждому субтесту следует проводить после процедуры стандартизации, то есть перевода сырых баллов в стандартные. В данном случае мы предлагаем проводить суммирование баллов по различным факторам, отдавая себе отчет в том, что такая процедура не является достаточно корректной, а следовательно, суммарными баллами можно пользоваться только как приблизительными и оценочными.

$$T_1 = B_1 + \Gamma_1 + Op_1 = n + 3m + 5k.$$

T_1 – суммарный показатель первого субтеста, B_1 – беглость по 1 субтесту, Γ_1 – гибкость по 1 субтесту, Op_1 – оригинальность по 1 субтесту, n – общее число уместных ответов, m – число категорий, k – число оригинальных ответов.

Субтест 2. Словесная ассоциация

Задача: Привести как можно больше определений для общеупотребительных слов.

Инструкция для испытуемого:

Найди как можно больше определений для слова «книга». Например: красивая книга. Какая еще бывает книга? Время выполнения субтеста – 3 минуты.

Оценивание

Результаты выполнения субтеста оцениваются в баллах по трем показателям.

1) *Беглость* – суммарное число приведенных определений (n). Одно определение – 1 балл.

$B = n$. B – показатель беглости.

2) *Гибкость* – число категорий ответов.

Одна категория – 3 балла.

$\Gamma = 3m$. Γ – показатель гибкости, m – число категорий ответов.

Категории ответов.

1. Время издания, эмоционально-оценочное восприятие, язык, место издания и т.п. (см. приложение К;Л).

Все ответы, относящиеся к одной категории, учитываются только один раз. Максимальный балл – $12 \times 3 = 36$ баллов (в случае, если в ответах присутствуют все двенадцать категорий, что на практике встречается исключительно редко, а также отсутствуют ответы, которым присваивается новая категория). Как и в субтесте 1, ответам, не подходящим ни к какой категории, присваивается новая категория и, соответственно, добавляется по 3 балла за каждую новую категорию. В этом случае максимальный балл может увеличиться.

$$\Gamma = 3m.$$

Γ – показатель гибкости, m – число категорий.

3) *Оригинальность* – число оригинальных определений.

Определение считается оригинальным, если оно приведено всего один раз на выборке в 30-40 человек. Одно оригинальное определение – 5 баллов.

$$Op = 5k.$$

Op – показатель оригинальности, k – число оригинальных определений.

$$T_4 = n + 3m + 5k.$$

T_4 – суммарный показатель четвертого субтеста.

Резюмируя вышеизложенное, из всего многообразия диагностических методик, вызывают несомненный интерес в контексте нашего исследования диагностика коммуникативных умений, самооценки, развитие критического мышления.

Список использованной литературы:

- 1 Франк Л. Воля к смыслу. – М., 2000. – 237 с.
- 2 Кратчфилд Р. Нравственность, агрессия, справедливость/Элементы психологии. – М., 2002. – 164 с.
- 3 Edward de Bono. *Serious Creativity A Step-by-Step Approach to Using the Logic of Creative Thinking.* – М., 2015. – 381 с.
- 4 Thurstone Leon Louis. *Vectors of Mind: Multiple-factor Analysis for the Isolation of Primary Traits.* – Chicago, 1985.
- 5 Келли Т. Теория личности. Психология личных конструктов. – СПб.: Речь, 2000. – 250 с.

Х.Гамидова¹

*¹докторант Института Образования Азербайджанской Республики,
редактор отдела журнала “Дошкольное и начальное образование”*

РОЛЬ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ В РЕЗУЛЬТАТИВНОМ УПРАВЛЕНИИ СПЕЦИАЛИСТОВ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО УЧРЕЖДЕНИЯ

Аннотация

Статья посвящена изучению профессиональной педагогической подготовки в управлении специалистов дошкольного образовательного учреждения. В статье также рассматривается то, что для достижения целей и задач, поставленных перед дошкольным образованием, главным инструментом является учебный план (куррикулум). Дошкольное образовательное учреждение – первое и самое ответственное звено в общей системе образования. Сегодня дошкольное образование рассматривается как социально-образовательная система, которая может решать задачи создания условий для полноценного развития личности каждого ребёнка. И насколько успешно будет осуществляться эта деятельность зависит от руководителя дошкольного учреждения. В настоящее время предъявляются большие требования к руководителю дошкольных учреждений, его профессиональной компетентности, управленческой культуре, организаторским способностям.

Ключевые слова: менеджмент, руководство, подготовка менеджеров, деятельность менеджера, качества менеджмента

Х.Гамидова¹

*Әзербайжан Республикасы Білім Институтының докторанты,
“Дошкольное и начальное образование” журналының бөлім редакторы*

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ МЕКЕМЕ МАМАНДАРЫН НӘТИЖЕЛІ БАСҚАРУДА КӘСІБИ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ДАЯРЛЫҚТЫҢ РОЛІ

Аңдатпа

Мақала мектепке дейінгі мекемелерге кәсіби-педагогикалық мамандар даярлау мәселесін зерттеуге арналған. Сондай-ақ, мақалада мектепке дейінгі білім саласының алдына қойылған мақсаты мен міндеттеріне қол жеткізуде ең басты құрал – оқу жоспары (куррикулум) екені айтылған. Мектепке дейінгі білім беру мекемелері – жалпы білім беру жүйесінің ең алғашқы және өте маңызды сатысы. Бүгінгі күні мектепке дейінгі білім – әрбір баланың тұлға ретінде толыққанды дамуына жағдай жасайтын әлеуметтік білім жүйесі ретінде қарастырылады. Бұл жүйенің табысты қызмет жасауы – тікелей мектепке дейінгі мекемелердің басшысына байланысты. Қазіргі уақытта аталған мекме басшыларының кәсіби құзіреттілігіне, басқару мәдениетіне, ұйымдастыру қабілетіне байланысты үлкен талаптар қойылуда.

Түйін сөздер: менеджмент, басқару, менеджерлерді дайындау, менеджер іс-әрекеті, менеджмент сапасы

Kh.Hamidova¹

*¹editor of the department of the journal “Pre-school and the elementary education”,
post graduate student of EIAR*

THE ROLE OF THE PROFESSIONAL PEDAGOGICAL PREPARATION IN THE EFFECTIVE RULING OF THE SPECIALISTS OF THE PRE-SCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTION

Abstract

The article is dedicated to the professional pedagogical training in the ruling of the specialists of the pre-school educational institution. In the article it is also mentioned that in order to get the aims and duties of the pre-school education the educational plan (curriculum) is the main instrument. The pre-school educational institution is the first and the most responsible link in the general system of the education. Today the pre-school education is investigated as the social-educational system which can solve the problems of the creation of the conditions of the full development of the personality of every child. And the reality of this activity depends successfully on the head of

the pre-school institution. At the present time the great demands to the heads of pre-school institutions, their professional competence, the managerial culture, the organizational skills are made.

Keywords: management, ruling, training of managers, the manager's activities, the management quality

Современная жизнь выдвигает новые требования к профессиональной деятельности руководителя образовательного учреждения. Современная школа и дошкольные учреждения претерпевают сейчас изменения, поэтому руководитель должен обладать такими знаниями и качествами, которые бы позволяли эффективно управлять персоналом, что позволяло бы обеспечивать условия для максимального развития внутреннего потенциала личности и эффективной социализации учащихся. Совершенствование лидерских навыков важно, поскольку руководитель с ярко выраженными лидерскими качествами, способен обеспечить быструю адаптацию организации к быстрым изменениям среды для эффективного управления персоналом. Большинство руководителей образовательных учреждений не имеют навыков управления, а технологиям управления они не обучались. Как правило, руководителями ДОУ становятся педагоги, которых обучали только воспитывать других. Однако мировой опыт показывает, что довольно сложно превратить воспитателя в управленца, поэтому во многих странах нельзя стать руководителем без менеджерского образования. Так, например, в США, Канаде, Великобритании и Словении основная функция руководителя – разработка стратегии развития конкретного учреждения, координация взаимодействия различных служб внутри учреждения и взаимодействие с различными организациями за ее пределами (представление интересов учреждения). Здесь руководитель учреждения – менеджер.

Руководитель любого образовательного учреждения, будь то директор школы или заведующий детским садом, в условиях инновационного управления должен быть мастером, достигшим высокого уровня профессионального становления, обладающим способностью ставить перед собой задачи профессиональной деятельности и решать их в соответствии с собственными взглядами и отношениями, в основе которых лежат переработанные в сознании современные достижения менеджмента, опыт передовых отечественных и зарубежных образовательных организаций. Это продиктовано не только изменениями, происходящими в системе образования, под влиянием мирового образовательного пространства, но и необходимостью перемены отношения к профессиональным компетенциям руководящего состава образовательной организации, в связи с утвержденными новыми требованиями к квалификации руководителей таких организаций.

Дошкольное образовательное учреждение – первое и самое ответственное звено в общей системе образования. Сегодня дошкольное образование рассматривается как социально-образовательная система, которая может решать задачи создания условий для полноценного развития личности каждого ребёнка. И насколько успешно будет осуществляться эта деятельность зависит от руководителя дошкольного учреждения. В настоящее время предъявляются большие требования к руководителю дошкольных учреждений, его профессиональной компетентности, управленческой культуре, организаторским способностям.

В последнее время интерес к системе дошкольного образования со стороны государства, общественных организаций и СМИ неуклонно растёт. Дошкольное образование перестаёт быть делом системы образования, оно становится делом социума. Дошкольное образование ставится в ряд со всеми остальными ступенями образования и считается первой ступенью, значит, педагоги дошкольных образовательных учреждений должны обеспечить его качество. Обеспечить же качество должны не только новые программы и стандарты, но и новые кадры [1, 50]. Ведь на сегодняшний день наряду с традиционным образованием появились разные модели, такие как «Инклюзивное образование», «Национальный Куррикулум», проект новых «Стандартов», много нормативных документов, и в связи с этим появилась необходимость в специальной подготовке лидеров дошкольных учреждений.

На современном этапе для руководителей дошкольных образовательных учреждений определяются благоприятные правила. Руководители дошкольных образовательных учреждений должны создать в учебных заведениях «общество обучения», чтобы совместно действовать, поставить перед коллективом цель и ее выполнять. Нельзя, чтобы каждый член коллектива, отдавая приказ, руководствовал – в коллективе, в полном смысле слова, должен быть лидер. Руководитель предприятия не должен исполнять лидерские обязанности в одиночку, часть их должно

выполняться совместно с другими членами коллектива. В отношении с коллективом руководитель должен поступать, соблюдая принципы гуманизма. Руководитель дошкольного предприятия должен быть не только наставником воспитателей, но и дирижером их сложного внутреннего мира. Одной из его наиболее важных работ должно быть создание необходимой эмоциональной атмосферы в дошкольном образовательном учреждении. Важная особенность утверждения человеческих отношений в том, что руководитель предприятия весь период деятельности должен создавать с родителями регулярные контакты. Связи ребенок-родитель, ребенок-воспитатель, родитель-воспитатель должны регулироваться нужным образом. Опыт исследования в области образования позволяет осуществлять более эффективное обучение. Руководитель дошкольного образовательного учреждения всегда держит в центре внимания эти стратегические цели, а также получает новые предложения от членов сообщества, детей и родителей.

Для достижения целей и задач, поставленных перед дошкольным образованием, главным инструментом является учебный план (куррикулум). Содержание учебных программ охватывает преподаваемые знания, умения и навыки. Новая программа охватывает все аспекты планирования передовых дошкольных учебных заведений. Руководитель дошкольного образовательного учреждения должен знать направления деятельности, отвечающие основным стандартам:

- стандарты изучения детей;
- стандарты, связанные с учебной деятельностью воспитателей;
- стандарты, связанные с профессиональной подготовкой воспитателей;
- стандарты, регулирующие вопросы руководства.

Стандарты изучения детей дают направления воспитателю выявлять свои сильные и слабые стороны, помогают ему развиваться. Стандарты обучения создают условия для того, чтобы определить уровень развития процесса обучения. Если уровень руководителей дошкольных образовательных учреждений отвечает этим требованиям, они могут приобрести следующие способности:

- Руководят реализацией идей, отвечающих за продвижение дошкольного образовательного учреждения, и общих целей обучения, поддерживаемых коллективом.

- Могут оказать помощь в приобретении первоначальных навыков детьми, в реализации программ обучения в профессиональной подготовке воспитателей, в создании на предприятии здоровой среды.

- Добиваются повышения уровня учебно-воспитательной работы в дошкольных учебных заведениях, повышения материально-технических возможностей, привлекают родителей и представителей общественности с целью управления предприятием на основе демократических принципов и помощи в хозяйственных делах предприятия.

- Создают условия для более эффективного и качественного приобретения детьми знаний, умений и навыков.

- Принимают активное участие в создании справедливой и неприкосновенной среды в политической, социальной и духовной жизни образовательного учреждения в соответствии с Конституцией Азербайджанской Республики и Законом об образовании.

Если бы мы провели обзор дошкольного образовательного учреждения в контексте руководства преподавания и обучения, сказали бы, что лидерство и есть руководство развитием процесса обучения. Если в педагогическом профиле высших и средних специальных учебных заведений педагоги будут выполнять обучение деятельности на высоком уровне, то могут координировать направление деятельности, обучения и воспитания работников дошкольных учреждений.

Смысл постоянного увеличения своих знаний и навыков руководителя дошкольного образовательного учреждения в том, чтобы педагогическая деятельность была эффективной и удовлетворительной. Здесь предусматриваются вопросы умения управлять руководителями дошкольных предприятий, направлять знания и навыки воспитателя на совершенствование учебно-воспитательной работы, стимулировать их деятельность и т.д.

Может ли руководитель дошкольного учреждения работать, опираясь лишь на показатели стажа работы и наличие диплома об образовании? Отвечает ли компетентность нынешних руководителей требованиям сегодняшнего времени?

Давайте рассмотрим понятие лидерство в дошкольных учреждениях. Быть руководителем в дошкольных учреждениях не легко, так как целевой группой являются дети, а дети, как мы знаем, самый хрупкий и капризный «материал». Поэтому опытные руководители образовательных

учреждений понимают, что в дошкольном учреждении трудно быть просто администратором, то есть человеком с жесткими функциональными обязанностями и требованиями, потому что педагоги-«дошкольники» – это люди особого типа, творческие, эмоционально-чувствительные.

Руководитель дошкольного учреждения имеет такие же личностные особенности, но к нему предъявляются более высокие требования: профессионализм, дипломатичность, и предприимчивость (способность к финансовым и социальным перспективным предложениям). Профессионально-управленческая компетентность руководителя дошкольного образовательного учреждения – это система, включающая аксиологический, деятельностно-технологический компоненты, которые на практике тесно переплетаются, обеспечивая различные уровни компетентности. Профессионально-управленческая компетентность руководителя дошкольного образовательного учреждения – это профессионально-личностное качество, характеризующее готовность руководителя к решению управленческих задач разного уровня сложности, обеспеченную пониманием роли теории в управлении персоналом, умением выявлять психологические характеристики личности и учитывать их в реализации управленческих решений, знанием и освоением современных технологий управления персоналом для эффективного достижения целей управления. Управление персоналом – одна из составных частей управления, поэтому в него включаются социальные, психологические проблемы, трудовые отношения, юридические аспекты, поскольку они оказывают влияние на результаты деятельности организации. Управление персоналом – это процесс воздействия организации на её сотрудников с помощью специальных методов, направленных на достижения целей организации. А.М. Моисеев считает, что управление персоналом образовательной организации – это ключевая функция управления, главная составная его часть [2, 92]. Применительно к дошкольному образовательному учреждению (ДОУ), под управлением ДОУ Л.А. Поздняк понимает целенаправленную деятельность, обеспечивающую согласованность совместного труда сотрудников в решении целей и задач воспитания на уровне современных требований [3, 63]. Следует отметить, что все приведенные понятия объединяет общий элемент: «управление направлено на достижение целей организации». Однако все понятия различны, т.к. они были сформулированы в рамках разных подходов к управлению: процессного, системного, ситуационного, деятельностного.

Процессный подход рассматривает управление как непрерывную серию взаимосвязанных функций. Сторонник данного подхода А.Файоль выделяет четыре исходных функций управления: планирование, организация, мотивация и контроль.

Ю.Белая, Ф.Третьяков в управлении ДОУ предлагают использовать следующие функции: мотивационно-целевую, планово-прогностическую, диагностическую, организационно-исполнительскую, коррекционно-регулятивную, контрольно-диагностическую. По мнению Р.Фатхутдинова, в системном подходе к управлению возможно использовать следующий алгоритм работы:

- процесс принятия решения начинается с четкого формулирования целей;
- вся проблема рассматривается как целое, выявляются все последствия каждого частного решения;
- выявление и анализ возможных альтернативных путей достижения целей.

Мнение ученого дополняет исследования Л.Е. Басовского, который утверждает, что подход к эффективному управлению состоит в умении руководителя:

- своевременно выделять проблемы, которые необходимо преодолеть в управлении организацией. Необходимо представить, что происходит внутри самой организации, между организацией и внешней средой;
- определять общие, присущие всей организации характеристики – это поможет уменьшить трудности при решении сложных задач в управлении организацией;
- учитывать особенности организации и ее положение, которые подразделяются на две основные категории: внутренние и внешние по отношению к учреждению.

Внутренние переменные являются характеристиками организации. Они контролируются и возникают в результате управленческих решений, определяющих, что должна дать организация и кто должен дать необходимую работу. Внешние переменные являются факторами среды, находящейся вне организации и оказывающей на нее серьезное влияние (социальные факторы, государственное регулирование). Их влияние всегда необходимо учитывать, т.е. важен ситуационный подход по отношению к организации [4, 37].

По мнению Г.Кунц, С.Доннел – теоретиков ситуационного подхода, процесс управления есть искусство, суть которого состоит в применении науки к реальностям любой ситуации. Ситуационный подход, при котором концентрируются на том, что пригодность различных методов управления, стиля руководства, а также использование принципов управления определяется ситуацией, поскольку существует обилие факторов (как в самом учреждении, так и в окружающей среде). Эффективное управление – это управление по обстоятельствам или по ситуации. Все ситуационные перемены и все функции управленческого процесса взаимосвязаны настолько, что их необходимо рассматривать в комплексе.

От того насколько руководитель предприимчив, компетентен в области теории управления, объективен в отношении к сотрудникам зависит качество управленческой работы. Грамотное управление ДОУ предполагает изучение потребностей социальных заказчиков в тех или иных образовательных группах, контингента воспитанников, педагогов, и как результат – качество предоставляемой услуги – качество дошкольного образования. С.Е. Шишов и В.А. Кальней качество образования определяют как социальную категорию, определяющую состояние и результативность процесса образования в обществе, его соответствие потребностям и ожиданиям общества в развитии и формировании гражданских, бытовых и профессиональных компетенций личности [5, 49]. Из вышенаписанного можно сделать следующие выводы: говоря о феномене лидерства и о лидерстве в целом, необходимо отметить, что прежде всего мы говорим о социальной ответственности, которую лидер берет на себя, осознает он это или нет. Он явно влияет на жизнь многих десятков, сотен или даже тысяч человек тем, что все они живут в созданной им системе, которая работает и обретает значение только благодаря ему. Итак, феномен лидера состоит в признании природных качеств человека, его особенностей и отличий. Здесь могут учитываться психофизические свойства, уровень умственного развития, организаторский талант, ораторское искусство и т.д. Но, судя по анализу многих эмпирических исследований, не существует определенных личностных черт, наличие которых гарантирует успех. Успеха могут добиться люди, обладающие самыми разными достоинствами... Главное не наличие стандартных достоинств, а правильное использование собственных личностных качеств.

В Азербайджане структура управления системой образования основывается на национальных ценностях тюркского мира и исламской морали, созданных на основе духовных богатств и общечеловеческих ценностей. Во всех сферах деятельности педагогического коллектива за основу берется Закон об образовании Азербайджанской Республики. Принципиальность, целеустремленность, конкретность принимаются как основные направления в руководстве.

Руководитель дошкольного образовательного учреждения, будучи лидером коллектива, одновременно и член коллектива, и в то же время воспитатель. Поэтому он должен быть примером и по отношению к детям и родителям, и в учебно-воспитательной работе, и в применении научно-педагогических инноваций.

Руководитель педагогического коллектива должен регулярно связываться с работниками, вести беседы, быть в курсе их пожеланий, в том числе, должен внимательно относиться к полезным предложениям. Если не так, между педагогическим коллективом и руководителем произойдет педагогическое несоответствие, и появится затруднение на пути к поставленной цели. К сожалению, иногда в отдельных коллективах между руководителем и работниками возникают нездоровые отношения, которые оказывают негативное влияние на общее дело.

Для руководителя важны такие характерные черты, как глубокий ум, основательное образование, здоровое мышление, физическое здоровье, нравственная чистота, верность национальным обычаям и традициям, дальновидность, организаторские способности, чувство ответственности, высокая культура, способность самообладания, справедливость, объективность.

К серьезным ошибкам, допущенным руководящим работником, относятся произвол, подавление критики, предвзятое отношение к сотрудникам, предоставление воли подхалимам, приказной тон вместо попытки убедить, нетерпимость к инновациям и т.д.

Для руководителя дошкольного образовательного учреждения важны такие качества, как самоконтроль, критическое отношение к своей работе и даже к своим личным качествам. Руководитель, который не умеет критически относиться к себе, будучи не в состоянии руководствовать, быстро теряет свой авторитет как личность. Руководящий работник должен организовать работу коллектива и делать так, чтобы коллектив сам себя организовал, то есть превратился в субъект своей деятельности. Передовые руководящие работники, постоянно

исследуя проблемы обучения и развития предприятия, становятся духовной силой и социальными защитниками общины, которой служат. Руководитель предприятия общается с людьми, заботится о них, оценивает их и как индивидуум, и как член сообщества.

Требуется гибкая и динамичная адаптация системы образования к процессам формирования в современный период новых производственных и имущественных отношений, расширение международных связей, интеграция в образование передовых государств, использование мирового опыта, поскольку на первый план выдвигаются проблемы качества образования и его эффективного управления. Проведение подготовки менеджеров образования по разработке системной работы становится необходимой потребностью.

Существующий опыт и традиции в управленческой сфере уже не отвечают современным требованиям. Быть передовым учителем еще недостаточно для выдвижения на руководящую должность. Кроме духовных и личностных качеств, руководящие педагогические кадры должны иметь организационные, правовые, психологические, экономические, социологические, этические и эстетические умения и навыки, знать проблемы мирового образовательного опыта и его развития, использование информационно-коммуникационных систем, а также знания во многих других направлениях, что очень важно. Во многих случаях менеджеры образования сталкиваются с профессиональными трудностями в решении сложных управленческих вопросов.

Для успешного решения этих задач создана рабочая группа, которая разработала проект концепции подготовки менеджеров по организации и управлению образованием согласно «Программе Реформ в сфере образования» Азербайджанской Республики (решения коллегии Министерства Образования Азербайджанской Республики, от 4-ого февраля 2004-ого года, №84). Так что привлечь к обучению руководящих должностных лиц в различных формах и соответствующими методами является чрезвычайно важным, поскольку организация подготовки, переподготовки и повышения квалификации руководящих кадров – менеджеров на уровне современных требований определены в качестве приоритетных направлений. Чтобы изучать замечания и предложения, многими специалистами данной сферы проведена экспертиза. Проект подробно обсуждался в министерстве и был доведен до широкого круга читателей.

Как уже отмечалось в концепции подготовки менеджеров в Азербайджанской Республики, в области подготовки менеджеров образования на разных ступенях образования (образование бакалавра, образование магистра, подготовка научно-педагогических кадров, образование переподготовки, образование повышения квалификации) удалось добиться следующих результатов:

- Результаты деятельности, показатели качества руководящих кадров, работающих в системе образования, растут.
- Руководящие кадры знакомятся с самыми современными методами и технологиями, приобретают новые информации, и в результате их применения в процессе управления добиваются высоких показателей.
- Обновляется содержание и формы правления, в процессе применяются новые подходы, методы и современные механизмы.
- Создается центр подготовки и образования менеджеров. Сотрудники руководящих структур в системе образования знакомятся с основами и достижениями центра, совершенствуется система управления, обеспечивается переход к современным механизмам управления.
- Обеспечивается привлечение менеджеров образования к непрерывному образованию высокого уровня.
- Совершенствуются критерии в процессе оценивания труда руководящих работников.
- Применяются планы и программы непрерывного образования менеджеров на ступени по повышению квалификации и переподготовки, новые по форме и содержанию, на уровне мировых стандартов.
- В результате применения специальных программ менеджеры образования внимательно знакомятся с документами, изучают существующий регламент, осваивают механизмы современного управления, законодательные акты и т.д.
- Новоназначенный руководящий кадр приступает к деятельности подготовленный, и это создает реальную почву для повышения качества показателей.
- Создание корпуса высокой степени подготовленных менеджеров делает возможным процесс

передачи управленческих функций вниз по служебной лестнице и создает условия для освоения конкретных позитивных результатов.

- Упрощаются и совершенствуются отношения между управленцами и управляемыми.
- Реализуются возможности ряда важных социальных реформ и демократизации общества, упрощается решение индивидуальных и коллективных трудовых. В приказе Министерства Образования Азербайджанской Республики от 11.06.2004 №525 «О применении концепции подготовки менеджеров» на первый план выдвигаются качество образования и его более эффективное управление. Поскольку в современный период расширяются международные связи, и в образование интегрируется передовой мировой опыт, требуется гибкая, динамичная адаптация системы образования к этим процессам. Требуется вести работу в процессе подготовки менеджеров образования в соответствии с требованиями времени.

Список использованной литературы:

- 1 Эзопова С.А. Менеджмент в дошкольном образовании: Учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений. – Москва: Издательский центр «Академия», 2003. – 320 с.
- 2 Моисеев А.М. Качество управления школой: каким оно должно быть. – Москва: «Сентябрь», 2001. – 160 с.
- 3 Третьяков П.И. Дошкольное образовательное учреждение: управление по результатам. (П.И. Третьяков, К.Ю. Белая). – Москва: ТЦ «Сфера», 2001. – 78 с.
- 4 Поздняк Л.В., Лященко Н.Н. Управление дошкольным образованием: Учеб. пособие для студентов педагогических вузов. – Москва, 1999.
- 5 Поздняк Л.В. Заведующий в системе управления дошкольным учреждением. – «Дошкольное воспитание», 1994, №1.

ӘОЖ 371
МРНТИ 14.01.45

Р.Ж. Абнасырова¹

¹С.Демирель атындағы университеттің ассоциативті профессоры, филол.ғ.к.,
Қаскелең қаласы, Қазақстан

ЖАҢА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРДІ ТИІМДІ ПАЙДАЛАҢУ

Аңдатпа

Қазіргі заманның элеуметтік экономикалық жағдайында білімгерлердің білім деңгейін көтеру белгілі бір дәрежеде жеке тұлғаның өзін-өзі жан-жақты танып білуі мен қалыптасуына жағдай жасауға бағытталған. Бүгінгі оқыту жүйесінде әртүрлі жаңа технологияларды пайдалану тәжірибеге еніп, нәтижелер беруде. Әрбір сабақта оқытудың тиімді әдіс-тәсілдерін енгізіп жүрсе, білім сапасына елеулі әсер етеді. Кез келген сабақты қызықты өткізу үшін әрбір ұстаз жаңалыққа ұмтылып, ізденіс үстінде болғаны абзал.

Берілген мақалада ақпараттық-коммуникациялық технологияларды тиімді пайдалана отырып, студенттердің пәнге деген қызығушылығын түрлі ойын тапсырмалар арқылы арттыру жолдары көрсетілді.

Түйін сөздер: инновациялық әдіс, конференция сабақ, ақпараттық технология, интерактивті оқыту, саяхат сабақ, пресс-конференция

Р.Ж. Абнасырова¹

¹к.ф.н, ассоц. проф., университет имену С.Демиреля,
г. Каскелен, Казахстан

ЭФФЕКТИВНОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ МЕТОДОВ

Аннотация

В данной статье рассматриваются вопросы инновационных технологий обучения, пришедших на смену традиционным методам обучения. Инновационная деятельность (технология) охватывает все стороны дидактического процесса: формы организации, содержание и технологию обучения, учебно-познавательную деятельность. Выделены и охарактеризованы следующие интерактивные технологии обучения: технологий проектного обучения, компьютерные технологии. Рассматриваются формы и методы технологий интерактивного обучения, в частности: проблемная лекция, семинар-диспут, учебная дискуссия, «мозговой штурм», дидактическая игра и другие.

Ключевые слова: профессиональный казахский язык, инновационная технология, инновационная деятельность, формы и методы технологий интерактивного обучения: проблемная лекция, семинар-диспут

R.Zh. Abnassyrova¹
¹cand.of phil.sc., Suelyman Demirel University,
Kaskelen, Kazakhstan

EFFECTIVE USE OF INNOVATIVE METHODS

Abstract

The paper discusses innovative training technologies which have come instead of traditional methods of training. Innovative activity (technology) covers all sides of the didactic process: organization forms, the content and training technology, educational-cognitive activity. The following interactive training technologies, design training technology and computer technologies are allocated and characterized. Forms and methods of interactive training technologies, in particular: a problem lecture, a seminar-debate, the educational discussion, “brain storm”, didactic games etc. are considered.

Keywords: innovative technology, innovative activity, forms and methods of technologies of interactive training: a problem lecture, a seminar-debate, educational discussion, “brain storm”, didactic game, imitating training, game designing

Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңының 8-бабында «Білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» деп атап көрсеткен. Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев жолдауында айтқандай: «Болашақта өркениетті дамыған елдердің қатарына ену үшін заман талабына сай білім қажет. Қазақстанды дамыған 50 елдің қатарына жеткізетін, терезесін тең ететін – білім».

Қазіргі кезде ақпараттық-коммуникациялық технологияны дамыту білім беру саясатының ажырамас бөлігі болып табылады. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар саласындағы алдыңғы қатарлы жетістіктерді пайдаланып, білімнің жаңа деңгейі мен сапасына қол жеткізуге ұмтылу алға қойған мақсаттардың бірден-бірі. Бүгінгі таңда жас ұрпаққа пәнді тиімді ұғындырудың бірі – жаңа ақпараттық-коммуникациялық технология негіздері болып табылады. Қазіргі ХХІ ғасырда ақпараттанған қоғам қажеттілігін қанағаттандыру үшін білім беру саласында компьютерлік техниканы, интернетті, компьютерлік желі, электрондық оқулықтарды тиімді пайдалану арқылы білім алушылардың білімін күшейту және білім сапасын көтеру қажет болып отыр. Олай болса, барлық сабақтарды ақпараттық технологияны пайдалану арқылы жүргізу бүгінгі күннің кезек күттірмейтін өзекті мәселелерінің бірі.

Ақпараттық технологияларды пайдалана отырып, білім алушылар өз білімдерін жетілдіре алады. Сандық түрде жазылған ақпараттарды пайдалану арқылы студенттер мен оқытушылар өздеріне қажетті мәліметтерді оңай таба алады және жеңіл түрде қолдануға мүмкіндігі бар. АКТ-ны қолдану арқылы тек сыныпта ғана емес, сонымен қоса қашықтықтан оқыту үрдісін де жүргізуге болады. Қашықтықтан оқыту кезінде тапсырманы және онымен бірге ұсынылған оқулықтарды қарап отырып, білім алғысы келген әрбір білімгер өзі ізденіп қарап, оқып, электронды түрде жауаптар мен тапсырмаларды оқытушыға салып жібере алады немесе бірлескен телеконференцияларға да қатыса алады.

Заман ағымына қарай күнделікті сабаққа видео, аудио қондырғылары мен теледидарды, компьютерді қолдану айтарлықтай нәтижелер беруде. Кез келген сабақта электрондық оқулықтарды пайдалану білім алушылардың танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, логикалық ойлау жүйесін қалыптастыруға, шығармашылықпен еңбек етуіне жағдай жасайды. «Кәсіби қазақ тілі» сабағында жаңа ақпараттық технологияларды пайдалана отырып, студенттердің сөздік қорын молайту, сөйлеу тілінің грамматикасын қалыптастыру, дыбыстарды дұрыс айту, диалогтік сөйлеудің қалыптасуы, түсінгенін айта білу, сауатты жазуға дағдыландыру, дүниетанымын, ой-өрісін кеңейту, өмірге деген көзқарасын дамытып, шығармашылық қабілетіне жол ашуға болады.

Аталған курстың негізгі міндеті студенттердің сөйлеу тілін жетілдіру. Олардың сөйлеу тілін дамыту үшін сабақ барысында өздерінің кәсібіне қатысты түрлі ситуациялық жағдайларды бейнетаспа немесе слайд арқылы көрсетуге, ұнтаспа арқылы тыңдатуға болады. Осы берілген ситуациялық жағдайдан шығу жолын іздеу арқылы студент өз ұялы телефонын қолдана отырып,

жауап береді. Берілген тапсырмаларға қосымша өз кәсібіне қатысты бірнеше терминдерді де қолдану қажет деген талап қоя отырып, біз студенттерге кәсіби терминдерді үйрете аламыз. Сабақ барысындағы ауызекі сөйлеудің жалпы міндеті – әр сөздің мағынасын түсініп, оны өз сөзінде дұрыс қолдана білу және мамандығына сай көпшілік ортада, қандай қиындық жағдай туса да еркін шығып кететіндей шешен сөйлей білуге дағдылану. Сонымен қоса, студенттер өз мамандығына қажетті жаңа сөздерді меңгереді, сол сөздерді қатыстырып, сөйлем және мәтін құрастыру арқылы сөздік қорларын молайтуға мүмкіндік алады.

Қазіргі уақытта оқытушы бір ғана білім алудың көзі бола алмайды, бұл оқытушыға да өзінің көзқарасын, әдістемесін өзгертуге итермелейді. Дәстүрлі түсіндірмелі-көрнекілік оқыту әдісінің орнын жеке, өздік, топтық жұмыс формалары алмастырды. Сондықтан да студенттерді түрлі оқыту формалары мен әдістерге үйрету маңызды, соның ішінде іздену-зерттеу жұмыстары аса маңызды рөл атқарады. Әдеттегі ақпарат көздері жетімсіз болған жағдайда компьютердің көмегіне жүгіну керек. Сонымен қатар медиа сабақтарды пайдалану да тиімді, көрнекті әрі мазмұнды болып өтеді. Сабақтарда слайдтарды пайдалану дидактикалық материалдарды жиі ауыстыруға, оқу үдерісін белсендіруге, материалды жақсы қабылдауға әрі студенттердің мотивациясын тудыруға өз әсерін тигізеді. Қажетті материалдардың жылдам әрі мазмұнды, сызбалар арқылы берілуі олардың қабылдауын жақсартады, зейіндерін шоғырландырады, ойларын жинақтауға, материалды тұтастықта қабылдауға мүмкіндік береді. Ақпараттық технологиялар оқытушының студентпен жеке жұмысын шығармашылықпен дамытуына мүмкіндік береді.

Біздің өз сабағымызда студенттердің ізденімпаздық қабілетін жоғарылату және сабаққа қызығушылығын арттыру мақсатымен жиі қолданатын сабақтардың бірі – конференция сабақ.

Бұл сабаққа студенттер алдын ала дайындалып келеді. Қосымша әдебиеттерді, интернет көздерін пайдалана отырып, ақпарат дайындайды. Тапсырманы мамандықтарына сай түрлі бере беруге болады. Аталған сабақта студенттердің кәсіби міндеттерді тиімді шешу үшін қажетті ақпарат іздеу, кәсіби қызметте ақпараттық-коммуникативтік технологияларды пайдалану тәрізді құзыреттіліктер қалыптасады. Жұмысқа орналасу мен кәсіби даму мәселелерін шешу үшін тек қана кәсіби білім жеткіліксіз, сол себептен де сабақ барысында өндірістік қарым-қатынасты мақсатты түрде құрастыра білу, стандартты емес шешімдер қабылдау, тіпті азғантай мәселелерді жан-жақты қарастыра білу тәрізді қасиеттерді де бойларына сіңдіргеніміз абзал. Жалпы сабақ барысында өткізілетін шеберлік сыныптары, кәсіби шеберлік байқаулары, жарыс сабақтары, т.б. тәрізді ойын сабақтар студенттердің сабаққа деген ынтасын арттыруға өз үлестерін қосады. Мұндай сабақ түрлері теориямен практиканы байланыстыруға мүмкіндік береді, тақырыпты оқуға деген қызығушылықты қалыптастырады, өз мамандығына деген шығармашылықты дамытады. Сонымен қоса, жарыс сабақ ретінде ұйымдастыру да студенттерге өте пайдалы. Жарыс сабақтар білім алушылар арасында ұжымдасу, топ алдындағы жауапкершілік, пәндік тәрбиенің негізін қалайды. Жарыс сабақтары оқушыларды белсенді әрекет жасатады, жарыс сабағына даярлық ретінде үй тапсырмаларын пайдалануға болады. Бірлесіп оқу немесе өзара оқыту технологиясында сабақ тақырыбы бойынша жеделдетілген тапсырмалар беріледі, студенттер оқытушы, шебер кейіпіне еніп, сабақта өз тақырыбын талқылайтын болады. Мұндай жұмыс студенттердің үнемі қызығушылығын тудырады. Сабақтың бұл түріне дайындық жеке және бірлескен шығармашылық жұмыстардан құралады.

Интерактивті оқыту (топтық оқыту) – мұнда шағын топтарда жұмыс істейді, орындаған тапсырмаларын өзара тексереді, тексеріп баға қойғаннан кейін оған пікір айтады, соңында топтық қорғауға шығады. Шағын топтарда жұмыс істеуде коммуникативтік дағдыларды қалыптастырады. Басты мақсат – түсіндіру, жеткізу емес, бірлесе отырып мәселенің шешімін іздеу. Мұндай сабақ құрылымы бойынша нақты, мазмұнды әрі тұжырымды болуы керек.

Практикалық қана емес, дәріс сабақ кездерінде де студенттерге қызықты болу үшін сабақтың түрлі әдістерін және ақпараттық технологияларды жиі қолдануға тырысамыз. Дәстүрлі лекцияда оқытушы лекцияны ауызша оқып, студенттерден тыңдау немесе конспект жаздыру сияқты әрекеттерді атқаруды талап етеді. Осы бір сарында дәстүрлі лекцияны өте бермей, кей кездері интербелсенді лекция түрін қолданған да тиімді. Аталған лекция түрінде әдетте мәтін бірнеше бөлімге (тиімді мөлшері 3-4 бөлік) бөлінеді. Қағазға басылып, үлестермелі материал түрінде таратылып берілген бөлімдерді оқу мен зерттеу барысында студенттер белсенді әрекеттер атқарады: олардың қатарына туындаған қиын мәселелер мен сұрақтарды келтіру, берілген мәлімет бойынша өз түсінігі мен пікірін қалыптастыру, лекцияның тұжырымдарын өзара талқылау, кесте толтыру, жос-

пар жасау, графиктер сызу, т.б. әрекеттер кіреді. Бұл белсенді әрекеттер жеке және бірлесе жұмыс жасау форматтарында өтеді. Студенттер бұл жұмысты берілген материалмен қоса, мобильді телефондары арқылы ғаламтордан қосымша материалдар алып немесе түрлі тақырыпқа сай материалдарды да қарастырып толықтыра түседі. Мұндай әдіс студенттердің жаппай жұмыс жасауын жақсартады және ізденімпаздық қасиеттерін де қалыптасуға әкеледі. Студенттер лекцияның бір бөлімін оқып болған соң, жекелей жұмыс жасап, сонан кейін жұптасып (немесе шағын топ құрамында) өз түсініктері, туындаған ойлары және ғаламтор арқылы алынған мәліметтерімен бөліседі: олардың жаңа білімі мен өзіндік пікірлері осындай ой талқы нәтижесінде пайда болады. Әр топ жұмысты қорғаушы топқа қарсы сұрақтар қоя отырып, пікір алмасуға өте тиімді әдіс.

Тағы бір студенттерге өте қызықты сабақтың түрі – лекция – пресс-конференция. Жалпы аталған сабақ түрінде өз мамандықтарына қатысты бір немесе бірнеше мықты деген мамандар шақырылып, олар лекция тақырыбы бойынша студенттердің сұрақтарына жауап береді. Оқытушы мұндай лекцияда студенттер мен мамандардың арасында делдал болып, талқылау процесін ұйымдастырушы рөлдерін орындайды. Лекция соңында оқытушы қатысушылардың көзқарастары мен пікірлерін қорытындылайды. Аталған сабақ түрін барлық мамандықтардың «Кәсіби қазақ тілі» курсына қолданған қызықты болады. Журналисттердің тіл байлығын, ортада өзін ұстау шеберлігін және сөз қолданыстары мен сөйлеу мәнерін машықтандыру үшін осы дәріс түрі тиімді. Мұнда студенттер сұрақ қойғанда белгілі баспасөз агенттіктері (Қазақпарат, Франс Пресс, CNN) немесе газеттердің («Егемен Қазақстан», «Ұлан», «Таймс») тілшілері рөлдерін орындайды. Бұл сабақта болашақ журналисттер өзін белгілі бір тілшінің орнына қоя отырып, студенттер қойған сұраққа еркін әрі сауатты түрде жауап беруі қажет. Аталған дәріс түрі тек сөйлеу мәдениетін ғана қалыптастырмайды, сонымен қоса өз армандары мен мақсаттарына жетуге жақын екендігін сезінуге де мүмкіндік береді.

Берілген сабақтардан бөлек саяхат сабақ та студенттердің қызығушылығын арттыратын сабақтың бір түрі. Журналист мамандығында оқитын студенттер болса, бір баспасөз агенттігіне саяхат ұйымдастыруға болады. Сабақтың ерекшелігі сол студенттер өздері баспасөздегі қызметкерлердің рөлін сомдаулары қажет. Саяхатшылар өздері қажет деген сұрақтарды дайындайды, қарсы алушылар берілген сұрақтарға сауатты түрде жауап бере отырып, сол баспасөз агенттігі туралы толық мағлұмат береді. Бұл сабақта студенттер топ алдында сөйлеп үйренумен қоса, баспасөз агенттігі туралы толық мағлұмат алады, журналисттерге қатысты термин сөздермен де танысады және өзін белгілі журналист ретінде де сезінеді.

Мұғалім ізденісі – білім кепілі. Демек жаңа технологиямен қаруланған мұғалім ғана, өркениетті ел болашағын тәрбиелей алады. Қазіргі уақытта барлық білім ордасы стандартқа сай толық ақпараттық технологиялармен қамтамасыздандырылған десек қателеспейміз. Олар: теледидар бағдарламалары, сандық теледидар, ғаламтор/ WWW, ұялы телефон, ұтқыр қондырғылар, компьютер/ноутбук. Осы жаңа технологияны білім беру саласында тиімді пайдалану студенттердің сабаққа деген қызығушылығын арттыруға, тұлға ретінде өзіндік ой-пікірін жеткізе алуға және өзіндік жұмысының сапасын арттыруға көмектеседі. Тәуелсіз Қазақстанның келешегі жас ұрпақтың қолында, ал жас ұрпақ – ұлттың ұлт болып қалуының кепілі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Білім беру жүйесін 2010-2015 жылдарға дейін ақпараттандырудың мемлекеттік бағдарламасы.*
- 2 «Жаңа әлемдегі Жаңа Қазақстан» ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың халыққа жолдауы.*
- 3 А.Әлімов. Интербелсенді әдістерді жоғары оқу орындарында қолдану. Оқу құралы. – Алматы, 2009.*

УДК 378.016:57
МРНТИ 14.35.07

Г.Б. Шинишера¹, Б.К. Есимов², Ж.Б. Чильдебаев³, Ж.С. Тулеубаев⁴

¹докторантка по специальности «Биология» КазНПУ им. Абая,
г. Алматы, Казахстан

²д.б.н., КазНПУ им. Абая,
г. Алматы, Казахстан

³д.п.н., профессор, КазНПУ им. Абая,
г. Алматы, Казахстан

⁴д.с-х.н., профессор ТарГПИ,
г.Тараз, Казахстан

ОРГАНИЗАЦИОННО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ПРОЦЕССЕ УЧЕБНОЙ ПРАКТИКИ

Аннотация

В статье анализируются вопросы организации и проведения учебно-полевых практик. Летняя практика рассматривается как продолжение лабораторной формы занятий, углубляющая и закрепляющая теоретические знания, полученные студентами в процессе предшествующих занятий в университете. Анализируются результаты экспериментов, оказывающие влияние на различные стороны воспитательного процесса, в том числе: нравственную, эстетическую, экологическую, в процессе которых происходит развитие интереса студентов к педагогической деятельности, формирование мотивационно-потребностной сферы, профессиональных качеств личности. Учебная полевая практика – это относительно самостоятельная форма обучения и воспитания студентов, вырабатывающая у студентов навыки постановки экспериментов и ответственность в принятии решения.

Ключевые слова: учебная полевая практика, учебно познавательной деятельность, учебно-воспитательный процесс, учебно-трудова деятельность, научно-исследовательская деятельность, организация самостоятельной работы

Г.Б. Шинишера¹, Б.К. Есимов², Ж.Б. Чильдебаев³, Ж.С. Тулеубаев⁴

¹«Биология» мамандығының докторанты, Абай атындағы ҚазҰПУ,
Алматы қ., Қазақстан

²б.ғ.д., Абай атындағы ҚазҰПУ,
Алматы қ., Қазақстан

³п.ғ.д., профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ,
Алматы қ., Қазақстан

⁴а.ш.ғ.д., профессор ТарМПИ,
Тараз қ., Қазақстан

ОҚУ ПРАКТИКАСЫНДА СТУДЕНТТЕРДІҢ ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КӘСІБИ ІС-ӘРЕКЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа

Мақалада оқу дала практикасының маңызына тоқтала отырып, сараптама жасалынды. Нәтижесінде оқу дала практикасын өту барысында студенттердің теориялық алған білімдерін практикада іс жүзінде терендетуге, танымдық іс-әрекеттерін қалыптастыруда, қоршаған ортаға сүйіспеншілігін арттыруда, эстетикалық, еңбекке баулу, студенттердің педагогикалық іс-әрекетін дамытуда, кәсіби тұлғалық сапасын

арттыруға зор мүмкіндік аламыз. Практикада сәтті орындалған практикалық тапсырмалар жақсы нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік беретіндігін дәлелдеді. Оқу дала практикасында өзіндік жұмыстарды ұйымдастыру студенттердің өз бетінше жұмыс жасауын, ұйымдастырушылық қабілетін, жеке шешім қабылдау және жауапкершілікке тәрбиелеу дағдысын қалыптастырады.

Түйін сөздер: оқу дала практикасы, оқу танымдық іс-әрекет, оқу тәрбиелік үрдіс, оқу еңбек іс-әрекеті, ғылыми зерттеу іс-әрекеті, өзіндік жұмыстарды ұйымдастыру

G.B. Shinysheroval, B.K. Esimov², J.B. Childebaev³, J.S. Tuleubayev⁴

*¹doctoral student of «Biology» specialty at Abai KazNPU,
Almaty, Kazakhstan*

*²d.b.s. at Abai KazNPU,
Almaty, Kazakhstan*

*³d.p.s., professor at Abai KazNPU,
Almaty, Kazakhstan*

*⁴d.a-c.s., professor, TarGPI,
Taraz, Kazakhstan*

ORGANIZATIONALLY-PEDAGOGICAL ASPECT OF PREPARATION OF STUDENTS TO PROFESSIONAL ACTIVITY IN THE PROCESS OF EDUCATIONAL PRACTICE

Abstract

The article analyzes the issues of organizing and conducting training and field practices. Summer practice is regarded as a continuation of the laboratory forms of study, deepening and fastening of theoretical knowledge acquired by students during previous classes at the University. Analyzes the results of the experiments influencing the various parties of the educational process, including: moral, aesthetic, ecological process which enhances the interest of students to pedagogical activity, formation of motivational-requirement sphere of the professional qualities of the person. Educational field practice is a relatively independent form of training and education of students, developing students' skills of experimentation and responsibility in decision making.

Keywords: educational field practice, educational cognitive activity, educational educator proce, educational labour activity, scientifically research activity, organization of independent work

Одной из основных форм учебно-воспитательного процесса в обучении студентов является учебная полевая практика, которая в положении о полевых практиках названа «продолжением лабораторно-практической формы занятий», хотя мы считаем, ее необходимо отнести к самостоятельной практической форме учебно-воспитательного процесса вуза.

Согласно типовой инструкции по организации и проведению учебной полевой практики (2011 г.), «учебная полевая практика в учебном процессе рассматривается как продолжение лабораторной формы занятий, углубляет и закрепляет теоретические знания, полученные студентами в процессе предшествующих занятий в институте, учит их творчески применять знания в практической работе, вырабатывает теоретические и практические основы для глубокого понимания последующих лекционных курсов, практических лабораторных занятий, готовит к проведению педагогической практики» [1, с. 8].

Анализируя вышесказанное, мы считаем, что учебная полевая практика (УПП) – это относительно самостоятельная форма обучения и воспитания студентов. В качестве аргументов в защиту этого определения мы приводим следующие:

– летняя учебная полевая практика – это сложная по структуре и функциональным компонентам педагогическая система, включающая теоретическую и практическую деятельность преподавателей и студентов;

– это довольно длительный по времени, включающий комплекс теоретических и практических работ, процесс обучения студентов, углубления теоретических знаний, формирования практических умений и навыков;

– это одна из форм обучения, в процессе которой применяются различные методы активизации познавательной деятельности студентов;

– это одна из форм воспитания студентов, включающая различные стороны воспитательного процесса, в том числе: нравственное, эстетическое, экологическое, трудовое воспитание, в процессе которых происходит развитие интереса студентов к педагогической деятельности, формирование мотивационно-потребностной сферы, профессиональных качеств личности.

Целью нашего исследования являлось выявление организационно-педагогических условий повышения эффективности учебно-воспитательного процесса в период учебной полевой практики, использование ее в подготовке студентов к профессиональной педагогической деятельности.

Объектом исследования является учебная полевая практика студентов.

В исследовании мы использовали следующие методы: анализ педагогической литературы, учебно-методической документации, анкетный опрос, для которого разработана анкета «Студент педвуза и его подготовка к профориентационной работе в школе», психологическое тестирование с помощью дифференциально-диагностического опросника (ДДО Е.А. Климова), ориентировочной анкеты М.Кучера [2, с. 56,], [3, с. 5].

Исследование осуществлялось поэтапно.

В опытно-экспериментальную часть работы были вовлечены студенты 1 и 2 курсов естественно-географического института Казахского национального педагогического университета имени Абая (КазНПУ) специальности «Биология». Выполнение всей работы было построено на организационных принципах целостности процесса, органически связанного с умственным, нравственным, трудовым воспитанием, включающего воздействие на все стороны личности.

При исследовании роли учебной полевой практики в профессиональном становлении студентов – будущих учителей биологии, в подготовке к профессиональной ориентации студентов использовалась полевая практика студентов 1, 2 курсов специальности «Зоология». При изучении данного предмета открываются широкие возможности подготовки к профессиональной деятельности будущих биологов.

Учебно-воспитательный процесс во время летних учебных полевых практик имеет две основные задачи (с точки зрения обучения): углубление теоретических знаний и формирование умений и навыков преподавания предметов биологического цикла. С точки зрения воспитания, также решаются две задачи: воспитание личности самого студента и формирование умений учащихся.

При организации учебной деятельности, по мнению Л.М. Фридмана, по структуре ее можно разделить на две части: учебно-познавательную и контрольно-оценочную [4, с. 38].

К учебно-познавательной деятельности относятся: постановка и принятие общих целей обучения; выдвижение и восприятие частных целей, формирование мотивации учебно-трудовой деятельности, восприятие новой информации, ее переработка и усвоение, овладение умениями и навыками.

Контрольно-оценочная деятельность заключается в контроле учебной работы во всех видах и на всех этапах учебного процесса, оценке результатов работы, учете, корректировке учебной деятельности отдельных лиц.

При проведении анализа учебно-трудовой деятельности студентов в период учебной полевой практики мы придерживались такой же формы деления деятельности. На этой основе нами проведен анализ и оценка некоторых форм организации учебной полевой практики [5, с. 6].

Согласно типовой инструкции «По организации и проведению учебной полевой практики по биологическим дисциплинам в педагогических университетах» (2011 г.), УПП является продолжением лабораторной формы занятий. Учебные занятия проводятся по подгруппам студентов, сформированных для проведения лабораторных занятий. В дальнейшем такую форму организации УПП мы будем называть «традиционной» (контрольной) формой проведения УПП. Основной целью этой формы учебной практики являлось углубление и закрепление теоретических знаний, полученных студентами в процессе предшествующих учебных занятий в институте, обучение творчески применять знания в практической работе, выработка теоретических и практических основ для глубокого понимания последующих лекционных курсов, практических и лабораторных занятий, подготовка к проведению педагогической практики.

Такая форма организации УПП сложилась в 30-е годы для проведения полевой практики по ботанике и зоологии, а в 1955 году с введением УПП по основам сельского хозяйства и методике преподавания биологии автоматически перенесена и на эти предметы как единая форма для всех предметов биологического цикла [6, с. 67].

Углубление задач, стоящих перед школьным образованием, усилие подготовки учащихся к

труду привели к появлению в школе новых форм организации общественно-полезного труда школьников ученических производственных бригад. Задача подготовки будущих учителей биологии и сельскохозяйственного труда нашла свое решение в организации учебных полевых практик на агробиостанциях пединститутов в форме ученических (учебно-производственных) бригад. Данная форма организации УПП появилась в 80-е годы. *Усложнение задач учителя биологии в области политехнизации обучения.* Включение элементов трудового воспитания и профориентации школьников в процесс обучения биологии привело к изменению задач обучения и воспитания студентов педвуза и их подготовки к работе в школе. Изменились и были углублены цели и задачи УПП как составной части учебно-воспитательного процесса вуза.

Учебная полевая практика в этот период проводилась в следующих формах: УПП на учебно-опытном участке в школе и на агробиологической станции (по традиционной форме); в форме ученической производственной бригады на агробиостанции института; в ученической производственной бригаде школьников.

В это время одной из важнейших задач выдвигается повышение качества подготовки учителей к работе в сельской школе. Выявляется тенденция усиления подготовки будущих учителей к ведению практикумов и факультативов по сельскому хозяйству в школе, формирующих умение работы с объектами живой природы. Другой задачей является формирование умения руководить работой учащихся на пришкольных учебно-опытных участках, в ученических трудовых объединениях. На втором этапе своего исследования мы пошли на изменение традиционной формы организации УПП, так как по наблюдению ряда ведущих педагогов, психологов (Н.В. Кузьмина, Л.М. Фридман и другие), изменение формы, внесение новых атрибутов повышают интерес и вносят элементы творчества в работу студентов [7, с. 69]. С 2013 по 2016 годы учебные полевые практики на первом и втором курсе проводились по форме ученических бригад. Избирался Совет полевой практики, который руководил всей учебной, воспитательной и производственной работой. В исследовании данная форма организации УПП названа «эксперимент-1». Организация учебно-воспитательной и трудовой деятельности студентов в период учебных полевых практик в форме ученических производственных бригад – деловая игра, в которой проигрываются ситуации будущей деятельности учителя по организации ученической бригады, другого объединения учащихся в школе. В процессе организации учебно-производственной бригады студенты на практике проходят все этапы становления бригады от формирования звеньев и совета бригады, принятия планов и заключения договора с администрацией до подведения итогов. За время работы студенты проходят хорошую школу организации труда школьников, вырабатывают умения и навыки, необходимые при выполнении профессиональных обязанностей. Творческое отношение к труду, умение самим решать возникающие задачи и находить правильные решения воспитываются у будущих учителей в процессе выполнения поставленных задач, это является неплохой подготовкой будущего учителя биологии. Не последнюю роль в воспитании студентов играет и приобретение ими умений и навыков определения беспозвоночных и позвоночных животных. Повысился интерес студентов к предмету и их активность. В этот период решаются вопросы нравственного воспитания студентов, проводится культурно-массовая работа и физическое воспитание студентов. Таким образом охватываются все компоненты, составные части работ учителя по организации и руководству обучающихся. Успех всей проводимой работы в большей степени зависит от правильной постановки цели, задач, хорошего подбора координирующего центра – Совета. Члены Совета должны быть инициативными, ответственными, дисциплинированными. Форма организации работы студентов – групповая, коллективная, в которой личность, имеющая свое, отличное от коллективного мнение, вынуждена подчиняться решению коллектива.

Успешное выполнение задач практики привело к хорошим практическим результатам, получению удовлетворения от сделанной работы. Организация самостоятельной учебно-производственной деятельности студентов способствует развитию самостоятельности, самоорганизованности, выработке умения принимать и выполнять решение, воспитанию ответственности, дисциплинированности.

Углубление целей практики – формирование умений организации исследовательской работы, воспитания творческого отношения к труду – вывело проведение практики на новую форму – по типу организации временных творческих коллективов студентов. Работа, начавшаяся с изучения влияния общественной значимости труда на формирование направленности трудовой деятель-

ности и повышение ее уровня, приблизилась к вопросу о формировании исследовательской и мобилизационной функций у будущего учителя и повышения его творческого потенциала [8, с. 64].

Одной из особенностей нашего исследования является формирование творческих групп на основе общности интересов студентов, независимо от принадлежности к академической группе.

Другой особенностью является то, что при определении целей практики мы учитывали необходимость подготовки студентов к организации общественно полезного труда учащихся и практической работы на пришкольном учебно-опытном участке: выращивание различной растительной продукции, уход за животными, посадка и уход за аллеями, парками, цветниками, озеленение школы. Производительным является труд студентов в период УПП на втором курсе – определение видов животных, распространения и их биомассы. В этот период приходится решать задачи воспитания коллективизма, трудолюбия, самоорганизованности, инициативности и ответственности, то есть формировать психологическую готовность к труду как насущной потребности, будь то труд педагогический, либо какой другой. Творческие возможности, строящиеся на увлечениях, являются одной из составляющих профессиональной направленности личности, в которую включаются еще и знания и умения. Задачами практики являлись подготовка студентов к организации ОПТ (общественно полезного труда) школьников и развитие их творческих возможностей.

Комплексное проведение учебных полевых практик при организации студентов по типу временных творческих коллективов в нашем исследовании обозначается как «эксперимент -2».

Организация участия студентов в ходе полевой практики осуществляется по четырем направлениям деятельности:

- учебное (выполнение учебных задач практики);
- учебно-производственное – предполагает наряду с выполнением задач учебного характера получение практического результата, подсчет видов животных;
- научно-исследовательское – выполнение исследовательского задания кафедры, хозяйства, итогом работы являются практические рекомендации, разработанные по результатам эксперимента;
- научно-производственное, связанное с решением задач исследовательского характера в сочетании с получением практического продукта и подсчетом экономической эффективности работы.

По такому типу организации учебные практики проводятся с 2015 года. Временные творческие коллективы – микрогруппы по проведению полевого эксперимента. Экспериментальная работа начинается в период лабораторно-практических занятий с подготовки к закладке полевого эксперимента: определения проблемы, темы, цели и объекта изучения. Все это проводится студентами на разном уровне самостоятельности. В процессе изучения литературы, сбора научных данных по интересующей проблеме составляется технологический план работы. Итоги предварительной работы обсуждаются и утверждаются руководителем практики.

В процессе работы происходит формирование гностического компонента: закрепление, расширение и углубление теоретических знаний. Студенты приобретают проектировочные умения при формулировании гипотезы, определении проблемы, цели и задач эксперимента, конструктивные – при составлении технологического плана, схемы исследования. Коммуникативный и организаторский компоненты деятельности формируются при организации и проведении бесед, конкурсов защиты профессий, праздников, выставок, научно-практических конференций по итогам практик. В процессе работы формируются умения организации труда школьников на учебно-опытном участке, проведения профориентации в ходе обучения, воспитания и организации их общественно полезного труда.

У студентов продолжается становление качеств личности, таких как: ответственное отношение к труду, коллективизм, деловые качества, эстетические и этические чувства и отношения.

Контрольно-сценочная деятельность также приобрела большую значимость. Это выражается в изменении, расширении ее форм. Традиционная форма организации полевой практики предусматривала оценку деятельности студентов в виде зачета по результатам УПП, отображенных в дневниках полевого опыта студентов, результатам конкурсов, праздника урожая. Все это касается проверки образовательной готовности (формирование знаний, умений и навыков) и готовности к проведению воспитания школьников средствами внеклассной работы по биологии. Часть студентов оценивалась на сформированность исследовательских умений по итогам выполнения выпускных работ.

Изменение формы организации практики, учебно-познавательной деятельности студентов повлекло за собой изменение форм организации контрольно-оценочной деятельности. Включение в содержание УПП подготовки к профориентации школьников обусловило необходимость не только овладения умениями и навыками определения видов животных, а также знакомства с географическими особенностями изучаемой местности. Наличие научно-исследовательского, научно-производственного направлений организации деятельности студентов создало возможность формирования исследовательских умений и навыков. Все вышеназванное расширило рамки контрольно-оценочной функции. Кроме оценки образовательной готовности в форме зачета и подготовки к воспитательной работе в виде конкурсов, выставок, праздников, широкое участие студентов в исследовательской работе создало возможность использовать такие формы оценки деятельности студентов, как научно-практические конференции по итогам УПП, выпуск печатных работ, защита курсовых и выпускных работ комплексного характера, участие в выставках научно-технического творчества. Все это создает возможность проведения более полной и качественной оценки готовности студентов, использования УПП в их обучении, воспитании и подготовке к будущей профессиональной деятельности.

В ходе опытно-экспериментальной работы была определена структурная модель организации УПП, состоящая из следующих компонентов:

- предварительное изучение психологической готовности студентов к учебной полевой практике, интересов, мотивационной деятельности, предпочитаемого предмета;
- вводно-мотивационный, он заключается в определении предмета предстоящей работы, формулировании основной цели, задач, формировании коллективов для выполнения задания;
- операционально-познавательное решение принятых задач, реализация составленного плана в период летней учебной полевой практики;
- контрольно-оценочное подведение итогов практики, оценка деятельности студентов.

Предварительный этап начинается еще в процессе проведения лабораторно-практических занятий, при изучении интересов студентов, выявлении предпочитаемого предмета деятельности, цели и мотивов поступления и обучения в институте, направленности личности, направленности деятельности. В процессе этой работы вырисовывается определенный облик студентов, изучается их психологическая готовность к участию в УПП. Вероятность сопоставить субъективную сторону мотивации и объективные цели обучения, выявить их расхождение дают возможность заранее предусмотреть успешность участия студентов в УПП, скорректировать те или иные отклонения, максимально сгладить возникающие противоречия.

В период вводно-мотивационного этапа проводится обучение студентов методике организации эксперимента, формирование микрогрупп – временных творческих коллективов, состоящих из 3-6 человек, объединенных общими личностными интересами или деловыми отношениями. После совместного обсуждения определяется предмет предстоящей работы, формулируются тема и цель задачи исследования. В это же время определяется направление организации деятельности студентов, основные методы, уровень самостоятельности выполнения работы.

Операционально-познавательный этап – самый длительный и сложный этап практики. В процессе решения принятых задач, реализации составленного технологического плана возникают непредусмотренные проблемы, вопросы, требующие корректировки плана деятельности. В ходе практики становится ясной субъективная сторона мотивации деятельности, выясняется ее устойчивость. Упорство в преодолении возникающих проблем способствует развитию полипрофессионально важных качеств личности, создает возможность формирования практических умений и навыков. Необходимость разрешения возникающих задач стимулирует потребность к самообразованию, расширению и углублению теоретической подготовки. Участие в исследовательской работе способствует формированию соответствующих умений, развитию творческих способностей. Творческая направленность личности обуславливает повышение уровня направленности деятельности, стремление к совершенствованию своего труда. Это создает возможность развития таких качеств, как уверенность в себе, своих силах, способность быстро адаптироваться в новой, неизвестной ситуации, быстро находить правильные решения [9, с. 156].

Контрольно-оценочный – последний этап практики. Он связан с подведением итогов, оценкой практики на всех ее этапах. Контрольно-оценочная деятельность проявляется при организации и проведении конкурсов, выставок, праздников, конференций. Оценка деятельности проводится не только и не сколько преподавателями, но и студентами, членами микрогрупп, при обсуждении

работы микрогруппы, на конференциях и других мероприятиях оценивается работа микрогрупп и всех студентов в целом. Часто студенты подходят к самооценке и оценке более критично, чем преподаватели, иногда дают неадекватно высокую оценку. В этих случаях необходима корректировка со стороны преподавателей, руководителей практики. При подведении итогов практики определяется практическая значимость результатов, дальнейшая перспектива. Однако, деление практики на этапы условно, так как это процесс непрерывный, динамичный. Такое структурное моделирование УПП необходимо для упорядочения процесса организации УПП, выявления, оценки и корректировки возникающих проблем, повышения эффективности проведения каждого этапа и всей практики в целом.

Список использованной литературы:

- 1 Типовая программа по проведению полевых практик по зоологии в педагогических университетах. – Алматы, 2011. – С.25.
- 2 Климов Е.А. Психолого-педагогические проблемы профессиональной консультации. – М., 1983. – С.56.
- 3 Смекалова В., Кучера М. Ориентировочная анкета. – М., 2003. – С.5.
- 4 Фридман Л.М. Педагогический опыт глазами психолога. – М., 1987. – С.38.
- 5 Гольнева А.К. Подготовка будущего учителя в процессе преподавания полевой практики по методике преподавания биологии // Актуальные проблемы совершенствования методической подготовки будущих учителей биологии в пединституте. – Вильно, 2004. – С.6.
- 6 Гитлиц Р.В., Лукашук Н.П. УИРС на полевой практике как одна из форм совершенствования подготовки учителя биологии // О путях совершенствования подготовки учителей/Под ред. И.М.Вешенко. – Вильно, 1986. – С.67-68.
- 7 Кузьмина Н.В. Формирование педагогических способностей. – Л., 1961. – С.69.
- 8 Сарафанова А.А. Педагогическая и полевая практика студентов-биологов в школе. – Минск: Высшая школа, 1984. – С.64.
- 9 Калинова Г.С., Мяжкова А.Н. Методика обучения биологии. – М., 1993. – С.156.

УДК 373-056.26
МРНТИ 14.35.01

Б.М. Мажинов¹

*¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
дефектология мамандығының 3-курс докторанты,
Алматы, Қазақстан*

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫ ЖАҒДАЙЫНДА ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН СТУДЕНТТЕРДІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУ МЕН СҮЙЕМЕЛДЕУДІҢ ЖОБАЛЫҚ ҮЛГІСІ

Аңдатпа

Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі оқу орындарында инклюзивті білім беру кешенді психологиялық-педагогикалық қолдауын ұйымдастыру мақсатында әр жоғары оқу орнында консультациялық-тәжірибелік орталықтар ашу көзделеді. Олардың қызметінің мақсаттары: мүмкіндігі шектеулі студенттерге арнайы психологиялық-педагогикалық қолдауды, ақпараттық-бейімдеуді ұйымдастыру және мүмкіндіктері шектеулі студенттерді материалдық-техникалық қолдауға қолайлы шартты әлеуметтік ортаны құру, сол арқылы жоғары білім беру сапасының жан-жақты кешенді мүмкіндіктерін қамтамасыз ететін жоғары деңгейіне қол жеткізу. Мақалада инклюзивті жоғары білім берудің кешенді үлгісі (модель) берілген. Мүгедек-студенттерді қолдау мен сүйемелдеудің нормативтік-құқықтық реттеу жолдарын кеңінен қарастыру, модельдің спецификалық ерекшелігі болып табылады.

Түйін сөздер: бейімделу, компонент, консультациялық-практикалық орталық, ерекше білім беру қажеттіліктері бар студенттер, кедергісіз аймақ, қолжетімділік, қолжетімді жоғары білім, мүмкіндігі шектеулі студенттер, модель

Б.М. Мажинов¹

*¹докторант 3-го курса по специальности «Дефектология» КазНПУ имени Абая,
г. Алматы, Казахстан*

ПРОЕКТНАЯ МОДЕЛЬ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОДДЕРЖКИ И СОПРОВОЖДЕНИЯ СТУДЕНТОВ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ В УСЛОВИЯХ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В целях организации комплексного психолого-педагогического сопровождения высшего и послевузовского инклюзивного образования предусматривается открытие в каждом высшем учебном заведении консультативно-практических центров, целью деятельности которых должно явиться психолого-педагогическое, информационно-адаптивное и материально-техническое сопровождение студентов-инвалидов, направленное на создание социально-средовых условий и обеспечение им всесторонних возможностей достижения высокого уровня качества высшего образования. В статье представлена комплексная модель инклюзивного высшего образования. Специфической особенностью представленной модели является широкая поддержка и сопровождение студентов-инвалидов на уровне нормативно-правового регулирования.

Ключевые слова: адаптация, компонент, консультативно-практический центр, безбарьерная среда, студенты с особыми образовательными потребностями, доступность, доступное высшее образование, модель

В.М. Mazhinov¹

*¹PhD Doctorate of the 3rd course on the specialty "Defectology",
Kazakh National Pedagogical University named after Abai,
Almaty, Kazakhstan*

PROJECT MODEL OF PEDAGOGICAL SUPPORT AND ACCOMPANIMENT OF STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN THE CONTEXT OF HIGHER EDUCATION

Abstract

In order to organize comprehensive psychological and pedagogical support for higher and postgraduate inclusive education, it is planned to open consultative and practical centers in each higher educational institution, the purpose of which should be providing psychological, pedagogical, information-adaptive and material-technical support for students with disabilities, aimed at creating social-sound conditions and providing them with comprehensive opportunities to achieve a high level of quality in higher education. The article presents a comprehensive model of inclusive higher education. A specific feature of the presented model is wide support and accompaniment for students with disabilities at the level of regulatory legal regulation.

Keywords: adaptation, component, consulting and practical center, barrier-free environment, students with special educational needs, accessibility, affordable higher education, model

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде уақыт өткен сайын тұлғаны әлеуметтендіру қызметінің функцияларына, соның ішінде, денсаулығында кемістігі бар, мүмкіндігі шектеулі жастармен жұмысты жолға қоюға көңіл бөлінуде. Бүгінгі күні, мүгедек жандардың қоғам өміріне толыққанды кірігуіне көмектесу, олардың білім алу құқығын іске асыруы, оларды жан жақты жетілдіру және мамандандырылған білім беру құрылымдарын ашу, технологияларды меңгерту өткір қажеттілігі сезілуде.

Бүгінгі күндері Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беру тенденциялары кеңінен дамытылуда. «Қазақстанның маңызды қағидаларының бірі – әлемнің ең дамыған 30 мемлекетінің қатарына кіру концепциясына» сәйкес, реформаларды құрастыруда «инклюзивтілік» маңызды роль атқаратын болады, ол әлеуметтік-экономикалық даму процесінде халықтың ең осал бөлігін қоса алғандағы барлық санаттағы азаматтардың толығымен жұмылдырылуын қамтамасыз ететін: жоғары сапалы білім алуға, сапалы медициналық қызметтерге қол жеткізуге және өнімділігі жоғары жұмыс табуға тең мүмкіндіктерге қол жеткізуге апаратын мүмкіндіктер деп танылуда [1]. Инклюзивтілік қоғамдағы өзара сенім деңгейін арттырады, ертеңгі күнге деген сенімділікті нығайтады, қауіпсіздік сезімін тудырады, сонымен қатар экономикалық дағдарыстар кезеңіндегі қоғамның топтасу дәрежесін арттырады.

Психологиялық-педагогикалық әдебиеттердің талдама сараптамасы жүйелі кешенді көмек көрсетудің сүйемелдеуші интегративтік технологиясын анықтауға, көмек көрсетудің міндеттерін шешуде әр түрлі бейіндегі мамандардың бірігуіне және нормативтік, әдіснамалық, мазмұндық және өзге де көмектер негіздерін анықтауға мүмкіндік береді. "Сүйемелдеу" түсінігінің шешуші кезеңдері: мөлшерленген психологиялық-медициналық-педагогикалық ықпал ету арқылы ерекше сұраныстары бар мүгедек студенттер мен дамуында шектеулі мүмкіндіктері бар студенттердің дамуын қамтамасыз ету болып табылады.

Сүйемелдеу процесі әрбір білім алушының дамуы мен табысты оқуының әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық шарттарын туындататын біртұтас, жүйелі ұйымдастырылған қызмет. Ерекше сұраныстары бар мүгедек студенттер мен дамуында шектеулі мүмкіндіктері бар студенттерді сүйемелдеудің басым міндеттерінің біріне олардың болашақ тұлғалық өсуіне жол ашатын, әлеуметтік бейімделуі мен кейіннен табысты әлеуметтендірілуін автоматты түрде іске қосатын, сындарлы ынтымақтастықты процестерді ұйымдастыру болып табылады.

Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға инклюзивті білім беру жағдайында сүйемелдеу идеясы гуманистік және тұлғалық-бағдарлы тәсілдердің бейнесі ретінде, С.В. Алехинаның, М.Р. Битянованың, Э.М. Александровтың, Е.И. Казакованың т.б. еңбектерінде: сүйемелдеу әдісінің құндылықты-мағыналық негіздері; сүйемелдеу қызметінің ұйымдастырушылық моделі; психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің мазмұны мен технологиялары тәрізді үш негізгі жазықтықта дәйекті және егжей-тегжейлі талданады [2,3,4,5,6].

Біз медициналық-әлеуметтік және психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді ЖОО-да білім берудегі инклюзивті оқытуда ерекше сұраныстары бар мүгедек студенттер мен дамуында шектеулі мүмкіндіктері бар студенттерге көмек беруге және оларды дамытуға арналған педагогикалық-психологиялық шарттар мен шаралар жүйесін ұйымдастыруды қолдау мен технологиясын іске асыру жүйесі тұрғысынан қарастырамыз. Ерекше білім беруді қажет ететін студенттерге білім берудегі психологиялық-педагогикалық және оқыту жағдайларының арнайы кешенін ұйымдастыру – әр түрлі бейіндегі мамандардың медициналық-әлеуметтік және психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуінің бір жүйеге біріккен командасының күш салуын талап етеді.

ЖОО-да инклюзивті оқытуда ерекше сұраныстары бар мүгедек студенттер мен дамуында шектеулі мүмкіндіктері бар студенттерге білім берудегі сүйемелдеуді ұйымдастырудың міндетті бағыттарына жататындар:

Диагностикалық жұмыстар

- Ерекше сұраныстары бар мүгедек студенттер мен дамуында шектеулі мүмкіндіктері бар студенттердің даму ерекшеліктерін дер кезінде анықтауға мүмкіндік береді. Бұл көрсетілген санаттағы студенттердің нақты даму жай-күйінің көрінісінің шынайы тұрпатын анықтауда түзету іс-шараларын кешенді жоспарлауға мүмкіндік туғызады.

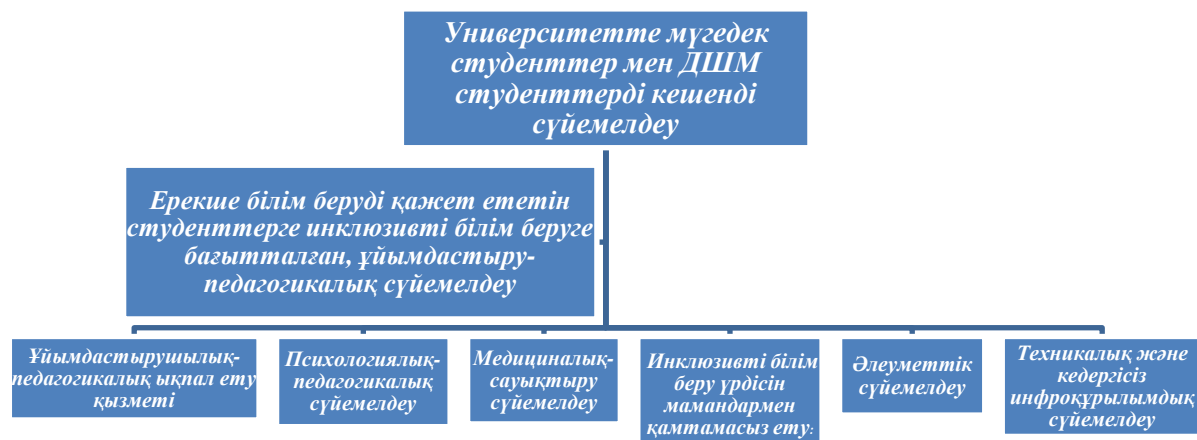
Жеке және топтық түзету-дамыту жұмыстары

- Ерекше білім беруді қажет ететін студенттерге білім беру мазмұнын игерту мен даму кемістіктерін түзету барысында әр түрлі мамандардың сапалы мамандандырылған көмегімен дәл уақытында қамтамасыздандырылады.

Кеңес беру жұмыстары

- Мақсатты, жүйелі, білікті кеңес беру жұмыстары төмендегідей мүмкіндіктер береді:
- Ерекше сұраныстары бар мүгедек студенттер мен дамуында шектеулі мүмкіндіктері бар студенттердің ата-аналарына баланың ықтимал ерекшелігін мойындатуға көмектеседі;
- Ерекше білім беруді қажет ететін студенттерге білім беретін ПОҚ жоғарғы оқу орнының оқу үдерісінің ұйымдастырылу ерекшеліктерін, психофизикалық даму ерекшеліктерінің психологиялық-педагогикалық зерттеу тәсілдерін үйренуді және олардың білім алу мүмкіндіктерін түсіндіреді;
- кешенді сүйемелдеу бағдарламасын әзірлеу мүмкіндігін;
- сүйемелдеу нысандарын таңдау мүмкіндігін;
- жеке білім бағытын анықтау мүмкіндігін;
- Ерекше сұраныстары бар мүгедек студенттер мен дамуында шектеулі мүмкіндіктері бар студенттерді сүйемелдеу бағдарламасының тиімді мониторингін ұйымдастыру мүмкіндігін;
- оның нәтижелері бойынша кешенді сүйемелдеу бағдарламасына өзгерістер енгізу;
- бейімделген білім бағдарламасын құрастыру мүмкіндігін береді.

Университетте инклюзивті оқытуда ерекше сұраныстары бар мүгедек студенттер мен дамуында шектеулі мүмкіндіктері бар студенттер үшін құрамына төмендегілер кіретін кешенді сүйемелдеу қарастырылған:

1. Ерекше білім беруді қажет ететін студенттерге инклюзивті білім беруге бағытталған, ұйымдастыру-педагогикалық сүйемелдеу

Оның құрамына кіретіндер: сабаққа қатысуын қадағалау; ауырған жағдайда өз бетімен жұмысын ұйымдастыруға көмектесу; ұзақ уақыт қатыспаған білім алушыларға жеке кеңес беруге жәрдемдесу; аралық бақылауларға көмектесу, сынақ тапсыруға, академиялық қарыздарды жоюға; оқу процесінде оқытушы мен білім алушы қарым-қатынасын реттеу; оқытушылар мен қызметкерлерге мүгедек және даму мүмкіндігі шектеулі білім алушылардың психофизикалық ерекшеліктері туралы кеңес беру, қиын жағдайларды түзету; ПОҚ құрамына кезең-кезеңімен семинарлар және нұсқамалар өткізу; әдіскерлер мен өзге де қызметкерлерге көмектесу.

2. Ұйымдастырушылық-педагогикалық ықпал ету қызметі

Бұл сүйемелдеу бағыты аясында мынадай жағдайда төмендегідей міндеттер өз шешімін табады:

- оқу бағдарламалары мен оқыту әдістеріне бейімделу;
- қазіргі заманғы білім беру, оның ішінде: түзету және оналту технологияларын ендіру;
- әдістемелік қолдау;
- сүйемелдеу қызметтерінің бірлескен іс-қимылы;
- бейімделген оқу материалдарымен және құралдарымен жабдықтау.

3. Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу – оқуда, қарым-қатынаста және әлеуметтік бейімделуде қиыншылықтары бар даму мүмкіндіктері шектеулі студенттер үшін атқарылады. Оның құрамына кіретін іс-шаралар: зерттеу, білім алушыны тұлғалық жағынан түзету және дамыту, психикалық диагностикалық рәсімдер, психикалық алдын алу шаралары және тұлғалық кемістіктерін түзету. Сүйемелдеудің бұл бағыты аясында келесі міндеттер шешіледі:

- жоғарғы оқу орнында оқитын мүгедек білім алушыларға арналған психологиялық сүйемелдеудің жеке бағдарламаларын әзірлеу;
- мамандық таңдауға қатысуы мен кәсіби іріктеу;
- психологиялық диагностика;
- психотерапиялық нысандағы психологиялық көмек, психотүзелім, кеңес беру және топпен, жеке түрдегі тренингтер;
- оқытушылар құрамына арналған психологиялық көмек;
- отбасына психологиялық көмек көрсету.

4. Медициналық-сауықтыру сүйемелдеу – білім алушылардың физикалық жай-күйі диагностикасын, денсаулығын сақтауды, бейімделу әлеуетін дамытуды, оқуға бейімделуін қамтиды.

Бұл сүйемелдеу бағыты шеңберінде келесі міндеттер шешіледі:

- талапкерлердің денсаулық жағдайын бағалау жолымен кәсіп таңдауға қатыстыру және кәсіби іріктеу; нақты мамандықтары бойынша жарамдылығы мен жарамсыздығын дәл анықтай түсу;
- мүгедек студенттерді медициналық сүйемелдеудің жеке бағдарламаларын әзірлеу;
- оқу орнының медициналық сүйемелдеу қызметін емдеу мекемелерімен келісе бағдарлай құрастыру;

- тар шеңберлі мамандандырылған медициналық көмек беру үшін емдеу мекемелеріне шипажай-курорттық емдеуге, протездеуге және ортезирлеуге жіберу;

- медициналық білім, білік және дағды беру, медициналық-кеңестер мен аурудың алдын-алу шаралары жөніндегі, санитарлық-гигиеналық және медициналық ағарту жұмыстары жүзеге асырылады;

- білім алушылардың денсаулығының жай-күйін бақылау, медициналық қамқорлық, білім берудің рұқсат етілген оқу-өндірістік жүктемесін және күн тәртібін сақтау; білім алушылар қатарындағы "тәуекелдік" және "қауіп-қатерлі" топтарды медициналық тұрғыдан бөлу;

- шұғыл медициналық көмек қажет болған жағдайда шешім қабылдау;

- оқу орнының санитарлық жағдайын бақылау;

- тамақтандырудың сапасын, ол бойынша ұсыныстар және соның ішінде диеталық тамақтандыруды ұйымдастыру, бақылау;

- емдеу-сауықтыру іс-шараларын жүзеге асыру.

Ерекше білім беруді қажет ететін шектеулі мүмкіндіктері бар студенттер үшін білім беру процесін кешенді сүйемелдеуді жүзеге асыру, медициналық-әлеуметтік сараптама қызметінің нұсқауларымен немесе психологиялық-медициналық-педагогикалық комиссияның ұсынымдарына сәйкес іске асырылады.

Мүгедектігі бар студенттер мен ДШМ студенттерді білім алудың арнайы шарттарымен қамтамасыздандыру мақсатында арнайы есепке алу жүргізіледі.

Мүгедектігі бар білім алушыны немесе ДШМ студентті есепке алу негізі білім алушы жөніндегі жалпы мәліметтерден: тегі, аты, әкесінің аты, өзінде бар білімі туралы деректер, отбасы туралы мәліметтер, мүгедектік тобы туралы мәлімет, денсаулығындағы кемістік жөнінде мәлімет, психологиялық-медициналық-педагогикалық тексеру қорытындысының нұсқамалары, сондай-ақ медициналық-әлеуметтік сараптама қорытындысынан тұрады. Мәліметтерді жинақтау барысында мүгедектігі бар білім алушыдан немесе ДШМ студенттен дербес деректерін өңдеуге оның келісімі алынуы керек.

5. Әлеуметтік сүйемелдеу – ерекше сұраныстары бар студенттерді әлеуметтік қолдау, олардың жатақханада тұруы, әлеуметтік төлемдер мен материалдық көмектер бөлуде жәрдемдесу, шәкіртақымен қамтамасыз ету сияқты әлеуметтік-тұрмыстық мәселелерін шешуге атсалысуды қамтиды. Бұл сүйемелдеу бағыты аясында келесі міндеттер шешіледі:

• барлық қолдаушы қызметтердің жұмысын үйлестіру және бақылау;

• әлеуметтік сүйемелдеудің жеке бағдарламаларын құрастыру;

• талапкерлерді әлеуметтік диагностикалау арқылы мамандық таңдауға қатыстыру және кәсіби іріктеу қабылдауын өткізіп, тіркеуді ұйымдастыру және топтарды жинақтау;

• әлеуметтік диагностикалау;

• әлеуметтік қамқорлықты жүзеге асыру;

• әлеуметтік оңалту іс-шараларын өткізу бойынша "тәуекелдік" топтарды әлеуметтік көзқарас тұрғысынан анықтау;

• ерекше білім беруді қажет ететін студенттер мен жоғары оқу орны арасындағы, сондай-ақ оңалту қызметінің мемлекеттік мекемелерінің жеке және кәсіби жоспарларын іске асырудағы делдалдық қызмет;

• әлеуметтік қорғау мәселелері, жеңілдіктер мен кепілдіктер жөнінде кеңес беру, олардың құқықтарының іске асырылуына ықпал ету;

• әлеуметтік оқыту (әлеуметтік-тұрмыс және әлеуметтік-орта дағдылары);

• мәдени-бұқаралық және спорттық-сауықтыру жұмыстарын ұйымдастыру;

• жұмыс берушілермен, жұмыспен қамту қызметімен ынтымақтаса отырып, түлектердің таңдаған мамандығы мен біліктілігіне сәйкес жұмысқа ұтымды орналасуына жәрдемдесу;

• түлектердің жұмысқа орналасуы мен кәсіби қызметінің нәтижелерін қадағалау;

• кәсіби оңалту жағдайындағы кездесетін қиыншылықтар мен мәселелерді анықтау;

6. Техникалық және кедергісіз инфроқұрылымдық сүйемелдеу қамтамасыз етеді:

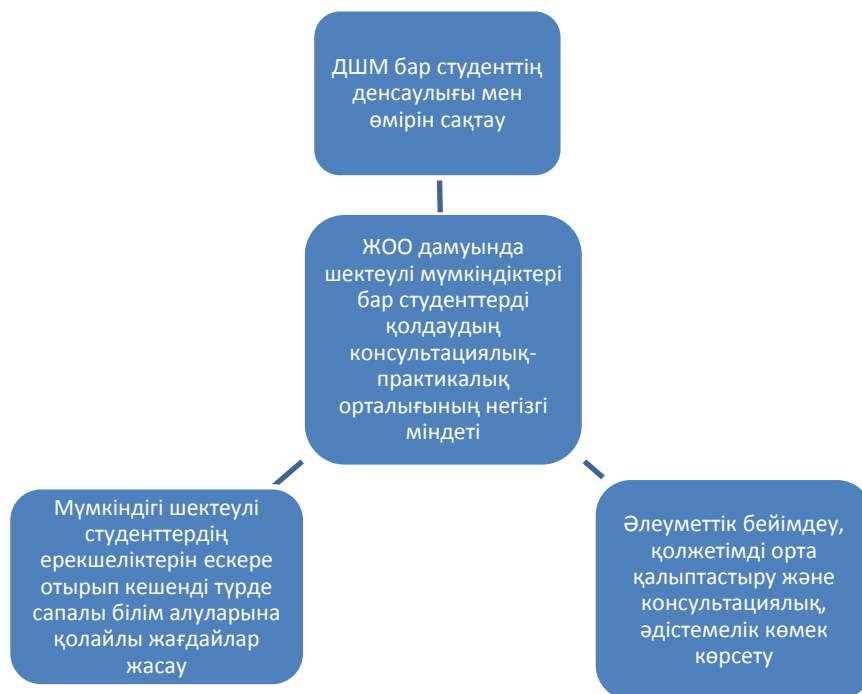
• білім берудің көмекші техникалық құралдарымен (мысалы, арнайы жұмыс үстелдері, отыру және дене қалпын өзгерту тіректері, дауыс зорайтқыштар, дауыс жазғыштар және т. б.);

• үй-жайларға қол жетімділікті, (көпірлер, пандустар, еңістер, сөйлеу дыбыстық орта, көру ортасы және т.б.);

- еңбек қауіпсіздігі мен өндірістік оқытудағы оқу және жұмыс орындарына икемделу;
- мүгедектердің әр түрлі санаттарына арналған оқу, рекреациялық және тұрғын үй ортасын жабдықтау;
- тұрғын үй мен жұмыс орындарын жабдықтау бойынша жеке кеңестер.

7. Инклюзивті білім беру үрдісін мамандармен қамтамасыз ету – ерекше білім беруді қажет ететін студенттермен жұмыс істейтін педагогикалық мамандар олардың психологиялық-физиологиялық ерекшеліктерімен, оқу апаратын қабылдауы мен беру ерекшелігімен, әр түрлі кемістіктеріне байланысты оқытудың арнайы техникалық құралдарын пайдалана білуімен таныс болуы тиіс. Білім беру үрдісін ұйымдастыруда осы ерекшеліктерді есепке алулары тиіс. Сол мақсатта инклюзивті білім беру үдерісі бағдарламасына қажет блок бойынша пәндерді педагогикалық кадрлардың біліктілігін арттыру және қайта даярлау курстарының бағдарламаларына енгізуді жүзеге асыру қажет.

Абай атындағы ҚазҰПУ-дың «ЖОО дамуында шектеулі мүмкіндіктері бар студенттерді қолдаудың консультациялық-практикалық орталығы» – бұл ҚР заңнамаларында белгіленген тәртіпте ДШМ бар студенттерге арнайы жағдайлар жасауды, техникалық құралдармен, сондай-ақ, әлеуметтік қызмет көрсетулерді, кәсіби жоғары білім берудің арнайы бағдарламалары мен әдістерін қарастыру, диагностикалау мен консультация беруді қамтамасыз ететін орталық болып табылады.

Сонымен бірге, ДШМ бар талапкерлердің ЖОО түсулеріне курстар ұйымдастыру, оқу төлем ақыларына жеңілдіктер қарастыру, жұмыспен қамтамасыз етуді басты назарға алу, басқа да қоғамдық ұйымдармен ынтымақтастықты жүзеге асыру болып табылады.

«ЖОО дамуында шектеулі мүмкіндіктері бар студенттерді қолдаудың консультациялық-практикалық орталығы» қызметінің бағыттары

Сараптамалық-құқықтық

- ерекше білім беруді қажет ететін студенттерге білім беру бойынша мемлекеттік білім беру бағдарламаларын іске асыру; олардың кәсіби қалыптасуына заңнамалық актілерді сараптау;
- жергілікті, аймақтық білім басқару органдарымен, министрлікпен бірге мүгедектер үшін жоғары білім алудың қол жетімділігін дамытуға бағытталған жобаларды іске асыратын өзара әрекеттер;
- ЖОО-ның білім алушыларына мүгедектер құқықтары жөніндегі заңгерлік кеңестер беру.

Ұйымдастырушылық

- жоғары оқу орындарында оқу ғимаратының ішкі және сыртқы ортасының архитектуралық қолжетімділігін қалыптастыруға бағытталған іс-шаралар;
- ерекше білім беруді қажет ететін студенттерді анықтау бойынша институттармен тікелей ынтымақтастық орнату;
- ДШМ бар студенттердің өндірістік практикадан өтулеріне ұйымдастырушылық қолдау көрсету;
- академиялық ұтқырлық бағдарламалары бойынша Қазақстандағы және алыс-жақын шетелдік жоғары оқу орындарына ДШМ бар студенттер мен магистранттарды жіберу, қабылдау;
- жоғары оқу орындарында мүгедек студенттерге білім беру және әлеуметтік қолдау бойынша волонтерлік қызметтерді ұйымдастыру;
- ДШМ бар түлектерді жұмысқа орналастыруға көмектесу;
- Орталық мақсатына сәйкес қоғамдық іс-шараларды ұйымдастыру

Білім беру

- білім беру үрдісінің қолжетімділігін қамтамасыз ету үшін Орталықтың материалдық-техникалық базасын университет әкімшілігі мен демеуші-ұйымдардың қолдауымен жетілдіріп отыру;
- ерекше білім беруді қажет ететін студенттердің қабілеттері мен мүмкіндіктеріне қарай оқу-әдістемелік материалдарды бейімді құру (аудио-видео, тактильді және электронды қамтамасыз ету);
- оқу-тәрбие процесін ұйымдастыруға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету, профессор-оқытушылар ұжымын ерекше білім беруді қажет ететін студенттермен таныстыру;
- университет әкімшілігімен бірге ДШМ бар студенттердің жеке және тұлғалық ерекшеліктерін ескере отырып, оңтайлы жеке білім траекторияларын әзірлеуге жәрдемдесу;
- қашықтықтан оқыту түрі мен құралдарын жетілдіру.

Реабилитациялық

- ерекше сұраныстары бар студенттерді әлеуметтік оңалту, оның ішінде педагогикалық-психологиялық, мәдени, тұрмыстық, спорт және дене шынықтыру-сауықтыру іс-шаралары арқылы бейімделулеріне көмек көрсету;
- университетте студенттің денсаулық мүмкіндігінің Әлеуметтік паспортын; енгізу;
- мүгедектерді оңалту мәселелері бойынша кеңес беру және ақпараттандыру, техникалық оңалту құралдарымен қамтамасыз ету;
- техникалық оңалту құралдарының базасын құру, техникалық қызмет көрсету және жөндеу; оларды жалға алу жолдарын қарастыру;
- мүгедектер үшін қолжетімді тіршілік ортасын қалыптастыру.

Ақпараттық

Төменде көрсетілген мақсаттарды жүзеге асыру бойынша Орталықтың ақпараттық интернет-ресурсын құру:

- білім беру процесін ұйымдастыру және әлеуметтік жағдайлар бойынша оларға арналған мүмкіндіктер туралы ақпараттандыру;
- жедел хабарламалар;
- тиімді ресурстар мен міндеттерді бөлу;
- қазақстандық және шетелдік жоғары оқу орындарының қол жетімді жоғарғы білім саласындағы тәжірибелерін сараптау, шоғырландыру;
- еліміздің жоғары оқу орындарында бар мүгедектерді қолдау-бейімдеу орталықтарымен желілік өзара іс-қимылдар;
- орталық қызметін ұйымдастыру тақырыбы бойынша республикалық және халықаралық конференциялар, семинарлар, "дөңгелек үстелдер", көрмелер және өзге де іс-шаралар және өткізу;
- университетке түсуге мүгедек балаларды тарту мәселелері бойынша білім беру мекемелерімен өзара іс-қимылды ұйымдастыру;
- БАҚ-мен өзара әрекет;
- мүгедек балаларға кәсіби бағдар беру жұмыстарын жүргізу үшін ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді, буклеттерді дайындау және басып шығару, сондай-ақ бейнефильмдер түсіру

Техникалық қамтамасыз ету

Персоналдардың қызметтерін жүзеге асыру үшін орталыққа:

- синхронды аударма жүргізуге мүмкіндік беретін аудио - және сурдоаударма; техникалар;
- бағдарламалық қамтамасыз ету, оның ішінде экрандық қол жетімді бағдарлама;
- арнаулы құрал-жабдықтар: брайльдік принтер, брайльдік дисплей, фотосканер, бедерлі-графикалық көрнекіліктерді шығаруға арналған жабдықтар, аудио құрылғылар (микрофондар, наушниктер), арнайы қағаз басып шығаруға арналған бедерлі-нүктелі материалдар мен бедерлі кестелер;
- шақыруға арналған қоңырау нүктелері, арнайы техника, нашар еститіндерге арналған техникалық оңалту құралдары.

Талапкерлерді оқуға қабылдау орталығының сүйемелдеу қызметіне:

- мүгедек балаларға кәсіби бағдар беру жұмыстарын жүргізу үшін ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді, буклеттерді дайындау және басып шығару, сондай-ақ бейнефильмдер түсіру;
- университетке түсуге мүгедек балаларды тарту мәселелері бойынша білім беру мекемелерімен өзара іс-қимылды ұйымдастыру;
- БАҚ-мен өзара әрекет;

Еңбек ету мүмкіншілігі шектеулі адам үшін мамандықты дұрыс таңдауға жол сілтейтін кәсіптік бағдарлау жұмысы маңызды. Өйткені мамандығына сәйкес нақты жұмыс орны ағза қызметіне ұсынылатын талаптар тұрғысынан бағаланады.

Жоғары оқу орнына дейінгі дайындық факультетінің сүйемелдеу қызметі:

• Міндетті білім беру пәндері бойынша мүгедек және ДМШ талапкерлердің білім деңгейін жетілдіру;

• Таңдау және бейіндік пәндер бойынша мүгедек тыңдаушылардың білім деңгейін арттыру;

• ҰБТ (КТ) пәндері бойынша оқуға түсу емтихандарының әдістемелерімен таныстыру;

• мүмкіндігі шектеулі тыңдаушыларға түрлі еңбек қызметтері мен кәсіп ерекшеліктері, мамандықтардың нарық жағдайы мен әлемдік өркениеттегі даму бағыттарымен, ел, аймақ экономикасына тигізетін әсері, рөлі туралы мәліметтер беру;

• және жоғары оқу орнында білім алуға педагогикалық және психологиялық тұрғыда бейімдеу.

Кадр бөлімі. Қаржы-экономикалық басқармасының қолдау қызметі:

- мүмкіндігі шектеулі студенттермен ЖОО жұмыс жасайтын педагог-психолог, арнайы психолог, тифлопедагог, сурдопедагог, сурдо-аудармашы, педагог-тьютер, әлеуметтік педагог, арнайы техникалық және бағдарламалар бойынша маман, даму мүмкіндігі шектеулі студенттерге оқу барысында қажетті техникалық көмек көрсететін ассистент-көмекші мамандарға қосымша штаттық бірліктер қарастыруға көңіл бөлулері тиіс.

Әкімшілік-шаруашылық басқармасының сүйемелдеу қызметі:

- білім беру үрдісінің қолжетімділігін қамтамасыз ету үшін Орталықтың материалдық-техникалық базасын университет әкімшілігі мен демеуші-ұйымдардың қолдауымен жетілдіріп отыру;

- техникалық оңалту құралдарының базасын құру, техникалық қызмет көрсету және жөндеу; оларды жалға алу жолдарын қарастыру;

- мүгедек-студенттер үшін қолжетімді тіршілік ортасын қалыптастыру;

Персоналдардың қызметтерін жүзеге асыру үшін орталыққа:

- арнаулы құрал-жабдықтар: брайльдік принтер, брайльдік дисплей, фотосканер, бедерлі-графикалық көрнекіліктерді шығаруға арналған жабдықтар, аудио құрылғылар (микрофондар, наушниктер), арнайы қағаз басып шығаруға арналған бедерлі-нүктелі материалдар мен бедерлі кестелер;

- шақыруға арналған қоңырау нүктелері, арнайы техника, нашар еститіндерге арналған техникалық оңалту құралдарын орнату;

- ЖОО ғимаратындағы кедергісіз орта сәулеті тірек-қозғалыс аппараты зақымданған, оның ішінде арнайы арбамен жүретін, көру қабілеті төмен, есту қабілеті төмен студенттер үшін қажетті аймақтың кедергісіз жақын болуы, ғимаратқа кіру жолдарының және ішінде қозғалып жүрудің кедергісіз, арнайы көрсеткіш белгілермен қолжетімді болуы, арнайы жабдықталған санитарлы-гигиеналық бөлмелердің болуы, аудиторияда арнайы орындардың болуы, студенттік асханаларда арнайы орындардың болуы, студенттік жатақханаларда арнайы орындардың болуы, сигнал беру, дабыл қондырғыларының және басқа да кедергі келтіретін көптеген инфроқұрылымдық шектеулерді болдырмауға қызмет ету функциялары кіреді.

Тәрбие, әлеуметтік жұмыстар және жастар саясаты
жөніндегі басқармасы

Жастар ісі жөніндегі комитет

Студенттік кәсіподақ

Денсаулық сақтау пункті

Жатақхана

- мүгедек студенттерді университеттің қоғамдық өміріне барынша тартудың басты формасы ретінде, әлеуметтік оңалту, оның ішінде мәдени, тұрмыстық, спорт және дене шынықтыру-сауықтыру іс-шаралары арқылы олардың студенттік өмірге бейімделулеріне көмек көрсету;

- университетте студенттің денсаулық мүмкіндігінің әлеуметтік паспортын енгізіп, оңалту мәселелері бойынша кеңес беру және ақпараттандыру;

- мүгедек студенттердің қызығушылықтарын жүзеге асыруға университетте мүмкіндіктер жасау. (университеттің спорт секциялары, музыкалық, ән-би үйірмелері, тоқу, киім тігу, сурет салу үйірмелері, жас ақын, жазушылар клубы) т.б.

- университет қабырғасында мүмкіндігі шектулі студенттер үшін қолжетімді ортаны қалыптастыруға бағытталған іс-шараларды жүзеге асыру;

- ерекше білім беру қажеттіліктері бар студенттерді анықтау бойынша институттармен тікелей байланыс орнату;

- мүгедек студенттердің сапалы білім алуларына әлеуметтік қолдау және сүйемелдеу мақсатында көмек көрсететін волонтерлік қызметтерді ұйымдастыру;

- оқу төлем ақыларына жеңілдіктер қарастыру;

- еліміздегі және халықаралық студенттік ұйымдармен мүгедек студенттердің мәселелері бойынша ынтымақты қарым-қатынас орнату;

- Алматы қаласының әкімшілігі, «Нұр Отан» партиясының Алматы қаласы бойынша филиалы, түрлі қоғамдық ұйымдар мен бірлестіктер, қайырымдылық қорлармен ЖОО инклюзивті білім беру мәселесі бойынша ынтымақтастық байланыс орнату жұмыстарын үйлестіріп отырады.

Оқу-әдістемелік бөлімінің сүйемелдеу қызметтері:

- мүмкіндігі шектеулі студенттерді оқытудың кешенді әдістемелерін, жеке білім беру бағдарламаларын дайындау;

- оқу үрдісін әдістемелік сүйемелдейтін кредиттік модульдер банкісін құру;

- мүмкіндігі шектеулі студенттердің қабілеттері мен мүмкіндіктеріне қарай оқу-әдістемелік материалдарды бейімді құру (аудио-, видео-, тактильді және электронды қамтамасыз ету);

- кеңес беру, ақпараттандыру.

Институттардағы сүйемелдеу қызметтері:

- оқу-тәрбие процесін ұйымдастыруға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету;

- профессор-оқытушылар ұжымын және бірге оқитын студенттерді ерекше білім беру қажеттіліктері бар студенттермен таныстырып, мүгедек студенттер үшін өзара игілікке бағытталған қарым-қатынас ортасын қалыптастыру;

- университет әкімшілігімен бірге мүгедектігі бар студенттердің жеке және тұлғалық ерекшеліктерін ескере отырып, оңтайлы жеке білім траекторияларын әзірлеуге жәрдемдесу;

- қашықтықтан оқыту түрі мен құралдарын жетілдіру;

- академиялық ұтқырлық бағдарламалары бойынша Қазақстандағы және алыс-жақын шетелдік жоғары оқу орындарына мүмкіндіктері шектеулі студенттер мен магистранттарды жіберу, қабылдау жұмыстарын қамтиды.

Оқу басқармасы және тіркеу басқармасының сүйемелдеу қызметтері:

- ақпараттық интернет-ресурсын құру;

- білім беру процесін ұйымдастыру және әлеуметтік жағдайлар бойынша оларға арналған мүмкіндіктер туралы ақпараттандыру;

- мүмкіндігі шектеулі студенттердің қабілеттері мен мүмкіндіктеріне қарай емтихан тапсырудың жеңілдетілген әдістерін қолдану;

- жедел хабарламалар;

- тиімді ресурстар мен міндеттерді бөлу;

- синхронды аударма жүргізуге мүмкіндік беретін аудио және сурдоаударма техникалар;

- бағдарламалық, оның ішінде экрандық қол жетімді бағдарламалармен қамтамасыз ету.

Кітапхананың сүйемелдеу қызметіне:

- мүгедек-студенттердің кітап қорларын пайдалану мүмкіндігін шектеусіз қамтамасыз ету;

- әдебиеттерді таңдауға, ауызша кеңес беруге, каталогтар мен картотекаларды ұсыну барысында жоғары мәдени көмек көрсету;

- оқырман-студенттің кітапханада жұмыс жасауына барынша жағдай жасап, қарастыру және олардың сұранысын зерттей отырып, барынша толық қанағаттандыру;

- өздігінен білімін жетілдіруге, кітапқа деген құштарлығын оятуға, библиографиялық білімнің негіздері бойынша әңгіме сабақтар жүргізу арқылы сауатын ашуға талпындыру;

- компьютерлендіруді, алдыңғы технологияларды енгізе отырып, ақпараттық қызмет көрсетуді жетілдіру;

- электронды техникасы бар кітапханалардың электронды каталогтық мәліметтерін және басқа да ақпараттық қызметтерін пайдалануға, ақпарат көздерін іздеуге және таңдауға кеңес беру;
- мүмкіндігі шектеулі студенттердің қабілеттері мен мүмкіндіктеріне қарай оқулықтарды бейімді құру (аудио-, видео-, тактильді және электронды қамтамасыз ету);
- даму мүмкіндігі шектеулі оқырмандарға арналған түрлі кітапханалармен ынтымақтастық орнату.

Ғылым басқармасының сүйемелдеу қызметіне:

- ҚР Тұңғыш Президенті қорының және ҚР білім берудің Корпоративтік қорының жыл сайын өткізіліп отыратын байқауына ДМШ студенттердің қатысуына қолдау көрсету;
- студенттік ғылыми конференцияларға мүгедек-студенттерді мейлінше көбірек тарту;
- институттар мен жалпыуниверситеттік кафедралардағы ғылыми үйірме жұмыстарына ДМШ студенттерді қатыстырып отыру;
- халықаралық, республикалық, ЖОО-аралық және ЖОО-ішілік деңгейдегі түрлі байқаулар, олимпиадалар, студенттік конференциялар, дөңгелек үстелдерге және тағы басқаларға мүмкіндігі шектеулі студенттердің қатысуын жоспарлау жұмыстарымен айналысады.

Халықаралық ынтымақтастық басқармасының сүйемелдеу қызметіне:

- қазақстандық және шетелдік жоғары оқу орындарының қол жетімді жоғарғы білім саласындағы тәжірибелерін сараптау, шоғырландыру;
- шетелдік жоғары оқу орындарының әлеуметтік-педагогикалық қолдау тәжірибелерін тарату.

Жұмыспен қамтамасыз ету бөлімінің сүйемелдеу қызметі:

- еңбек нарығының жағдайы мен ерекшеліктері жайлы оқу бітірушілерге ұсынылатын жұмыс орнында қойылатын талаптар туралы ақпараттарды жинау, қорытындылау сараптау және ДМШ студенттерге тарату;
- тиісті мамандықтар бойынша жұмыс берушілер ұсынатын бос жұмыс орындары туралы мәліметтер банкі қалыптастыру;
- ДМШ студенттердің жұмысқа орналасу мүмкіндігін мейлінше толық қамтамасыз ету мақсатында оқу бітірушілердің бәсекелестікке қабілетінің және олардың ақпараттандырылуының деңгейін жоғарылату;
- ұйымдастыру шараларын (бос орындар жәрмеңкесін жұмыс беруші кәсіпорындары мен ұйымдардың презентациясы, т.с.с.) өткізу;
- жұмыспен қамтамасыз етуді басты назарға алу, мүгедек студенттердің өндірістік практикадан өтулеріне ұйымдастырушылық қолдау көрсету;
- жұмысқа орналастыру үшін қажетті құжаттарды дайындауда әкімшілік, психолог, педагогтармен және т.б. қызметкерлерімен бірлесіп қарым-қатынас жасау.

Жұмыспен қамтамасыз ету бөлімі сол аймақтағы бос жұмыс орны туралы мәліметтермен хабардар болып, барлық жұмыс беруші мүдделі жақтармен диалог, келісім-шарт негізінде мәселені шешуге мүмкіндік береді. Мұндай дұрыс жолға қойылған жүйенің нәтижесінде мүмкіндігі шектеулі адамның тең білім алу мүмкіндігі мен әрі қарай жұмысқа тұру мүмкіндігі артады. Мекеме, кәсіпорындар алдына жұмыспен қамтамасыз ету міндеттері қойылады.

Превентивті суицидология және ЖОО арналған инклюзивті білім берудің Ресурстық кеңес беру орталығының сүйемелдеу-үйлестірушілік қызметі:

- мүмкіндігі шектеулі студенттермен жұмыс жүргізіп жатқан орталықтарға қолдау көрсету мақсатында республикалық ғылыми-практикалық семинарлар өткізу;
- ДМШ студенттерді оқыту және әлеуметтендіру бойынша тәжірибе алмасу;
- республикадағы жоғары оқу орындардың әлеуметтік-педагогикалық қолдау тәжірибелерін тарату;
- орталық қызметін ұйымдастыру тақырыбы бойынша республикалық және халықаралық конференциялар, семинарлар, "дөңгелек үстелдер", көрмелер және өзге де іс-шаралар және өткізу;
- еліміздің жоғары оқу орындарында бар мүгедек-студенттерді қолдау-бейімдеу орталықтарымен желілік өзара іс-қимылдар;
- мүгедектігі бар студенттердің кедергісіз қолжетімді сапалы білім алу жолдарын қарастырудағы мемлекеттің әлеуметтік және білім беру саясатының өзекті мәселесі ретінде еліміздің жоғары оқу орындарының, жергілікті, аймақтық білім басқару органдарының және мүмкіндігі шектеулі адамдармен байланысты қоғамдық ұйымдармен бірге ынтымақтастық орнату болып табылады.

Мүгедек студенттер мен мүмкіндігі шектеулі мүгедек студенттерді сүйемелдеу – мүгедектердің құқықтары туралы конвенцияны ратификациялау туралы ҚР 2015 жылғы 20 ақпандағы №288-V ҚРЗ. Заңына, ҚР білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасына, мемлекеттік жастар саясаты туралы Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 9 ақпандағы №285-V Заңына сәйкес қарастырылған. Сонымен бірге, Абай атындағы ҚазҰПУ-дың нормативтік актілерінде, Жарғысында, инклюзивті білім беруді дамыту тұжырымдамасында, 2020 жылға дейінгі даму стратегиясында, жоғары оқу орнының педагогикалық процесс мақсаттарына, құрылуына, мазмұнына және әдістеріне байланысты анықталып, көрсетіледі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Концепция по вхождению Казахстана в число 30-ти самых развитых государств мира. Указ Президента РК от 17 января 2014 года №732.

2 Алехина С.В. Инклюзивті білім беру тәжірибесі психологиялық-педагогикалық зерттеулер нысаны ретінде. // «Білім беру кеңістігін жаңғыртудағы нысандар жаңашылдығының әлеуеті» II халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясы материалынан (Ростов-на-Дону қаласы, 24-25 қараша 2011 ж.). – Ростов-на-Дону: ИПО ПИ ЮФУ, 2011. – 757 б.

3 Алехина С.В. Инклюзивті білім беру: білім беру саясатынан білім беру тәжірибесіне // Инклюзивті білім берудің психологиялық-педагогикалық негіздері: ұжымдық монография/Жауапты. ред. С.В. Алехина. – М.: МГППУ, ООО «Буки Веди». 2013. – Б.5-19.

4 Козырева О.А. Кәсіптік білім беру заманауи тұрғысындағы маманның қалыптасуы // «Құзіреттілік» – №7. – 2012. – Б.6-10.

5 Ревякина В.И. Магистратура – Ресей ЖОО-ны мамандар әлеуетін көтеру ресурсы. // Хабаршы ТМПУ. Жоғары педагогикалық білім рубрикасы. Басылым №10, 2011. – Б.29–33.

6 Ревякина В.И. Мұғалім қызметінің кәсіби мәселелері // Білім сапасы: жетістіктер, мәселелер, болашақ: ғылыми-әдістемелік конференция материалынан 31.01-01.02.2001ж. – Томск, 2001. – Б.60-70.

ПЕДАГОГИКА ТАРИХЫ **ИСТОРИЯ ПЕДАГОГИКИ**

ӘОЖ 371.1
МРНТИ 14.09

А.З. Әліпбек¹, С.Е. Жанболатов²

¹п.ғ.к., Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық институтының доцент м.а.,
Шымкент қ., Қазақстан

²п.ғ.к., Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университетінің аға оқытушысы,
Шымкент қ., Қазақстан

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ХАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАСЫНЫҢ ДАМУЫНА ҚАЗАҚ ЖӘНЕ ОРТА АЗИЯ ҒҰЛАМАЛАРЫНЫҢ ҚОСҚАН ҮЛЕСІ

Аңдатпа

Бұл мақалада Қазақстандағы халық педагогикасының дамуына қазақ және орта азия ғұламаларының қосқан үлесі жайындағы мәселелер қарастырылған. Қазақстандағы халық педагогикасының дамуы мен жүйеленуіне қазақ және Орта Азия ғұламалары еңбектерінің маңыздылығын анықтауға тырысқан.

Атап айтсақ, А.Диваевтың этнографиялық жұмыстарының басым бөлігі жалпы қазақ халқының сол дәуірдегі өмір сипатын танып білуде өте құнды дүние болды. Мұнда Диваев қазақтардың мал шаруашылығына, егін шаруашылығына, суландыру жүйесіне және материалдық мәдениетіне жан-жақты сипат берілген. Сонымен қатар, Орта Азия ғұламалары еңбектерінің негізгі құндылығы – шыншылдық, әділеттілік, адамгершілік және тағы басқа жағымды ізгі қасиеттерді дамытуға бағыттайтын ғасырлар бойы қалыптасқан озық дәстүрлер мен тәжірибелерді бала бойына сіңіруді көздейді.

Педагогикалық, тарихи-этнографиялық әдебиеттерді талдау нәтижесінде ғұламалар еңбектерінде орын алған халық педагогикасындағы салт-дәстүр, әдет-ғұрып, ырым-жоралғылар және т.б. тәрбие құралдары жайында құнды идеялар айқындалған.

Түйін сөздер: Қазақстан, халық педагогикасы, даму, Орта Азия, ғұлама, салт-дәстүр, әдет-ғұрып, ырым-жоралғы

А.З. Алипбек¹, С.Е. Жанболатов²

¹к.п.н., и.о. доцент, Южно-Казахстанский государственный педагогический институт,
г. Шымкент, Казахстан

²к.п.н., старший преподаватель, Южно-Казахстанский педагогический университет,
г. Шымкент, Казахстан

ВКЛАД КАЗАХСКИХ И СРЕДНЕАЗИАТСКИХ МЫСЛИТЕЛЕЙ В ПРОЦЕСС РАЗВИТИЯ НАРОДНОЙ ПЕДАГОГИКИ КАЗАХСТАНА

Аннотация

В данной статье рассматриваются вопросы о значительном вкладе казахских и среднеазиатских мыслителей в процесс развития народной педагогики Казахстана. Стремилась определить значение трудов казахских и среднеазиатских мыслителей в процессе развития и систематизации народной педагогики в Казахстане.

Основная часть трудов А.Диваева является очень ценным в познании образа жизни казахского народа того периода. А.Диваев дает подробную характеристику скотоводству, посевному хозяйству, системе орошения и материальной культуре казахов. Вместе с тем, основная ценность трудов ученых Средней Азии заключается в нацеленности на формирование и развитие в детях таких благородных качеств как правдивость, справедливость, человечность и другие, в направленности на передачу детям веками сложившихся передовых традиций и практики.

Определены ценные идеи в результате анализа педагогической, историко-этнографической литературы о средствах воспитания традиции, обычаев, обрядов, имеющих место в народной педагогике.

Ключевые слова: Казахстан, народная педагогика, развитие, Средняя Азия, мыслитель, традиция, обычаи, обряды

A.Z. Alipbek¹, S.E. Zhanbolatov²

¹Ph.D., associate professor of the Institute of South Kazakhstan State Pedagogical institute, Shymkent, Kazakhstan

²Ph.D., Senior Lecturer of the South Kazakhstan Pedagogical University, Shymkent, Kazakhstan

CONTRIBUTION OF THE KAZAKH AND CENTRAL ASIAN THINKERS TO DEVELOPMENT OF NATIONAL PEDAGOGICS OF KAZAKHSTAN

Abstract

In this article questions of the significant contribution of the Kazakh and Central Asian thinkers to development of national pedagogics of Kazakhstan are considered. Sought to define value of works of the Kazakh and Central Asian thinkers in development and systematization of national pedagogics in Kazakhstan.

The main part of works of Divayev – is very valuable in knowledge of a conduct of life of the Kazakh people of that period. Divayev gives the detailed characteristic to cattle breeding, sowing economy, an irrigation system and material culture of Kazakhs. At the same time the main value of works of scientists of Central Asia in aiming at formation and development in children of such noble qualities as truthfulness, justice, humanity and others, in orientation on transfer to children for centuries the developed advanced traditions and practitioners.

The valuable ideas as a result of the analysis of pedagogical, historical and ethnographic literature on the educational tools of tradition, customs, ceremonies taking place in national pedagogics are defined.

Keywords: Kazakhstan, national pedagogics, development, Central Asia, thinker, tradition, customs, ceremonies

Қазақстандағы халық педагогикасының дамуы мен жүйеленуінде А.Диваевтың еңбегі орасан зор. Оның халықтық педагогикаға арналған 30-ға тарта мақаласы жарық көрген. Оның еңбектерінде қазақтың этномәдениетінің барлық салалары дерлік қамтылған. Диваевтың этнографиялық жұмыстарының басым бөлігі осыған арналған «Түркістанның қазақ-қырғыздары», «Қырғыздардың бесік жыры», «Қырғыздардың ат қою мәселесі», «Қырғыздар қалай балаларды ойнатады», «Қырғыз жастарының ежелгі ойындары», «Сырдария облысының қырғыздарының үйлену дәстүрлері туралы», «Ертедегі қырғыздардың жерлеу рәсімдері» т.б. «Сырдария облысы қырғыздарының үйлену әдет-ғұрыптары» (Бұрын қазақтарды орыс билеушілері қырғыздар деп атаған) еңбегінде Диваев құдалық тәртібін, қалың малдың мөлшерін, ұрын келу, некелесу тәртібі және басқа да үйлену салт-дәстүрін жазды. Осынау еңбекте ол «Жар-жар» және «Беташар» ән-жырларының сөздерін келтірген. Тіпті осы еңбекте ол әйелдердің құдалыққа қатынасуы, күйеу жігіттің ауыл әйелдеріне беретін сыйлықтарының мөлшеріне дейін жазған. Ертедегі наным-сенімдердің қалдығын А.Диваев кейбір жанұялық қатынастардан табады [1]. Мысалы, қалыңдық тұңғыш киіз үйдің табалдырығын аттағанда енесі жанып жатқан отқа құйрық май салады, болашақ келін үлкендерге табалдырықта тұрып сәлем салады. Ол мұны ежелгі пұтқа табынудың сарқыншағы деп санайды. Көш кезінде екі оттың ортасымен өту салтын да ол осыған саяды. Диваевтың ырым-нанимдар мен түс жорулар жөніндегі жазбалары да үлкен қызығушылық туғызады. Көптеген еңбектерінде ол түрлі нанымдарды жазып отырған әйткенмен олардың не үшін сақталғаны, өзара байланысы шығуы турасында талдау жасамаған. Соның өзінде ол діни-нанимдарға нақты сипаттама жасаған. Бұл сипаттама қазіргі түрлі діни ағымдарға ілесіп адасушылық белең алып тұрған тұста өз пайдасын тигізери даусыз. Ал енді ғылыми маңызы зор мына мақалалары сол заман үшін және қазіргі таңда да аса маңызды болып табылады, олар «Халықтық ырым-жоралар арқылы қырғызша жыл мезгілдерін санау», «Жұлдыздар туралы қырғыз әңгімелері», «Халықтық ырым-жоралғылар арқылы қырғызша айлар», «Қырғыздардың танымындағы аспан денелері», «Қырғыздардың жазбаларындағы аспандағы күн» сынды еңбектер қазақтардың халықтық білімін білдіреді. Диваев қазақтың жыл санауы өте ерте кезде пайда болғаны және халық шаруашылығы үшін зор маңызды рөл атқарғаны жөнінде айта кеткен. Бұл материалдың құндылығы жөнінде Диваев «Халықтық ырымдарды пайдалана отырып, қырғызша жыл санау және он екі жылдық жануарлар циклі (мүшел) қырғыз календарының материалына өлшеусіз құнды үлес болып табылады» (ЦНБ, №1162) Бірқатар мақалаларында Диваев қазақ ойындарын сипаттап жазған: Қыз-қашар, түйе ойынын, сұр сиыр, үйшік, бас киім тығу, көкпар, тоғызқұмалақ және т.б. Кейбір аңыздардың желісі этнография үшін үлкен қызығушылық

туғызады, атап өтсек «Өзбектердің шығу тегі жөнінде», (Туркестанские ведомости», 1900, №91 (отд. Отгиск Ташкент, 1990) газ Оренбургский листок, 1901, №1), «Қара қырғыздардың шығу тегі туралы аңыз» (Этнографиялық шолу 1910, №1-2), «Түркістанның қазақ-қырғыздары» (Туркестанский настольный календарь на 1919 год Ташкент). Бұл аңыздарда Өзбек хандығының құрамына кірген тайпалар мен халықтар: алшын, арғын, қыпшақ, қырғыз, қазақ, қалмақ, қаңлы, оғыз, керей, үйсін, найман т.б.

Бұл аңыздардың қазақ халқының шығу төркіні жөнінде қосымша мағлұмат болуы мүмкін. Қазақ қалқының салт-дәстүр әдет-ғұрпы мен этнографиялық құндылығы бар барлық материалдар жинауға жасақталған экспедицияның жұмысының нәтижесінде 1921 жылы Диваев «Қазалы уезінің қазақтарының этнографиялық өмір жазбасы» атты үлкен мақала жазды. ЦНБ №1164. 335-375. Бұл мақала осы өңірдің жалпы қазақ халқының сол дәуірдегі өмір сипатын танып білуде өте құнды дүние болды. Мұнда Диваев қазақтардың мал шаруашылығына, егін шаруашылығына, суландыру жүйесіне толық тоқталып өткен. Одан әрі материалдық мәдениетіне жан-жақты сипат берілген. Киіз үйді, қыстауды құрылыс салу дәстүрі мен киімдері, қазақтардың жанұя жағдайын көрсетуге үлкен орын берілген, әйелдердің отбасындағы орны, рухани мәдениеті мен нанымы баяндалған. Қазақ оқымыстыларымен бірге халық педагогикасының дамуында Орта Азия ойшылдарының үлесі зор болғанын атап өтпекпіз, соның бірі ұлы ғалым медицинаның атасы Ибн Синаның педагогикалық көзқарастары оның көптеген шығармаларында көрініс тапқан. Оның «Ва Табри манзел» атты еңбегінде барлық білімгерлер үшін жалпы оқыту идеясын негіздейді оқуда әңгіме әдісін қолдануды кеңес береді, ақыл-ой жұмысын жаттығулар мен ойынға ұйымдастырып отыруды кеңес етеді. Оқу дәрістерінің барлық түрін ұтымды өткізуге, осындай жағдайда балалар бір-бірімен достасып бірін-бірі сыйлай бастайды, тек қана өзара жарысып қоймай, оқу метериалын меңгеруге бір-біріне көмектеседі, осы арқылы олар мақтаныш сезімге бөленіп өзара жақсы дағдыларға үйренеді, – дейді.

Адамгершілік тәрбиесі жөнінде Ибн-Сина көптеген қызықты ойлар айтады. Адамның, шыншылдық, әділеттілік қасиетін жоғары бағалай отырып, ғылым әділеттікке бағыттайтын ғасырлар бойы қалыптасатын дәстүрлер мен халықтың ерекшелігінің міндетті түрде ескеруге шақырады. Өйткені, әділдік – адам іс-әрекетінің ең көркем түрі. Ғалым жолдастық пен достық мәселелеріне де көп көңіл бөледі. Халық даналығы негізінде ол нағыз досты жалған достан ажыратуға шақырады «Ва Табри манзел» шығармасында ол – шын дос досының кемшілігін өз уақытында көрсетіп отыруы тиіс, – дейді. Ибн-Сина жанұяның тәрбиенің негізінде баяндауға тырысты. Егер жанұя тәрбиесін әдіс-тәсілдерді дұрыс қолданса өз өмірінде бақытқа қол жеткізеді. Ол былай деп жалғастырды. Аналар өз табиғатында жұмсақ жүректі және өздерінің мейірімімен еркелетіп, баланың мінезін бұзады жанұядағы басты тәрбиесі әке ол – қатал кезінде физикалық ықпал ету шарасын да қолдануы мүмкін. Осы кітаптың басқа бір бөлімінде ғалым «әйел адамның жақсы сапалары» [2] деп мынадай қасиеттерін жіктейді: ақылдығы, ұяңдығы, ұстамдылығы, қарапайымдылығы. Сөздің маңызын жоғары бағалай отырып, Ибн Сина эстетикалық тәрбиенің балаға бастапқы сатысы деп халықтың бесік жыры мен сазын атайды. Дәрігерлік ғылымының канондары атты еңбегінде ол: «Бала мінезін күшейтетін қажетті пайдалы құралдары ретінде ол біріншіден, жеңіл тербетуді, екіншіден ән мен сазды әдетте әуелегенде айтылатын. Осы екі нәрсенің дәрежесіне қарай бөбекте физикалық жаттығулар мен сазға деген бейімділік қалыптасады. Біріншісі денеге тән екіншісі жанға тән. Ғалым баладағы эстетикалық тәрбие мен физикалық тәрбиенің бірлігін атап көрсетті, күн тәртібін сақтауға шақырды, дұрыс тамақтануы, қалыпты ұйқы, физикалық жаттығуларды және т.б. Баланы шынықтыруды ерте жастан бастау қажет, бала ұйықтап жатқан бөлмеде, қалыпты температура сақталуы керек, бөлмені желдетіп алып, тазалық қадағалауы тиіс. Бөбекті белгілі бір уақыттарда ғана тамақтандыру керек. Емізетін анаға ол ашуға қайғыға, қорқынышқа бой ауырмай байсалды болуды кеңес етеді. Бөбектің өсуімен бірге физикалық жүктеменің көлемін ұлғайта беру қажет. Жасөспірім кезеңінде ол салқын суға түсіп, сүртінуге, күн бойын қабылдауға, денеге уқалау жасауға ең бастысы физикалық жаттығулар жасауға кеңес береді. Орта мен ағзаның өзара әсерін ескере отырып, Ибн Сина әр ағзаға арналған жаттығулар кешенін құрастыруды бұлшық ет, демалу органдары көру т.б. [3]

Тәрбие жөнінде көптеген құнды ойлар хорезмдік ұлы тұлға Бируни еңбектерінде де бар. Өткен ұрпақ ескерткіштері зерттелуінде ол түрлі халыққа календарын сипаттай отырып, ол шындық және жалғандық қарапайымдылық және маңғаздық, білімділік және надандық, және басқа да адамгершілік тәрбиесіне тоқталады. Тұлғаның қалыптасуы негізінде – деп тудырды. Бируни еңбек

еткен ғана орындалады. Ол әділдік өз табиғатында қолдауға ие, өз негізінде сүйіспеншілік туғызады, әсемдікке үндейді. Ибн Сина мен Бирунидің қоғамдық педагогикалық көзқарасының қалыптасуына зор ықпал еткен Әл Фараби болды. Педагогикалық тұрғыдан, оның психика этика эстетика саласындағы еңбектерін айтуға болады. Фараби тұлғаның адамгершілік сапалары қоғамдық орта мен тәрбие арқылы қалыптасты деді. Жақсы адам қалыптасуына төрт түрі кемшіліктер кедергі келтіреді: надандық, адамгершілігі жоқтығы өзгергіштік және адамтанушылық. Олардың арылу үшін адам өзін-өзі танып білу керек. Орта ғасырдың көрнекті ойшылдарының бірі – Рудаки болды. Оның көптеген өлең жолдары мақал-мәтелдер түрінде халық педагогикасының қазынасына енген. Ол былай деп жырлады әлем жаратылғалы бері ешкім өзінің ғылымға өмірін арнағанға өкінген емес, жүректің жарық жарық сәуле, тұрмыс тауқыметінен, қорған-адам ақылының сәулесі – білім және жер бетінде білімнен асқан қазына жоқ. Гуманист Рудаки мейірімділік пен рахымдылық сезімін жырға қосты, жастарды өз ғұмырларын қайырлы істер мен қылықтар жасайды. Рудаки былай деп жазды:

Сықыр нәпсіні теже – рахатқа бөленесің
Кемтар, соқырды кемсітпе – рахымға бөленесің
Жығылғанның кеудесін басқан рахымсыз
Жок! Сен жығылғанды тұрғыз – рахымға бөленесің

Прогресшіл педагогикалық идеялардың авторы Муслихиддин Сағди (1203-1292) болды. Ол Таяу Шығыста әділдік іздеп 30-жылдай саяхаттады. Өзгеру әйгілі шығармалары «Бустон» (жеміс бағы) мен Гулистанды елуге тартқан шағында жазды. Өзінен бұрынғы ақын-философтар сынды ол да еңбекті, махаббатты еңбек адамына құрметті жырға қосты. Жастарға тәрбиелей отырып, ол «Өзің үшін және өзгелер үшін еңбек етті». Өзгелердің асын жейтін арамтамақ болма деп үндейді. Бала тәрбиесі туралы Сағдидің ата-аналарға айтқан кеңесі өнегелі. Ол ата-ананы, баласына міндетті түрде белгілі, бір нәсіп беруге шақырады, себебі әркім адал еңбек етуге тиіс. Балаларды сезімтал етіп, оларға әділ және талапшыл болуға кеңес береді. «Біз дейді оқуды бастағандарды жазалағаннан гөрі сөзбен мақтаған дұрыс» - дейді. Соған адамгершілік қағидасы былай жасайды, «Егер сен шындықты айтып бұғауға түссең, ол бұғау өтірік айтып одан құтылғаннан артық, «Ойланбай айтқан сөзден сақтан, бауырым...». Жеті рет өлшеп, бір рет кес. Гүлістанда «Адамдар мен қарым-қатынас ережесі» деген бөлім бар, мұнда көптеген тәлімді кеңестер бар: әңгімелесушінің шыдамдылықпен тыңда, басқа сөйлеп жатқанда сөзін бөлме әдепті бол, ұстамдылық таныт, әдеп, ережесін сақта т.с. Уарнуджин Бурханидин Маргеланде оқыған, оның педагогикалық оқулығы «Білім жолындағы оқушыға кеңестері» 1894 жылы Каирде, ал 1888 жылы Қазанда, 1875 жылы Стамбулда басылып шыққан. Ол ғылым негіздеріне өз көзқарасын баяндап, оқу үдерісін ұйымдастыруға кеңестер айтқан. «Білімге деген құштарлық – әрбір ғалым, әрбір мұсылман мен мұсылман әйелдің даусыз міндеті». Ол оқушылар Ғылымды үлкен ықыласпен оқып-үйренуі тиіс, уақытын мына алдамшы дүниенің қызықтарына өткізбеуі қажет – деп мегзейді. Ол оқушыларға ғылымнан ең жақсысын, өзгенің қажетсінгенін алуға үндеп, шыдамдылық пен беріктік бар істің тамыры, мұғалім мен оқытыланын ғылымға табанды және талапшыл болу керек дей отырып, тура мінезді, арлы талапкер дос табуға ақыл қосады. Мұғалім ғылымның негізгі назарында «Ғылымға деген құрметтің бірі – мұғалімге деген құрмет». Мұғалімдерден басқа да өмір тәжірибесі мол адамдардың кеңесіне құлақ салу керек дейді ол. Сонымен ол қара сөздерін «Жастықтың жалыны мен жас күндерін пайдалану қажет» деп қорытады. Әмір Хұсрау Дехлеви (1253-1325) Орта Азиядағы түрік тайпасынан шыққан, осы заманғы Шахрисабзда тұрған, өмір кешкен [2]. 400 мыңға тарта өлеңдердің авторы. Өз өлеңдері «Жастық сыйы», «Өмірдің ортасы», «Кемелдік басы», «Кемелдік шыңы» сынды шығармаларында адамдардың көңіл-күйіне ортақтасып, оларға үміт отын тұтатты, әділет пен ақылдың салтанат құратынын жырға қосып, қатал басқарушыларды сынады. Оның «Айнаддин Қызыр үлерме» және «Ұлыма айтқандарым» шығармалары педагогикалық трактат болып табылады. Ақын өсіп келе жатқан жас буынға өзінің асыл сезімдері мен тілегін өлеңмен өрнектейді:

- Менің айтқандарыма құлақ салғын
- Олар сені қателіктен құтқарар
- Адамға орта әсері
- Кейде болар қатері.
- Өз жастығыңды бағала, сақта
- Қара оны құмарлық отына жақпа.

- Жаман әдетті жүректен қуғын
- Ар азабының қалдырар туын.

Ол ұлын ортаның жаман әсерлерінен сақтандырып, оның өзін-өзі тәрбиелеуге бағдарлама ұсынады:

- Ғылымғы беріл, шебері болып оның
- Өлең құрап кетпе жолына соның.
- Атаққұмар болма, тігінші болсаң да
- Жүрегіңмен беріл тауып оның жолын

Жалаладдин Дауанидің (1427-1502) педагогикалық мұралары. Атап өтер болсақ, «Психология жөніндегі трактат», «Балаларды тәрбиелеу әдістері», «Тілектер этикасы» сынды еңбектері арнайы педагогикалық ойларды ғана емес тәрбие мен оқыту жөніндегі халық түсінігін де кеңейтті. «Тілек этикасы» еңбегі Самарқанд пен Бұхара мектеп-медреселерінде оқу құралына айналды. Егер Дауаниге дейінгі өткен ғалымдардың көпшілігі адамдардың шығу тегін Аллаһтан, оның мінез-құлқы алдын-ала жазылған деп санайды. Дауани әрбір адам мінезі өзгеруге бейім деп батыл айтты. Ғалым тәрбиедегі ортаның рөлін түсіну дәрежесіне дейін жетті. Ол балалар өміріндегі сәтінен олардың ортасы өзгерген кезеңде оның тәрбиесінде қандай зор із қалатынын еске алсақ та жеткілікті, - деді. Бала жаны деді Дауани таза тақта сынды оған кез-келген бейнені оңай бейнелеуге болады. Арада екі ғасыр өткенде бұл ойды Джон Локк қайталап, адам жаны туғанда таза тақтаға ұқсайды, ал психика таза ақ қағаз сынды болады, адам оны өмір бойы толтырады, - деп қайталады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Калыбекова А. *Теоретические и прикладные основы народной педагогики казахов.* – Алматы: «БАУР», 2005. – 267 с.

2 Измайлов А.Э. *Народная педагогика. Педагогические воззрения народов Средней Азии и Казахстана.* – М.: «Педагогика», 1998. – 252 с.

3 Кукушин В.С., Қалиев.С. *Этнопедагогика.* – Алматы: РПБК «Дәуір», 2014. – 336 б.

УДК 378.02:37

МРНТИ 14. 25. 05

Е.Т. Маканов¹

*¹Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университетінің оқытушысы,
Алматы қ., Қазақстан*

ЖЫРАУЛЫҚ ӨНЕР АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ АДАМГЕРШІЛІК ҚАСИЕТТЕРІН ТӘРБИЕЛЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақалада автор жыраулық өнер арқылы оқушылардың адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру мәселелерін қарастырған. «Адамгершілік» ұғымының зерттелуі нақты көрсетілген. Оқушылардың адамгершілік қасиетін дамыту – тәрбиенің ең басты міндеттерінің бірі. Жеке тұлғаның адамгершілік қасиетін жыраулық өнер арқылы тәрбиелеу басты мәселелердің бірі. Бұл үрдіс – өте күрделі, де ұзақ. Жыраулық өнер – синкреттік құбылыс: әрі өнер, әрі дәстүр. Оның негізгі ерекшелігі – поэзия, музыка және орындаушылық шеберліктің бірлігінде. Жырдың құрамдас бір бөлігі – музыкалық мақам. Жырдың мақамы – ойды жеткізу құралы. Жыр – жеке тұлғаны емес, көпшілікті тәрбиелеу құралы. Музыка сабағында жырды пайдалану оқушылардың ойлау қабілетін дамытуына және музыкалық есту қабілеттерін арттыруына зор ықпалын тигізеді.

Түйін сөздер: өнер, жыраулық өнер, музыка, адамгершілік, ойлау, қабілет, тәрбие, адамгершілік қасиеттер, даму, мақам, жеке тұлға, дәстүр, синкретиттік

Е.Т. Маканов¹

¹преподаватель Казахского Национального педагогического университета им. Абая,
г. Алматы, Казахстан

ПРОБЛЕМЫ ВОСПИТАНИЯ НРАВСТВЕННЫХ КАЧЕСТВ УЧАЩИХСЯ ПОСРЕДСТВОМ ЖЫР

Аннотация

В данной статье автор рассматривает проблемы воспитания нравственных качеств учащихся средствами искусства жыр. А также исследуется понятие «нравственность». Развитие нравственных качеств учащихся – одна из главных задач воспитания. Воспитание нравственных качеств личности является одной из главных проблем искусства жыр. Этот процесс очень сложный и продолжительный. Искусство жыр – синкретическое явление: это и искусство, и традиция. Главная особенность его в единстве поэзии, музыки и исполнительского мастерства. Одной главной частью жыр является музыкальная мелодия. Мелодия жыр – это средство передачи мысли. Жыр – это средство воспитания не только личности, но и коллектива. Использование жыр на уроке музыки стимулирует у учащихся развитие мышления и музыкальную память.

Ключевые слова: искусство, искусство жыр, музыка, нравственность, мышление, способность, воспитание, нравственные качества, развитие, мелодия, личность, традиция, синкретический

Е.Т. Makanov¹

¹the lecturer of Kazakh National pedagogical university after Abai,
Almaty, Kazakhstan

THE PROBLEMS OF EDUCATION OF THE MORAL QUALITIES OF TRAINEE BY THE MEANS ART ZHYRAU

Abstract

In given article the author considers the problems of education of the moral qualities of trainee by the means art zhyrau. As well as it is opened the concept “morals” and his concreteresearches. Education of the moral qualities of the person is the main problems of art zhyr. This process is very difficult and extended. Art zhyr is a syncretical phenomenon: both art and tradition. The main feature of it is in the unity of the poetry, music and mastery. One of the main part of zhyr is a musical melody. Melody zhyr – is the facility of transfer thinking. Zhyr is the recourse of education as not only persons, but also collective. Usingzhyr on the music lesson stimulates at the trainee development of thinking and musical memory.

Keywords: art, art zhyr, music, morals, thinking, ability, education, moral qualities, development, melody, person, tradition, syncretical

Бүгінгі ұрпақ жаңа ғасырда жаңа тұрмыс салты бойынша өмір сүруі қажет. Оқушылар бойына адамгершілік, ізгілік, мейірімділік, ақыл-ой, танымдылық сана-сезімді қалыптастыру тәрбие беру мазмұнын жанаша құруды қажет етеді.

Ел президенті Н.Ә. Назарбаев өзінің «Қазақстанның болашағы – қоғамның идеялық бірлігінде» атты еңбегінде «Әрбір адам біздің мемлекетімізге, соның бай да даңқтты тарихына, оның болашағына өзінің қатысты екенін мақтаныш пен сезіне алатындай іс-қимыл жүйесін талдап жасауы қажет. Елдің проблемалары да, келешегі де барлық адамға жақын әрі түсінікті болуы тиіс. Әрбір адам бала кезінен Қазақстан – менің Отаным, ол үшін мен жауаптымын деген сияқты, ол да мен үшін жауапты деген қарапайым ойды бойына сіңіріп өскені жөн» – деген болатын [1].

Сонымен қатар ол өз сөзінде: «Шынайы отансүйгіштікті, нағыз азаматтықты қалыптастыру жеке бастың өзін саяси тұрғыдан айқын сезінуін, өз Отанын, мәдени мұра болып саналатын ұлттық құндылықтарды кеңінен танып,шын жүрекпен қабылдап,болашаққа мұра етіп жалғастыруын көздейді», - деп атап өткендей, жас ұрпақты адамгершілік негізінде тәрбиелеу – өзекті мәселе болып табылмақ. Міне, осы сөздің өзі жеке тұлғаның адамгершілік қасиетін оятуға өз септігін тигізеді. Ұлттық сана сезім болған жерде рухани деңгейі биік, әрі іскер, әрі адамгершілік қасиет сапалары жоғары адам тәрбиеленуі тиіс.

Ал мектеп оқушыларын тәрбиелеу – әр адамның ғана емес, бүкіл қоғамның қасиетті борышы. Әсіресе, көптен тіршілік тынысынан тыс қалған ата-баба дәстүрін оқып үйрену, ұлттық салт-сананы жан-жақты ашып көрсету, ғибраттық тәрбиесі мол әдет-ғұрыптарымызды ұрпақтар сүйегіне сіңіріп, бойына дарыту тәрбие мәселесін тереңдете түседі.

"Тәрбие" – терминін әрдайым "тар мағынада, мұғалім тәрбиелейді, кең мағынада өмір тәрбиелейді" – деп қолданады. Ал еліміздің ертеңі, ұлтымыздың болашағы – оқушылардың адамгершілік қасиетін дамыту – тәрбиенің ең басты міндеттерінің бірі. Аталған мақсаттағы күш-жігер бірінші кезекте жас ұрпақтың санасына адамгершілік қасиетін дамытуға бағытталуы тиіс. Адамгершілік қасиетінің нысаны мен азаматтық парыздың өтелер өлшемі – Отан сүю. Ендеше бұл туған жер, оның табиғат байлықтары, ұлттық тілі, дәстүрі, мәдени ерекшеліктері, тарихы жасаған өлкедегі киелі орындары, рәміздері. Олардың адам санасына жылылық, жақындық, туысқандық сезімдерді ұялатып, ізгі де ерлік істердің бастауына айналуы – адамгершілік қасиетін тәрбиелеудің арқауы.

Адамгершілік туралы идеяларды өздерінің шығармаларында қазақ даласының ойшылдары да әл-Фараби, Ж.Баласағұн, М.Қашқари және т.б. қарастырған. Әл-Фараби: "Ізгі қоғам құрамыз десек, мәселені ең алдымен жастар тәрбиесінен бастауымыз керек" деген еді [2]. Ал атақты "Диуани лұғат ат-түрк" еңбегінің авторы Махмұт Қашқаридың да қазақ топырағында еңбек етуді сүйетін, білімге құштар, өзбақыты үшін күресе білетін ұрпақты тәрбиелеуді насихаттайды. Оның бұл еңбегінде әдеп, тәлім-тәрбие, моральдық, ой-пікірлер қомақты орын алды. Сонымен қатар мұнда адам бойындағы кейбір жаман қасиеттер дүниеқорлық, мансапқорлық, опасыздық, қорқақтық және т.б. қатты сыналып, ерлік, ізгілік, қонақжайлылық сияқты адамгершілік қасиеттер дәріптелді [3].

Қазақ халқының кемеңгер ағартушылары А.Құнанбаев, Ы.Алтынсарин, М.Дулатов, М.Жұмабаев, А.Байтұрсынов және т.б. адамгершілікке тәрбиелеуге үлкен мән берген.

Қазақ топырағында ағартушылық идеяның туын алғаш көтерген Ш.Уәлиханов озық идеямен нәрленген мұғалімдер жас буындарды қоғамдағы зұлымдық атаулымен күресе алатын, адамгершілігі мол жеке мақсатын халық мүддесіне бағындыра білетін, озат прогрессивті көзқарасы бар адам етіп тәрбиелеуді талап етті [4].

Осы орайда, А.Құнанбаевтың педагогикалық көзқарасы киелі де құнарлы қазына тіршілік тұтқасы тәрбие мен білімдегі қабілеттілігінде деп жар салды. Данышпан бабамыздың адамгершілік тәрбие туралы ұлағатты өсиеттері қазіргі нарықтық қатынастарға көшу кезеңінде ұлтымыздың тәрбиеге жаңаша көзқарасына бағыт-бағдар берерлік тағылым деп білеміз. Мұнда қазақтың ұлттық жыраулық өнерінің ұрпақты тәрбиелеудегі рөлі зор.

Тарих қашан да өз перзенттерінің құнды мұраларымен қымбат, әрі барлық кезеңдердің сарапшысы. Бұл күнде ерлігі мен еркіндікке құштар күрестерге, батырлығы мен бостандық дегенде жан салмайтын байламдарға, шешендер мен ел тағдырын шешетін сәтте ақыл-парасатымен, дана-сәуегейлігімен өмір шындығын толғап жеткізуші жыраулардың өсиеттерімен күні бүгінге дейін өскелең ұрпаққа өз жемісін жеткізіп отыр.

Моңғол шапқыншылығының зардабы кезіндегі сопылық әдебиеттен кейін, XV ғасырдан бастап қазақ мәдениеті алға өрлеп әдебиет, музыка, ғылым саласы қайта жанданды. Осы бір кезде тарих тұғырында да, әдебиет әлемінде де елеулі орны бар жыраулар поэзиясы қалыптасты [5].

XV ғасырдың біріншісі жартысында Жәнібек пен Керей хандардың қазақ хандығын құрып, қазақ деген елдің дербес өмір сүруіне байланысты осы кезеңде қазақтың төл әдебиеті, әдеби тілі қалыптаса бастады. Сонау қазақ фольклорынан бастау алып ертегі-аңыздар, жұмбақ-жаңылтпаштар, эпостық жырлар сияқты халықтың, халық ауыз әдебиетінің еншісінде ғана емес, жеке авторлық шығармалар дүниеге келді. Мұндай жыр иелерін жырау деп, олардың жырларын толғап, халық арасында таратушылар жыршы деген атқа ие болып, әдебиетте жеке сипат ала бастады [6].

Сонымен «жыршы» деп жырларды жатқа айтатын адамды айтатын болсақ, «жырау» деп жырды өз жанынан суырып шығарғыш ақын адамдарды айтатын болған. Олай болса, жыраудың ақындығы басым, әрі жырды орындағанда ерекше бір сарынмен орындайтын болған. Жыраудың бір ерекшелігі жырды ешбір жаттаусыз өз жанынан шығарып айтқан.

Қазақ халқы жыршыны әнші, шешен, жырау адамдармен қатар қойып, қадірлеген. Жыршылар өздері жырлайтын шығармаларын, толғауларын белгілі бір аспаппен сүйемелдеп (домбыра, қобыз) кейде әуенге салып жырлаған. Жыршылар тек жырды жеткізуші ғана емес ұлы өнер иелері де болып табылады [7].

Жыраулық өнер – синкреттік құбылыс: әрі өнер, әрі дәстүр. Оның негізгі ерекшелігі – поэзия, музыка және орындаушылық шеберліктің бірлігінде. Ол – жеке тұлғаны емес, көпшілікті тәрбиелеу құралы. Өз міндетін мүлтіксіз атқаруы үшін жыр өнері ел, халық алдында орындалуы

шарт. Ал мектеп жағдайында жыр өнері жеке бала немесе оқушы емес, жалпы сынып немесе мектеп оқушыларына бағышталып, ақыл мен нақылға құрылған тәрбие құралы болып табылады. Бұл міндетті атқару кезеңінен сахна өнерінің алатын орны да аса зор. Өнер атаулының осы салалары өзара тоғысқанда ғана жыр өнері тәрбиелік табиғаты айқындалмақ.

Отанын, елін сүйуге, жыраулық өнер арқылы оқушылардың адамгершілік қасиеттерін дамыту, оларды рақымдылыққа, мейірімділікке тәрбиелеу – қазіргі заман талабы.

Сонымен жыраулық өнер адамгершілік тәрбие берудің маңызды жолдарының бірі. Ата-бабаларымыздың қадір тұтқан дәстүрлік өнері жыраулық өнері оқушы бойына адамгершілік, ізгілік, мейірімділік, ақыл-ой, танымдылық сана-сезімді қалыптастыру, салауатты тәрбие беруді жаңаша құруды керек етеді.

Ал жас ұрпақты тәрбиелеу – әр адамның ғана емес, бүкіл қоғамның қасиетті борышы. Олай болса, ақын-жыршылардың қазақ фольклорын сақтау, тарату, жетілдіруге өшпестей із қалдырған шығармашылық тұлға екені көптеген мысалдармен дәлелденеді. Мысалы, халық поэзиясының алыбы атанған, ұлы ақын Жамбыл Жабаев кезінде белгілі жыршы да болғаны мәлім. Ол бүкіл Орта Азия халықтарына ежелден әйгілі болған «Көрұғлы» дастанын жырлап келген.

Жетісудан шыққан Кенен Әзірбаевтың да жыршылық репертуарында «Ер төстік», «Манас» жырларының үзінді нұсқалары болған. Бұл дәуірде ақын-жазушылар тек дайын жырларды жаттау, білумен қанағаттанбайды, өзінің шығарғыштық ақындық талантын жарыққа шығарады, үлкен ақындарға сынатады, ол үлкен ақынның төңірегіндегі басқа ақындармен жеңіл қағысып айтысады, ақындығын өткірлеп шындай береді.

Жырдың құрамдас бір бөлігі – музыкалық мақам. Жырдың мақамы – ойды жеткізу құралы. Онсыз тақпақтап айтылған өлеңді тыңдарман қауымның қабылдауы қиын. Демек, жырдың басты ерекшелігі – көркем өнер құралдары арқылы тәрбиені оқушы бойына сіңіру. Олай болса, мектеп шеңберінде жыр жанрының осы танымдық-тәрбиелік мүмкіндіктерін толық ескеріп, кеңінен пайдаланған дұрыс демекпіз.

Мектеп оқушылары өздері орындамаса да, жыр жанрын үлкен ықыласпен тыңдайды. Себебі онда ақыл-нақыл сөздер басым, олар жас жеткіншектерді дұрыс жолға бағыштап отырады. Олар ненің дұрыс, ненің бұрыс екенін аңғарып, халықтық тәрбиенің мән-маңызына қанығады.

Педагогикалық практика кезінде жырды тыңдату, орындатудың рөлі аңғарылды. Жыр өнеріне деген сүйіспеншілік пен қызығушылықты тәрбиелеу – оқытудың барлық мерзімінде осы өнер төңірегінде үнемі жұмыс жүргізілген жағдайда ғана жүзеге асырылады яғни ылғи да көңіл бөлініп отыру керек. Мектепте оқыту мен тәрбиелеуде жыр өнерімен айналысу, оқушылардың қиялы мен есту қабілетіне әсер ете білу педагогикалық қажеттіліктен шығатынын яғни музыкалық шығармашылықтың осы саласындағы көркемдік-музыкалық сананы дамытуға потенциалдық импульстың керек екендігі.

Қазіргі заман талаптарына сай жеке тұлғаның адамгершілік қасиетін жыраулық өнер арқылы тәрбиелеу басты мәселелердің бірі. Бұл үрдіс – өте күрделі де ұзақ, оқушылардың бойында бірден қалыптаса қоймайды деген сөз.

Жыр үлгілерін мектеп қабырғасында оқып-игерудің жүйелі әдістемелік арқауларының жоқтығы, оқу үрдісіне халық музыкасының інжу-маржандарын енгізудегі талғамсыздық, педагогикалық әдіс-тәсілдердің шектеулілігі – балалар бойындағы қызығушылықтың кемуіне басты себеп болып отырғандай.

Практика кезінде жыр өнеріне қызығушылықты қалыптастыру арқылы оқушылардың танымын тереңдету барысында көркем шығарманы тек эмоционалды түрде қабылдауын ғана емес, сонымен бірге мазмұны, көркемдігі, тарихилығы туралы толғандыратын педагогикалық тәсілдерді қолдануға үлкен мән берілді.

Жоғарыда байқағанымыздай, мектептегі музыка сабағында жыраулық өнерді оқушылар бойына сіңіру қынжылатындай олқылықты көрсетіп отыр. Сондықтан біз алдымызға қойған мақсат бойынша 3-сынып сынып оқушыларымен «Базар жырау» деген тақырыппен сабақ өткізу барысында жыраудың өмірі мен шығармашылығынан балаларға түсінік бере отырып, қазақ халқының жыраулық өнері оқушылардың санасына ұғындыру, тыңдату және үйрету көзделді.

Жырау өмірінен сыр шертсек, оқушылардың білімдік қорын кеңейте түсудің сәті түсер еді, оның берері мол болар еді. Мысалы, бүкіл өмірі – өлеңге айналған жырау жарық дүниеге жыр болып келгендей, ол туралы ақиқатқа қоса аңыз да көп. Соның бірі: Көкірегінде сөз оты тұтанған бала Базар қозы бағып жүріп, түнде далада ұйықтап қалса керек. Ақ киімді, ақ таяқты, ақ сақалды

бір кісі бұған келіп: «Балам, маңдайыңа берейін бе, таңдайыңа берейін бе?» - дейді. Қарны ашып, шөлдеп жатқан бала: «Ата таңдайыма беріңіз», - дейді. Содан бала Базар орнынан өлең айтып ояныпты. Сөйтіп Базарға өлең біркүнде қоныпты. Міне, ақиқаттан туған аңыз, аңыздан туған ақиқат осы.

Ал Базар жыраудың «Жақсы мен жаман» жырын мұқият тыңдағанда, оқушылар жүзінде бұл жырдан толғаныс пен эмоциялық әсер алғандары байқалды. «Жақсы» мен «жаман» сөздерінің мағынасын ажырата білу барысында оқушылар бойына адамгершілік, имандылық, кішіпейілдік, мейірімділік қасиеттерін сіңіруге тырыстық.

Жыраулық өнердің бағдарламаға енуі балалардың ойлау қабілетін дамытуына және музыкалық есту қабілеттерін арттыруына, халықтық музыканы бойына дарытуына аса зор ықпалын тигізеді.

Жыраулық өнерді ел не үшін қадірлейді? Оның саф алтындай асылдығы, өмірдің оғындай өткірлігі, даналылығы, өнеге үйреткіш тәлімдігі, қиып түсер қылыштай өткір жүзділігі мен тапқырлығы үшін деген болар едік.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Назарбаев Н.Ә. Қазақстан Республикасының болашағы қоғамның идеялық бірлігінде. – Астана, 1993.*
- 2 Әл-Фараби. Әлеуметтік этикалық трактаттар. – А., 1975.*
- 3 Қашқари М. Түбі бір түркі тілі. («Диуани лұғат-ат түрк»). – Алматы: Ана тілі, 1993. – 192 б.*
- 4 Уәлиханов Ш. Таңдамалы шығармалары. – Алматы, 1985. – 560 б.*
- 5 Есенберлин І. Көшпенділер. – Алматы: Есенберлин атындағы қор, 2002.*
- 6 Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет Хрестоматия. Құрастырған: М.Мағауин. – Алматы: Ана тілі, 1993.*
- 7 Сыдықов Қ. «Ақын-жыраулар» – Алматы: Ғылым, 1974.*

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕП **ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ШКОЛА**

ӘОЖ 373.51:37.035.6 (574)
МРНТИ 14.01.11

Қ.Б. Жанадилова¹, А.Е. Жумабаева²

¹А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университетінің магистрі,
Көкшетау қ., Қазақстан

²п.э.д., профессор, Абай атындағы қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ САНА-СЕЗІМІ МЕН ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Аңдатпа

Мақалада мектеп оқушыларының бойына ұлттық сана-сезім мен патриоттық тәрбиені қалыптасытудың педагогикалық-психологиялық негіздері қарастырылған.

Сонымен қатар, патриотизмнің маңызды бөліктерінің бірі: онымен етене байланысып жатқан ұлттық рух, ұлттық патриотизм. Ұлттық рух пен ұлттық патриотизм – бұл ұлттың ішіндегі жеке адамның асыл белгісі мен қасиеті, өз халқына деген шексіз сүйіспеншілігі, адам өз халқымен қан жағынан да және шыққан тегі, аумағы, тілі, тұрмыс-тіршілігі, мінез-құлқы, психологиялық және этностық ерекшеліктері, қалыптасқан тарихи дәстүрлері жағынан да, әбден айқын әрі дербес басқа қасиеттерімен, ерекшеліктерімен де байланысты. Ел болу үшін ұлттық рух, ұлттық қасиет және ұлтқа деген сенім болуы керек.

Ұлттық тәрбие туралы идея бүгінгі күн талабы мен өмірлік қажеттіліктен туындап отыр. Қазақ елінің әлемдік кеңістікте өз жолын таңдауы әрбір қазақтың емін-еркін өмір сүруінің кепілі. Ол сөзсіз ұрпақтар қамы деген ұғыммен үндеседі.

Түйін сөздер: ұлттық рух, ұлттық сана, отаншылдық, елжандылық, патриоттық тәрбие

Қ.Б. Жанадилова¹, А.Е. Жумабаева²

¹Кокшетауский университет им. Абая Мырзахметова,
г. Кокшетау, Казахстан

²д.п.н., профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
г. Алматы, Казахстан

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО САМОСОЗНАНИЯ И ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы психолого-педагогических основ формирования национального самосознания и патриотического воспитания школьников.

Кроме того, одним из самых важных компонентов патриотизма является: национальный дух, а также национальный патриотизм, которые тесно связаны между собой. Национальный дух и национальный патриотизм – это ценное качество и особенность индивида среди остального народа, это безграничная любовь к своему народу, человек связан со своим народом не только кровью, происхождением, территорией, языком, бытом, поведением, психологическими и этническими особенностями, но и другими очевидными и индивидуальными качествами, и особенностями. Для того, чтобы быть единым народом важно иметь национальный дух, качества присущие ему, а также доверие к своему народу.

Идея национального воспитания появилась от требования сегодняшнего дня и жизненной необходимости в этом. Выбор собственного пути нашей страны в мировом пространстве является залогом свободного бытия каждого гражданина республики. Это безусловно тесно перекликается с понятием заботы о будущем поколении.

Ключевые слова: национальное сознание, национальная духовность, патриотизм, патриотическое воспитание

K.B. Zhanadilova¹, A.E. Zhumabaeva²

¹Master of Education Sciences, University named after A.Myrzakhmetov,
Kokshetau, Kazakhstan

²doctor of pedagogics, professor, Kazakh National pedagogical university after Abai,
Almaty, Kazakhstan

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL BASES FOR FORMATION OF NATIONAL SELF-CONSCIOUSNESS AND PATRIOTIC EDUCATION OF SCHOOLCHILDREN

Abstract

The article presents the ways of developing national consciousness, national spirit among schoolchildren, patriotic upbringing, patriotism, and love for the motherland that are passed on from generation to generation.

Moreover, one of the most important components of patriotism is: the national spirit, as well as national patriotism, which are closely related. The national spirit and national patriotism are valuable quality and peculiarity of the individual among the rest of the people; this is vast love for one's people; a person is connected to his/her people not only by blood, origin, territory, language, way of life, behavior, psychological and ethnic characteristics, but also by others obvious and individual qualities, and features. In order to be united people, it is important to have a national spirit, the qualities inherent in it, and also the credibility of your people.

The idea of national education arose from the demands of today and the vital necessity in it. Choosing our own path in the world space is the guarantee of the free existence of every citizen of the republic. This certainly closely resembles the concept of caring for the future generation.

Keywords: national consciousness, national spirituality, patriotism, patriotic education

Елбасымыз Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев: - Болашақ ұрпағымызды тәрбиелегенде, оларға жастайынан имандылық пен ұлттық қасиеттерді сіңіре білсек, сонда ғана біз ұлттық рухы дамыған, Отанының гүлденуіне өз үлесін қоса алатын азамат өсіре аламыз, - деген болатын [1, 54]. Ол үшін ең әуелі жастарды бала кезінен ұлттық тәлім-тәрбиеге баулып, халқының салт-дәстүрін жақсы білетін саналы азамат тәрбиелеу қажеттігі туындап отыр.

Ұлттық сана-сезім, ұлттық патриотизм әр адамды, әр халықтың ұлттық ойлау қабілеті, ұлттық әдет-ғұрып, ұлттық салт-дәстүр қоршауында сақтайтын негізгі рухани байлық. Халықты ұлт ретінде сақтайтын жалғыз жол бар. Ол жол – жас ұрпақты ұлттық сана-сезім негізінде тәрбиелеу (әсіресе мектепке дейін және мектеп жасындағы балаларды). Ұлттық сана-сезімнің қалыптасуы бала дүниеге келгеннен бастап отбасындағы ұлттық тәрбиеге тікелей байланысты. Егер отбасында ұлттық тәрбие болмаса, балалардың ұлттық тұлға болып қалыптасуына, сондай теріс тәрбиеленуіне әкеледі.

Ұлттық сана-сезімді қалыптастыратын құралдардың ең негізгісі – ана тілі. Көпұлтты Қазақстан халқына отансүйгіштік қасиетті қалыптастыратын азаматтық келісім, ұлттық бірлік. Қазақстанды мекендейтін әрбір ұлттың өзінің мемлекет алдындағы міндеті – қоғамдық байлықты, яғни мемлекеттің материалдық базасын нығайту, өмірдегі тату-тәтті тірлікті, азаматтық келісімді жолға қойып, ұлттық бірлікті сақтау болып табылады. Өскелең ұрпаққа адамзат тарихында ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан патриоттық тәрбиені, отаншылдықты, елжандылықты дарыту – қазіргі кезде көкейкесті мәселенің бірі болып отыр. Ақиқатында, осынау мәселе еліміздің тұтастығын, оны ішкі және сыртқы күштерден сақтау міндетінің өзі жастарды отаншылдық, елжандылық, патриоттық рухта тәрбиелеуді жүктейді [2, 78].

Патриоттық тәрбиені ойға алғанда бірінші санаға «Отан» түсінігі келеді. Отанға құрмет көрсету тұрғысындағы патриоттық сезім жалпы адам баласына тән туған түйсік-қасиет, оның еліне, туған жеріне, өз тілі мен мәдениетіне, мемлекеттік нышандарымызды бағалап-қастерлеу, ұлттық құндылықтарына жеке қатынасын, өзіндік бағасын, қуаттап-қолдауын пайымдайтын сезім көрсеткіші болып табылады.

Расында да, отансүйгіштік қасиетті қалыптастыруға әсер ететін факторлар – ұлттық сезім, ұлттық мақтаныш, ұлттық сана, ұлттық игі дәстүрлер, ұлттық парыз, ұлан ғайыр табыстарға жеткен тарих, бірлік және міндет.

Бүгінгі қазақ ұлты – бұрынғы көшпенді тұрмысқа бейімделген дала халқы емес. Бүгінгі қазақ ұлты – бұрынғы "қызыл идеологияның" қыспағындағы бодан халық та емес; бүгінгі қазақ ұлты –

өркениет орталығы саналатын қала халқына айналып, сапалық жағынан көп ілгеріледі, бүтіндей аграрлық жағдайдан гөрі, индустриялық-инновациялық мемлекет құруға көшіп отыр. Сонымен бірге "Мәңгі ел" ұлттық идеясымен қаруланған тәуелсіз халық. Қазіргі кезде әлем жұртшылығы ұлы реформатор, ұлт лидері деп таныған Президентіміз Н.Ә. Назарбаевтың тікелей бастамасымен Үкімет осы бағытта үлкен мемлекеттік бағдарлама жасап, барлық деңгейдегі билік өкілдері елдің индустриялық-инновациялық даму жолына түсуін қатаң бақылауына алып, жіті қадағалап отыр. Түсінген адамға мұның түпкі астарында да мемлекеттік идеядан туындаған ұлттық мүдде, ұлттық ұстын жатыр. Елбасының әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің 75 жылдық мерейтойына орай аталған жоғары оқу орнының профессор-оқытушылары мен студенттеріне арнап оқыған "Қазақстан дағдарыстан кейінгі дүниеде: болашаққа интеллектуалдық секіріс" атты дәрісінде осы мәселені жан-жақты талдап, келешегімізге қандай жолмен баруымыз керектігін тағы бір айқындап берді [3, 68].

Әлемдік тәжірибе көрсетіп отырғандай, кез келген мемлекеттің экономикалық, әлеуметтік гүлденуі мен қауіпсіздігі халықтың білімі мен интеллектуалды ресурстарымен тығыз байланысты. Интеллектуалды ұлт болу деген тар шеңбердегі ұғым емес, оның түпкі иірімінде ұлттық негіз, ұлттық ұстын, ұлттық болмыс жатыр. Ұлттың сапалық құрамын арттыру тек қан тазалығын жақсартумен ғана шектелмейді, рух тазалығын тәрбиелеу арқылы да биік мұратқа жетуге болады. Ал, оның түпкі мақсатында инновациялық терең білім алу қажеттілігі мен технологиялар әлемінде қабілеттілік таныту сұранысында. Осыған орай, біз патриотизмді де айта кетуіміз қажет.

Патриотизмнің маңызды бөліктерінің бірі: онымен етене байланысып жатқан ұлттық рух, ұлттық патриотизм. Ұлттық рух пен ұлттық патриотизм – бұл ұлттың ішіндегі жеке адамның асыл белгісі мен қасиеті, өз халқына деген шексіз сүйіспеншілігі, адам өз халқымен қан жағынан да және шыққан тегі, аумағы, тілі, тұрмыс-тіршілігі, мінез-құлқы, психологиялық және этностық ерекшеліктері, қалыптасқан тарихи дәстүрлері жағынан да, әбден айқын әрі дербес басқа қасиеттерімен, ерекшеліктерімен де байланысты.

Ел болу үшін ұлттық рух, ұлттық қасиет және ұлтқа деген сенім болуы керек. Кімде-кім халыққа, оның болашағына сенбесе, өз тағдыры үшін де үрейленеді, өз Отанын жат жұрттықтардың жаулап алуынан қауіптенеді. Бір сөзбен түйгенде, Отанының патриоты, батыры бола алмайды. Жалпы, патриоттық сезімнің қалыптасуы отбасынан бастау алады. Патриоттық тәрбие, ұлттық намыс, ұлттық сана-сезім рухани байлықтан көрініс табады. Олай болса, рухани байлыққа, ең алдымен, тілімізді, дінімізді, салт-дәстүрімізді жатқызсақ, тіл – қазақ болуымыз үшін, дін – адам болуымыз үшін, салт-дәстүр – ұлт болуымыз үшін қажет және де «Адам болуға» ұмтылуда игі істер жасау, Отан алдындағы борышын атқару парызын өтеу керек [4, 59].

Әлемдік тәжірибеде мойындалған бір ақиқат бар. Ол – ел болудың биік мағыналы ұғым екені. Оның іргетасы – мемлекет, анығырағы ұлттық мемлекет. Әділіне көшсек, тек мемлекет құрған ел ғана әлемдік көшке ілесе алады, өзіндік келбеті бар өркениет жасай алады, өз кезегінде өркениет жасай алған ел ғана басқа өркениетті елдермен терезесі теңесе алады. Олай болса, еліміздің тап бүгінгі болмысы мен әлемдік кеңістіктен өз орнын табуға ұмтылысын мемлекетшілдік бастаулары деп айтуға толық негіз бар. Ресейге отар ел болып тұрғанымызда «туған ұлт», «ұлттық», «ұлтшылдық», «ұлттық идея», «ұлттық мүдде», «ұлттық тәрбие» мәселесі туралы сөз қозғау мүмкін болмады. Өйткені, бұл жайында сөз қозғау отарлаушы елдің «жасампаз» интернационалистік идеологиясына қарсы шыққандық деп есептелетін. Қазір уақыт өзгерді, заман басқа, уақыт сұранысына жауап беретін талап та басқа. Бүгінде ұлт, ұлттық, ұлтшылдық мәселесі жақсы мағынада елдік санаға ұласып отыр. Елдік сана дегенде ең алдымен ойға оралатын нәрсе, қазақ елінің мәңгілігі туралы идея. Бұл не деген сөз? Қазақ елінің мәңгілігі туралы идея – біздің тәуелсіз мемлекетімізде жетекші ұлттық санаға айналуы керек деген сөз. Яғни, Қазақ елі – мәңгілік ұлттық идея. Осы мазмұн туған елімізде қайсы ортада, қандай бағытта болмасын негізгі ұстын, басты тірек болуы керек.

Енді ұлттық биік сананы қалай қалыптастырамыз, оны жүзеге асырудың жолдары қандай деген мәселеге келейік. Қазір барлық елдер мен мемлекеттер біркіндікті жаһандану жағдайында өмір сүруге бейімделу үстінде. Негізгі кіндігі еркін таңдау және жеке бастама жасай алатын жеке адам бостандығы идеясына негізделген Батыс өркениеті болып отыр. Соңғы жылдары жаһанданудың бір тетігі ретіндегі батыстану – бұл тек батыстың технологиялық жетістіктерін, экономикалық өндірісті ұйымдастыру тәжірибелері мен ғылыми-техникалық мәдениетін қабылдау ғана емес, сонымен бірге әлеуметтік реттеудің (адам құқығы, жеке адамның тұлғалық тұрпаты, діни сенімі,

ұлттық төзімділік, әдептілік, т.б.) мәдени-өркениеттік қалыптар кешенін де қабылдау екенін түсінген дәстүрлі қоғамды жақтаушылардың табанды қарсылығына тап болуда. Бұл тұрғыда негізгі келіспеушілік өркениеттердің өзара кірігуі мен ұштасып кетуіне қарсылықта болып тұр. Анығырақ айтқанда, жаһандану барысында Батыс мәдени құндылықтарының басымдық танытуы жергілікті халықтың байырғы төлтумалық сипатының жоғалуына түрткі болуы мүмкін деген қауіпке әкеліп тірейді. Өйткені, өткен ғасырдың орта шенінен айтыла бастаған өркениет бәсекесі қазір шын мәнінде ақиқатқа айнала бастады. Бәсеке бүгінгі күні экономикада, саясатта, идеологияда, мәдениетте, білімде, ақпаратта, технологияда, тағы басқа салаларда қызу қарқынмен жүріп жатыр. Рас, Батыстың білімі, ғылымы, техникасы, технологиясы, біздер үшін өте қажет, алайда, Батыс өркениетінің қоршаған ортаға тек пайда табу көзі деп қарауға үйретуі, оны технологиялық тұрғыдан бөлшектеп сату түрінде түсіндіруі, бұл мәселеде бізге үлгі бола алмайды. Сондықтан Батыс өркениетіне шамадан тыс еліктеушілік жақсылықтың нышаны емес. Тағы да қайталап айтудың реті келіп тұр, батыстың технологиялық жаңалығына ұмтылу, экономикалық өндірісті ұйымдастырудағы жетістіктерін игеру – қажеттілік, ал одан керісінше бүгінгі күнде рухани тапшылыққа айналып отырған ізгілік, кісілік, адамгершілік, бауырмалдық, әдептілік, тәрбиелік мазмұн іздеу – бос әурешілік. Өкінішке орай, Батыс өркениеті бұл тұрғыда ешқандай жетістікке жеткен жоқ, қайта тоқырауға ұшырады. Мысалы, дәстүрлі қазақ қоғамы мәдени құндылықтарды еш уақытта тауар деп қабылдамайды, негізгі ұстанымы бойынша қоғамның шаңырағын шайқалтпай ұстап тұруға тиіс тетік, өмірлік ұстын ретінде қарастырады. Ал Батыс өркениетінде бұл тұрғыдағы ұстаным мүлдем басқа, олар мәдени құндылықтарды тауар ретінде қабылдайды, мақсат – сату (сатылу) және пайда табу. Қанша аз уақыт жұмсалса, сонша пайдасы көп. Алайда басы ашық мәселенің бірі – қазақ қоғамы қазір қарқынды түрде жүріп жатқан жаһандану үрдісінің ықпалынан, өзі қаламаса да, оқшау бола алмайды. Бұл шығар күндей анық мәселе. Ендеше, оған қарсы тұру үшін не істеу керек? Одан өз бітім-кескінін сақтаған қазақ қоғамын аман алып қалудың қандай тетіктері бар? Біздің ойымызша, оның ең тиімді үлгісі – ұлттық тәрбиеге арқа сүйеу. Қазіргі кезеңде әлемнің әр түкпірінде өткір қойыла бастаған ең өзекті жайдың бірі – осы ұлттық тәрбие мәселесі болып отыр. Ол жайдан-жай емес, әрине. Ұлттық тәрбиенің ең маңызды тұсы адамды ойлануға үйретуі. Бұлай дегенде әрбір жеке адам ең алдымен өзінің белгілі бір ұлттың мүшесі екенін іштей терең сезініп, санада сілкініс жасауы керек екенін, содан кейін барып жалпыадамзаттық қоғамға лайық орнын белгілеуі қажеттігін сіңіруі болса керек. Бұл жерде негізгі әңгіме арқауы мемлекетшілдік, ұлттық сана, ұлттық ұстаным, ұлттық мүдде туралы болып отыр. Өйткені, біздің төлтума бітімімізді, қайталанбас ұлттық болмысымызды, ұлттық ойлау машығымызды, қала берді ұлттық кейпімізді сақтап қалу бәрінен маңызды. Ол бізге мынау аждаһадай төніп келе жатқан дүлей дүниеде біржола жоғалып кетпеуімізге кепіл болуға тиіс. Қалай десек те ендігі жерде өзіндік “менін” сақтауға ұмтылған жұрт ең алдымен ұлттық тарихи жадын, бірегей ұлттық ойлау машығын, өзіндік дүниетанымын, ана тілі мен ділін, дінін дәстүрлі мәдениетін аман алып қалу және оны одан әрі дамыту жолында күреске түсетіні анық [6, 94].

Ұлттық тәрбие туралы идея бүгінгі күн талабы мен өмірлік қажеттіліктен туындап отыр. Қазақ елінің әлемдік кеңістікте өз жолын таңдауы әрбір қазақтың емін-еркін өмір сүруінің кепілі. Ол сөзсіз ұрпақтар қамы деген ұғыммен үндеседі. Ел болу, мемлекет құру сонау түркі заманынан желісі үзілмей келе жатқан ұлттық арман-аңсар. Ел болу – болашаққа ашылған даңғыл жол. Сол болашаққа ашылған даңғыл жолды ұлттық тәрбие арқылы жүруді үйренсек, ешкімнен кем болмайтынымыз анық. Бұдан шығатын қорытынды – ұлттық тәрбие идеясы ата-бабалар алдындағы – қарыз бен өкшебасар ұрпақтың алдындағы – парыз деп түсінуіміз керек. Яғни, парыз бен қарыздың түйісер тұсы осы ұлттық тәрбие деп білеміз. Сондықтан мұнда алдымен мемлекет жасауға ұйытқы болып отырған этнос пен мемлекеттің мүддесі қатар тұруға тиіс. Өйткені, біз бұдан былайғы кезеңде бүкіл адамзат баласы жасаған өркениеттермен қатар дамуға тиіс мәдениеттің (қазақ мәдениетінің) мүшесі болып саналамыз. Ендеше, адамзат баласының осы уақытқа дейін жасаған озық тәжірибелері мен жетістіктерін қолдан келгенше түгел игеріп, қажетімізге пайдалануымыз керек. Сондай-ақ, ағымдағы уақыттың талабы мен сұранысын қанағаттандырып отыру да ұлттық тәрбиедегі негізгі қағиданың біріне айналуға тиіс.

Әрине, бүгінгі қоғамдық-психологиялық ахуал дегенде осы бағыттағы әлемдік тәжірибелердің озық үлгілері мен жетістіктері де назардан тыс қалмауға тиіс. Түсінген кісіге қазіргі заман көзімен қарасак, қоғам түбегейлі өзгерген. Жастардың психологиясы, таным түйсігі мүлдем басқаша. Бүгінгі қоғамдық қатынастар өкшебасар ұрпақты бәрібір өз дегеніне көндіруде. Тіпті ұлттың

құрамы да ала-құла. Ұлттың (отбасының) құрамы ала-құла болған соң, тілі де біркелкі емес. Осыған байланысты бүгінгі қазақ отбасының ұлттық тәрбиесі күрделі өзгерістерді бастан кешіруде. Мұндай өзгерістерге біз әрқашан дайын болуымыз керек. Ол үшін білім арқылы тәрбиелеудің әлемдік озық үлгілеріне арқа сүйегеннен ұтпасақ, ұтылмайтынымыз анық. Сонда ғана біз бәсекелестікке қабілетті жас ұрпақ тәрбиелеуге қол жеткізе аламыз. Халықаралық деңгейдегі білімнің басты ерекшелігі – күшті нарықтық бәсекеге қажет кадр даярлау болса, оның алғы шарты білім арқылы тәрбие берудің ішкі механизмін қалыптастыратын жүйе құру деген сөз. Мұны дүниежүзілік тәлім-тәрбие берудің озық тәжірибелерін игермей ұлттық тәрбие идеясын толыққанды жүзеге асыра алмаймыз. Бүгінгі тарихи-психологиялық ахуал бізден осыны талап етіп отыр. Онсыз білім де, тәрбие де өз деңгейінде болмайды. Шын мәнінде тәуелсіздік дегеніміздің өзі ұлттық мәдениеттің сақталуы және халыққа рухани қызмет ету әлеуеті емес пе?! Ол-ол ма, ұлттық бостандық ұғымының түпкі мазмұн-мағынасы да осыған саяды. Жастарды ойдағыдай тәрбиелеуде біздің мүмкіндігіміз бар. Өйткені, ол үшін батыс мәдениетімен, білімімен бәсекеге түсе алатындай ХХІ ғасырда рухы биік мәдениетіміз бен білімі әлеуетімізді қалыптастыруды қолға алу өте-мөте маңызды. Рухы мен мәдениеті биік, білімі терең деңгейдегі ұлт жаһандану деген алып мұхиттың үстінде өзінің келбетін жоғалтпайды. Ондай ұлттың да, мемлекеттің де болашағы жарқын. Ол үшін ұлттық тәрбиені дамытудың ғылыми негізделген тұжырымдамасын жасау керек. Өйткені, ұлттық тәрбие бастауларынан нәр алған мәдениетті, парасатты жастар оқу-білімді өзінің өмірлік мұратына айналдырып, жан-жақты ізденетіні, ғылыммен шұғылданатыны сөзсіз. Білім мен ғылым шындығында, аса зор өндіргіш күш, үлкен байлық. Сондықтан да әлемдік жаңа идеология білім күшіне сүйенеді. Сондай-ақ қазіргі замандағы білім беру жүйесінің міндеті қазіргі жастарымыздың білім алып қана қоймай, тәрбиелі, әдепті, ұлтжанды, бір сөзбен айтқанда, интеллектуалды болуын қамтамасыз ету. Ұлттық тәлім-тәрбиенің ең басты қажеттілігі – жастардың рухани тәрбиесін жетілдіру дейтін болсақ, бұл бүгінгі күндегі ең өзекті мәселенің бірі саналады.

Ал, ұлттық тәрбиенің көздері фольклор, ауыз әдебиеті, ұлттық әдебиет, әдет-ғұрып, салт-дәстүр, ұлағатты қағидалар, шешендік сөздер, өнеге өсиеті бар мақал-мәтелдер, туған топырағымызда дүниеге келген ойшыл ғұламаларымыздың еңбектеріндегі тәрбие қағидалары болып табылады. Сонымен бірге отбасы тәрбиесінің ұлттық ерекшеліктері, туыстық қарым-қатынас, жеті ата туралы түсінік, перзенттік парыз бен қарыз, ұлттық намыс, ұлттық сана-сезім, ұлттық адамгершілік, отансүйгіштік, еңбексүйгіштік қасиеттері, ізгілік сынды тағы басқа сапалық белгілер ұлттық тәрбиенің негізгі көрінісі болады.

Ұлттық тәрбие – ұлттық сана-сезімі орта сынып оқушыларды тәрбиелеуге негізделген білім беру жүйесінің құрамдас бөлігі. Мақсаты – ұлттық сана-сезімі қалыптасқан, ұлттық мүдденің өркендеуіне үлес қоса алатын, ұлттық құндылықтар мен жалпыадамзаттық құндылықтарды өзара ұштастыра алатын толық кемелді, ұлтжанды тұлғаны тәрбиелеу. Міндеті – мәдени-әлеуметтік өзгермелі жағдайдағы ұлттық тәрбиенің діңгегі – ана тілі болып қалатынын негіздеу; қазақ тілі мен тарихын, мәдениеті мен ділін, салт-дәстүрі мен дінін құрметтеу рухында жастардың ұлттық интеллектуалдық мінез-құлқын қалыптастыру; бүгінгі қазақ елінің индустриялық-инновациялық жүйесінің дамуын қамтамасыз ететін жоғары парасатты ұлттық сипаттағы белсенді іс-әрекетке тәрбиелеу; білім және мәдени рухани тұрғыда басқа өркениеттермен бәсекеге қабілетті болуын қамтамасыз ету; қоғам мен адам, адам мен табиғат қарым-қатынасының өркениеттілік сана-сезімін ұлттық рухта қалыптастыру.

Ұлттық тәрбие туралы идея бүгінгі күн талабы мен өмірлік қажеттіліктен туындап отыр. Қазақ елінің әлемдік кеңістікте өз жолын таңдауы әрбір қазақтың емін-еркін өмір сүруінің кепілі. Ол сөзсіз ұрпақтар қамы деген ұғыммен үндеседі. Ел болу, мемлекет құру сонау түркі заманынан желісі үзілмей келе жатқан ұлттық арман-аңсар. Ел болу – болашаққа ашылған даңғыл жол. Сол болашаққа ашылған даңғыл жолды ұлттық тәрбие арқылы жүруді үйренсек, ешкімнен кем болмайтынымыз анық. Бұдан шығатын қорытынды – ұлттық тәрбие идеясы ата-бабалар алдындағы – қарыз бен өкшөбасар ұрпақтың алдындағы – парыз деп түсінуіміз керек. Яғни, парыз бен қарыздың түйісер тұсы осы ұлттық тәрбие деп білеміз. Сондықтан мұнда алдымен мемлекет жасауға ұйытқы болып отырған этнос пен мемлекеттің мүддесі қатар тұруға тиіс. Өйткені, біз бұдан былайғы кезеңде бүкіл адамзат баласы жасаған өркениеттермен қатар дамуға тиіс мәдениеттің (қазақ мәдениетінің) мүшесі болып саналамыз. Ендеше, адамзат баласының осы уақытқа дейін жасаған озық тәжірибелері мен жетістіктерін қолдан келгенше түгел игеріп, қажетімізге пайдалануымыз керек. Сондай-ақ, ағымдағы уақыттың талабы мен сұранысын

қанағаттандырып отыру да ұлттық тәрбиедегі негізгі қағиданың біріне айналуға тиіс. Бұл үшін қазақ ұлтын қай тұрғыдан да жаңа дәрежеге, жаңа интеллектуалды сапаға көтеріп алу тиімді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Назарбаев Н.Ә. Халыққа Жолдау. Егемен Қазақстан газеті, 2013-2014.
- 2 Ушинский К.Д. Балаларды тәрбиелеу және оқыту жөніндегі таңдамалы пікірлері. – Алматы, 1961.
- 3 Меңжанова Ә. Мектепке дейінгі педагогика. – Алматы: Рауан, 1992.
- 4 Бейсенова Ә.С. Дәстүр мен ұрпақ тәрбиесі – ұлттық идеологияның негізі/Ұлттық тәрбие. – №1, 2010.
- 5 Ахметова З.. Сұхбат. «Тәрбие тек айтудан ғана емес, көрсетуден...». – Ұлттық тәрбие. №3, 2010.
- 6 Қалиев С.Қ. Келер ұрпаққа айтар алты аманат. – Ұлттық тәрбие. – №3, 2010.

УДК 373.5.016:811.111

МРНТИ 16.31.41

Г.А. Куребаева¹, Н.А. Слямбекова²

¹ф.ғ.к., доцент, Шәкәрім атындағы мемлекеттік университет,
Семей, Қазақстан

²педагогика ғылымдарының магистрі, оқытушы, Шәкәрім атындағы мемлекеттік университет,
Семей, Қазақстан

ОҚУШЫЛАРДЫҢ СЫН ТҰРҒЫСЫНАН ОЙЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа

«Сыни тұрғыдан ойлау» деген ұғым білім жүйесінде жылдар бойы қолданылып келді және олар әр алуан топтарда әртүрлі жағдайларда пайдаланылып келеді. Сын тұрғысынан ойлау – бұл кез-келген мазмұнды сынау емес, оны зерттеу, бақылау, талдау, әртүрлі стратегиялар арқылы өзінің ойлау негіздерін сыни тұрғыда дамыту. Жаңа технологияның арқасында оқушының белсенділігі артып, жан-жақты талдауға, ойын ашық айтуға, оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауға үйренеді. Осындай жұмыстардың нәтижесінде бүгінгі күн талабына сай сауатты, білімді оқушылар тәрбиелеуге болады. Ол үшін мұғалім көп ізденіп, көп оқып, ізденіс үстінде болу керек. Педагогикалық жаңа технологиялардың барлығы жеке тұлғаның өзін-өзі дамытуына, өздігінен шығармашылықпен жұмыс істей білу қабілетін және біліктері мен дағдыларын қалыптастыруға бағытталған алға қойған мақсатқа жетудің тиімділігін, нәтижелілігін қамтамасыз етуді көздейтін, берілген материалды жедел, әрі сапалы меңгертуге бағытталған. Бұл технология оқушылардың білімін терең жетілдірумен қатар, әлем туралы өз көзқарастарын дамытып, әр нәрсе туралы аналитикалық ойлауға жетелейді.

Түйін сөздер: сын тұрғысынан ойлау, сынау, технология, дағды, пікір

Г.А. Куребаева¹, Н.А. Слямбекова²

¹к.ф.н., доцент, Государственный университет имени Шакарима,
г. Семей, Казахстан

²магистр педагогических наук, преподаватель, Государственный университет имени Шакарима,
г. Семей, Казахстан

ФОРМИРОВАНИЕ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ УЧАЩИХСЯ

Аннотация

Понятие «критическое мышление» одно из приемлемых методов обучения, которое практикуется много лет. Критическое мышление обозначает не только критиковать содержание, но и изучать, наблюдать, анализировать и с помощью разных стратегий развивать критическое мышление. С использованием новой технологии у учеников развивается способность анализировать, выражать свои мысли, проявлять активность в обучении и учиться мыслить критически. Это помогает воспитывать умных, грамотных учеников, соответствующих современным требованиям. Новые педагогические технологии направлены на саморазвитие, формирование творческих навыков, на достижение поставленных учебных целей, на быстрое и

качественное освоение учебных материалов. Эта технология развивает знания о мире и помогает учащимся мыслить аналитически о культурах других стран.

Ключевые слова: критическое мышление, оценивать, технология, навык, мнение

G.A. Kurebayeva¹, N.A. Slyambekova²

¹*candidate of philological sciences., assistant professor, State university after Shakarim, Semey, Kazakhstan*

²*master, State university after Shakarim, Semey, Kazakhstan*

FORMATION OF STUDENTS' CRITICAL THINKING TECHNOLOGY

Abstract

The concept of "critical thinking" is one of the acceptable methods of teaching that has been practiced for many years. Critical thinking means not only criticizing content, but also studying, observing, analyzing, and using various strategies to develop critical thinking. With the use of new technology, students develop the ability to analyze, express their thoughts, show activity in learning and learn to think critical. This helps educate intelligent, literate students who meet modern requirements. New pedagogical technologies as critical thinking are aimed at self-development, the formation of creative skills, the achievement of set educational goals, the rapid and high-quality development of teaching materials. This technology develops knowledge about the world and helps students to think analytical about the cultures of other countries

Keywords: critical thinking, evaluate, technology, skill, opinion

Оқыту нысаны мен әдістерін жаңарту елдегі жалпы білім беретін мектептердің тәжірибесін тарату және баланың оқуға қызығушылығын тудыратын қазіргі заманғы білім бері технологияларын пайдалану есебінен қамтамасыз етілуде. Білім беру нәтижелеріне табысты қол жеткізуді, алған білімін оқу және практикалық қызметте пайдалана алуын қамтамасыз ететін логикалық, конструктивті және сыни тұрғыда ойлау негіздерін қалыптастыру үшін оқытудың тиімді нысандары мен әдістерін сабақ үдерісінде қолдану мүмкіндіктері меңгертілуде.

Сыни ойлау туралы теориялардың пайда болуы ең алғаш XIX ғасырдың аяғында А.Биненің зерттеулерінде, сондай-ақ, шетел ғалымдары Д.Халперн, Д.Клустердің еңбектерінде бастау алды. Ресей елдеріне С.Заир-Бек, И.Загашев, П.Блонский еңбектері арқылы бұл бағдарлама 1997 жылы енгізілді.

«Сыни тұрғыдан ойлау» деген ұғым білім жүйесінде жылдар бойы қолданылып келді және олар әр алуан топтарда әртүрлі жағдайларда пайдаланылып келеді. Көптеген жоғары дәрежелі білімдарлар үшін сын тұрғысынан ойлау ұғымы негізінен «жоғарғы бұйрық» және «жоғары дәрежеде ойлау алу» деген мағынаны меңзейді, бұл әдетте Бенджамин Блумның танымдық қабілеттер психологиясының сатыларына қатысты биіктік болып келеді. Сыни тұрғыдан ойлау оқушыларда әдетте мұқият оқуға, сынап, тексеріп талқылауға, анық жаза білуге қалыптастырады және де тез ойлау, ептілікпен дәлелдер келтіре білуге де тікелей қатысты.

Сыни тұрғыдан ойлау – дағдыларға үйрету бір – бірімен тығыз байланысты болатын төрт мәселені қамтиды:

- сыни ойлау әрекетінің саналы болуына қажеттілік қалыптастыру, әрекет ету бойынша жалпы ережелерді білу;
- бұл әрекеттерді тәжірибе жүзінде тексеру және өзін-өзі бақылау;
- оқушыларда қажетті ынталандыруды (мотивация) тудыру үшін оларда ойлау процесінің өзін саналандыруға қажеттілік туғызу;
- оны дамыту үшін неғұрлым нақты әдіс тәсілдерді қолдану.

Джон Клустер көптеген мұғалімдердің сыни ойлау мен есте сақтау, түсіну, шығармашылық және интуитивті ойлау секілді ойлау процестерімен салыстыруын қателік деп есептейді. Негізгі мән-мағынасына келетін болсақ, есте сақтау бұл аналитикалық ойлау емес. Оқушы интеллектісінің дамуы есте сақтаумен байланысты емес, оқушының әрі қарай өз бетінше ой үдерісінің дамуында деп анықтаған. Автор өзі айтқандай, есте сақтау мен түсіну сыни тұрғыдан ойлаудың тек басты шарттарының бірі болып табылады.

Джон Кластер сыни тұрғыдан ойлаудың басқа ойлау үрдістерімен айырмашылығын 5 аспектіде көрсетеді:

- сыни тұрғыдан ойлау – бұл өз бетінше ойлау;
- берілген ақпарат екі жақты деп есептелінеді, яғни оқушылар өзара ақпарат алмасады;
- сыни тұрғыдан ойлау шешуге тиісті сұрақтар қоюмен, шиеленістерді шешумен басталады.

Оқушылар сенімді және нақты аргументтерге сүйенеді;

- білім ынта мен ізденісті тудырады. Ынтаның болмауы сыни ойлаудың жоқтығымен өлшенеді;
- сыни тұрғыдан ойлау бұл – әлеуметтік ойлау [1, 15 б.].

Тілді оқыту мәселесінде П.Бонни мен С.Каган сыни тұрғыдан ойлауға қажетті қабілеттерді ұсынады:

- мәтіннен алынған түсініктердің синонимдерін, мәндес сөздерін табу;
- бұл мәтіннің маңыздылығын және нәтижелілігін анықтау;
- мәтіндегі шиеленісті мәселелерді табу;
- бұл мәселелерді ұтымды түрде шешу және өз ойын бағалап, сыни пікірлерін айту [2, 36 б.].

Осы арқылы оқушылар өз бетінше мәселені анықтап, оны бұрынғы білім мен жаңа білімді ұштастыра отырып, екі ұйғарым бір шешімге келуі тиіс.

«Сыни ойлау» түсінігіне анықтама бере отырып белгілі ғалым Дайана Халперн – ол ойлаған нәтижеге жету үшін танымдық техникаларды пайдалану арқылы шығармашылықпен әрі қарай бағыттай ойлану – деген пікір білдіреді. Технологияның философиясын түсіну үшін осы жерде сыни ойлау ұғымының мәнін ашу қажеттілігі туындайды. Сыни ойлау «сын» сөзімен төркіндес болғанымен сынау, сын айту, мінеу деген түсінік бермейді. Бұл – шындалған ойлау үлгісі. Сыни ойлау – өзіндік және жеке ойлау. Өйткені бұл ойлау барысында әркім өз ойын және пікірін басқалардан тәуелсіз құра алады. Мәселені өз бетінше шешуді қамтамасыз етеді. Мысалы: өз пікірін еркін айту, өзгенің пікірін сынамай есепке алу, шыдамдылық сақтай айтылған ойдан қажеттілікті табуға ұмтылу, бірлесе ойланып, ортақ шешім қабылдау, тағы да басқалары. Сол себепті бұл бағдарлама өздерінің кәсіби әрекетіне өзгеріс енгізуге ұмтылатын және білім беру жолын әр түрлі тәжірибе тұрғысынан талдай алатын мұғалімдерге арналады [3, 40].

Соған сәйкес Д.Халперн сыни тұрғыдан ойлауда интеллектуалды қабілеттерді анықтап, келесілерге тоқтайды:

- анализ жасау, қорытынды шығару;
- гипотеза тудыру, қалыптастыру және оны өңдеу;
- бұрынғы білімді жаңарту;
- белсенді ойлау;
- білімнің маңыздылығына көңіл бөлу;
- салыстыру – салғастыру – қарама-қарсылық туындату;
- шынайы өмірде қолдану;
- аргумент және фактілерге сүйену;
- бақылау және бағалау;
- өз ойын креативті идеялармен толықтыру;
- басқалардың пікірлерін талдай алу;
- әр пікірге сыни көзқарас таныту.

Сонымен қатар, Д.Халперн өзінің «Психология критического мышления» атты еңбегінде мұғалім оқушы бойында қандай дағдыларды қалыптастыруға тиісті екенін анықтаған [3, 396.]:

Жоспарлауға дайындық. Негізінен, адам күніне 100-ден аса жаңа идеяларды тудыра алады. Алайда, бұл ойлар аз ғана минисекундтар аралығында пайда болып, жойылып, ұмытылып жатады. Соған сәйкес оларды реттеп, мақсатты түрде анықтап алған жөн. Реттеліп жиналған ой – сенімділіктің белгісі.

Икемділік. Егер де оқушы басқа оқушылардың ойын тыңдауға ашық болмаса, ол ешқашан өз идеяларын қалыптастырып, әрі қарай өрбіте алмайды. Сондықтан ойдың икемділігі жан-жақты ақпараттың жеткіліксіздігіне қарамастан, дұрыс ұйғарымға келудің бірден-бір жолы.

Тұрақтылық. Қарапайым ойлауға қабілеті бар оқушылар неғұрлым қиын тапсырмаларға кезіккен сайын, соғұрлым оларды шешуді кейінге қалдырады. Ал сыни тұрғыдан ойлай алатын оқушы үлкен көлемді деңгейлі тапсырмаларды ой елегінен өткізіп, қосымша жаңа ақпараттар ізденіп, қалай да тиімді нәтижелерге жетуді көздейді.

Қателіктерді мойындау. Сыни ойлауға қабілетті оқушы өзінің қателіктерін тауып, дұрыстап, өңдеп, сол қателіктерге сүйене отырып, білімін әрі қарай тереңдетеді.

Бақылау. Бұл технологиядағы ең маңызды аспектілердің бірі, яғни ойлау үрдісінде оқушы өз ойының бағытын қадағалау маңызды болып табылады.

Тиімді шешімдерге келу. Қабылданған шешімдер мен мәселелердің басқа адамдар тарапынан сындалуы тиіс.

Д.Халперннің жұмыстарына сүйене отырып, Дж.Баррел сыни ойлауға қабілетті оқушылардың келесідей дағдыларын топтастырып жинақтады [4, 65]:

- мәселелерді шешеді;
- оларды шешуге тұрақтылық танытады;
- өзін-өзі қадағалайды;
- басқа жаңа идеяларға ашық;
- басқа оқушылармен ақпарат алмаса отырып, өзекті мәселелердің шешімін табады;
- өзекті мәселелерді жан-жақты талдай алады;
- мәселелерді шешудің бірнеше жолдарын қарастырады;
- қарсыласын тыңдай алады;
- белгісіз, түсініксіз жаңа ақпараттарға сабырлылықпен қарайды;
- берілген ақпаратты белсенді қабылдайды;
- басқа оқушылардың пікірлеріне сабырлылық танытады;
- өз-өздеріне жиі «ал егер былай болса...?» деген сұрақта қояды;
- әр түрлі ұйғарымдарға келе алады;
- болжамдар қою арқылы басты мақсаттарын анықтап, оқу процесінде жүзеге асырады;
- өз ойын, ой-үдерісін жиі бақылайды, оларға сыни қарайды;
- өз қабілеттері мен дағдыларын әр түрлі оқу жағдайларында қолдана алады.

Сыни ойлауды дамыту технологиясының дәстүрлі оқытудан басты айырмашылығы білімнің дайын күйде берілмеуі. Нақты жағдайда «мынаны былай жасау керек» деп көрсетпей, оқушының өзінің шығармашылық ойлауының орындалуына мүмкіндік беру, шешім қабылдауға үйрету, жауапкершілігін арттыру болып табылады.

Бұл технологияның басты мақсаттарының бірі – барлық жастағы балаларды оқыта отырып кез-келген мазмұнға сын тұрғысынан қарауға, өз бетімен шешім қабылдауға үйрету.

Сыни тұрғыдан ойлау – мұғалімнің бағыттауымен оқушының өз бетімен білімді игеруге, бір-бірімен қатынас жасауға тәрбиелейді. Ойлау да оқу, жазу, тыңдау, сөйлеу сияқты іс-әрекет болып анықталады. Ол – белсенді тұжырымдалған, күрделі шынайы ойды айтатын құбылыс.

Жалпы айтқанда, сыни ойлау – белгілі бір мәселе туралы бар идеяларды жинақтап оларды қайта ой елегінен өткізу және шешім қабылдаумен аяқталатын күрделі психологиялық үрдіс. Бұнда тек қана алынған ақпаратты жинақтаумен ғана шектелмейді, сондай-ақ, оны белсенді ой елегінен өткізіп, тәжірибеде қолдану маңызды рөл атқарады.

Оқыту стратегиялары алған білімдердің құрылымын жасауға ықпал етеді. Үш сатылық құрылым белгілі стратегиялармен қатар бұрынғы білімді жаңа біліммен ұштастыруға, өзінің мүмкіндіктеріне ой толғау жасауға, пайда болған білімдерді қоршаған ортамен ара қатынаста көруге ықпал етеді, өзіндік ойлауды дамытады және барлық іс-әрекетке және оқыту үрдісіне мағына береді. М.Жұмабаевтың айтуы бойынша, сыныпта сыни тұрғыдан ойлау технологиясын қолдану алдымен, оқушылардың бір-бірімен белсенді сұхбатқа түсуімен қарастырылады. Сондықтан да, ол сыныптағы сұхбаттың жетістігін төмендегі әрекеттермен анықтады:

- қарастырылып отырған мәселе сұхбатқа қатысушылардың барлығын қызықтыру керек;
- сұхбатқа қатысушылардың қарама-қайшы пікірлерге түсінікпен қарауы керек;
- сондай-ақ, физикалық және ментальды қажеттіліктері барларға құрметпен және түсінікпен қарау керек;
- әлеуметтің барлық мүшелері талқылауға қатысу үшін мадақтау қажет [5, 23].

Американдық ғалым Дэвид Клустердің пікірі бойынша сыни тұрғыдан ойлаудың 5 пункттен тұратындығын атап көрсетеді.

Біріншіден, сыни ойлау ол өзіндік жеке ойлау. Сабақта әркім басқаларға ұқсамайтын өзіндік пікірлерін, идеясын, ұстанымын, бағалауын, мінез ерекшеліктерін басқалардан тәуелсіз құрады. Яғни, өз бетінше ойлап, өз бастарымен жұмыс жасап, ең қиын деген мәселені өзі шеше алуы үшін оқушыларға жеткілікті түрде бостандық берілуі керек.

Екіншіден, ақпарат сыни тұрғыдан ойлаудың соңы емес, жіберілетін пункті болып табылады. Білім адамның сыни ойлауы мүмкін болмайтын дәлелдемелерді тудырады. Терек ойлау үшін

фактілер мен идеялар, мәтіндер мен теориялар, мәліметтер мен тұжырымдамалар секілді көптеген «шикізаттарды» өңдеу керек болады. Тек сыни тұрғыдан ойлаудың арқасында ғана дәстүрлі таным процесі жекелік сипат алып, саналы, үздіксіз, әрі өнімді бола бастайды.

Үшіншіден, сыни тұрғыдан ойлау сұрақтар қойып, шешім табуды қажет ететін мәселені анықтаудан басталады. Жалпы адамзат баласы тумысынан білуге құмар болып келеді. Нағыз таным процесі өзінің кез-келген кезеңінде мәселені шешу мен өзінің жеке қызығушылығы мен қажеттіліктерінен пайда болатын сұрақтарға жауап беруге деген ұмтылысымен сипатталады.

Төртіншіден, сыни тұрғыдан ойлау көңілге қонымды дәлелге ұмтылады. Сыни тұрғыдан ойлайтын адам мәселені шешудің жолын өзі іздеп табады да, сол шешімдерді негізделген дәлелдеулермен нақтылай түседі. Сонымен қатар, ол сол мәселені шешудің басқа да жолдарының бар екендігін мойындайды, өзінің таңдап алған жолының басқалардікіне қарағанда ақылға қонымды екендігін дәлелдеуге тырысады. Мысалы, сыни тұрғыдан ойлауға қабілетті адам өзіне «мен нені білемін?», «мен жаңа нені үйрендім?», «менің білімім қаншалықты деңгейге толықты?», «мен осы білімім арқылы не істей аламын?»

Бесіншіден, сыни тұрғыдан ойлау әлеуметтік ойлау болып табылады. Барлық ойлар ортаға салғанда ғана тексеріліп, өткірлене түседі.

Жоғарыда берілген сатылар арқылы Мэтью Липманның зерттеулерінен нақты сыни ойлау мен негізгі (жай) ойлау қабілеттерінің айырмашылықтарын бір-бірімен салыстырғанды жөн көрдік [6, 25 б.].

Кесте-1. Негізгі (жай) ойлау мен сыни ойлаудың белгілері

Негізгі (жай) ойлау	Сыни ойлау
Болжамды пікірлер айтуы	Сыни нақты пікірлер айтуы
Нәтижелер беруі	Логикалық нәтижелер беруі
Пікірлерді аз ақпарат аясында талқылауы	Пікірлерді факт пен аргументтерге сүйене отырып талқылауы
Кітапта берілген материалдармен жұмыс істеуі	Кітаптан басқа материал өзектерін пайдалануы
Қысқаша түсініктерді қалыптастыруы	Нақты, анық, толық түсініктерді қалыптастыруы
Мұғалімге тәуелділік танытуы	Өз бетімен жұмыс істеуі
Өз ойының объективті берілмеуі, толықтырулар қажет етуі	Өз ойын толық объективті беруі
Білімінің белгісізділігі, мақсатсыздылығы	Білімінің нық мақсатты болуы
Қарапайым түйіндемелер айта алуы	Логикалық түйіндемелер айта алуы
Түйіндемелерінде болжамдылықтың болуы	Түйіндемелерінде шынайылықтың болуы
Пікірлерінің иллюзия және белгілі бір үміттерде құрылуы	Пікірлерінің өзіндік сыни тарапта құрылуы

Бұл зерттеу жұмысында, тұлға теориясына сүйене отырып, 7-8 сынып оқушыларының сыни тұрғыдан ойлауын қалыптастыру моделін жетілдіру басты мақсаттардың бірі болып отыр. Бұл мәселені зерттеудегі келесі маңызды аспектілердің бірі бұл – сыни тұрғыдан ойлаудың негізгі критерийлерінің көрсеткіштерін анықтау, яғни қарама-қайшылықтарды табу, мәселелерді тұжырымдау мен олардың шешу жолдарын айқындау. Осы мақсатта, сыни тұрғыдан ойлауды қалыптастырудың критерийлерін үш деңгейге бөлуді жөн көрдік. Олар төменгі, ортаңғы және жоғары деңгейлер. Нәтижесінде біз ұсынған сыни тұрғыдан ойлауды қалыптастыру моделінің әр компоненті әр түрлі критерийлермен және көрсеткіштермен сипатталады.

Кесте-2. Сыни тұрғыдан ойлауды қалыптастыру критерийлері мен көрсеткіштері

Критерийлер	Тұлға компоненттері			
	Уәждемелік	Танымдық	Мінез-құлықтық	Эмоциялық
Қарама-қайшылықтарды табу	Ақпаратты бағалау мақсаттарының бар болуы және қарама-қайшылықтарды табу	Қарама-қайшылықтардың мазмұнын білу және түсіну	Қарама-қайшы көзқарастар қалыптастыру, олардың жағымды әрі жағымсыз жақтарын	Қарама-қайшылықтарды анықтаудағы эмоциялық

			анықтау және салыстыру	қанағаттану қабілеттілігі
Мәселелерді тұжырымдау	Мәселені ұғынудағы құнды нұсқаулардың болуы	Мәселенің мазмұнын білу және түсіну	Мәселені тұжырымдау қабілеті және оны жан-жақты зерттеу	Мәселені тұжырымдаудағы жағымды эмоциялардың болуы
Мәселелерді шешу	Мәселені шешудегі мүмкін болатын шешімдерді іздеу және табу нұсқауларының болуы	Мәселелердің мүмкін болатын шешімдерін білу, түсіну және оларды талдау	Мүмкін болатын мәселе шешімдерін зерделеу, саналы түрде меңгеру, тиімді шешімдерді дәлелді түрде таңдау және тәжірибеде жүзеге асыру	Мәселенің шешімін табудан, таңдауды дәлелдеуден жағымды эмоцияның болуы

Педагог-практиктердің іс-әрекеттерінің тиімділігіне қатысты сыни тұрғыдан ойлауды қалыптастырудың жалпы моделі ойлап табылса, төмендегі модель тәжірибеде жүзеге асырылып, құрылымдық модель түрінде жүйеленді. Моделдің әр сатысына сәйкесті оқу әрекетінің мазмұны мен мұғалімнің әдістемесі анықталады. Педагогикалық тәжірибе барысында бұл модель өз тиімділігін дәлелдеді.

Сын тұрғысынан ойлау – бұл кез-келген мазмұнды сынау емес, оны зерттеу, бақылау, талдау, әртүрлі стратегиялар арқылы өзінің ойлау негіздерін сыни тұрғыда дамыту. Жаңа технологияның арқасында оқушының белсенділігі артып, жан-жақты талдауға, ойын ашық айтуға, оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауға үйренеді. Осындай жұмыстардың нәтижесінде бүгінгі күн талабына сай сауатты, білімді оқушылар тәрбиелеуге болады. Ол үшін мұғалім көп ізденіп, көп оқып, ізденіс үстінде болу керек.

Педагогикалық жаңа технологиялардың барлығы жеке тұлғаның өзін-өзі дамытуына, өздігінен шығармашылықпен жұмыс істей білу қабілетін және біліктері мен дағдыларын қалыптастыруға бағытталған алға қойған мақсатқа жетудің тиімділігін, нәтижелілігін қамтамасыз етуді көздейтін, берілген материалды жедел, әрі сапалы меңгертуге бағытталған. Бұл технология оқушылардың білімін терең жетілдірумен қатар, әлем туралы өз көзқарастарын дамытып, әр нәрсе туралы аналитикалық ойлауға жетелейді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 *Критическое мышление и эффективность усвоения учебного материала.*
- 2 *Lipman M. Critical Thinking: What can it be? // Educational Leadership, 1988.*
- 3 *Бісқақова С. Сыни ойлауға жетелеу. Қазақстан мектебі. – 2010. – №3. – Б.39-40.*
- 4 *http://www.ct-net.net/ru/rwct_tcp_ru.*
- 5 *Загашев И.О., Зир-Бек С.И. Критическое мышление: технология развития. – СПб: Альянс-Дельта, 2003.*
- 6 *Ogle D.M. (1992). Developing Problem Solving Through Language Arts Instruction. In C.Collins & J.N. Mangieri (Edst), Teaching Thinking: an Agenda for the 21 Century (P.25-39). Lawrence Erlbaum Associates. Hillsdale N.*

УДК 371.321
МРНТИ 14.35.07

Т.В. Ланцева¹

¹м.п.н., старший преподаватель Карагандинского государственного университета имени академика Е.А. Букетова, г. Караганда, Казахстан

ФОРМИРУЮЩАЯ ОЦЕНКА УЧЕНИКА В НОВОЙ СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

Теория формирующей оценки, изложенная в этой статье, имеет отношение ко всему спектру результатов обучения, по широкому кругу вопросов. В частности, она применяется везде, где используются множественные критерии при вынесении суждений о качестве ответов учащихся. Ключевая предпосылка заключается в том, что для того, чтобы учащиеся могли совершенствоваться, они должны развивать способность контролировать качество своей работы во время фактической деятельности. Это необходимо для того, чтобы учащиеся оценили, что такое качественная работа, что они обладают оценочным навыком, необходимым для их сравнения с некоторым объективным качеством того, что они производят по отношению к более высокому стандарту.

Утверждается, что эти навыки могут быть разработаны путем предоставления прямого аутентичного оценочного опыта для учащихся. Учебные системы, которые не дают явного положения о приобретении оценочной экспертизы, недостаточны, поскольку они создают искусственные, но потенциально непреодолимые барьеры производительности для студентов.

Ключевые слова: образовательные системы, высшее образование, интеграция, компетенции

Т.В. Ланцева¹

¹п.ғ.м., Е.А. Букетов атындағы Қараганды мемлекеттік университетінің аға оқытушысы

ЖАҢА БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ ОҚУШЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСТЫРУШЫ БАҒАСЫ

Аңдатпа

Мақалада баяндалған қалыптастырушы бағалау теориясы, оқыту нәтижелерін бүкіл спектрі бойынша қатысы бар кең ауқымды мәселелер. Атап айтқанда, оқушылардың жауаптарының сапасы туралы өлшемдерді пайдаланудың барлық кезінде қолданылады. Басты алғышарты мынада, оқушылар өздерін жетілдіру үшін, олар өздерінің нақты іс әрекеттерінің сапасын бақылау қабілеттерін дамыту тиіс. Бұл, жоғары стандартқа қатысты кейбір объективті сапамен салыстыру үшін қажетті бағалау дағдысына ие екендіктерін, сапалы жұмыстың не екені оқушылар бағалау үшін қажет.

Бұл дағдылар оқушылардың тікелей және дәлме-дәл бағалау тәжірибесін ұсыну арқылы әзірленуі мүмкін деп танылады. Бағалау сараптаманы алу туралы анық ережелерді бермейтін оқу жүйелері жеткіліксіз. Өйткені олар, студенттер үшін жасанды, бірақ ықтимал еңсерілмейтін өнімділіктің кедергілерін жасайды.

Түйін сөздер: білім беру жүйелері, жоғары білім, біріктіру, құзыреттер

T.V. Lantseva¹

¹m.p.s., senior lecturer of the Karaganda state University of the name of academician E.A. Buketov

FORMATIVE ASSESSMENT OF THE STUDENT IN THE NEW EDUCATION SYSTEM

Abstract

The theory of formative assessment outlined in this article is relevant to a broad spectrum of learning outcomes in a wide variety of subjects. Specifically, it applies wherever multiple criteria are used in making judgments about the quality of student responses. A key premise is that for students to be able to improve, they must develop the capacity to monitor the quality of their own work during actual production. This in turn requires that students possess an appreciation of what high quality work is, that they have the evaluative skill necessary for them to compare with some objectivity the quality of what they are producing in relation to the higher standard.

It is argued that these skills can be developed by providing direct authentic evaluative experience for students. Instructional systems which do not make explicit provision for the acquisition of evaluative expertise are deficient, because they set up artificial but potentially removable performance ceilings for students.

Keywords: educational system, higher education, integration, competence

Эта статья посвящена характеру и функции формирующей оценки в развитии экспертных навыков у учащихся. Эта проблема актуальна и связана с широким перечнем учебных систем, в которых результаты учащихся оцениваются качественно на основе использования нескольких критериев. Основное внимание уделяется суждениям о качестве работы учащегося: кто выносит суждения, как они были получены, как они могут быть усовершенствованы, и как они могут быть использованы для улучшения. Статья вызвана двумя перекрывающимися проблемами. Первая из них связана с отсутствием общей теории обратной связи и формирующей оценки в сложных условиях обучения. Вторая проблема следует из общего, но вызывающего недоумение наблюдения, что, даже когда учителя предоставляют учащимся достоверные и надежные суждения о качестве их работы, улучшение деятельности учащегося совсем не обязательно наступит. Учащиеся часто демонстрируют незначительный рост или развитие знаний, умений и навыков, несмотря на регулярную, точную обратную связь. Сама озабоченность этой проблемой в нашей статье связана с тем, не могут ли некоторые учащиеся все-таки получить образовательную квалификацию и перейти на следующий уровень обучения, по причине того, что в учебной системе есть определенные недостатки, связанные с формирующей оценкой.

Обсуждение начинается с определений обратной связи, формирующей оценки и качественных суждений. Затем следует анализ определенных моделей взаимодействия учитель-ученик. Затем идентифицируют ряд причинных и условных связей. Они, в свою очередь, оказывают влияние на разработку учебных систем, которые предназначены для развития способности учащихся постоянно осуществлять исполнительный контроль над своей собственной познавательной деятельностью и, в конечном счете, стать независимыми и полностью самоконтролируемыми.

Формирующая оценка, обратная связь и самостоятельный мониторинг необычайно важны для качественного роста личности учащегося. Этимология этого понятия и его общее употребление ассоциируются как явление, образующее связи с образованием или формированием чего-либо, обычно для достижения желаемого результата. В этой статье оценка означает любую оценку работы по приобретению знаний, умений и навыков и (или) в целом, любую оценку познавательной деятельности учащегося. Но мы обязаны сделать отступление о том, что в некоторых контекстах оценке дается более узкое и более специализированное значение. Некоторые из нас, в частности, могут предпочесть термин «оценка для оценки».

Формирующая оценка связана с тем, как суждения о качестве ответов учащихся (выступления, произведения или работы) могут использоваться для формирования и повышения компетентности учащегося путем кратковременного обучения в условиях случайности и неэффективности обучения методом проб и ошибок. Суммарное отличие от формальной оценки заключается в том, что оно сводится к подведению итогов или достижению успеваемости учащегося и нацелено на отчетность в конце курса обучения, особенно для целей сертификации.

Это, по сути, пассивная связь, которая обычно не оказывает непосредственного воздействия на обучение, хотя все же часто влияет на решения, которые могут иметь глубокие образовательные и личные последствия для учащегося. Основное различие между формативной и суммарной оценкой заключается в понимании подходов достижения цели и результата, но не к срокам.

Ниже приводится довод о том, что многие принципы, применимые к итоговой оценке, необязательно могут быть преобразованы в формативную оценку; последнее требует особой концептуализации и технологии.

Обратная связь является ключевым элементом в формирующей оценке и обычно определяется с точки зрения информации о том, насколько успешно что-то было или делается.

Немного физических, интеллектуальных или социальных навыков можно получить просто, когда кто-то рассказывает нам о них. Большинство из навыков требует практики в поддерживающей среде, которая включает циклы обратной связи. Это требование подразумевает, обычно, направляющую деятельность учителя, который знает, какие навыки следует изучать, собственно того, кто может актуализировать и описать, направить учащегося, обладающего хорошими познавательными способностями, и демонстрирующего хорошую производительность и эффективность учения, с тем, чтобы указать этому учащемуся, как можно улучшить его низкую производительность в каких-то отдельных видах деятельности. Обратная связь также может быть определена с точки зрения ее влияния, а не ее информационного содержания: «Обратная связь – это информация о разрыве между фактическим уровнем и опорным уровнем системного параметра, который используется для некоторого изменения разрыва» [1, с. 4]. Это альтернативное

определение подчеркивает функцию управления системой. Вообще говоря, обратная связь предусматривает две основные аудитории: учитель и ученик. Учителя используют обратную связь для принятия программных решений в отношении готовности, диагностики и реабилитации.

Учащиеся используют его для контроля сильных и слабых сторон своих сторон, чтобы аспекты, связанные с успехом или высоким качеством образования, могли быть признаны и усилены, а неудовлетворительные аспекты изменены или улучшены.

Важной особенностью определения, данного A.Ramaprasad, является то, что информация о разрыве между фактическим и эталонным уровнями образования и обучения, рассматривается как обратная связь только тогда, когда она используется для изменения разрыва. Если информация просто записывается, передается третьей стороне, у которой отсутствуют знания или возможности изменить результат, или она слишком глубоко закодирована (например, представлениями о качестве итоговой оценки, предоставленной учителем), чтобы привести к соответствующим действиям, то контур управления не может быть закрыт, а «не нужные никому, излишние данные» заменяют эффективную обратную связь [1, с. 5].

В любой области учебного плана, где класс соответствия неким требованиям (ранг) или оценка, присваиваемые учителем, представляют собой односторонний шифр для учащихся, внимание отвлекается от фундаментальных суждений и критериев их создания.

Поэтому класс может фактически быть контрпродуктивным для целей формирования знания. При оценке качества работы или выступления учащегося учитель должен обладать концепцией качества, соответствующей задаче, и иметь возможность судить о работе ученика в связи с этой концепцией. Несмотря на то, что учащиеся могут принять решение с учителем без особых усилий, им нужно больше, чем получить просто сводные оценки, если они хотят грамотно и эффективно развить свои знания.

Необходимыми условиями для улучшения знаний является то, что учащийся приходит к тому, чтобы придерживаться концепции качества, примерно такой же, как и у учителя. Он способен непрерывно отслеживать качество того, что производится во время самого процесса производства (обучения), и имеет набор альтернативных ходов, или использует стратегии, которые можно использовать в любой точке. Другими словами, учащиеся должны иметь возможность судить о качестве того, что они делают (выполняют), и иметь возможность регулировать то, что они делают во время выполнения. Как упоминал W.Shenstone уже более двух столетий назад: «Каждый хороший поэт растит в себе критика, но в критике наоборот, нет места поэту» [2, с. 172].

Таким образом, в явном виде учащийся должен:

- 1) обладать концепцией стандартного (или целевого или ссылочного уровня), на который нацелен,
- 2) сравнить фактический (или текущий) уровень эффективности со стандартом,
- 3) участвовать в соответствующих действиях, которые приводят к некоторому закрытию разрыва.

Эти три условия составляют организационную основу для этой статьи. В ней мы последовательно постараемся утверждать, что все эти три условия являются самыми необходимыми – теми, которые должны выполняться одновременно, а не последовательными шагами. Тем не менее, полезно провести концептуальное различие между условиями.

Макро-процесс градуировки включающий первые два условия по существу сравнивает частный случай со стандартом или с одним или несколькими другими случаями. Контроль в процессе производства знаний включает все три условия и, в отличие от него, микро-процесс выполняется в режиме реального времени. Судя по практике оценки, характерной для многих субъектов, очевидно, что информация, полученная без участия учащегося, но предоставляемая учащемуся время от времени (как личности), удовлетворяет этим условиям. Детальное рассмотрение трех условий показывает, почему это предположение не соответствует действительности.

В целях обсуждения удобно провести различие между обратной связью и самостоятельным мониторингом в соответствии с источником оценочной информации. Если учащийся создает соответствующую информацию, эта процедура является частью самостоятельного мониторинга.

Если источник информации является внешним по отношению к учащемуся, он связан с обратной связью. В обоих случаях предполагается, что должно быть некоторое закрытие разрыва для обратной связи и самостоятельного мониторинга, которые должны быть помечены как таковые.

Формирующая оценка включает в себя как обратную связь, так и самоконтроль. Цель многих учебных систем состоит в том, чтобы облегчить переход от обратной связи к самостоятельному мониторингу.

В нашем случае важно понять, как представлена обратная и формативная оценка в литературе. Авторы учебников по измерению и оценке, изданные в течение последних 25 лет, уделяли большое внимание достижению высокой содержательности в тестах для преподавателей, получению надежных оценок или отметок, а также статистической обработке или интерпретации результатов. Однако почти всегда только поверхностное внимание, как правило, уделяется обратной связи и формирующей оценке, а затем все это нагромождение показателей эффективности переходит в основные символы успешности, исключительности и респектабельности.

Во многих случаях обратная связь и формативная оценка (или их эквиваленты) вовсе не изучаются, и не упоминается вообще ни в тексте, ни в индексе. По поводу целей суммарной оценки доминировала идея (теория) отношении учителя и учащегося обязанных последовательно следовать инструкциям, написанным в стандартах и правилах, предоставляемых учителям «сверху». Любое отклонение подразумевает неприятие и неявно выражается в обращении к порицанию, так как, например, не обеспечивает надежности и валидности.

В учебниках почти всегда описывается, как следует отличать достоверность (оценок) от надежности (оценок или классификаций).

Надежность оценок обычно (и правильно) считается необходимым, но не достаточным условием действительности, потому что измерения или суждения могут быть надежными в смысле последовательности во времени или специфики судей, выносящих оценку и по-прежнему быть вне цели (или фактически быть недействительными). Таким образом, надежность является предпосылкой для определения действительности. Однако при обсуждении формативной оценки взаимосвязь между надежностью и валидностью формулируется следующим образом: показанная оценка является достаточным, но не необходимым условием надежности. Внимание к обоснованности суждений об отдельных частях работы должно иметь приоритет над вниманием к надежности классификации в любом контексте, где акцент делается на диагностике и улучшении.

Следствием этого является надежность. Принятие этого принципа, на что указывают лишь немногие авторы, влияет на то, как концептуализируется процесс оценки, и понимаются механизмы улучшения.

В литературе по изучению исследований обратная связь обычно отождествляется со знанием результатов (часто сокращенно контроль результатов – КР), концепция, которая получила значительное распространение благодаря так называемому закону эффекта E.L. Thomdike [3, с. 8]. Рассматривая серию экспериментальных исследований по изучению письменных материалов (текстов и программных инструкций), R.W. Kulbavy [4, с. 211] определил обратную связь как «любую из многочисленных процедур, которые используются, чтобы рассказать учащемуся, является ли ответ правильным или неправильным». L.A. Kulik и C-L.C. Kulik приняли аналогичное определение в своем обзоре исследований о сроках обратной связи. Изучение исследователей особенно интересовало влияние различных характеристик обратной связи (таких как непосредственность, релевантность, форма данных и тип вознаграждения) на удержание изученного материала [5, с. 79].

Проверенные исследовательские гипотезы почти всегда основывались на теориях восприятия стимула ответа, целью которых было выявление типов стимулов.

Стимулы, способствующие обучению. По большей части эта линия исследований ограничивается результатами обучения. Они могут быть оценены с помощью обычных тестов выбора верного варианта ответа и специфичных тестов, состоящих из проблем, которые необходимо решить, или объективных предметов, которые могут быть оценены правильно или неправильно. Учебные программы понимаются как делимые на логически зависимые единицы, которые можно осваивать более или менее последовательно один за другим. Результирующая технология связана с результатами тестов, диагностическими элементами, критериальным анализом и изучением мастерства.

Другие направления исследований проводятся в конкретных предметных областях. Особый интерес представляет литература по оценке письменных работ (исследований), которая содержит описания ряда различных подходов, включая оценку с помощью общего впечатления,

аналитических шкал, первичных признаков, синтаксических особенностей, относительной читабельности и интеллектуальной стратегии [6, с. 45]. Они отличаются не только процедурной детализацией, но и теоретическими основами. Большая часть обсуждения и оценки различных возможностей вращается вокруг того, какие критерии оценки следует использовать (и каким образом). Кроме того исследователи сосредоточены на том какая из этих технологий имеет самую прочную теоретическую основу (например, теорию композиции) или которая обеспечивает наилучшее согласие между требованиями некоторых формально определенных компетентных судей (учителей) руководствующимися соображения надежности. Альтернативный критерий оценки среди подходов к оценке – это то, в какой степени учащиеся совершенствуются либо как потребители оценок, получаемых разными методами, либо как лица, обучающиеся самостоятельно использовать конкретный подход к оценке. Что касается преподавания письменности, то эти вопросы не были тщательно изучены, хотя они затрагиваются С.Р. Cooper [7, с. 11], L.Odell и С.Р. Cooper и некоторыми другими [8, с. 35].

В этой связи считаем, что должны быть определены некоторые критерии, которые могут достоверно охарактеризовать качество суждений и оценок. Мы считаем заслуживающим внимания то, как определяется качественное суждение как сделанное непосредственно человеком, при этом мозг человека является одновременно источником и инструментом оценки. Такое решение не сводится к формуле, которую может применить неспециалист. В целом, качественные суждения имеют некоторые или все из следующих пяти характеристик:

1. При оценке качества выступлений (сообщений) учащихся используются несколько критериев. Они учитывают как индивидуальные особенности, представленные критериями, для которых важен общий характер взаимоотношений между этими измерениями. В этом смысле критерии блокируются, так что общая конфигурация составляет больше, чем сумма его частей. Разложение конфигурации выступлений имеет тенденцию уменьшать справедливость оценки.

2. По крайней мере, некоторые критерии, используемые в оценке, являются размытыми, а не четкими. Любой жесткий критерий содержит существенный разрыв, который можно идентифицировать как резкий переход от одного состояния к другому, например, от правильного до неправильного.

Могут быть два или более четко определенных состояния, но всегда можно в принципе определить, какое состояние применяется. Четкие критерии участвуют во всех объективных испытаниях (в том числе в области искусства и гуманитарных наук), а также в оценке многих результатов в математике и науках, которые связаны с решением проблем и доказательством теоремы. Напротив, нечеткие критерии характеризуются непрерывной градацией из одного состояния в другое. Оригинальность, применительно к эссе, является примером нечеткого критерия, потому что все его особенности отражают широту возможного: от полностью неоригинального до совершенно оригинального, которое вряд ли возможно, так как должно опираться на некоторый прошлый опыт, перенятый у других. Нечеткий критерий – это абстрактная ментальная конструкция, обозначаемая лингвистическим термином, который не имеет абсолютного и однозначного значения, не зависящего от его контекста. Если ученик должен сознательно использовать нечеткий критерий при вынесении суждения, ученику необходимо понять, что означает нечеткий критерий и что он подразумевает для практики.

Поэтому изучение этих значений, зависящих от весьма различных контекстов и последствий, само по себе является важной задачей для ученика.

3. Из большого пула потенциальных критериев, которые могут быть легитимно использованы для класса оценок, обычно используется только относительно небольшое подмножество. Компетентное лицо, выносящее суждение, может не только провести оценку, но и решить, какие критерии имеют отношение, и обосновать завершённое суждение по их ссылке. Во многих случаях учитель может обнаружить, что невозможно заранее указать все соответствующие критерии или может обнаружить, что фиксированный набор критериев неравномерно применим к различным ответам учащихся, хотя эти ответы могут быть, по-видимому, одной задачей. Профессиональное качественное суждение заключается в знании правил использования (или иногда нарушения) правил. Критерии использования критериев известны как метакритерия.

4. При оценке качества ответа ученика часто не существует независимого метода подтверждения в момент принятия решения о том, является ли решение или заключение (в отличие от ответа ученика) правильным. В самом общем деле, может быть бессмысленно говорить о

правильности вообще. Последний апелляционный суд – другое качественное решение. Чтобы дать пример методологической независимости, предположим, что нужно сравнить два эссе. Один из подходов состоит в том, чтобы попросить компетентного человека судить о том, какой имеет более высокое качество, с указанием или без указания критериев. Другим методом оценки качества было бы использование компьютерной программы для анализа определенных текстовых свойств, таких как частота запятых, а также пропорций предлогов, союзов и необычных слов. Эти два метода независимы, потому что они используют разные средства для достижения заключения. Но наличие двух человек, а не только одного, не будет представлять собой самостоятельные методы, даже если оба человека должны были бы вынести суждения без ссылки друг на друга и в этом смысле работать независимо.

5. Если используются числа (или знаки или оценки), они назначаются после принятия решения, а не наоборот. При принятии качественных суждений окончательного решения никогда не достичь путем подсчета вещей, проведения физических измерений или составления номеров и рассмотрения абсолютной величины результата.

Сложные результаты обучения, типа которые оцениваются путем принятия прямых качественных суждений, являются общими для самых разных предметов в школьном, профессиональном, высшем и послевузовском образовании и на этапе переобучения (вторичного образования). Эти предметы включают английский, иностранные языки, гуманитарные, ручные и практические искусства, социальные науки, визуальное и исполнительское искусство. Они также важны для промышленного обучения и во многих областях науки и математики, особенно в тех случаях, когда учащиеся должны разрабатывать эксперименты, формулировать гипотезы или объяснения, проводить открытые полевые или лабораторные исследования или заниматься творческим решением проблем. Задачи, заданные во всех этих областях, включают учащиеся в активном синтезе и интеграции идей, концепций, движений или навыков для получения расширенных ответов в той или иной форме. Во всех оценках таких расширенных ответов первостепенное значение имеют качественные суждения.

Несмотря на то, что линия разработки в этой статье отличается от той, что в литературе по написанию оценки, она разделяет интерес к результатам обучения, которые являются сложными в том смысле, что качественные суждения (определенные ниже) неизменно участвуют в оценке успеваемости учащегося. В таких изучениях развитие студентов является многомерным, а не последовательным, и предварительное усвоение знаний не может быть концептуализировано как аккуратно упакованные единицы навыков или знаний. Рост происходит на многих взаимосвязанных фронтах сразу и является непрерывным, а не блокирующим.

Результаты нелегко охарактеризовать как правильные или неправильные, и более уместно думать о качестве ответа ученика или о степени опыта, чем о запоминаемых фактах, приобретенных концепциях или освоенном содержании.

Список использованной литературы:

1 Ramaprasad A. *On the definition of feedback. Behavioral Science*, 1983 – 28, 4-13. [Электрон. ресурс]. – 2017. – URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/bs.3830280103/pdf> (дата обращения: 15.05.2017).

2 Shenstone W. *On writing and books, LXXIX. In Works: In verse and prose Vol. 2, (3rd ed.)*. – London, 1768: Dodsley [Электрон. ресурс]. – 2017. – URL: http://darwin-online.org.uk/converted/pdf/1764_Shenstone_A927.2.pdf (дата обращения: 17.05.2017).

3 Thomdike E.L. *Educational Psychology, Vol.1 : The original nature of man*. – New York: Teachers College, 1913. Columbia University. [Электрон. ресурс]. – 2017. – URL: <https://archive.org/details/educationalpsyc10thorgoog> (дата обращения: 17.05.2017).

4 Kulbavy R.W. *Feedback in written instruction. Review of Educational Research*, 1977. 47, 211-232. [Электрон. ресурс]. – 2017. – URL: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.3102/00346543047002211> (дата обращения: 19.05.2017).

5 Kulik L.A. and Kulik C-L. C. *Timing of feedback and verbal learning. Review of Educational Research*, 1988. 58, 79-97. [Электрон. ресурс]. – 2017. – URL: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.3102/00346543058001079> (дата обращения: 20.05.2017).

6 Gere A.R. *Written composition: toward a theory of evaluation. College English*, 1980. 42(1), 44-58. [Электрон. ресурс]. – 2017. – URL: https://www.jstor.org/stable/376032?seq=1#page_scan_tab_contents (дата обращения: 21.05.2017).

7 Cooper C.R. *Holistic evaluation of writing. In C.R. Cooper and L.Odell fEds., Evaluating writing: describing, measuring, judging*. – Urbana: IL, 1977. National Council of Teachers of English. [Электрон. ресурс]. – 2017. – URL: <https://eric.ed.gov/?id=ED143020> (дата обращения: 24.05.2017).

8 Odell L. and Cooper C.R. Procedures for evaluating writing: assumptions and needed research. College English, 1980. 42(1), 35-43. [Электрон.ресурс]. – 2017. – URL: https://www.nwp.org/cs/public/download/nwp_file/152/TR01b.pdf?x-r=pcfile_d (дата обращения: 16.05.2017).

МРНТИ 14.07.01

Е.С. Давлеткалиева¹, Б.К. Мулдашева²

¹Филиал АО «Национальный центр повышения квалификации «Өрлеу»»
институт повышения квалификации педагогических работников по Актюбинской области,
г. Актөбе, Казахстан

²Хромтауский горно-технический колледж,
г. Хромтау, Казахстан

ВЛИЯНИЕ ТЕХНОЛОГИИ КРИТЕРИАЛЬНОГО ОЦЕНИВАНИЯ НА ЭМОЦИОНАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ УЧАЩИХСЯ

Аннотация

В статье дана оценка влияния технологии критериального оценивания на эмоциональное развитие учащихся. Были исследованы классы, в которых обучение строилось с применением технологии критериального оценивания. Используя опытно-экспериментальную модель внутренней оценки влияния технологии критериального оценивания на качество образования в общеобразовательной школе, были собраны и проанализированы данные о динамике изменения эмоционального состояния учащихся. В качестве инструментария исследования эмоционального развития использовалась методика выявления уровня тревожности. Данная методика позволяет выявить степень распространенности среди учащихся пяти типов тревожности: нормальный, несколько повышенный, высокий, очень высокий, уровень чрезмерного спокойствия. В результате проведенного исследования, было выяснено, что технология критериального оценивания оказывает позитивное воздействие на эмоциональное развитие учащихся. Эмоциональное состояние учащихся школ значительно улучшается: повышается процент детей, тревожность которых не превышает нормы. Учащиеся легко справляются со стрессами, с боязнью во время опроса, развивается саморегуляция внутреннего самоощущения, поведения, улучшаются взаимоотношения между учащимися. Это способствует положительной динамике качества образования. Была разработана «Карта аффективного развития учащихся», которая позволила выявить степень распространенности пяти типов тревожности среди учащихся.

Ключевые слова: технология критериального оценивания, эмоциональное развитие, тревожность учащихся, оценка эмоционального развития, качество образования

Е.С. Давлеткалиева¹, Б.К. Мулдашева²

¹«Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» акционерлік қоғамының филиалы
Ақтөбе облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты,
Ақтөбе қаласы, Қазақстан

²Хромтау тау-кен колледжі,
Хромтау қ., Қазақстан

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ДАМУЫНА КРИТЕРИАЛДЫ БАҒАЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ӘСЕРІ

Аңдатпа

Мақалада оқу-тәрбие үдерісінде оқушылардың эмоционалды дамуына критериалды бағалау технологиясының әсері туралы айтылған. Оқытуда критериалды бағалау технологияны қолдану негізінде сыныптар зерттелді. Жалпы білім беретін мектептерде критериалды бағалау технологиясы тұрғысынан ішкі бағаның әсерін анықтау үшін тәжірибелік-эксперименттік модельді қолдану барысында оқушылардың эмоционалды жағдайының өзгергендігі туралы динамикасының мәліметтері жинақталды және талданды. Эмоционалды дамудың зерттеу құралы ретінде кобалжу деңгейін анықтау әдістемесі қолданылды. Берілген әдістеме оқушылар арасында таралуының бес түрлі кобалжу дәрежесін анықтады: қалыпты, бірнеше артық,

жоғары, өте жоғары, шарадан тыс тынымды деңгей. Жүргізілген зерттеу нәтижесінде оқу-тәрбие үдерісінде оқушылардың эмоционалды дамуына критериалды бағалау технологиясының позитивті ықпал ететіндігі анықталды. Оқушылардың эмоционалды жағдайының жақсаратындығы: қобалжу нормадан аспайды, балалардың пайызы өсетіндігі байқалды. Жүргізілген сауалнамада оқушылар стресстен жеңіл шығады, өзара қарым-қатынас жақсарады, ішкі өзін-өзі реттеуі дамиды. Бұл спалы білім беру динамикасының өсуіне ықпал етеді. Оқушылар арасында бес түрлі қобалжуды тарату деңгейін анықтауда «Оқушының тиімді даму картасы» жасалды.

Түйін сөздер: оқу үдерісінде критериалды бағалау технологиясы, эмоционалды даму, оқушының қобалжуы, эмоционалды даму бағасы, білім беру сапасы

Y.S. Davletkaliyeva¹, B.K. Muldasheva²

*¹Part of the joint stock company "National Training center "Orleu".
Aktobe Institute for the development of leadership and research pedagogical studies,
Aktobe, Kazakhstan*

*²Chromtau Mining and Technical College,
Chromtau, Kazakhstan*

IMPACT OF CRITERIA-BASED ASSESSMENT TECHNOLOGY ON EMOTIONAL DEVELOPMENT OF STUDENTS

Abstract

In the article much attention was given to the impact of criteria-based assessment on emotional development of students. Classes were researched in which training was carried out with the use of criteria-based assessment. Using an experimental model of internal assessment of the impact of criteria-based assessment on the quality of education in secondary school, were collected and analyzed data on the dynamics of changes in the emotional state of students. As the instruments of the study emotional development was used the methodology to identify the level of anxiety. This technique allows to identify the prevalence among students of the five types of anxiety: normal, slightly elevated, high, very high, excessive level of calm. In the study, it was found that criteria-based assessment technology has a positive impact on the emotional development of students. The emotional state of students is significantly improved: increased percentage of children, anxiety of which does not exceed the norm. Students easily cope with stress, with fear in the time of the survey, developing self-regulation internal self-regulation, demeanor, improved relationships between students. It contributes to the positive dynamics of the quality of education. It was developed a "Map of the affective development of students", which allowed to identify the prevalence among students of the five types of anxiety.

Keywords: criteria-based assessment technology, emotional development, anxiety in students, assessment of emotional development, the quality of education

На современном этапе, в условиях социально-экономического развития страны, общество проявляет повышенный интерес к вопросу развития школьников, в частности развития эмоциональной сферы.

Эмоциональное развитие школьников – важный компонент педагогического процесса, влияющий в итоге на качество образования учащихся. Важно отметить, что проблема эмоционального развития детей рассматривается в литературе как в педагогическом, так и психологическом аспектах, а вернее, в их сочетании.

История изучения эмоционального развития личности имеет глубокие корни. В зарубежной психологии концепции эмоций личности развиваются в разных школах (А.Адлер, М.Арнольд, Г.Ахерн, П.Бард, Дж.Баррелл, Дж.Грей, С.Даймонд, У.Джемс, Р.Девидсон, Дж.Дьюи, У.Кеннон, Э.Клапаред, Ф.Крюгер, Р.Лазарус, У.Мак-Дауголл, С.Томкинс, З.Фрейд, Дж.Уотсон, и мн.др.).

Многие годы российские ученые пытаются объяснить и описать роль эмоций в жизни человека (П.К. Анохин, Л.С. Выготский, Я.Гозман, О.В. Дашкевич, А.В. Запорожец, А.Ф. Лазурский, А.Н. Леонтьев, В.В. Новиков, С.Л. Рубинштейн, П.В. Симонов, О.К. Тихомиров, Н.П. Фетискин, О.А. Черникова и мн. др.).

А.Г. Гройсман считает, что эмоциональное развитие личности предполагает умение дифференцировать свои эмоции и чувства, распознавать их у других людей, а также умение выражать свои чувства (развитость экспрессии). Эмоционально-воспитанную личность характеризует, прежде

всего, отношение к другому человеку. Одним из показателей эмоциональной воспитанности во все времена являлся нравственный облик человека [1].

Развивать эмоциональную сферу ученика, научить его осознавать свои эмоции, распознавать и произвольно проявлять их должны и специалисты-психологи, и педагоги, и воспитатели, и родители. М.В. Ермолаева и И.Г. Ерофеева считают: «Эмоциональные процессы являются той сферой психологического бытия ребенка, которая заряжает и регулирует все остальные его функции, такие как восприятие, внимание, память, мышление, воображение и др. Эмоциональные образы и эмоциональный контроль являются целью и продуктом воспитания» [2, с. 214].

Проблема личностного и эмоционального развития рассматривается и в трудах казахстанских психологов (Н.А. Асипова, С.М. Джакупов, Д.М. Джусубалиева, К.К. Жампеисова, К.Х. Закирьянов, З.А. Исаева, А.А. Калюжный, Г.И. Калиева, А.М. Ким, Н.А. Логинова, З.Б. Мадалиева, М.М. Муқанов, Х.Т. Шерьязданова).

В исследовании М.Ю. Саутенковой с позиции социальной психологии, осмыслен феномен эмоциональной культуры студентов, дано определение этого понятия, выделены компоненты, критерии, показатели и уровни развития эмоциональной культуры, разработана и успешно внедрена социально-психологическая модель развития эмоциональной культуры казахстанских студентов [3].

М.М. Жанпеисова в своих исследованиях предлагает методику изучения эмоционального равновесия учащихся [4]. Методика позволяет учителю определить пути развития учащихся на основе известных четырех психологических типов человека.

На протяжении ряда лет, нами проводился научно-педагогический эксперимент, в рамках которого в учебном процессе применялась технология критериального оценивания. Мы исследовали влияние технологии критериального оценивания в общеобразовательных школах на качество образования. В созданной нами модели оценки, одной из четырех исследуемых областей, важное место занимала область «Развитие учащихся». В данной области, одним из показателей исследования был «Эмоциональное развитие учащихся» [5].

В качестве методов исследования использовали анализ педагогической, психологической и методической литературы, публикаций по материалам исследований зарубежного и отечественного опыта, продуктов деятельности учащихся и эмпирические методы (наблюдение за учащимися и учителями; диагностический опрос анкетирование учителей, учащихся, беседы с учащимися, учителями; педагогический эксперимент).

Современные международные эксперты в области качества образования необходимость включения показателей развития умений, навыков некогнитивного характера обосновывают данными о зависимости от них жизненного успеха выпускников школы [6, с. 43]. Но традиция измерения и оценки развития умений, навыков некогнитивного характера в педагогической науке гораздо менее развита, чем традиция измерения и оценки достижений учащихся когнитивного характера. Это обусловило трудности в подборе методик для одного из компонентов нашей модели, созданной нами, для внутренней оценки влияния технологизации обучения на качество образования в общеобразовательной школе.

В отечественных психолого-педагогических исследованиях, к сожалению, до настоящего времени нет надежных методик данного типа. Имеются лишь ссылки на зарубежный опыт изучения эмоциональной составляющей учебной деятельности на основе таксономии целей обучения в аффективной области Д.Кротвеля [7, с. 54].

Однако имеется широко апробированная система изучения тревожности [8], которая является не прямым, но существенным показателем эмоциональной компетентности учащегося, показателем умения управлять своим эмоциональным состоянием: чем ниже уровень тревожности, тем выше развита у ученика компетенция эмоционального самоуправления [9].

В данном исследовании мы использовали методику выявления уровня тревожности российских практических психологов В.А. Богдановой, С.Н. Мотовиловой [10]. Данная методика позволяет выявить степень распространенности среди учащихся пяти типов тревожности (таблица 1).

Таблица-1. Уровни тревожности (по В.А. Богдановой, С.Н. Мотовиловой)

Уровень тревожности	Показатель уровня (% от общего количества баллов)
1 Нормальный уровень	35-62
2 Несколько повышенный уровень	63-76
3 Высокий уровень	77-90
4 Очень высокий уровень	91-100
5 Уровень чрезмерного спокойствия	Менее 35

Оценка уровня тревожности учащихся проведена методом анкетирования. Анкетирование проводили с целью выявления уровня тревожности у школьников. Согласно инструкции, исследователи зачитывали ученикам ситуации, с которыми они часто встречаются в жизни. Некоторые из них могли быть для них неприятными, вызвать волнение, беспокойство, тревогу, страх.

Напротив номеров ситуаций ученики ставили баллы, которые характерны для каждого из них:

- 0 – если ситуация совершенно не беспокоит вас;
- 1 – если она немного беспокоит, волнует вас;
- 2 – если ситуация достаточно беспокоит вас;
- 3 – если она очень сильно беспокоит, волнует вас;
- 4 – если ситуация вас крайне волнует, если вы не можете её перенести и она вызывает у вас очень сильное беспокойство, очень сильный страх.

Данная методика включает ситуации трёх типов:

1. Ситуации, связанные со школой, обучением и учителями (школьная тревожность);
2. Ситуации, актуализирующие представления о себе (самооценочная тревожность);
3. Ситуации общения (межличностная тревожность).

По этой методике выявили общую тревожность (школьная + самооценочная + межличностная), что дало представление в общем виде о тревожности того или иного ученика.

Так в экспериментальном классе диагностика дала следующие данные (таблица 2):

Таблица-2. Уровень тревожности учащихся экспериментального класса на начальном этапе

	Уровень тревожности				
	Нормальный уровень	Повышенный уровень	Высокий уровень	Очень высокий уровень	Уровень чрезмерного спокойствия
	35-62	63-76	77-90	91-100	Менее 35
Ученики по уровням	2	9	1	1	4

В других базовых школах на начальном этапе, мы получили аналогичные данные (таблица 3):

Таблица-3. Тревожность учащихся базовых школ на входном этапе
опытно-экспериментальной работы (% учащихся, проявляющих тревожность по уровням)

	Нормальный	Повышенный	Высокий	Очень высокий	Низкий
В ср. по экспер/шк.	11,2	63	13,8	4	8
В ср. по контр/шк.	15,5	59,6	12,9	3,3	8,7

Таблица показывает, что во всех школах больше всего учащихся, имеющих повышенный уровень тревожности. Имеются также учащиеся с высокой и очень высокой тревожностью. Полученные данные частично подтверждаются также данными о состоянии здоровья детей: количество детей, проявляющих очень высокий уровень тревожности, совпадает с количеством учащихся, имеющих заболевания нервной системы.

Выявилось, что в гимназиях учащиеся более тревожны, чем в традиционных общеобразовательных школах. Это связано с тем, что к гимназистам родители и учителя предъявляют повышенный уровень требований. Они чувствуют повышенные ожидания от членов

семьи, ощущают себя находящимися в ситуации жесткой конкуренции в ходе любого анкетирования, опроса.

Используя опытно-экспериментальную модель внутренней оценки влияния технологии критериального оценивания на качество образования в общеобразовательной школе, мы собрали и проанализировали данные о динамике качества образования в экспериментальных и контрольных школах по завершении эксперимента. Эмоциональное состояние учащихся в результате применения технологии критериального оценивания обучения значительно улучшилось. Так, например, в экспериментальном классе одной из средних школ, большинство учеников стали показывать уровень нормы (таблица 4).

Таблица-4. Уровень тревожности учащихся экспериментального класса на заключительном этапе

	Уровень тревожности					
	Нормальный уровень		Повышенный уровень		Низкий (уровень чрезмерного спокойствия)	
	Кол-во баллов	% от возможного максимума (35-62)	Кол-во баллов	% от возможного максимума (63-76)	Кол-во баллов	% от возможного максимума (менее 35)
Ученики по уровням		12		3		2

В целом по школам тенденция влияния технологии критериального оценивания на эмоциональное развитие учащихся представлена в таблице 5.

Таблица-5. Динамика тревожности учащихся экспериментальных и контрольных школ в период от входной до выходной диагностики

	Нормальн.		Повышен.		Высокий		Очень высокий		Низкий	
	Вх.д	Вых.д	Вх.д	Вых.д	Вх.д	Вых.д	Вх.д	Вых.д	Вх.д	Вых.д
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
В ср. по экспер/шк.	11,2	67,5	63	27,4	13,8	1,1	4	0,9	8	3,1
В ср. по контр/шк.	15,5	18,1	59,6	64,6	12,9	9,9	3,3	2,8	8,7	4,6

Данные свидетельствуют о том, что во всех экспериментальных школах ситуация значительно улучшилась: повысился процент детей, тревожность которых не превышает нормы. В контрольных классах ситуация остается на первоначальном уровне. Имеются лишь незначительные позитивные изменения.

Для достижения эффективности внутренней оценки влияния технологии критериального оценивания на качество образования и соответствия ее требованиям международного стандарта качества необходимо ориентировать на критерий: эмоциональное развитие учащихся.

Показателем данного критерия влияния технологии критериального оценивания на качество образования целесообразно считать: управление учащимися своим эмоциональным состоянием.

Педагогам необходимо участвовать в системной внутренней оценке влияния технологии критериального оценивания на качество образования, можно использовать разработанную нами методику «Карта изучения аффективного развития учащихся».

В результате проведенного исследования выяснили, что технология критериального оценивания в учебном процессе оказывает позитивное воздействие на эмоциональное развитие учащихся: эмоциональное состояние учащихся школ значительно улучшается; повышается процент детей, тревожность которых не превышает нормы; учащиеся легко справляются со стрессами, с боязнью во время опроса, развивается саморегуляция внутреннего самоощущения, поведения, улучшаются взаимоотношения между учащимися.

Список использованной литературы:

- 1 Гройсман А.Г. Педагогические условия эмоционального развития учащихся в музыкально-исполнительской деятельности: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Оренбург, 2000. – 169 с. РГБ ОД, 61:01-13/925-9.
- 2 Особенности и средства развития эмоциональной сферы дошкольников: Учеб. пособие/ М.В. Ермолаева, И.Г. Ерофеева. – М.: Издательство Московского психолого-социального института. – Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2008.
- 3 Саутенкова М.Ю. Социально-психологические особенности развития эмоциональной культуры студентов. Текст.: дис. кан.. пед. наук: специальность ВАК РФ 19.00.05. – Актюбе, 2004.
- 4 Жанпейсова М.М. Технология модульного обучения. – Алматы, 2002. – 180 с.
- 5 Давлеткалиева Е.С. Внутренняя оценка влияния технологизации обучения на качество образования в общеобразовательной сельской школе. Текст.: дис. кан.. пед. наук: 13.00.01. – Атырау: Ун. им. Х.Досмухамедова, 2009. – 160 с.
- 6 Образование для всех. Императив качества. – ЮНЕСКО, 2004. – 434 с.
- 7 Караев Ж.А. Сущность технологии трехмерной методической системы обучения // Новая школа: пространство возможностей: Материалы Центрально-азиатской научно-практической конференции.: Вып. 2. – Бишкек: ФПОИ, 2006. – С.48-55.
- 8 Общая психодиагностика: Основы психодиагностики, немедицинской психотерапии и психологического консультирования / Под ред. А.А. Бодалева, В.В. Столина. – М.: Изд-во МГУ, 1987. – 304 с.
- 9 Койшибаев Б.А. Педагогический мониторинг комплексного образования (Тезаурус и модели): Учеб. пособие. – Алматы: Галым, 2001. – 115 с.
- 10 Богданова В.А., Мотовилова С.Н. Исследование учебной тревожности // Актуальные проблемы педагогического творческого саморазвития и педагогического мониторинга: Материалы VI Всероссийской научно-практической конференции. – Йошкар-Ола: МГПИ, 1999. – Ч.V. – С.64-66.

УДК 373.1.02:372.8
МРНТИ 14.25.09

У.М. Мехтиева¹

¹диссертант Института Образования Азербайджанской Республики,
mehdiyevaulviyya@gmail.com

ОПЫТ РАБОТЫ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ ПО ОБУЧЕНИЮ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ В АЗЕРБАЙДЖАНСКИХ ШКОЛАХ

Аннотация

В то время, когда идет сильная глобализация и интеграция, перед образованием стоит задача вырастить не только знающую молодежь, но и личность. А формирование современного человека-личности традиционным образованием не обеспечивается – это и есть цель, стоящая сегодня перед образованием. Формирование совершенного человека измеряется путем развития мышления, а не памяти. С этой точки зрения, автор изучает и обобщает опыт работы начальных классов по обучению английскому языку в общеобразовательных школах. В статье отмечается, что уроки, проводимые по куррикулуму, отстраняют учащихся от повторов, заучивания наизусть и помогают самостоятельно мыслить, познавать, сравнивать и обобщать.

Ключевые слова: образование, куррикулум, личность, опыт, методы, интеграция, познавательная деятельность, интерес, игра

У.М. Мехтиева¹

¹Әзербайжан Республикасы Білім институтының диссертанты,
mehdiyevaulviyya@gmail.com

ӘЗЕРБАЙЖАН МЕКТЕПТЕРІНІҢ БАСТАУЫШ СЫНЫПТАРЫНДА АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУ ТӘЖІРИБЕСІ

Аңдатпа

Жаһандану және интеграция үдерістері жылдам дамып жатқан уақытта, білім беру жүйесінің алдында, тек білімді ғана емес, ең алдымен тұлға қалыптастыру мәселесі тұр. Бірақ бүгінгі таңда, елімізде заманауи адамды дамыту мәселесі толық шешілген жоқ, сондықтан бұл білім беру жүйесінің алдында тұрған негізгі мақсат. Жан-жақты жетілген тұлға – есте сақтау қабілетін емес, ойлауын дамыту арқылы қалыптасады. Осы

орайда, автор, жалпы білім беретін мектептердің бастауыш сыныптарында ағылшын тілін оқыту тәжірибесін зерттеуде. Мақалада, куррикулум бойынша өткізілген сабақтардың оқушыларды жаттандылықтан, қайталаудан бас тартқызып, өз бетінше ойлау, тану, салыстыру және қорытындылау қабілеттерін дамытуды көздейтіні қарастырылған.

Түйін сөздер: білім беру, куррикулум, тұлға, тәжірибе, әдістер, интеграция, танымдық іс-әрекет, қызығушылық, ойын

U.M. Mehdiyeva¹

*¹dissertant of Institute of Education of Azerbaijan Republic,
mehdiyevaulviyya@gmail.com*

EXPERIENCE OF WORKING OF INITIAL CLASSES FOR LEARNING ENGLISH LANGUAGE IN AZERBAIJAN SCHOOLS

Abstract

At a time when there is a strong globalization and integration in the world, the task before education is to grow not only knowledgeable youth, but personality too. But it is impossible to provide the goal standing before education by formation of a modern person-personality with traditional education. Educational reforms, innovative renewal and integration into the world's leading countries educational area put forwards the necessity of expansion of the content reform at all levels of education after gaining of independence in Azerbaijan.

The article notes that the lessons on curriculum remove students from repetition, memorize by heart and make efforts to think, cognize, compare and generalize independently. Observations show that the initial stage of the young students' interest in foreign languages is very high. Language games in primary classes improve the efficiency of the learning process, protect the interest of the English language at all stages. Games also direct the attention to the main issue – appropriating of speech habits in the process of natural situation. So the games organize the communication system in English language teaching process.

Keywords: education, curriculum, personality, experience, methods, integration, cognitive activity, interest, game

В связи с интеграцией образования Азербайджанской Республики в мировое образовательное пространство, наблюдаются тенденции повышения внимания к вопросам обучения иностранным языкам, обновления целей, содержания, принципов, средств и методов. Все более актуальной становится изучение новой обучающей модели и технологии иностранного языка как развивающего предмета.

Увеличение тенденций интеграции в мировое сообщество после обретения независимости Азербайджаном, расширение международного сотрудничества сделали еще более необходимым формирование молодого поколения, обладающего соответствующими компетенциями в области иностранных языков. Этот фактор также значительно активизировал совершенствование преподавания иностранных языков, вопросы применения и в Азербайджане успешно используемых в международной практике методик.

Изучение опыта работы школы №275 г. Баку показало, что на уроках предпочтение дается использованию современных методов обучения. Преподаватели на уроках часто используют диаграмму Венна, Мозговой штурм, Кластер, Зигзаг и другие приемы. Внедряются электронные доски и слайды. В процессе обучения широко используется парная и групповая работа с детьми.

В процессе обучения учителя знакомят детей с литературой, историческими памятниками, культурой Азербайджана и Англии, сравнивают их, ведут диалоги, тем самым расширяют кругозор учащихся. А внеурочное время с учащимися посещают музеи, аллею Шехидов и исторические места с целью воспитания моральных качеств и умения рассказывать об увиденном на английском языке. После таких экскурсий организовываются ролевые игры, в процессе которых учащиеся излагают свои мысли на английском языке. Например, в игре «Выступление в эфире» предлагается такая ситуация: «Представьте себе, что вы находитесь в Лондоне. Вас приглашают выступить по телевизору. Вы должны рассказать об исторических памятниках, культуре и музеях нашей страны. Кто лучше расскажет, тот получит картинки, изображающие достопримечательные места той страны». В конце игры учитель раздает детям картинки, подготовленные ею заранее.

В беседе с учителями выяснилось, что они сталкиваются с некоторыми трудностями. Учебная нагрузка для учащихся в учебниках достаточно высокая, но часы, отведенные к усвоению этих материалов, затрудняют педагогический процесс, так как не соответствуют к этой нагрузке.

В средней школе №8 Бардинского района учитель английского языка в начальных классах проводит интеграционные уроки [1]. Она особо подчеркивает значение правильного определения межпредметной и внутрипредметной связи в учебном процессе. Это объясняется тем, что интеграция создает условия для использования времени без потери, уменьшения учебной нагрузки, повышения интереса к изучаемому материалу и расширяет природные возможности учащихся.

Межпредметная интеграция обеспечивает связь между содержательными линиями. Внутриклассные и межклассные связи осуществляются посредством межклассной интеграции. Еще одна важная особенность внутрипредметной интеграции в том, что она положительно влияет на познавательную деятельность учащихся в расширении знаний и умений, связанных с проблемой.

В этом контексте горизонтальная интеграция стандартов линий содержания в преподавании иностранного языка широко используется в процессе обучения.

Например, слушание и понимание:

1.1.2. Выбирает и показывает на рисунке предметы, название которых слышит.

Речь:

2.1.1. Называет изображенные на фото предметы.

2.1.3. Описывает изображенные на фото предметы на основе известных слов.

Межпредметная интеграция понимается как составная часть понятий, знаний, умений, охваченных иностранным языком и двумя или большими предметами. То есть подразумевается использование относящихся к одному предмету закономерностей в изучении другого предмета. Применение межпредметной интеграции в преподавании иностранного языка помогает преподавателю в процессе обучения, не испытывая затруднений, отслеживать связи между предметами и темами.

Практика и наблюдения показывают, что комплект учебников, напечатанный в связи с применением куррикулума, имеет важное значение в педагогической подготовке учителя, а также в эффективной организации интеграции.

Согласно требованиям куррикулума, уровень начального образования (I-IV классы), общие результаты обучения формируются следующим образом [2, 45]:

Учащийся:

- излагает содержание выслушанной мысли;
- называет признаки и действия, относящиеся к используемым в повседневной жизни и быту предметам;
- на основе простых речевых этикетов создает общение, строит речевые образцы по сюжетным рисункам;
- выделяет и произносит отличающиеся по сравнению с родным языком звуки изучаемого языка;
- читает и излагает содержание текстов малого объема;
- на основе изученных словесных сочетаний и моделей строит малого объема устные и письменные тексты;
- определяет по словарю значение новых слов, которые встречает.

Во время наблюдения за уроком не уклонился от внимания правильный подход преподавателя к внутрипредметной и межпредметной интеграции, однако были недостаточно применены игры и упражнения для создания коммуникативного общения с принятием во внимание возраста учеников.

Мы наблюдали обучение английскому языку на тему «Wild animals» преподавателя английского языка полной средней школы №1 Габалинского района. Преподаватель определил стандарты и ожидаемые результаты следующим образом:

Стандарт:

1.1.1. При обращениях отвечает на простые способы.

2.1.1. Правильно применяет новые слова и выражения.

3.1.1. Выбирает и группирует слова и выражения.

4.1.2. Пишет названия предметов и событий вокруг.

Результат:

Отвечает на простые вопросы о диких и домашних животных.

Используя новые слова, строит простые предложения.

Выбирает названия животных и делит их на две группы – домашних и диких животных.

Называет названия животных на рисунках и называет их характерные особенности.

Интеграция:

Азербайджанский язык: 1.1.2. 1.2.1. 2.1.1.

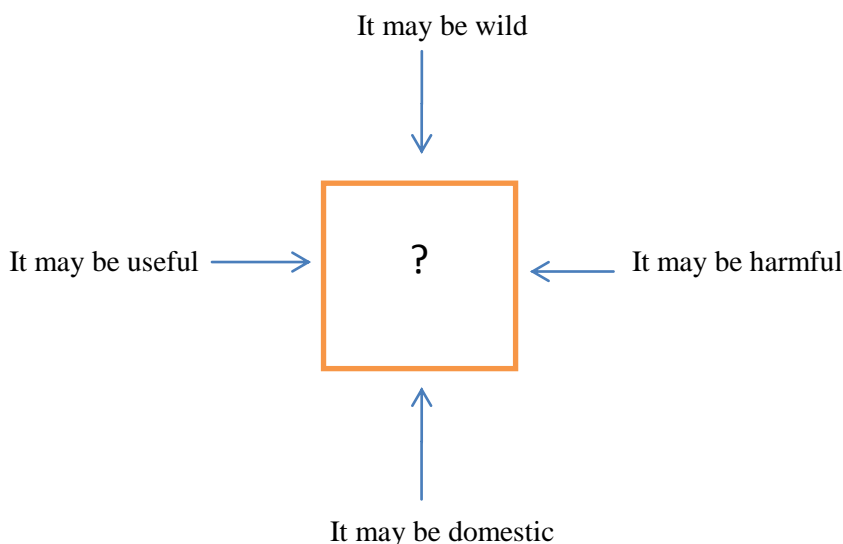
Технологии: брейнсторм – мозговой штурм, выведение понятия, обсуждение, словесные ассоциации, аукцион.

Рабочая форма: работа с большими и малыми группами.

Ресурсы: учебник, фильм о животных, рисунки, рабочие листы.

Ход урока:

1. Мотивация:

Вопрос исследования: в чем заключается роль диких животных в нашей жизни?

Проведение исследования: раздачей бумажек с надписями лев (a lion), тигр (a tiger), слон (an elephant) ученики делятся на три группы. Им раздаются рабочие листы и даются задания. Результаты демонстрируются членами группы. Затем дети показывают на диаграмме Венна схожие и отличные черты диких и домашних животных.

Как можно заметить, урок английского языка был устроен согласно современным требованиям, создана мотивация для возникновения интереса к новому уроку, использованы новые обучающие технологии. На наш взгляд, использование соответствующих игр и упражнений для обеспечения коммуникативного общения повлияет на более живое проведение урока.

Наблюдения показывают, что на первичном этапе у учеников младшего возраста интерес к иностранному языку бывает очень высок. Однако по мере перехода в высшие классы интерес к этому уроку постепенно слабеет. Изучение школьного опыта показывает, что это связано с методами и способами, применяемыми преподавателями. Сложность современных учебных программ в начальных классах характеризуется ростом информационного объема. В результате этого дети младшего возраста нагружаются психоэмоционально и физически. Психологи отметили, что ученики младшего возраста бывают очень эмоциональными, моторными, быстро устают от одинаковой деятельности. Обучение необходимо обустроить именно принимая во внимание эти качества, и интегративное обучение может быть базой этого. В этом контексте из проведенных нами исследований становится известно, что преподаватели начальных классов при организации английского языка используют следующие виды интегративных занятий:

- а) урок английского языка с музыкальной деятельностью (песня, музыка, ритмика);
- б) урок английского языка с изобразительной деятельностью (живопись, аппликация, гончарное дело);
- в) урок английского языка с физической деятельностью;
- г) урок английского языка с театральной деятельностью;
- д) урок английского языка с игровой деятельностью.

В школьной практике было выявлено, что традиции ряда школ на всех этапах обучения связаны с игровой деятельностью. Игра играет большую роль в жизни ученика младшего возраста. И с

этой точки зрения, часть преподавателей начальных классов в процессе обучения уделяет широкое место лингвистическим играм. К ним относятся следующие:

- а) лексические игры;
- б) грамматические игры;
- в) фонетические игры;
- г) развивающие связную речь игры.

Лингвистические игры делают обучающий процесс более интересным и превращаются в мощный стимул усвоения английского языка. Радость, интерес в процессе игры, удачное выполнение заданных упражнений порождают в детях чувство удовлетворенности и это проявляется в результатах обучения. Они отличаются от развлекательных игр наличием методической цели. Как известно, обучающие игры служат выполнению методических задач во время уроков и во внеурочное время. К ним относятся следующие:

- создание психологической подготовки к речевому общению у детей;
- представляя различные ситуации для пользования речевым материалом, создание внутренней необходимости для разговора у детей;
- представление различных вариантов игр для выбора нужного речевого варианта;
- развитие внимания, памяти и логического мышления.

Изучение школьного опыта по преподаванию английского языка в начальных классах показало, что игра остается для детей развлечением. Преподаватель же старается достигнуть цели обучения, которую поставил перед собой. Однако не проявляет это, развлекается с детьми, радуется, смеется.

Наблюдения показывают, что преподаватели широко используют игрушки в процессе преподавания английского языка. Игрушки обычно используются в качестве наглядного пособия в изучении новых слов и впоследствии эти слова и выражения в различных вариантах включаются в активную речь.

В процессе обучения игра интегрируется с рисованием, музыкой, гончарным делом, театральными постановками, что оказывает положительное влияние на более эффективное усвоение английского языка. Выделяемое игре время и её место в процессе обучения зависит от ряда факторов:

- подготовки учеников;
- степени сложности изучаемого материала;
- конкретных целей;
- условий урока.

Если игра проводится с целью закрепления нового материала, ей уделяется 20-25 минут. А затем дается 5-10 минут для использования в различных ситуациях изученного материала и приобщения детей к свободному общению.

Практика показывает, что в процессе игры ученики изучают элементы общения – выслушивание, приступание к разговору, поддержка собеседника или несогласие с ним, задавание уточняющих вопросов. Процесс обучения, проходящий в играх, как и в общении носителей иностранного языка, направляется на речевую деятельность. В это время и говорящий, и слушающий бывают активны.

Можно сказать, что на каждом уроке образуются новые фразы. Желание учеников говорить на английском языке демонстрирует их интерес к этому предмету. Так как в игровом процессе мотивация сильна, наряду с данными в программе словами в речь включаются и фиксируются в памяти детей и другие слова. Во время процесса обучения выявляется, что проведение урока английского языка посредством игр и игровых ситуаций повышает в детях интерес к английскому языку, стимулирует самостоятельную мыслительную деятельность, создает возможность для претворения в жизнь целенаправленного индивидуального подхода.

Лингвистические игры проводятся в каждом классе. Однако характер, объем материалов и поставленные цели меняются от класса к классу. Игры выбираются сообразно программе и содержанию учебника, и вместе с тем, возрастным свойствам и уровню подготовки детей. Однако практика показывает, что в проведении игр допускаются некоторые огрехи. Приведем несколько из них в качестве примера:

«Мой дом» («My Home», IV класс).

Включенные в активный словарь детей слова по этой теме воспринимаются с легкостью. Поскольку это существительные, демонстрируемые с рисунками и предметами. Сложности для

детей создают конструкция «There is (are)...», а также вопросительная форма этой конструкции и краткие ответы на вопросы. В процессе обучения выбираются соответствующие им игры. Эти игры направляются на изучение, закрепление, применение в устной речи новых слов. Формируются навыки включения в активную речь конструкции «There is (are)...», использования этой фразы в вопросительной форме в описании квартиры.

Хотя цель подобных игр и соответствует целям обучения, в процессе общения недостаточно принимаются во внимание психологические особенности речи (мотив, цель, результат), не выдвигается интересный мотив для желания детей говорить. Вернее, не принимается в расчет полнота компонентов игры. Не создаются ситуации для развития внимания, воображения, мышления.

«Давай, находи».

Преподаватель вывешивает на доске рисунки по теме. Один из детей, подойдя к доске, произносит слово на родном языке. Правильно ответивший на английском языке ученик назначается ведущим и обращается к детям с вопросами.

– Is it a hall?

– No, it is not.

– Is it a bedroom?

– Yes, it is.

Хотя здесь есть элементы игры, его структура и компоненты полностью обеспечены не были.

«Будь внимателен».

Учитель, показав куклу «Джыртдан» детям, организует игру. «Джыртдан» называет названия предметов на рисунках. Если их ответы верны – ученик повторяет их, если не верны – ребенок поправляет его ошибку.

It is a carpet (It is a carpet).

It is a lamp (It is not a lamp. It is a fireplace).

Хотя в этой игре есть мотив и цель, ребенку не ясно, что в результате он получит. Например, правильно назвавшим рисунки детям «Джыртдан» может подарить их. И этим можно стимулировать детей к активности.

«Лото».

Преподаватель дает детям карту с нарисованной на ней таблицей. На каждую клетку наклеены рисунки. Затем преподаватель произносит слова на английском языке (a chair, a sofa, a window, a door, a fireplace, a floor, a lamp etc.). Преподаватель произносит слова с паузами. Во время паузы дети эти слова прикрывают изготовленной из бумаги фишкой. Затем преподаватель проверяет и оценивает карты детей.

«Что исчезло?».

На доске вывешиваются рисунки. Дети называют предметы на рисунках. Затем закрывают глаза, а преподаватель забирает один из рисунков. Они открывают глаза и называют предмет, который исчез. Учитель, продолжая игру, просит запомнить не только названия рисунков, но и их последовательность. В этом случае преподаватель не забирает рисунки, но меняет их месторасположение.

Вне зависимости от рода деятельности, дети задумываются о том, что получают в результате постоянно осуществляемой работы. И в этой игре мы становимся свидетелями непринятия в расчет мотива и результата.

«Переводчик».

Дети становятся в круг. Посередине круга стоит преподаватель. Он по очереди бросает ученикам мяч и произносит на английском языке различные фразы, а дети переводят их и бросают мяч обратно преподавателю. Например:

Большое зеркало – a big mirror.

Смотреть телевизор – to watch TV.

Желтый ковер – yellow carpet.

Известно, что устройство игр сообразно естественным ситуациям. При этом бросание преподавателем мяча с требованием перевести не относящиеся к ситуации фразы не соответствует реальному общению. Создание соответствующей ситуации для применения детьми в своей речи этих фраз и наличие мотива для разговора необходимы.

В развитии логического мышления велика роль загадок, пословиц и обобщающих тестов.

Преподаватель английского языка Европейской азербайджанской школы в своей практике уделяет широкое место подобным методам [3, 34]. Учитель направляющими вопросами создает условия для логического мышления. В это время они еще более активизируются и растет интерес к изучению языка. Приведем некоторые из них в пример:

Riddles (загадки)

1. I go it goes with me (Shadow) – Я иду, и она идет за мной (Тень).
2. Runs day and night, but never gets tired (River) – Бежит и днем, и ночью, но не устает (Река).
3. Feed me and I live yet give me a drink I will die (Fire) – Если дашь мне поесть, буду жить, дашь же воды – умру (Огонь).
4. Take of my skin – I won't cry? But you will (Onion) – Сдерешь с меня кожу – я не заплачу, но заплачешь ты (Лук).

Учительница, используя пословицы, составляет логические тесты.

Proverbs (пословицы)

1. An... apple a day keeps the doctor away.
a) pear b) apple c) orange d) banana e) grape
2. The early...catches the worm.
a) man b) dog c) bird d) cat e) kid
3. Never put of till what you can today.
a) today b) tomorrow c) never d) yesterday e) now
4. Better ... than never
a) late b) to day c) yesterday d) always e) now
5. There is now place like
a) city b) country c) home d) house e) hotel

Использование преподавателем обобщенных логических тестов также дает более эффективные результаты с точки зрения развития логического мышления:

1. Find synonyms (Найдите слова-синонимы).
a) fine b) sad c) cold d) dark e) nice
2. Find antonyms (Найдите слова-антонимы).
a) sunny b) cold c) lovely d) hot e) warm
3. Find the similarity (Найдите подобия):
a) bus – conductor, b) ship – captain c) van-guide d) bus-driver
4. Find the coordination (Найдите соответствие).

Tree – fruit theatre – actor

- a) actor b) audience c) stage d) wardrobe e) performance.

В начальных классах лингвистические игры повышают эффективность процесса обучения, на всех этапах сохраняют существующий к английскому языку интерес. Игры также обеспечивают применение приобретенных детьми знаний, направление внимания на основную задачу – усвоение речевых навыков в процессе естественной ситуации. Так, игры составляют коммуникационную систему в процессе обучения английскому языку [4, 23].

Таким образом, в начальных классах основная цель преподавания английского языка заключается в формировании и развитии коммуникативной культуры ученика, практического усвоения иностранного языка. Основная задача же заключается в развитии основ коммуникативной компетенции у учащихся [5]. Однако эта задача предполагает формирование не только практических умений, но и определенных качеств личности в учениках: формирование общительных, свободных, склонных к созданию контактов с друзьями и демонстрирующих активность на уроке учеников. Понятие принципа активности предполагает такую деятельность, которая характеризуется высоким уровнем мотивации, превращением усвоения знаний и умений в потребность, ориентированностью на результат и соответствием социальным нормам.

Список использованной литературы:

1 Закон Азербайджанской Республики «об Образовании». – Баку, 19 июня 2009 года. – *Новости Образования*. – 2009. – №6. – С.12-57.

2 *Предметные программы для общеобразовательных школ Азербайджанской Республики (1-IV классы)*. – Баку, 2008. – 105 с.

3 *Концепция Развития «Азербайджан 2020: взгляд на будущее*. – *Новости Образования*, 2012 - №6. – С.8.

4 Государственная стратегия по развитию образования в Азербайджанской Республике. – Газета «Учитель Азербайджана», 25 октября 2013. – №41.

5 Концепция общего образования (национальный curriculum) в Азербайджанской Республике. – Журнал «Curriculum», 2008. – №1. – С.13.

МРНТИ 14.07.03

Р.К. Карсыбаева¹, А.М. Текесбаева²

*¹п.ғ.к., аға оқытушы, Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан*

*²п.ғ.к., доцент, Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан*

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІН ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР НЕГІЗІНДЕ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа

Мақалада бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық іс-әрекетін педагогикалық технологиялар негізінде қалыптастыруда олардың психологиялық және педагогикалық ерекшеліктері жан-жақты қарастырылады. Бастауыш сыныптардан бастап, баланың психологиялық-физиологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, оларды өз ойын, еркін іске асыра алуға баулып және бала бойындағы шығармашылықты дамытуға, сонымен бірге интеллектуалдық деңгейін көтеруге аса мән берілген.

Шығармашылық қабілеттің негізгі белгілерінің қатарына мәселені қарастырудағы қырағылық, ақпаратты нерв жүйесіне код арқылы хабарлау, тасымалдай білу, ақылдың икемділігі, әрекетті бағалай білуді негіге алады. Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық іс-әрекетін педагогикалық технологиялар негізінде қалыптастыруда олардың қабілеттерінің белгілерін негізге ала отырып, педагогикалық шарттары айқындалған.

Түйін сөздер: шығармашылық іс-әрекет, педагогикалық технологиялар, дамыту, қалыптастыру

Р.К. Карсыбаева¹, А.М. Текесбаева²

*¹к.п.н., ассоцир. проф., КазГосЖенПУ,
г. Алматы, Казахстан*

*²к.п.н., доцент, КазГосЖенПУ,
г. Алматы, Казахстан*

ФОРМИРОВАНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ НА ОСНОВЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ

Аннотация

В статье подробно рассматриваются особенности формирования психологической и педагогической деятельности младших школьников на основе педагогических технологий. Начиная с начальных классов, с учетом психолого-физиологических особенностей ребенка уделяется особое внимание повышению интеллектуального уровня и развитию творчества. В число основных признаков творческих способностей входит бдительность в рассмотрении вопроса, сообщении информации в нервную систему через код, умение переносить, гибкость ума, умение оценивать действия. Определены педагогические условия формирования творческой деятельности школьников младших классов, на основе педагогических технологий и признаков их особенностей.

Ключевые слова: творческая деятельность, педагогические технологии, развитие, формирование, способности

R.K. Karsybayeva¹, A.M. Tekesbayeva²

¹candidate of pedagogical sciences, Kazakh State Women's Teacher Training University

²candidate of pedagogical sciences, Kazakh State Women's Teacher Training University

THE PROBLEMS OF PRIMARY ACQUISITION OF SUCCESSFUL STUDENTS ON THE EDUCATIONAL TECHNOLOGY

Abstract

In article features of formation of psychological and pedagogical activity of younger school students on the basis of pedagogical technologies in detail are considered. Since elementary school classes, taking into account psychological and physiological features of the child, special attention is paid to increase in intellectual level, creativity development, and also to push freely to inform of thoughts. In number of the main signs of creative abilities vigilance in consideration of a question is taken as a basis, to give information in nervous system through a code, ability to transfer, flexibility of mind, ability to estimate actions. Pedagogical conditions of formation of creative activity of school students of elementary grades, on the basis of pedagogical technologies and signs of their features are defined.

Keywords: creative activity, pedagogical technologies, development, formation, abilities

Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында «біздің мақсатымыз айқын, бағытымыз белгілі, ол – әлемдегі ең дамыған 30 елдің қатарына қосылу. ...саяси және экономикалық жаңғыруларды толықтырып қана қоймай, олардың өзегіне айналады. Рухани жаңғыру тек бүгін басталатын жұмыс емес. Біз Тәуелсіздік кезеңінде бұл бағытта бірнеше ауқымды іс атқардық. 2004 жылы «Мәдени мұра» бағдарламасы аясында Қазақстан аумағындағы тарихи-мәдени ескерткіштер мен нысандарды жаңғырттық. 2013 жылы «Халық – тарих толқынында» бағдарламасы арқылы әлемнің ең белді архивтерінен төл тарихымызға қатысты құжаттарды жүйелі түрде жинап, зерттедік. Енді осының бәрінен де ауқымды және іргелі жұмыстарды бастағалы отырмыз. Мен еліміз мықты, әрі жауапкершілігі жоғары Біртұтас Ұлт болу үшін болашаққа қалай қадам басатынымыз және бұқаралық сананы қалай өзгертетініміз туралы көзқарастарымды ортаға салуды жөн көрдім», - деген тұжырымы болашақ ұрпақты шығармашыл, интеллектуалды, құзыретті, жаңа технологияларды менгерген, танымдық әрекеті және өздігінен ғылыми ізденістерге бағыты бар тұлғаны қалыптастыруды үздіксіз білім беру жүйесіне негізгі мақсат етіп қойып отыр [1].

Оқушылардың танымдық іс-әрекеті мен өздігінен жұмыс істеу қабілеті оқытудың дамытушы бағыты болып табылады. Білім берудегі негізгі мақсат – тек білімді, кәсіби маманданған адам дайындау ғана емес, рухани дүниесі бай және әлеуметтік адамгершілігі зор, қоғамдық өмірдің барлық аясында ұлттық құндылықтарды түсінуге және дамытуға қабілетті тұлғаны қалыптастыру болып табылады. Сондықтан, бастауыш сыныптардан бастап, баланың психологиялық-физиологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, оларды өз ойын, еркін іске асыра алуға баулып және бала бойындағы шығармашылықты дамытуға, сонымен бірге интеллектуалдық деңгейін көтеруге мән беру қажет. Оқыту үдерісінде бастауыш сыныптағы кезеңнен бастап оқушылардың бойындағы шығармашылық іс-әрекетін қалыптастыру бағытының басымдылығы педагогикалық іс-әрекет ұстанымдарының да өзгеруіне әсерін тигізуде. Сондықтан мұғалім өз кезегінде дайын білімді берумен ғана шектелмей, сонымен қатар баланың дамуына қажетті шаралар ұйымдастырып, оқуын жүйелі жүргізе отырып, шығармашылықпен ойлау қабілеттерін қалыптастыруға ынталы болуы керек. Ол үшін мұғалімнің өзінің де шығармашыл тұлға ретінде кәсіби біліктілігі мол әдістемелік және психологиялық дайындығының сапалық деңгейі жоғары болуы тиіс.

ЮНЕСКО-ның анықтамасы бойынша «Педагогикалық технология – білім беру формаларын оңтайландыруға бағытталған техникалық және адам ресурстарын, білімді игеру мен оқыту процесін анықтау, қолдану және жасауға арналған жүйелі тәсіл» деп атап көрсетеді. Осы тұрғыдан қарастырғанда педагогикалық технология мұғалім мен оқушыға ыңғайлы жағдай жасай отырып, шығармашылық іс-әрекетін дамытуға және қалыптастыруға бағытталған жүйе тұрғысынан қарастырылады. Шығармашылық іс-әрекетті қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық негіздерінің жалпы ережелерін, оқытудың өзегін біртұтас педагогикалық үдерістің бір бөлігі ретінде қарастырғанда, мұғалімнің дидактикалық дайындығының компоненттеріне:

- 1) педагогикалық қызметті дұрыс атқару;
- 2) ақыл-ой әрекетін кезеңмен қалыптастыру теориясын білу;
- 3) шығармашылық үрдістің негіздерін білу жатады.

Шығармашылықтың барлық түрінің негізінде бір ғана психологиялық процесс жатқанын мақұлдайтын тұжырымдар да айтылып, шығармашылық іс-әрекет арқылы адам өзінің қабілеттерін байқап, мүмкіндіктерін дамытатындығы туралы пікірлер бар. В.С. Кузин «Ойлау процесі кезінде бала керекті білім, ұғыммен қаруланады, өйткені, олардың шығармашылық қабілетінің қалыптасуындағы анықтаушы күш болып табылады», - дейді [2, 232 б.].

Оқушы шығармашылығы дегеніміз – ой бостандығы мен еріктілік болған жағдайда ойлау үрдісін бірізділікпен шығарып, логикалық ойлауды талдағыштық тұрғыға жетелеп, өзін-өзі дамытатын белсенді ой еңбегі. Осындай еңбектің негізінде білім игеруге, оқуға, оқи білуге, тәрбиелеу білім беру үдерісінің негізіне айналса, баланың жан-жақты дамып, шығармашыл тұлға болып жетілуінің негізі болады.

Шығармашылық іс-әрекетін ұзақ жылдар бойы зерттеген психолог А.Н. Лук кез-келген әрекеттің жоғары деңгейге көтерілуін шығармашылықпен ойлай білу қабілетімен байланыстырады. Шығармашылық қабілеттің негізгі белгілерінің қатарына: 1) мәселені қарастырудағы қырағылық; 2) ақпаратты нерв жүйесіне код арқылы хабарлау; 3) тасымалдай білу; 4) ақылдың икемділігі; 5) әрекетті бағалай білуді жатқызады [3, 44 б.]. Бұдан шығатын қорытынды бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық іс-әрекетін қалыптастыруда олардың қабілеттерінің белгілеріне сүйену қажет.

Л.С. Выготский бала дамуындағы оқытудың рөлін, оқытудың орнын жан-жақты қарастырды. Ол баланы дамыта отырып оқыту жөніндегі психологиялық тұжырымдамалары негізінде, оқыту мен дамытудың арақатынасы дамудың екі аймағына тікелей байланысты екендігін айтты. Ғалым дамудың «қол жеткен және жақын даму аймағы жөнінде идеясын ұсынды. Оның пікірінше оқыту дамудың аяқталған кезеңіне негізделетін болса, ондай оқыту еш нәтиже бермей, баланың дамуға деген қажеттіліктерін қанағаттандырмайды. Ал, егер, оқыту қол жеткен аймағы деңгейінен озып, жақын даму аймағындағы күштерге қозғау салса, онда дамудың қарқыны артып, оқыту нәтижелі де мәнді болады. Бұл жерде: баланың дамуының жақын аймағы – баланың өздігінен орындауға дәрменсіз, тек ересектердің көмегі арқылы істей алатын істері; бала дамуының қол жеткен аймағы-бала бойында дағдыланған, өздігінен істей алатын істер. Дамудың қол жеткен аймағы жақын аймақпен қызметтесе отырып, оны игерген кезде дамуға өріс ашылады [4, 34 б.]. Л.С. Выготский педагогика ғылымы бала дамуының өткеніне емес, ертеңіне бағытталса ғана даму қарқынды жүріп, жақын даму аймағындағы даму үдерістерін жандандыратындығы туралы қорытынды жасайды.

Л.В. Занков бастауыш мектептердегі дәстүрлі оқыту жүйесін сынап, бастауыш мектепте оқытудың мазмұнын, сипатын өзгертуге арналған зерттеулер жүргізіп, түбірлі өзгертулер қажеттілігі туралы батыл ұсыныстар айтты. Оның пікірінше, қалыптасқан дәстүрлі оқыту баланың психологиялық даму мүмкіндіктерін барынша ашуға әсер ете алмайды және даму идеясы мектептегі іс-шаралардың жетекші өлшемі ретінде басты ұстанымға ие болуы тиіс деген ойды батыл айтты. Л.В. Занков жалпы даму іс-әрекеттің көптеген түрін қамтитындығын ескерте келе, бастауыш мектептегі дамыта оқыту жекелеген пәндерді тану негізінде емес, барлық бастауыш сыныпты қамтитындай біртұтас дидактикалық жүйе арқылы құрылуы тиіс екендігін айтты. Оның негізі ретінде мына дидактикалық қағидалар ретінде: бағдарламалық материалды тез қарқынмен оқып-үйрену, теориялық білімдердің жетекші рөлі, мектеп оқушыларының оқу үдерісін саналы түсінуі, сынып оқушыларын жан-жақты дамытуға бағытталған мақсатты және жүйелі жұмыстар қарастырылды [5, 165 б.]. Қорыта айтқанда Л.В. Занков ақыл ой қызметінің: өз ойын еркін жеткізе білу, байқампаздық, практикалық іс-әрекеттер сияқты көрсеткіштері дамуды іске асырады деп санады.

В.В. Давыдовтың төменгі сынып оқушыларына танымдық міндеттерді шештірудің жолын іздестіру арқылы шығармашылық тәжірибені меңгертуге болады және жеке тұлға деп, белгілі бір шығармашылық әлеуеті бар адамды айтамыз, - деген тұжырым жасаған [6, 21 б.].

Шығармашылық іс-әрекеттер оқушының жүйелі ойлау қабілетін, өздігінен білім алуға икемділігін, дағдыларын дамытады, білім алуға қызығушылығын туғызады, ал мұның негізінде оқушының өзіндік талпынысы, ерік-жігері дамиды да сол арқылы оқу үдерісінде жоғары нәтижеге жетеді. Осыған байланысты бүгінгі таңда білім беру үдерісінде оқушылардың шығармашыл ойлауы мен шығармашылық іс-әрекетін қалыптастыруға ерекше мән беріліп отыр. Өйткені, жеке тұлға өмірде кездесетін тосын жағдайларда икемділік пен ойлаудың талдағыштық қабілетін көрсете алатын болуы қажет.

Бастауыш сынып оқушыларының қабілеттері басты екі түрлі әрекет барысында дамиды. 1) оқу әрекеті; 2) шығармашылық іс-әрекеттер. Шығармашылық іс-әрекеттің оқу әрекетінен басты ерекшелігі мәселені жаңа тұрпатта шешу үшін өздік ұстанымын жүзеге асыруға бағытталған жаңа әдіс-тәсілдерді іске асыруында.

Бастауыш сынып оқушылары оқу-тәрбие үдерісіне, эмоционалдық тұрғыда олардың қызығушылықтарын арттырып, ынталандырып отырса, шығармашылық тапсырмаларды табысты орындай алатындықтары анықталған. Алайда баланың абстрактілі ойлаудағы мүмкіндіктерін жете бағаламау шығармашылық іс-әрекеттер құрылымын жетік білмеу көп жағдайларда бұған кедергі болып жатады. Шығармашылық іс-әрекеттердің өлшемдеріне: 1) жаңа жағдайға сай білімді тасымалдау; 2) жаңа қызметті көре білу; 3) жаңа шешімдер табу жатады.

Оқу мен еңбектегі оқушы жетістігі, әдетте, өзіне, қабілетіне деген сенімділігі арқасында келеді, ол әрине психологиялық алғышарт болып табылады. Мұнда оқушының оқуға және іс-әрекетке психологиялық даярлығының да маңызы зор.

Оқушылардың оқуға даярлығының өлшемдері қатарына; танымдық процестер дамуының деңгейі (ұғыну, есте сақтау, ойлау, сөйлеу т.б.) оқушы өрісінің кеңейе түсуіне жағдай жасалуы шарт; бастауыш сынып оқушыларының белсенділігі, рефлексиясы, іс-қимыл әрекеттерінің ауқымы олардың ерекшеліктеріне сай болуы қажет; оқу және еңбек қозғаушы күштерінің бір-біріне тәуелділік деңгейі жоғары болуы тиіс. Оқушының жеке психологиялық ерекшеліктерінің бірі қабілеттілік болып табылады.

Кіші мектеп жасындағы оқушылардың ойлауы дамудың өтпелі кезеңінде тұрып, көрнекі-бейнеліліктен, сөздік-логикалық, ұжымдық ойлауға ауысады. Ж.Пиажениң жіктеуі бойынша, балалар ойлауының бұл кезеңі нақты операциялар сатысы ретінде анықталады. Бірінші сыныпта баланың ойлауы көрнекі бейнелер мен түсініктерге тірелгендіктен, шын мәнінде нақты сипатқа ие. 7-8 жаста балалар ой қорытындыларын әр заттың өзінің белгісіне сүйеніп шығарады. Ал үшінші сынып оқушылары заттың негізгі бейнесіне сүйенбей ой операциясына сүйене бастайды. Зерттеу жұмысымыз тұрғысынан келетін болсақ, шығармашылық тапсырмаларды орындауда көрнекі-бейнеліліктен, сөздік-логикалық, ұжымдық ойлауға яғни шығармашылықпен ойлауға жеткізуге болады деп санаймыз.

Шығармашылық іс-әрекеттің сатылары: 1)-шығармашылық актіде жүзеге асырылатын идеялардың шығуы; 2) осы мәселеге тікелей қатысты білімдердің шоғырлануы жеткіліксіз мәліметтер табу; 3) материалдармен саналы тұрғыда және бейсаналық жағдайда жұмыс істеу, ретке келтіру, біріктіру, варианттарды қарастыру; 4) тексеру және толықтыру.

Шығармашылық жеке тұлғаның өзіндік шығармашылық белсенділігі мен шығармашылық қабілеті ретінде іс-әрекет сипаты және жеке бастың қасиеті бойынша анықталады. Бастауыш мектеп жасындағы балалардың оқу іс-әрекеттерінде шығармашылық мазмұндағы тапсырмалар, проблемалық мәселелер арқылы олардың, шығармашылық ойлауын, қабілеттерін, қиялын дамытуға болады.

Шығармашылық мәселесі көптеген кезеңдерде жекелеген тұлғаның ғана қасиеті, барлық адамға ортақ емес қабілет түрі ретінде қарастырылып келді. Алайда түрлі бағыттардағы ғылыми-зерттеу жұмыстары нәтижесінде нақты бір шарттар мен әдістемелер негізіндегі бастауыш сынып кезеңіндегі кез-келген баланы шығармашылық іс-әрекетке баулу мүмкіндіктері анықталды.

Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық іс-әрекетін қалыптастыру туралы мәселеде, алдымен осы шығармашылық іс-әрекет құрылымының мазмұнын, оны қалыптастыру жолдары мен қалыптастырудың педагогикалық шарттарын нақтылап алу маңызды. Сонымен қатар, оқушылардың оқуға деген ынтасы мен жеке дара қасиеттерін ескеру, олардың әлеуметтік-психологиялық танымы мен сұранымын талдаудың да қажеттілігі зор екенін көрсетті.

Психологиялық және педагогикалық талдауларға сүйене отырып, бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық іс-әрекетін қалыптастырудың төмендегідей педагогикалық шарттарымен айқындалады:

– білім беру ортасын құру қажет, тұлғаның дамуы мен қалыптасуына жағдай жасау, білім беру үдерісінде барлық оқушылардың белсенді әлеуетін қамтамасыз ету;

– психологиялық оң ахуал туғызып, әрбір оқушының сезімдік эмоциясын дамыту, мұғалім мен оқушы арасындағы ынтымақтастықты орнату. Адамдардың тұтастық-мағыналық бірлестігі пәндік білім мазмұнын меңгеруде педагогикалық жағдай туғызады, ал тұтастық-мотивациялық орта жеке қабілетті дамытады;

– субъектілік қарым-қатынас пен өзара байланыс бірлесе отырып, жоба жасайды, ол өз кезегінде пәндік білім мазмұнын меңгеруде шығармашылық іс- әрекетте өзін-өзі рефлексивті түрде жүзеге асыруы, интеллектуалды дамытады;

– өзінің жеке көзқарасының мәні, оның шығармашылығын жетілдірудің көзі болып табылады. Өзінің әрекетінің нәтижесін талдау, өзінің беделі, жекелілігі, саналылығы, мақсатқа бағытталған әрекеті;

– сахналық көріністер, жарыстар оқушының шығармашылық әлеуетін қамтамасыз ететін рөлдік орындаулар, бұлар өз кезегінде шығармашылық процестің психологиялық моделін құрайтын, ақыл-ойдың жетістігі арқылы оқушының шығармашылыққа жетуі.

Шығармашылық іс-әрекеттің табиғатын саралай отырып, бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық іс-әрекетінің жүзеге асырылу мүмкіндіктерін мына сатымен талдауға болады: оқушылардың шығармашылық мақсатты қоюы және оған жету жолында өзінің іс-әрекетін бағындыруы, алгоритмді өзі жасауы, өзінің іс-әрекеттерінің жоспарлауы және өзіндік бақылауды жүзеге асыруы; кез-келген еңбек саласында жоғары жұмыс жасауы; мақсаттың негізін құрайтын мәселені табуы және шешуі; өзінің сенімін қорғауы. Балалықтың бір сатысынан, екінші сатысына өтуінде өзгертін ерекше сезгіштік, белсенділіктің бағыттылығы әртүрлі жас кезеңіндегі қасиеттердің бірігуі, араласуы – жеке тұлғаның шығармашылық қабілеттерінің жандануы мен қалыптасуының қажетті жағдайы алғы шарттары болып табылады.

Оқыту технологиясын ендіру ең алдымен, оқу үдерісінің пәрменділігін арттыруға, сабақ мазмұнын тереңдетуге, оқу барысының барлық кезеңдерінде әрбір оқушының оқу-танымдық әрекетіне үздіксіз бақылау жасауды қамтамасыз етеді. Бүгінгі таңда педагогика ғылымдарында баланы оқыту мен тәрбиелеудің міндеті жан-жақты дамыған жеке тұлғаны қалыптастыру болғандықтан, педагогикалық технология пайдалану әдістемелік жүйенің басты бөлігі. Педагогикалық технологияны пайдаланудағы басты мақсаттарының бірі оқытуды ізгілендіру, яғни оқу құралдары оқушылардың өздігінен танымдық іс-әрекетін шығармашылықпен жүргізе алуына мүмкіндік туғызу болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Назарбаев Н.Ә. «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру». – Егемен Қазақстан, 12.04.2017. – Б.1-2.
- 2 Кузин В.С. Изобразительное искусство и методика его преподавания в начальных классах. – М.: Просвещение, 1984. – 232 с.
- 3 Лук А.Н. Психология творчества. – М.: Наука, 1978. – 128 с.
- 4 Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. – Спб.: Союз, 1997. – С.89-92.
- 5 Занков Л.В. О начальном обучении. – М., 1963. – 193 с.
- 6 Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения. – М.: Просвещение, 1986. – 128 с.
- 7 Әмірова Ә.С. Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық іс-әрекетін қалыптастырудың теориясы мен технологиясы. – Алматы, 2008. – 332 б.
- 8 Жиенбаева С.Н. Бастауыш сынып оқушыларының еңбек іс-әрекеті тәжірибесін қалыптастырудың ғылыми негіздері. – Алматы, 2009.

УДК 78 (075.8)
МРНТИ 14.35.09

А.Қ. Ахметова¹

*¹п.ғ.к, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университетінің профессоры,
Алматы қ., Қазақстан*

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ДАМУЫНДАҒЫ ЕРТЕГІНІҢ МАҢЫЗЫ

Аңдатпа

Мақалада музыка сабағы бойынша бастауыш сынып оқушыларының дамуындағы ертегінің маңызы қарастырылған. Мектептегі музыка сабағына арналған бағдарламалар бойынша ертегі жанрының қаншалықты қолданыста екендігі талданған. Оқу үрдісімен тығыз байланыстағы тәрбие жұмыстары сыныптан тыс жұмыстарда толықтырылып отырады. Өйткені сыныптан тыс шаралар оқушылардың эстетикалық сезімдеріне күшті әсер етеді. Ал эстетикалық сезімдердің қалыптасуының негізгі кезеңі балалық шақ болып табылады. Сондықтан мақалада бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктерін ескере отырып, музыка сабағы бойынша ашық сабақтар және сыныптан тыс өткізілген ашық тәрбие

жұмыстарының нәтижелері келтірілген. Бұл жұмыстар бойынша ертегі арқылы бастауыш сынып оқушыларының Отанға, туған, елге деген сүйіспеншілігі артып, адамгершілік, имандылық, кішіпейілдік, мейірімділік сияқты жеке тұлғалық қасиеттері қалыптасады.

Түйін сөздер: жанр, ертегі, қиял, жас ерекшеліктер, музыка сабағы, сыныптан тыс жұмыс, шығармашылық, даму

А.К. Ахметова¹

*¹к.п.н, профессор Казахского Национального педагогического университета им. Абая,
г. Алматы, Казахстан*

РОЛЬ СКАЗКИ В РАЗВИТИИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Аннотация

В данной статье рассматривается роль сказки в развитии учащихся начальных классов на уроке музыки. А также анализ использования сказки в школе по программе музыки. Воспитательные работы тесно связаны с учебным процессом, которые дополняются во внеклассной работе. Потому что внеклассные мероприятия сильно влияют на эстетические чувства учащихся. Основной период формирования эстетических чувств – это детские годы. Поэтому в статье учитываются возрастные особенности учащихся начальных классов, получены результаты проведенных открытых уроков музыки и внеклассных работ. По результатам таких работ посредством использования сказки у учащихся начальных классов развивается патриотизм к Родине, формируются такие личностные качества, как нравственность, гуманность, душевная чуткость, доброта.

Ключевые слова: жанр, сказка, воображение, возрастные особенности, урок музыки, внеклассная работа, творчество, развитие

А.К. Akhmetova¹

¹c.p.s., professor of Kazakh National pedagogical university after Abai

THE ROLE OF FAIRY TALES IN THE DEVELOPMENT OF PUPILS OF PRIMARY SCHOOL

Abstract

This article deals with the role of the fairy tales in the development of trainee in primary school on the music lesson. As well as, the analysis of use of the fairy tales in the school on music program. Educational works are connected closely with educational process, which will be added in out-of-class work. The reason is out-of-class events strongly influence aesthetic feelings of trainee. The main period of formations of aesthetic feelings are childhood time. Therefore, this article is took into account the age features of trainee initial classes, results of conducted open lessons, which are received on lesson of the music and out-of-class works. By the results of such works of use of the fairy tale of trainee in primary school will develop patriotism to the Homeland, and will form such personal qualities as morals, humanity, sincere keenness, kindness.

Keywords: genre, fairy tale, imagination, age features, music lesson, extracurricular work, creativity, development

Жас ұрпаққа білім берудің сапалық деңгейін көтеріп, сұлулық пен көркемдікті қабылдау қабілетін, сезімін, көркемдік талғамын дамыту, ізгілікке баулу, өз ісіне деген шығармашылық күштарлығын, талабын, қызығушылығын арттыру бүгінгі күннің өзекті мәселелері болып отыр.

Осыған орай, қазақ халқының асыл мұрасының бірі – ертегілердің тарихын, табиғатын, тәрбиелік ерекшеліктерін жүйелі түрде зерттеудің қажеттігі бар деп есептейміз.

Ертегіге бай елдердің бірі – қазақ халқы. ХІХ ғасырдан бастап, қазақ ертегілерінің ғажап та көркем үлгілерін В.Радлов, Г.Потанин, И.Березин, А.Алекторов, П.Мелиоранский, Ш.Уәлиханов, Ә. Диваев сияқты белді де белгілі ғалымдар жинап, жариялай бастады. Қазақ ертегілерін зерттеуге М.Әуезов, Қ.Жұмалиев, Е.Ысмайыловтар белсене араласты. М.Ғабдуллин, Б.Кенжебаев, Х.Сүйіншәлиев, С.Қасқабасовтардың қосқан үлесі де елеулі.

Ертегі – фольклордың негізгі жанрларының бірі. Ертегі жанры – халық прозасының дамыған, көркемделген түрі, яғни фольклорлық көркем проза. Оның мақсаты – тыңдаушыға ғибрат ұсынумен бірге эстетикалық ләззат беру. Сонымен қатар ертегінің атқаратын қызметі кең: ол әрі тәрбиелік, әрі көркем-эстетикалық рөл атқарады.

Негізінен бастауыш сынып оқушыларының жасын балалықтың шыңы деп атайды. Бала әлі күнге дейін балалықтың көп қасиеттерін сақтайды – жеңіл ойлау, аңқаулық, ал оқу ол үшін – маңызды іс-әрекет. Бала мектепке 6 жастан барады ма, әлде 7 жастан барады ма ол өзінің дамуының қандай да бір кезеңінде дағдарыстан өтеді. Мұндай дағдарыс 7 жаста немесе 6 жаста тіпті 8 жаста болуы мүмкін. Енді бастауыш сынып оқушыларының психологиясын қалыптастыру мәселесі – қиялды дамытудан басталады.

Қиял – тек адамзатқа ғана тән, жаңа бейнені жасауда өткен өмір тәжірибесі арқылы қайта жасау мүмкінділігі. Қиялдың басты міндеті – жүзеге асырылуға дейінгі елестің нәтижесі. Баланың қиялы ақиқатты танып-білуімен байланысты, нақтырақ айтқанда, өмірдің қыр-сырын танып-білу – қиялдың басты қайнар бұлағы.

Т.Рибонның айтуынша, баланың шығармашылық қабілеті тәжірибелілігіне байланысты дамиды дейді. Қиял балада мол емес (небогаче), үлкендерге қарағанда, ол тек ойдың даму қарқынын тездетеді [1].

1-ші сынып оқушыларында қабылдаудың саралап қабылдау түрі жақсы дамыған (түсін, пішінін дұрыс атағанымен, кейбір ерекшеліктеріне көңіл аудармау). Баланың талдауы мен саралауының дұрыс дамуы үшін тек қана түсінісу мен кейбір қасиеттерін ғана қабылдау жеткіліксіз, ол үшін іс-әрекеттің ерекше түрі – бақылау қалыптасуы керек. Бұл қасиет тек оқу іс-әрекетінің негізінде қалыптасады.

Бастапқы кезде қиялдағы заттар бір ғана күйде (статикалық) болса, 2 сыныптың соңы 3 сыныптың басында қозғалыс күйінде (динамикалық) өзгерістік күйде қалыптасады. Мысалы, мазмұндама жаза алу, қайта жасау қиялы негізінде, оқыған әңгімедегі сюжетті өзгерту, кейбір объектілерді жалпылау жағдайы мен болған оқиғаны уақыт аралығында елестете білу – міне осының бәрі баланың шығармашылық қиялын дамытудың алғышарттары.

Балалардың өмірінде қиялдың ерекше маңыздылығын көрсеткен В.Ш. Штерн мен Д.Дьюрннің айтуынша, баланың қиялы үлкендердің қиялына қарағанда байырақ, ал Л.С. Выготский мен С.Л. Рубенштейн бала қиялының дәрежесі өте жоғары екендігін басқа да психикалық үрдістермен қатар даму екінімен салыстыру арқылы дәлелдеуге болады деген.

Баланың қиялы ересектерге қарағанда әлсіз, Л.С. Выготскийдің тұжырымына сүйенсек, "бала қиялының дамуы біртіндеп, шамасына қарай қабылдауынан басталады. Қиялда болатын барлық образдар, қаншама таңғажайып болып көрінгенмен де, баланың өмірден көрген-білгеніне негізделеді. Кейде бала өмірде кездескен кейбір жағдайларды өзіндік қабылдауымен түсіндіргенде, бізге, үлкендерге күтпеген, таңқаларлықтай болып естіледі" [2].

Қазақ ертегілері арқылы балалардың жас ерекшеліктеріне қарай қиялдың шығармашылық көрсеткішін анықтауға болады. Солардың ішіндегі ең көнесі және ертегінің мол саласы – қиял-ғажайып ертегілері. Бұл ертегілерде табиғаттың нелер тұңғыық сырлары, соны білсем деген халық арманы, әлемді шарласам, жеті қат жер асты құпиясына үңілсем, тіршілік өмірін жеңілдетсем, жадыраған жайма-шуақ заманға жетсем деп армандаған халық қиялы бар.

Әділдік пен жауыздық арасындағы күрес халықтың әділдікті аңсау арманынан туған. Әділдіктің жақтаушысы ретінде мерген, батыр, айлалы, ақылды адамдар бейнеленген. Олар – қарапайым адамдар, бірақ алдына қойған мақсаты биік, сондықтан да ертегілер көбінде жақсылықпен аяқталады, әділдік жоқтаушысы – адамның мерейі үстем болуымен тынады.

Көркемдік әдебиетті қабылдау кезінде бастауыш сынып оқушыларында ерекше белсенділік байқалады, өйткені ол өзін сол кейіпкердің орнына ойша қойып, сонымен бірге оқиғада іс-әрекет жасайды, сонымен қатар бірге жан күйзелісіне түсіп, қайғысын бөліседі, кейіпкерлердің қуанышы мен мұңына ортақ болады.

Сонымен балалардың қиялын дамыту – олардың ішкі жан дүниесіне еніп, осындай қасиеттердің көрінуіне ықпал ету. Қиял шығармашылық іс-әрекеттің дамуына және бала ойының дұрыс дамуына әсер етеді, яғни, балалардың шығармашылық қасиеттерінің еркін дамуына септігін тигізеді.

Мектепте тәрбие мен білім беру бір-бірімен сабақтас біртұтас әрекет. Олай болса, ертегі баланың түсінігіне дөп келетін ойнақы сөз тіркестерімен айналадағы тіршілік тылсымын айқын суреттеп көрсете алады. Мысалы: "Алдар көсе", "Қожанасыр" бейнелері халық даналығынан туындаған тапқыр, ақыл иелері. Олар туралы шығармаларды тындағанда балалар ерекше көңіл-күй сезімінде болып, күлкіге кенеледі. Алдар көсе мен Қожанасырдың тапқырлығынан өнеге алады, солардың жағымды іс-әрекетіне еліктейді. Себебі, оқушылар кейбір кейіпкерлердей әр қилы сұлу қимыл-қозғалыс жасауға, түсінуге тырысады, ал бұл дене түзілісінің сымбатты

қалыптасуына әсерін тигізеді. "Баланың өзі өссе, үстіндегі көйлегі де өседі, ойы да биіктейді, білік көкжиегі де кеңиді" [3].

Сонымен, бастауыш сынып оқушыларының музыкалық-эстетикалық тұрғыда дамуына бірден-бір қолайлы жағдай туғызатын тәсілдің бірі – ән айту, музыка тыңдату. Осы мақсатта ертегінің мектеп үрдісінде қаншалықты қолданылып жүргендігіне көз жүгіртіп, әрі қарай ұйымдастырудың әдістемелік жүйесімен жұмыс жасау міндеті туып отыр. Сондықтан мектептегі музыкалық білім беруде ертегі мәселесі қандай күйде қолданыста екендігіне талдау жасағанда байқағанымыз:

"Мұрагер" бағдарламасы бастауыш сыныптарына арналған алғашқы бағдарламалардың бірі. Бұл бағдарламаның негізгі мақсаты – өзінің тілін, дінін, дәстүрін, өнерін, әдет-ғұрпын біліп, халқының асыл қазынасының мұрагері сезінетін, өз елін, туған жерін, ата мекенін сүйетін Қазақстан Республикасының азаматын тәрбиелеу.

Ал, енді бағдарлама мазмұнына келетін болсақ, I сыныптың негізгі мазмұны қазақтың халық аспаптарының шығуына арналған қызғылықты аңыз-күйлерге құралған. Оқу-жылының тақырыбы: "Аңыз күйлер таңғажайып ертегі әлеміне жол ашады". I – тоқсан тақырыбы: "Сөйле шешен, домбыра". Бұл тоқсанда 4 сабақ бойы ел арасына көп тараған аңыз-күй – "Ақсақ құлан" тыңдауға берілген. Әр сабақта музыка мұғалімі аңыздың мазмұнымен таныстырып отыра, кейбір музыкалық көріністерді (аттың тұяғының дүбірі) домбырада ойнап береді. Сабақтың білімділігі – күй аңызы арқылы қазақтың көне әдет-ғұрыптарымен таныстыру, тәрбиелігі – жан-жануарларға қастандық жасамауға тәрбиелеу, дамытушылығы – балалардың еске сақтау қабілетін қалыптастыру.

5,6,7 сабақтарда халық күйі – "Нар идіргенді", (білімділігі – төрт түлік мал ішіндегі түйемен танысып, оны қалай шақыратындығын білу, тәрбиелігі – өмірде өтірік сөз айтпай, шындықтың жолымен жүру, дамытушылығы – күй тілін ұғыну), ал 8-17 сабақтарда халық күйі – "Тепең көк", (білімділігі – сыншылық туралы мәлімет, тәрбиелігі – еңбекқорлыққа, туған жерін сүюге тәрбиелеу, дамытушылығы – күй тілін тереңірек ұғыну), музыкалық тыңдауға беріліп, аңыз мазмұндары тереңірек сыныпта түсіндіріледі.

II- тоқсан тақырыбы – "Домбыра үйренейік" деп аталады, 2-9 сабақтарда халық күйі – "Жетім бала зары" үйретіледі. Сабақтың білімділігі – күй аңызы арқылы қазақтың көне әдет-ғұрыптарымен, салт-дәстүрлерімен, қазақтың ертегі кейіпкерлерімен танысу, тәрбиелігі – өмірдегі қиындықтарды жеңе білу, балаларды қайырымдылыққа, ержүректілікке тәрбиелеу, дамытушылығы – күй тілін ұғынуды үйрету [4]. Сонымен қатар, «Жетім бала» эпикалық аңыз-күйінің балаларға білім беруімен қатар, тәрбиелік жағы да ескерілген. Себебі, күй қазақтың көшпелі кезеңіндегі өзіне тән философиялық өмір жақтарын ашады. Аңызда өзінің еліне, туған жеріне, халқына деген сүйіспеншілікті, адалдықты суреттейді. Күй балаларды табандылыққа, ерлікке, қазақтың нағыз азаматы болуға тәрбиелейді [5].

Республикамыздың жалпы білім беретін мектептерінде 1998 жылдан бері қолданыста болған Ш.Б. Құлманова, М.А. Оразалиева, Б.Р. Сүлейменовалардың авторлық бірлестігінде бастауыш сыныптың музыка сабағының типтік бағдарламасы бойынша ертегі жанрының қаншалықты пайдаланылып жүргеніне көз жүгіртсек: екінші сыныптың үшінші, төртінші тоқсанында оқушылар аңыз бен ертегі әлеміне саяхат жасайды. Сонымен қатар үшінші тоқсанда олар қазақ халық ертегісі "Жыл басына таласқан хайуанаттар" атты ертегі желісіне жазылған "Жыл басы кім болады?" атты бір актілі балалар операсымен таныстырылады. Музыкасын жазған Ш.Б. Құлманова, сөзі Р.Наурызбаева. Мұндағы мақсат – балаларды опера және оның кейіпкерлерімен ғана таныстырып қоймай, сонымен қатар қазақша жыл санау ретін үйрету. Әрі осы үшінші тоқсанның аяғы жаңа жыл Наурыз мейрамына сәйкес келеді [6].

Бітіруші студенттермен практика кезінде осы операны толығымен сабақтан тыс Жаңа Жыл мейрамына арнап дайындап оқушылармен өткізілді. Опера кейіпкерлерінің костюмдерін дайындап, билерді үйретіп, яғни барлық операның номерлері жеке-жеке аса мұқияттылықпен дайындалды. Бірінші сабақта сыныпқа оқушылар «Ертегілер елінде» әнімен кіреді. Бұл ән оқушыларда тоқсандақ тақырыпты ашуға дайындайды. Сондықтан біз "ертегі" сөзінің мәніне, оның түрлеріне қысқаша тоқталып, балаларға ертегіні оқып береміз. Ертегіні тек сөз түрінде ғана емес, музыка тілімен де жеткізуге болатындығын, «опера» ұғымын балаға жақын тілмен түсіндіреміз.

Сонымен, опера дегеніміз – сахнада қойылатын кейіпкерлері хор немесе жеке ән айтып, би билейтін музыка әлемін айтады. Операның кіріспесін тыңдамас бұрын ертегі мазмұнынан үзінді оқылады, яғни оқушылар операның кейіпкерлерімен жеке-жеке танысады. Орындалатын әндерде жануарларға мінездеме берілген, музыкалық көркемдік құралдар бойынша салыстыра талдау

жасалынған. Сазгер кейіпкерлерге сипаттаманы өте орынды берген, мысалы, «Мө» сөзіне ферматоны қоюы, жылқы жүрісіне ырғақты нақты беруі сияқты.

Ертегіге қарағанда операның соңында өзгешелік бар. Ондағы финал вальс және хайуанаттардың соңғы хоры, жылдарды санаудың ретімен аяқталады (тышқаннан кейін күнді сиыр, барыс және т.б.). Мұндай жыл санау ән түрінде үйретілсе, баланың есінде жақсы сақталады [7]. Хайуандардың әрқайсысы өз алдына адамның мінез-құлқы мен жүріс-тұрысын бейнелейді.

Тәрбие үрдісі – кең де күрделі сала екені соншалық, оны сабақтарда оқу материалын оқып-үйрену уақытымен ғана шектеу орынсыз, сондықтан оқу үрдісімен байланысты тәрбие прогресінің нәтижелері сыныптан тыс жұмыста баянды етіліп, қорытылып және толықтырылып отырады. Мұндай талаптар оқу-тәрбиеге де қолайлы, басқаша айтқанда, көтеріліп отырған тақырыбымыз – өткізілетін сыныптан тыс шаралардан оқшау қалмауға тиіс, өйткені сыныптан тыс шаралар оқушылардың эстетикалық сезімдеріне күшті әсер етеді. Сезім мәдениеті қалыптасуының негізгі кезеңі балалық шақ болып табылатыны бәрімізге белгілі, осыған байланысты В.А. Сухомлинский: «Балалық шақта бойға даритынның орнын бозбала шақта және әсіресе есейген шақта ешуақытта толтыруға болмайды. Бұл қағида рухани өмірдің барлық салаларына, әсіресе, эстетикалық тәрбиеге қатысты. Жеке адамның неғұрлым кейінгі кезеңдеріне қарағанда балалық шақта әсемдікке сезімталдық, оны тез қабылдаушылық әлдеқайда терең» - деп есептеген болатын [8, 65].

Сөзіміз дәлелді болу үшін осы мақсатта практика кезінде "Ғажайып табиғат" атты кешенді-эстетикалық тәрбие жұмысы табиғат аясында өткізілді. Мақсаты: бірінші сынып оқушыларын орман аңдарымен таныстыру. Әр түрлі қимылдар жасау дағдысы мен іскерлігін арттыру. Қоршаған ортаға, табиғатқа сүйіспеншілігін, эстетикалық әсерлену сезімдерін дамыту.

Бұл тәрбие жұмысын өткізу барысында ойын, көрсету, түсіндіру, сұрақ, көркем әдебиет, мадақтау сияқты әдістер, бояу, қыл қалам, түрлі-түсті қағаз, қарындаш, желім, қайшы сияқты көрнекі құралдар қолданылды. Музыка мұғалімінің басқаруымен балалар, түрлі ағаштардың, аңдардың, көбелектердің, гүлдердің суреттерін салды. Міне, мұндай жұмыстардың қайсысы болмасын балалар бойында талғампаздықты, әдемілікті, әсемдікті сезіну дағдыларын қалыптастырады.

Қорыта келгенде, бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктерін мен музыкалық қабілеттерін ескере отырып, қойылатын талаптарға сай сапалы білім беріп, біліктілігін көтерсек, оқушылардың шығармашылық ой-өрісі мен қабілеттері дамып, әсемдікті, сұлулықты сезініп, музыкалық талғамы мен музыкалық мәдениеті тәрбиеленеді. Демек, тәжірибемізге негіз болған бастауыш сыныптарындағы балалардың құрастырған ертегілері ұйымдасқан түрде мағыналы, жүйелі, өз бетінше еркін жүргізілген жұмыс, қиялдың дұрыс дамуына апаратын көп жолдың бірі болды деп есептейміз. Сонымен қатар Отанға, туған, елге деген сүйіспеншілігі артып, адамгершілік, имандылық, кішіпейілдік, мейірімділік сияқты жеке тұлғалық қасиеттерін қалыптастыруға септігін тигізеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Шешендік сөздер, ақындық толғамдар, аңыз әңгімелер (Құрастыр: Б.Адамбаев, Т.Жарқынбекова). – Алматы: Жазушы, 1989.
- 2 Выготский Л.С. Игра и ее роль в психическом развитии ребенка // Вопросы психологии. – Москва, 1996. – №6. – Б.62-76.
- 3 Әлімбаев М. Халық-гажжап тәлімгер. – Алматы: Рауан, 1994. – 144 б.
- 4 «Мұрагер» бағдарламасы бойынша мұғалімдерге арналған әдістемелік құрал. 1 сынып. – Алматы: «Ұмай» баспасы, 2004. – 88 б.
- 5 Құлманова Ш.Б., Оразалиева М.А., Сүлейменова Б.Р. Музыка. Оқыту әдістемесі. Жалпы білім беретін мектептің 4 сынып мұғалімдеріне арналған. – Алматы: Атамұра, 2000. – 80 б.
- 6 Құлманова Ш.Б., Оразалиева М.А., Сүлейменова Б.Р. Музыка. Оқыту әдістемесі. Жалпы білім беретін мектептің 1-2 сынып мұғалімдеріне арналған. – Алматы: Атамұра, 1998. – 80 б.
- 7 Құлманова Ш.Б., Оразалиева М.А., Сүлейменова Б.Р. Музыка. Оқыту әдістемесі. Жалпы білім беретін мектептің 3 сынып мұғалімдеріне арналған. – Алматы: Атамұра, 1999. – 64 б.
- 8 Сухомлинский А.В. О воспитании // Выдержки из книг и статей. – М.: Политиздат, 1973. – 278 с.

Б.Қожабекова¹

*¹Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университетінің 2 курс магистранты,
Алматы қ., Қазақстан*

ЕРТЕГІ АРҚЫЛЫ ЕРЕСЕК ТОПТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МҮМКІНДІКТЕРІ

Аңдатпа

Қазақстан Республикасының Тәуелсіздігін алу жағдайында қоғамды жаңарту демократиялау процесі болды. Қазақ тілі мемлекеттік тіл деген статусқа ие болу ол рухани мәдени- тарихтың өткен мұрагерін жаңғырту ең маңызды мәселердің бірі.

Адамды адам еткен, ары қарай дамытып әрқашан жетілу үстінде құбылыс ретінде ең алдымен тілді атауға болады. Тіл - адам ойын жетілдіру үшін, әлемді қоғамды танытушы. Тіл арқылы әр адам өз ойын, өз пікірін жеткізе алады, қоршаған ортамен қарым-қатынысқа түседі. Тілді тиімді әрі дұрыс пайдалану адамның сөздік қорының және оны орынды қолдануына байланысты. Қазіргі таңдағы білім беру жүйесінің негізгі бағыты баланың сөздік қорларын дамыту, жетілдіру, сөйлеу мәдениетін қалыптастыру болып табылады.

Мектепке дейінгі ұйым педагогтарының негізі міндеттерінің бірі – балаларды жүйелі сөйлеуге үйрету және машықтандыру. Демек, сөйлеу тілін дамыту, сөйлеу мәдениетін қалыптастыру жұмысы балабақшада үздіксіз және мақсатты түрде жүргізіледі.

Бұл мақалада мектепке дейінгі ұйымдарда балалардың сөйлеу мәдениетін қалыптастырудың мүмкіндіктері қарастырылады. Балалардың сөйлеу мәдениетін қалыптастырудың бәрден-бір жолы ертегі, оның ерекшеліктері туралы айтылып, балалардың сөйлеу мәдениетін қалыптастырудың шарттары нақтыланған.

Сонымен қатар, ересек тобы балаларының қазақ халық ертегілері арқылы сөйлеу мәдениетін қалыптастыруды, біріншіден, қазақ ертегілерін меңгеруге байланысты балалармен жүргізілетін жүйелі іс-әрекетке, екіншіден, ұйымдастырылған оқу қызметтің мазмұны мен әдістеріне, үшіншіден, ертегінің эмоционалды тұрғыда, әсерлі сезіммен қабылдауына байланысты айқындалатыны айғақталды.

Түйін сөздер: қарым-қатынас, мәдениет, сөйлеу мәдениеті, сөз мәдениеті, іс-әрекет

Б.Кожабекова¹

*¹магистрантка 2 курса КазНПУ им. Абая,
г. Алматы, Казахстан*

ВОЗМОЖНОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРЫ РЕЧИ ПОСРЕДСТВОМ СКАЗКИ У ДЕТЕЙ СТАРШЕЙ ГРУППЫ

Аннотация

На пути получения Независимости Республики Казахстан был процесс модернизации демократизации общества. Обладание казахского языка статусом государственного языка – это модернизация наследства духовно-культурной истории, которая считается одной из важных проблем. Можно сказать что, именно язык, как явление, сделал человека человеком, всегда способствуя дальнейшему развитию и совершенствованию. Язык – способ совершенствования мыслей человека, способ распознавания мира и общества. Посредством языка человек может передать свои мысли, свое мнение, может вступать в контакт с окружающей средой. Эффективное и правильное использование языка зависит от словарного запаса человека и его правильного применения. Основным направлением развития системы образования на современном этапе является развитие словарного запаса ребенка, совершенствование, формирование культуры речи.

Одна из главных задач педагогов дошкольных организаций – учить детей говорить систематически и тренировать. Следовательно, работа по развитию речи, по формированию культуры речи в детском саду проводится непрерывно и целенаправленно. В данной статье рассматриваются возможности формирования культуры речи у детей в дошкольных организациях. Сказка – один из путей формирования культуры речи детей, были описаны его особенности, уточнены условия формирования культуры речи детей.

Наряду с этим, выяснилось, что формирование культуры речи у детей старшей группы посредством казахских народных сказок зависит: во-первых, от системного действия, проводимого с детьми для освоения казахских сказок; во-вторых, от содержания и методов организованной учебной деятельности; в-третьих, от эмоционального и чувственного восприятия сказки.

Ключевые слова: общение, культура, культура речи, речевая культура, действия

B.Kojabekova¹

*¹2nd year masters degree student at KazNPU named after Abai,
Almaty, Kazakhstan*

POSSIBILITIES OF SPEECH CULTURE FORMATION OF CHILDREN OF THE SENIOR GROUP BY THE FAIRY TALE

Abstract

On the way of obtaining the Independence of the Republic of Kazakhstan there was the process modernization of the democratization of society. Possession of the Kazakh language as the status of the state language is the modernization of the inheritance of the spiritual and cultural history, it is considered one of the important problems. It can be said that it was language as a phenomenon that made man a man, always contributing to further development and improvement. Language is a way of improving a person's thoughts, a way of recognizing the world and society. Through the language, a person can convey his thoughts, his opinion, can enter into contact with the environment. The use of language effectively and correctly depends on the vocabulary of the person and his correct application. The main direction of the development of the education system at the present stage is the development of the child's vocabulary, improvement, the speech culture formation.

It can be said that it was language as a phenomenon that made man a man, always contributing to further development and improvement. Language is a way of improving a person's thoughts, a way of recognizing the world and society. Through the language, a person can convey his thoughts, his opinion, can enter into contact with the environment. The use of language effectively and correctly depends on the vocabulary of the person and his correct application. The main direction of the development of the education system at the present stage is the development of the child's vocabulary, improvement, the speech culture formation.

One of the main tasks of teachers of pre-school organizations is to teach children to speak systematically and to train. Consequently, work on the speaking development, the speech culture formation in kindergarten is conducted continuously and purposefully.

This article deals with the possibilities of speech culture formation forming in children in pre-school organizations. The fairy tale is one of the ways of speech culture formation of children, it was said about its peculiarities, the conditions of the speech culture formation for children were specified. In addition, the speech culture formation among the children of the older group through Kazakh folk tales, firstly, the systemic action carried out with children is associated with the development of Kazakh fairy tales, secondly, the content and methods of the organized learning activity, and thirdly, the perception of the fairy tale emotionally and with feeling were revealed.

Keywords: communication, culture, culture of speech, speech culture, actions

Қазіргі таңда ең басты мәселелердің бірі – қазақ тілінің мемлекеттік мәртебесін көтеру, барлық қаракөз бауырларымыздың өз ана тілінде сөйлеуіне қол жеткізу. Тек тіл үйренуде ұмыт болып бара жатқан шаруа бала бақша, үй, мектеп, жоғары оқу орындарында ұл-қыздарымызды тілдік қоры бай қазақ тілінде сөйлеу мәдениетіне үйрету. Содан, үйде де, көшеде де, қоғамдық орындарда да бірқатар жастарымыздың бір-біріме қарым-қатынас жасағанында, әңгімелескенінде қалай болса солай сөйлейтіні, қазақ тілінің қадір-қасиетін түсінбейтіні байқалады. Олай болса, шешендік өнер, сөйлеу мәдениеті, ауызша, жазбаша сөйлеу – әдептіліктің биік шыңы. Өмір, тіршілік адамдардың бір-бірімен қарым-қатынас жасауын қажет етеді. Олардың түсінісудегі негізгі құралы – тіл. Әр адам дұрыс сөйлей білуі, сөйлесу мәдениетін меңгеріп, оны өз бойында қалыптастыра білуі тиіс. Қарым-қатынас адамдардың отбасымен, өскен, араласқан ортасымен, елімен, жерімен, дәстүрі, мәдениет қазынасымен етене әрі жанды байланысы. Қарым-қатынаста адамдардың жан дүниесі, өмір тіршілігіндегі бейнесі көрінеді. Әдеп – сөйлесудегі, пікірлесудегі мәдениет тірегі. Мәдениет – адамдардың рухани және материалдық, білімдарлық пен сезімталдық қасиеттер аңғарылатын белгілерінің жиынтығы. Мәдениеттің туы – тіл, ол адамзаттың мұратымен астасып, сол ұлтпен бірге пайда болып, дамып отырады. Өз тарихын, ұлттық дәстүрін, туған жерін, тілін қадірлей білген адам ғана мәдениетті болады. Сөз мәдениеті – сөзді орынды қолданып, қиюластырып, үндестіріп айта білу, емле мен тыныс белгілері ережелерін дұрыс сақтау, тілдің ғасырлар бойы сақталып келген көркемдігі мен тарихын, әсемдігін сақтай білу. Сөйлеу, тілі камалдар, тіл мәдениеті туралы сөз етсек, адамның тіл амалдарын пайдалану арқылы пікірін, ойын білдіруін – сөйлеу деп атайды. Сөйлеуге адамның анатомиялық мүшелері қатысады, алайда ол адамның психикалық қабілетіне, қоғамдық тәжірибесіне тығыз байланысты. Балалардың сөйлеу мәдениеті олардың интеллектуалдық белсенділігінен көрінеді. Бұл балалардың көптеген әрекеттерінен байқалады.

Баланың тәрбиешіге қойған сұрақтары сөйлеу мәдениетінің бір көрсеткіші болып саналады. Сұрақтар баланың түсініксіз нәрсені ұғынуға және өзін қызықтырған ертегіні терең түсінуге талпынысын көрсетеді.

Әдетте, ертегі оқыған балалар ондағы өзіне түсініксіз оқиғалардың, құбылыстардың сырын білуге құмартады. Ертегіні оқыған сайын олардың алдында жаңа сұрақтар туады. Сол сұрақтың жауабын олар ересектерден күтеді, өйткені, олардың түсінігінше, ересектердің білмейтіні болмайды. Балалар тарапынан қойылған сұрақтар олардың ақыл-ой еңбегімен шұғылданудағы ниетін, ықыласын сипаттайды. Сондықтан ересектер бала сұрағын жауапсыз қалдырмағаны жөн. Өйткені, сұрағына жауап ала алмаған бала, келешекте сұрақ қоядан жасқаншақтайды, ал бұл болса оның қызығушылығын кемітіп, дүниетанымын шектеуі мүмкін.

Баланың өзі қойған сұрақтары ізденісті білдіреді себеп-салдарлы мәселелерді танып-білудегі белсенділігін байқатады.

Интеллектуалдық белсенділіктің келесі бір көрсеткішіне балалардың ертегіні талдаудағы іс-әрекетке өздігімен еркін қатысуға деген талпынысы жатады.

Мәселен, тыңдаған ертегілерін («Тазша бала», «Алдар Көсе») талқылауға қатысуы, сұрақтар қоюы, жолдастарының жауаптарын толықтырып, түзетуі, ертегіден алған әсерімен бөлісуі, өзінің ой-пікірін білдіруі және т.б.

Тәрбиешінің сұрақтары да белсенді балаларға арналады. Өйткені солардан ғана проблемалық сұрақтарға белсенді жауаптарды, түрлі көзқарастар мен пікірлерді, сондай-ақ түрлі болжамдарды күтуге болады.

Балалардың қызығушылығын танытатын интеллектуалдық белсенділіктің көрсеткішіне жинақталған білім мен іскерліктер қорын олардың белсенді пайдалана білуі жатады.

Баланың іс-әрекетті эмоционалдық тұрғыда қабылдауы оның сөйлеу тілінің дамуының бір көрінісі болып табылады. Эмоциялық бастама сөйлеу мәдениетінің маңызды саласын құрайды.

Баланың іс-әрекетін эмоциялық тұрғыда бағыттау оның сөйлеу мәдениетінің көрсеткіші болып саналады. Тәрбиешінің өзінің бақылауы бойынша сөйлеу мәдениетінің мынадай эмоциялық көріністерін айқындай алады: ертегі мазмұнын кейіпкердің мінез-құлқы бойынша әңгімелеуі, бірге әсерленуі, меңгерген білім мазмұнына көзқарасы. Балалар өздерінің қуанышын, эмоциясын ашық көрсетеді. Бұл эмоциялар әртүрлі себептерден, мәселен, ертегідегі батырлардың (Қосай батыр, Асан батыр, Жерден шыққан Желім батыр, т.б.) ерлігіне сүйсіну, ондағы жағымды әрекеттерді қолдап, құптау, оқиғаларға әсерлену, ертегіде жырланатын тамаша табиғат көрінісін эстетикалық сезіммен қабылдау, жақсылық пен әділдікке сүйіну, жамандық пен әділетсіздікке ренжу, налу, Отанға, елге деген сүйіспеншілік сезімін білдіру, т.б. туындайды.

Балалардың эмоциялық сезімі, әдетте, олардың ілікпе сөздерінен, ишара қимылынан, бет қимылынан байқалады. Бала өзінің эмоциялық сезімін табан астынан пайда болған қуанышта да (мәселен, бір нәрсенің шешімін қолма-қол тапқанда, өзінің күшіне сенімді болғанда, т.б.) көрсете береді. Бұл, әрине, баланың жеке тұлғалық қасиетіне байланысты болады.

Балалардың сөйлеу мәдениетінің келесі бір көрсеткіші болып реттеушілік процесі саналады, ол балалардың эмоциялық көңіл күйімен бірге, түрлі іс-әрекеті барысындағы ерекшеліктерден көрінеді. Бұл ең алдымен зейіннің жинақыланып, тиянақты бола бастауынан байқалады. Тұрақты және айтарлықтай мағыналы қызығушылық, әдетте, қиыншылықты жеңуге деген талпыныспен, күрделі мәселенің шешімін әртүрлі жолдар арқылы іздестірумен бейнеленеді. Балалардың іс-әрекетін реттеуші механизмі білімге деген қызығушылықтың аса қажеттігін сезінуге итермелейді. Қызығушылық әрдайым іс-әрекетпен айналысумен, іс-әрекетке берілумен байланысты. Бала бастаған жұмысын аяқтамай жатып-ақ, оған назар аударады. Баланың тиянақтылығы оның ерік-жігеріне байланысты болады.

Ерікті әрекеттер сыртқы жағдайларға, нақты айтсақ, баланың күнделікті тіршілігіне және іс-әрекетіне байланысты айқындалады. Әдетте, ерікті әрекет саналы мақсатты қоя білуден басталады. Баланың еркі әртүрлі сапамен сипатталады: мақсаттылығымен, шешімділігімен, ұстамдылығымен (өзін ұстай білуі), табандылығымен, өжеттілігімен, тәртіптілігімен және т.б. Бұл мінез құрылымында маңызды рөл атқарады.

Балалардың сөйлеу мәдениетін қалыптастыруда мынадай шарттарды ескергенде жетіле түседі:

1. Балаларды мүмкіндігінше белсенді ойлау әрекетіне баули отырып, ойлағанын сыртқа шығарып, әңгімелеуге жетелейді.

2. Сөйлеу мәдениетін қалыптастыру мақсатында балаларды тиімді жолдар арқылы дамытуды ескеру.

3. Эмоционалдық жағдай, жағымды эмоционалдық көзқарас.

Біздің көзқарасымызша, қазақ халық ертегілері балаларды туған мәдениет пен әдебиетті сүйіп, қастерлей білуге, мәдениетті сөйлеуге баулиды.

Сонымен ертегі балалардың сөйлеу мәдениетін қалыптастырудың тиімді құралдарының бірі. Оларда халықтың тыныс-тіршілігі, әдет-ғұрыптары мен дәстүрлері, бақыт жолындағы күресі, адамдардың өзара қарым-қатынастары мен мінез-құлықтары, қазақ халқының ең жақсы қасиеттері – еңбексүйгіштігі, өз халқына, Отанға, туып-өскен табиғатқа және т.б. деген сүйіспеншілігі бейнеленген.

Алдыңғы қатарлы орыс педагогтары барлық уақытта халық ертегілерінің тәрбиелік және білім берушілік маңызы туралы аса жоғары пікірде болды, педагогикалық жұмыста оларды кеңінен пайдаланудың қажеттігін көрсетті. Мәселен, К.Д. Ушинский орыс халық ертегілерін халық педагогикасының алғашқы тамаша талпынысы деп атады. Ол ертегілерге халық педагогикасының ескерткіштері ретінде қарай отырып, өмірде ешбір нәрсе данышпан халық педагогикасымен теңесе алмайды деп жазды. Ертегі көркем – әдебиет шығармалары болғанымен, онда көптеген білім салалары теориялық көрініс тапқан. Ертегі – халық педагогикасының қайнар көзі. К.Д. Ушинский ертегілер туралы жоғары пікірде болғаны соншалық, оларды өзінің педагогикалық жүйесіне енгізді. Ол ертегінің балаларға ұнау себебі халық шығармашылығының қарапайымдылығында, оның балалар психологиясына сәйкес келуінде деді [1].

Оның пікірінше, ақыл-ой, адамгершілік және эстетикалық дамудың үйлесімді болуы қажет. Ұлы орыс педагогінің сенімі бойынша, бұл міндет тәрбиеде халық ертегілерінің материалдары кең пайдаланылған жағдайда ғана ойдағыдай шешіледі. Ертегілердің арқасында балалардың жүрегінде керемет тамаша поэтикалық бейне орын алады, ақылдың дамуы фантазия мен сезімнің дамуымен қатарласа жүреді. Ушинский ертегілердің психологиялық маңыздылығы және олардың балаға психологиялық ықпалы туралы мәселені егжей-тегжейлі қарастырды, ол халық ертегілерін әңгімелерден жоғары қойды, өйткені, педагогтың пайымдауынша, әңгіме – қолдан жасалған жасанды шығарма [1].

Ертегі дегеніміз, бейнелеп айтқанда, балалық ой мен сөздің шамшырағы. Балалар ертегіні тыңдайды және оған әуестенеді, өздері ойдан шығарады. Ертегіні ойдан шығару – мұғалім үшін балалармен рухани көзқараста болу болса, балалар үшін теңдесі жоқ ойдың қуанышына айналады. Мәселен, осындай көріністі бақылаған В.А. Сухомлинский өз тәжірибесінде балалардың көрген-білгендері туралы, немесе олардың түсінігіне қиын болмайтын жайлар туралы қарапайым ертегілер ойлап шығарған. Ертегіде терең ойдың болуын қалаған. Ертегіні өмір оқулығы десе болады. Өйткені, қуаныш та, шаттық та, уайым-қайғы да – бәрі ертегі мазмұнынан табылады. Сондықтан балалардың ертегісіз өмір сүріп, өсіп-жетілуі мүмкін емес [2].

Қай халықтың болмасын ертегілері балалардың жас ерекшеліктеріне, мақсат-мүддесі мен талап-тілектеріне сай құрылады, өзінің тартымдылығымен, бейнелілігімен және сезімге ықпал етуімен айрықшаланады.

Басқа халықтар сияқты, қазақ халық педагогикасында да ертегі жас ұрпақтың танымдық қызығушылығын қалыптастыруда үлкен рөл атқарды және әлі де атқарып отыр. Ертегіге жастың да, кәрінің де жаны құмар. Қазақ халық ертегілері езінің мән-мазмұнының тереңдігі, шыншылдығы, тапқыр әзіл-мысқылы және әлеуметтік мәні жағынан көрнекті көркем құбылыс болып табылады. Бағзы замандардан-ақ қазақтар терең де алғыр ойымен, тапқырлығымен, эпикалық дастан мен ертегілерді дәлме-дәл айтып шығуға мүмкіндік беретін таңқаларлық есте ұстау қабілетімен ерекшеленетінін Ш.Уәлиханов, Г.Н. Потанин, В.В. Радлов, Ә.Диваев, И.Березин, А.Е. Алекторов сынды көптеген зерттеуші – ғалымдар, этнографтар, тарихшылар атап көрсеткен.

Қазақ ертегілері мазмұнының бай екенін Ш.Уәлиханов орынды ескертеді. Ертегідегі батыр, жезтырнақ, алып секілді көптеген кейіпкерлерді көрсету арқылы адам баласының жағымды-жағымсыз моральдық қасиеттерін (кішіпейілділік, әділеттілік, шыншылдық, ізеттілік, инабаттылық, қайырымдылық-қайырымсыздық, зұлымдық, т.б.) ажырата білуге, әдемілікті сезіне, қабылдап, тани-білуге үндейді [4].

Қазақ ертегілерінің бала тәрбиесіндегі мүмкіндіктері туралы ұлы ағартушы Ы.Алтынсарин де айтып өткен. Ол балаларды ауызекі шығармашылықты (ертегілер, жұмбақтар, мақал-мәтелдер, жаңылтпаштар, т.б.) қадірлеуге, ондағы халықтың басынан өткен қилы-қилы тарихи кезеңдерге

әділ баға бере білуге үйретті, оны ерекше әсермен, жоғары эстетикалық сезіммен қабылдауға баулыды. Ы.Алтынсариннің «Қазақ хрестоматиясына» енгізген ауыз әдебиетінен жинаған материалдарының мазмұны танымдық, адамгершілік, өнегелік және ақылгөйлік сипатта болды, бұлардың балалардың жоғары эстетикалық талғамының жан-жақты қалыптасып, дамуындағы, әдемілікті түсіне білуге, нағыз сұлулықты сыртқы жылтырақтардан ажырата білуге тәрбиелеудегі мәні зор [5].

Қазақ ертегілерін зерттеуге әдебиеттанушылар, фольклористер де (М.Әуезов, М.Ғабдуллин, С.Садырбаев, С.Қасқабасов, т.б.) елеулі үлес қосты.

Ал, М.Ғабдуллин қазақ ертегілерінің жиналып, зерттелуі өте маңызды іс екенін айта келе, оларды көркемдік, танымдық-тағылымдық жағынан жоғары бағалайды [3]. Ертегілерде адам баласының тұрмыс-тіршілігі, өмірі, табиғаты, салт – дәстүрлері, мәдениеті мазмұндалатыны туралы сөз етеді. Ертегілердің өзіндік құрылысы, көркемдік ерекшеліктеріне тоқталады, ертегінің қызықты да тартымды болуы ертекші әңгімесінің мәнерлі айтылуына байланысты екендігін ескертеді. Ертегішілердің кейбірде айтатын әңгімесіне бірден кірісетініне, ертегідегі басты кейіпкерлермен таныстыратынына да тоқталады («Баяғыда бір кедей болыпты, оның үш баласы болыпты», «Бұрынғы өткен заманда бір бай болыпты», «Өткен заманда бір бай болыпты, ол бір перзентке зар болыпты», т.б.). Ертегілердегі оқиғаларды осылайша бастап баяндау оның тартымдылығын арттыра түседі. Ертегі айту шығармашылық өнерді, асқан шеберлікті талап етеді. Сан алуан ғажайып оқиғаға құрылған ертегілердің желісін бұзбай өрістете әңгімелеу, әрбір үзінділердің өзара байланыста болуын ескеру, оқиғаны қызықты етіп баяндау, ертегілердің әрбір кейіпкеріне лайықты мінездемелер беру, олардың бейнелерін тыңдаушының көз алдына елестету, әрқайсысының іс-әрекеттеріне қарай сөз қолдана білу, т.б. ертекшінің алдына қойылған талап іспеттес. М.Ғабдуллиннің сөзімен айтқанда, ертегінің тартымды болу-болмауы оның айтушысына байланысты.

Қазақ халық ертегілері ішінде көркемдік қиялға толы, ең қызықтысы – қиял-ғажайып ертегілері. Ол балаларды өзінің көркемдігімен, әсемдігімен, тартымдылығымен баурайды. Олардың қиялын ұштайды, қиындықты жеңуге, қиналған кезде ақылмен шешімді әрекет істеуге, зерек, тапқыр болуға итермелейді. Айналадағы әдемілікті түсініп, қабылдай білуге үйретеді. Ертегінің қайсыбірі болмасын баланың сана-сезіміне әсер етеді. Яғни баланың ертегілерге танымдық қызығушылығын қалыптастырудағы ықпалының өзі осыдан басталады. Әдетте, балаларға тән мінез – олар біреуге еліктегіш келеді. Мәселен, ертегі тыңдаған бала ертегі кейіпкерінің жағымды қасиеттеріне (батылдық, тапқырлық, өжеттік, ерлік, қиындыққа төзуі, т.б.) еліктейді, соған ұқсап-бағуға талпынады.

Баланы ертегідегі кейіпкердің іс-әрекеті, мақсат-мүддесі қызықтырады. Ол соларды үлгі тұта отырып, өз мақсатына жетуді армандайды. Ертегі кейіпкерінің іс-әрекетімен салыстыру арқылы өзінің мінез-құлқындағы кемшіліктерді байқауға үйренеді. Бұл сезім балаларды ертегілер арқылы адамгершілікке тәрбиелеуге түрткі болатын қозғаушы күш деуге болады.

Ертегілерді айта білу – өте маңызды педагогикалық талаптың бірі. Тәрбиешінің ертегінің мәнерлеп оқуы немесе мәнерлеп айтуы – бұл бір жағынан, ертегінің бар әсерін балаларға түгел жеткізу әдісі болса, екінші жағынан, балалардың сезімдерін жетілдіру мен дамыту тәсілі болады.

Сонымен қазақ халық ертегілеріне жасаған талдау олардың тәлім-тәрбиелік мүмкіндіктерінің жоғары екендігін дәлелдейді: біріншіден, балаға білім береді, тәрбиелейді, дамытады; екіншіден, тілі байлығын дамытып, сөйлеу мәдениетін қалыптастырудың негізгі құралы, әдіс – тәсілдері міндетін атқарады. Қазақ халық ертегілерін оқып-білу барысында балалар ертегінің еркін әңгімелей білу, түсіне білу, т.б. іскерлігі мен дағдыларды меңгереді. Ертегінің қызықты мазмұны балалардың адамгершілік, эстетикалық, патриоттық, еңбек, этикалық, экологиялық, т.б. тәрбиелілігін жетілдіреді. Ертегі мазмұнын оқып-білуде, тыңдап-естуде әңгімелеп-талдауда баланың ойлау, қиялдау, зейін, ес, ерік, эмоция, көзқарас, талғам сияқты тұлғалық қасиеттері дамиды.

Қазақ ертегілерінің осы педагогикалық мүмкіндіктерін ескере отырып, ересек тобы балаларының қазақ ертегілері арқылы сөйлеу мәдениетін қалыптастыру мақсатында біз оларға мынадай өлшемдер арқылы сұрыптау жүргіздік:

1. Ертегінің танымдық мазмұндылығы.
2. Ертегіде көрініс тапқан ойлар арқылы берілетін білімнің бала жасына қарай түсінікті болуы.
3. Ертегідегі оқиғалардың эмоционалдық мәнерлілігі.
4. Ертегі мазмұнының қызықтылығы.

Сұрыпталған ертегілердің педагогикалық мәні мынада:

- ересек тобы тәрбиешілеріне балалардың жеке басының дамуында осы ертегілердің қайсысының қандай рөл атқаратынын дұрыс бағалауға көмектеседі;
- балаларды қазақ халық ертегілерімен терең таныстыруға көмектеседі;
- балаларды қазақ халық ертегілерінің ерекшеліктерін түсіне білуге, оның түрлерін ажырата білуге үйретуге көмектеседі;
- қазақ халық ертегілерінің өзіне тән ерекшеліктеріне сәйкес, оларды жақсы меңгеруге және эмоционалдық қабылдауға мүмкіндік туғызады;
- ересек тобы балаларының қазақ халық ертегілері арқылы сөйлеу мәдениетін қалыптастыруға мүмкіндік туғызады.

Сөйлеу мәдениеті балаларды қазақ халық ертегілеріне жеке тұлғалық эмоционалдық көзқарасқа бағыттай отырып, дүниетанымды, адами сенімді қалыптастырады, бала тұлғасының дамуына, ақыл-ойына ықпал етеді.

Ересек тобы балаларының қазақ халық ертегілері арқылы сөйлеу мәдениетін қалыптастыруды, біріншіден, қазақ ертегілерін меңгеруге байланысты балалармен жүргізілетін жүйелі іс-әрекетке, екіншіден, ұйымдастырылған оқу қызметтің мазмұны мен әдістеріне, үшіншіден, ертегінің эмоционалдық тұрғыда, әсерлі сезіммен қабылдауына байланысты айқындалатыны айғақталды. Осылардың нәтижесінде балалар ертегі мазмұнын баяндайды, драмалайды, образға ене алады. Бұлардың барлығы сөйлеу тілі арқылы жүзеге асады.

Оқу және тәрбиелеу барысында ертегілер арқылы балалардың сөйлеу мәдениеті қалыптасады:

- а) тәрбиешілердің ертегіні әңгімелеуі арқылы;
- б) ертегіні эмоционалдық әсермен қабылдауға байланысты;
- в) балалардың өзара қарым-қатынасқа тусуі;
- г) балалардың ертегіні драмалауы.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Ушинский К.Д. Родное слово. Хрестоматия по истории школы и педагогики в России // сост. С.Ф. Егоров. – М., 1996.
- 2 Сухомлинский В.А. Балаға жүрек жылуы (орысша төртінші басылымына сәйкес аударылуы). – Алматы: Мектеп, 1996. – 322 б.
- 3 Қазақтың тәлімдік ой-пікір антологиясы. 2 томдық // Құраст.: Қ.Жарықбаев, С.Қалиев. – Алматы: Рауан, 1998. – 416 б.
- 4 Уәлиханов Ш. Таңдамалы. – Алматы: Жазушы, 2005. – 560 б.
- 5 Алтынсарин Ы. Таңдамалы педагогикалық мұралары. // Құраст.: С.Қалиев. – Алматы: Рауан, 1999. – 200 б.

МРНТИ 14.35.09

Ж.Ш. Таубалдиева¹, А.Қ. Ахметова²

*¹п.ғ.к, І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университетінің профессоры,
Талдықорған қ., Қазақстан*

*²п.ғ.к, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университетінің профессоры,
Алматы қ., Қазақстан*

МУЗЫКА САБАҒЫНДА ОРЫНДАУШЫЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТТІ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Аңдатпа

Мақалада мектептегі музыка сабағында және сыныптан тыс жұмыстағы хор ұжымымен жұмыс жасау жолдары қарастырылған. Оқушылардың әншілік дауыстарын дамыту, олардың хормен ән айтуға қажетті дағдылары мен ептіліктерін меңгеруі мақсатында сабақтардың мазмұнына хормен ән айту жаттығулары енгізіледі. Оқушылар әншілік дауысын сақтауға, хормен және жекелей ән айтудың негізгі тәртіптерін білуі, дұрыс артикуляциялауды меңгеруі тиіс. Өнші дауысын одан ары дамыту барынша хормен ән айту дағдылары мен ептіліктерін меңгеру қажеттілігі туындайды. Осыған байланысты жоғарғы оқу орындарындағы: "Хорды дирижерлау", «Хор класы және хормен практикалық жұмыс», "Дауыс қою" курстары болашақ музыка мұғалімінің осы саладағы негізгі ептіліктерін қалыптастырып, білімін айтарлықтай толықтырады.

Түйін сөздер: музыка сабағы, сыныптан тыс жұмыс, хор, дауыс қою, дирижерлау, артикуляция, әнші, хор ұжымы, дағдылар, ептілік, жаттығу

Ж.Ш. Таубалдиева¹, А.Қ. Ахметова²

*¹к.п.н, профессор Жетысуского государственного университета им. И.Жансугурова,
г. Талдыкорган, Казахстан*

*²к.п.н, профессор Казахского Национального педагогического университета им. Абая,
г. Алматы, Казахстан*

ОРГАНИЗАЦИЯ ИСПОЛНИТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА УРОКЕ МУЗЫКИ

Аннотация

В данной статье рассматриваются пути работы с хоровым коллективом на уроке музыки и во внеклассной работе. Для развития певческих голосов учащихся на уроке музыки используются хоровые упражнения. А также развитие певческих голосов осуществляется путем овладения навыками и умениями. Школьники должны знать правила сохранения певческих голосов, основные правила хорового и сольного пения, овладения правильной артикуляцией. Поэтому для развития певческого голоса необходимо владеть навыками и умениями хорового пения. В связи с этим, следующие курсы в вузе: «Хоровое дирижирование», «Хоровой класс и практикум хоровой работы», «Постановка голоса» помогают будущему учителю музыки получить знания, овладеть умениями.

Ключевые слова: урок музыки, внеклассная работа, хор, постановка голоса, дирижирование, артикуляция, певец, хоровой коллектив, навыки, умение, упражнение

Zh.Sh. Taubaldieva¹, A.K. Akhmetova²

*¹c.p.s., professor of Zhetisu government university after I.Zhansigurov,
Taldykorgan, Kazakhstan*

*²c.p.s., professor of Kazakh National pedagogical university after Abai,
Almaty, Kazakhstan*

THE ORGANIZATION OF PERFORMING ACTIVITIES IN THE MUSIC CLASS

Abstract

This article deals with the ways of work with choral collective on the music lesson and in out-of-class work. For development of singing voices of trainee on the music lesson are used choral exercises. As well as the development of singing voices is implemented by the way of gaining skills and abilities. Schoolers should know the rules of preservation of singing voices, the main rules of choral and solo singing, taking possession of correct articulation. Therefore for development of singing voice it is necessary to possess skills and abilities of choral singing. Which is why the following courses in university as “Choral conducting”, “Choral class and the practical work of choral work”, “Voice training” will assist to receive knowledges, to acquire abilities to future music teacher.

Keywords: music lesson, extracurricular work, chorus, voice production, conducting, articulation, singer, choral collective, skills, skill, exercise

Музыканы оқыту әдістемесі теорияға сүйене отырып, бірінші кезекте музыка мұғалімінің іс жүзіндегі ептіліктері мен дағдыларына айналуға тиісті хормен ән айту іс-әрекеттерін басқарудың тәсілдері мен әдістерінің мәнін, музыка сабағы мен сабақтан тыс уақытта түрлі жастағы оқушылардың хормен ән айту мазмұнының ерекшеліктерін ашуға көмектеседі.

Музыкалық білім беру теориясы бойынша музыка сабағын оқытудың шарттарымен бірге педагог-музыканттың балалар хорымен жұмысының теориялық-дидактикалық негіздерін, хормен ән айту іс-әрекеттерінің бағыты ашылады. Жоғарғы оқу орындарындағы: "Хорды дирижерлау", «Хор класы және хормен практикалық жұмыс», "Дауыс қою" курстары болашақ музыка мұғалімінің осы саладағы негізгі ептіліктерін қалыптастырып, білімін айтарлықтай толықтырады [1].

Бастауыш сынып оқушыларының хормен ән айту іс-әрекеттері мыналарға көмектесе алады:

- Оқушылардың хормен ән айту мәдениетінің қалыптасуына;

- Оқушылардың хормен ән айту сабағына деген қызығушылығының, әншілік дауысының, музыкалық есту қабілетінің, музыкалық еске сақтау қабілетінің, бейнелік және қауымдастық ойлауының, қиялдауының, хормен ән айту үрдісіндегі шығармашылық мүмкіндіктерінің және музыкалық түсініктерінің дамуына;

- Оқушылардың хормен ән айту туындылары мен хормен ән айту туралы білімді, сүйемелдеумен және сүйемелдеусіз жеке және хормен ән айту мүмкіндіктерін, ноталық жазбаға бағдарланған әнді айтуды, туындының музыкалық бейнесін көрсетудің ән айтушылық-орындаушылық құралдарын, импровизациялық ән айтушылықтың түрлерін игеруіне;

- Оқушылардың музыкалық туындыға деген өзінің қарым-қатынасын білдіруге және музыкалық-орындаушылық ойды жеткізуге арналған хормен ән айтудың іс жүзіндегі дағдылары мен ептіліктерін, театрландыру мен сахналау тәжірибесін, әндерді орындау мен үйрену кезіндегі музыкалық-шығармашылық іс-әрекеттердің ойнаушылық түрлерін пайдалануды меңгеруіне;

- Оқушыларда музыкалық талғамның, адамгершілік ұстанымдар мен әдептілік сезімдерінің, адамға, өзінің отанына, халқына деген сүйіспеншіліктің, өз халқының және әлемдегі басқа мемлекеттер халықтарының хормен ән айту мәдениетіне және дәстүрлеріне деген құрметтің, хормен ән айту шығармашылығына сезімдік-тұтастық қатынастың тәрбиеленуіне [2].

Бастауыш сыныпта музыка сабағында оқушылардың өз халқының және әлемнің басқа халықтарының әндерін, сонымен бірге кәсіби музыканың қарапайым әрі балаларға қолайлы болып табылатын: отандық және шетелдік композиторлардың әндерін, балалар мюзиклдерінің хормен және жекелей орындайтын үзінділері мен тағы басқаларды айта білулері және жаттаулары қарастырылған.

Оқушылардың әншілік дауыстарын дамыту, олардың хормен ән айтуға қажетті дағдылары мен ептіліктерін меңгеруі мақсатында сабақтардың мазмұнына хормен ән айту жаттығулары мен әндетулер кешені де енгізіледі.

Оқушылардың хормен ән айту іс-әрекеттеріндегі музыкалық-шығармашылық тәжірибесі импровизациялық ән айту, жатталатын туындыдағы музыкалық бейнені жүзеге асыруға арналған мәнерлілік құралдарын іздестіру мен оны орындау және сонымен бірге әндерді сахналау, ноталық жазбаға бағдарланған әндетулер, сүйемелдеумен және сүйемелдеусіз жеке және хормен ән айтулар барысында қалыптасады [3].

Білім берудің бастапқы кезеңіндегі хормен ән айтуға тәрбиелеудің тұрақты әрі маңызды міндеттерінің бірі – дауыс ырғағымен жақсы айта алмайтын балалармен ("дабылдатқыштар" деп аталатын) жұмыс жүргізу болып табылады. Тәжірибе барысы байқатқандай, бірінші кезекте нақты бір оқушыдағы аталған құбылыстың себептерін анықтап алу қажет: есту қабілетінің нашарлығы, ән айтудан тәжірибенің болмауы кесірінен есту қабілеті мен дауысындағы үйлестірудің жетіспеушілігі немесе дауыстық байланыстарының науқастануы және тағысын тағылар.

Бірінші жағдайда жұмыстың түрлі тәсілдері ұсынылады, соның ішінде соңынан аталған бала үшін қызықты және қалыпты қозғалысты қарапайым әуендерді орындау негізінде "жұмыс дауысы" диапазонын біртіндеп кеңітетін оның пимарлық дыбыстары аймағының ерекшеліктерін анықтаудың орны бөлек. Сонымен бірге төменгі сөйлеу дауысын әндетуге ұластырмас үшін жоғарғы регистрдегі дыбыстар шабуылы ("кішкентай торғай" сияқты әндету, "қоңырау" сияқты әндету") тәсілдерін де қолдану ұсынылады. Дегенмен барлық жағдайларда дауыс ырғағымен дұрыс айта алмайтын балалар әнді жақсы айтатындармен қатар отырып, олардың әндетулеріне құлақ түргендері дұрыс болмақ.

Үшінші жағдайда науқасты алып тастау және баланы қайта тексеру үшін ларинголог-дәрігердің көмегі қажет.

Бастауыш сыныпты бітірер кезде мұғалім шәкірттерін төмендегілерге дайындауы керек:

білуге:

- әншілік дауысын сақтауға, хормен және жекелей ән айтудың негізгі тәртіптерін;
- дирижерлік нұсқауларды (демді алу мен ұстау, әндетудің басталуы мен аяқталуын, туындыны орындаудың динамикасы мен шапшаңдығының белгілерін, баса айту, айтылым ерекшелігі және тағы басақаларды);

- орындау сипатының музыка сипатына сәйкес келуінің қажеттілігі туралы.

меңгеруге:

- өзінің дауысына айшықтық мүмкіндіктері бойынша сирек кездесетін "музыкалық аспап" ретінде ұқыпты қатынаста болуды;

- мұғалімнің қолы бойынша сыныппен унисонда әндетуді;
- әншілік нұсқауларды сақтауды;
- дұрыс артикуляциялауды;
- әндерді сұлу, орайласқан, әндетілген дыбыстармен орындауды;
- әндету үрдісінде музыканың көңіл-күйі мен оның өзгеруілерін сезініп, түсіну мен айшықты түрде бере алуды;

- әндік туындыларды шығармашылық өзіндік өзгешелікті білдіруге ұмтылысты көрсете отырып, жалғыз дауысты және қос дауыртық элементтермен, сүйемелдеумен және сүйемелдеусіз орындауды;

- жеке дауыста бірнеше халықтық және композиторлық әндерді (оқушының таңдауы бойынша) орындауды.

Негізгі жалпы білім сатысында оқушылардың хормен ән айту іс-әрекеттері мыналарға бағытталған:

а) оқушылардың музыкалық және көркемдік талғамын, хормен ән айту сабақтарына сезімдік-құндылық қатынасын, оның зияткерлік-бейнелік және сезімдік саласын, шығармашылық қуатын, қиялдауын және ойлауын тәрбиелеуге;

б) жалпы музыкалылық пен әншілік дауысын (музыкалық есту қабілетін, музыкалық еске сақтау қабілетін, көңіл-күй сезімдерін, бейнелік және қауымдастық ойлауын) одан ары дамытуға;

в) хормен ән айту іс-әрекеттеріндегі тәжірибелік ептіліктер мен дағдыларды жетілдіруге;

г) хормен ән айтудың әлемдік мәдениет пен хормен ән айтудағы өз халқының дәстүрлеріне, сондай-ақ, осы іс-әрекеттерге тұрақты қызығушылықты қалыптастыруға.

Осылардың барлығының жиынтығы оқушылардың хормен ән айту мәдениетінің музыкалық мәдениеттің ажырамас бөлігі ретінде қалыптасуына жол ашады.

Сабақтардың мазмұнына балалар опералары мен мюзиклдерінің және басқаларының хормен және жеке айтылатын үзінділері, өз халқының және басқа да халықтардың әндерін; түрлі тарихи дәуірлердегі, ұлттық мектептердегі, стильдік бағыттардағы отандық және шетелдік композиторлардың әндері мен хормен айтылатын туындыларын орындаулар мен жаттаулар қосылады.

Әншілік дауыстардың одан ары дамуы мен барынша күрделі хормен ән айту дағдылары мен ептіліктерін алудың қажеттілігіне байланысты осы сабақтарда қолданылған хормен ән айту және әндету кешені айтарлықтай байытыла түседі.

Оқушылар музыкалық-шығармашылық хормен ән айту іс-әрекеттеріндегі тәжірибені бір дауыстық және көп дауыстық, сүйемелдеумен және сүйемелдеусіз жекелей және хормен ән айту үрдісінен; мәнерлілік құралдарын, сонымен бірге жатталған туындылардағы музыкалық бейнелерді көрсетуге қажетті сахналау құралдарын іздетіруден; ноталық жазбаға бағдарланған ән айтудан; аспаптық туындылардағы негізгі тақырыптарды әнге лайықтаудан; импровизациялық тұрғыда ән айту мен әндерді сахналаудан алады.

Орта мектептегі оқытудың аяқталу кезеңіне таман мұғалім балалармен бастапқы мектепте алынған білімдер мен ептіліктерді бекітуге тиісті. Сонымен бірге оқушыларды төмендегілерге дайындауға міндетті:

білуге:

- өзгерістер (мутациялану) кезеңінде әншілік дауысын сақтауға және ән айту тәртібін;

- көп дауыспен ән салу тәртібін;

- қазақтың халық әндері мен әлемнің басқа да халықтары әндерінің бірнеше үлгілерін, қазақ және шетелдік классик композиторлардың әндері мен хормен ән айтуға арналған туындыларын, сондай-ақ, осы заманғы композиторлардың шығармаларын.

меңгеруге:

- классик композиторлар мен осы заманғы композиторлардың (оқушылардың өз таңдаулары бойынша) әндерін, бірнеше халық әндерін, Қазақстан Республикасының мемлекеттік Әнұранын қоса алғанда әнге арналған туындыларды (сүйемелдеумен және сүйемелдеусіз) мәнерлі түрде жеке орындауды;

- хормен ән айту талаптары мен тәртіптерін сақтай отырып, қарапайым екі дауыстық ("көмескіленген" жасөспірім дауысын қоса алғандағы үш дауыстық) хорда өзінің партиясын орындауды;

- әндік туындыны орындаушылық түсіндіруде өзінің нұсқасын (варианттарды) ұсынуды;

- түрлі қайталауларды салыстыру арқылы негізді түрде олардың арасынан барынша қолайлы нұсқаны таңдауды;

- таңдалған қайталауды өзінің орындауында жүзеге асырудық сапасын бағалауды;
- мұғалімнің дирижерлік нұсқауларына ілесіп отыру, сүйемелдеумен және сүйемелдеусіз (әншілік нұсқамалық, дыбыс жасаушылық, әншілік тыныстау, артикуляция) ән айтудағы дыбысталу сапасындағы, музыкалық бейне жасау үдерісіндегі өзіндік бақылау мен есту қабілетін бақылауды жүзеге асыруды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Матвеева К.П. Подготовка студентов к руководству вокально-хоровой работой со школьниками. // Вопросы профессиональной подготовки студентов на музыкально-педагогическом факультете. – Москва, 1985.

2 Менабени А.Г. Вокальные навыки. // Вопросы профессиональной подготовки студентов на музыкально-педагогическом факультете. – Москва, 1985.

3 Қарамолдаева Г.Ж. Ән айту дағдыларын қалыптастырудағы вокалдық жаттығулардың ролі. // Мектептегі музыка пәндерінің мұғалімдеріне арналған методикалық нұсқау. – Алматы: „Мектеп“, 1987.

УДК 364.01

МРНТИ 14.07.01

Г.С. Саудабаева¹, Г.К. Шолпанқұлова²

¹п.ғ.д., Абай атындағы ҚазҰПУ,
Алматы қ., Қазақстан

²п.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ,
Астана қ., Қазақстан

ОҚУШЫЛАРДЫҢ КӘСІБИ ӨЗІН-ӨЗІ АНЫҚТАУЫН ӘЛЕУМЕТТІК-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақалада оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауын әлеуметтік-педагогикалық қолдаудың ерекшеліктері қарастырылады. Педагогикалық қолдау мен педагогикалық ықпал ету ұғымдарының арақатынасы ашып көрсетіледі, оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауын әлеуметтік-педагогикалық қолдауды жүзеге асырудың стратегиясы мен тактикасы айқындалады. Білім беруді реформалау және жаңарту оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауына көмек көрсетудің, оларды әлеуметтік-педагогикалық қолдаудың жаңа тәсілдерін қарастыруды және олардың өз таңдауына жауапкершілігі мен еркіндігін үйлестіруді қамтамасыздандыру жолдарын іздестіруді талап етеді.

Түйін сөздер: өзін-өзі анықтау, кәсіби өзін-өзі анықтау, қолдау, әлеуметтік-педагогикалық қолдау

Г.С. Саудабаева¹, Г.К. Шолпанқұлова²

¹д.п.н., КазНПУ им. Абая,
г. Алматы, Қазақстан

²к.п.н., доцент ЕНУ им. Л.Н. Гумилева,
г. Астана, Қазақстан

ОСОБЕННОСТИ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОДДЕРЖКИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМООПРЕДЕЛЕНИЯ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация

В данной статье рассматриваются особенности социально-педагогической поддержки профессионального самоопределения школьников. Раскрыто соотношение понятий педагогической поддержки и педагогического сопровождения, выявлены стратегии и тактики осуществления социально-педагогической поддержки профессионального самоопределения школьников. Реформирование и модернизация образования побуждают к поиску новых подходов, отражающих более гибкие способы помощи школьников в профессиональном самоопределении и обеспечивающих максимум свободы в сочетании с ответственностью за свой выбор.

Ключевые слова: самоопределение, профессиональное самоопределение, поддержка, социально-педагогическая поддержка

G.S. Saudabeva¹, G.K. Sholpankulova²

¹d.p.s., Abay Kazakh National Pedagogical University

²k.p.s., assistant professor of ENU them. L.N. Gumileva

PECULIARITIES OF SOCIAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT OF PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION OF SCHOOLCHILDREN

Abstract

In this article, the features of social and pedagogical support for the professional self-determination of schoolchildren are examined, the correlation of the concepts of pedagogical support and pedagogical support is revealed, strategies and tactics for implementing social and pedagogical support for the professional self-determination of schoolchildren are revealed. Reforming and modernizing education prompts the search for new approaches reflecting more flexible ways of helping schoolchildren in professional self-determination and providing maximum freedom combined with responsibility for their choice.

Keywords: self-determination, professional self-determination, support, social and pedagogical support

Бүгінде әлемдік ақпараттандыру еңбек сипатының өзгеруіне септігін тигізуде. Еңбек сипаты еңбек субъектісінің өндіріс құралдарымен байланысының жиынтығы болса, онда бүгінде ақпараттық құрылғылар адамның еңбектегі интеллектуалды қабілеттерін күшейтеді. Еңбек іс-әрекетін интеллектуалдандыру адамның технологиялық үрдіске қатысу еркіндігі дәрежесінің жоғарылауын қамтамасыз етіп, тұлғаның шығармашылық тұрғыдан жүзеге асуына мүмкіндіктер ашады.

Г.М. Маклюэннің пікірінше, «ғаламтор» әлемді бір ақпараттық жүйеге біріктіреді, жана ойлау мен «әлемдік» сананы қалыптастыруда. «Виртуальды» әлемнің жетістіктерін өзінің шығармашылық әрекеттерінің идеясын іске асыру мақсатында қолданып, индивидуалдық қатынас жасауға мүмкіндіктер туғызуда [1].

Э.Тоффлер «бай елдерде материалдық өндіріспен шұғылданатын жұмысшылар (оның да белгілі дәрежеде білімі болуы керек) саны аз болса, соғұрлым жаңа идеяларды ойлап шығаратын адамдар көп қажет» – деп тұжырымдайды [2].

Соңғы жылдары оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауына қатынас түбегейлі өзгерді, ол алдымен жалпы білім беретін мектептің жоғары басқыштарында кәсіпалды дайындық мен кәсіптік оқытуды енгізумен байланысты.

Кәсіптік оқытуды енгізу болашақ кәсіби іс-әрекет саласына оқушылардың бағдарлануына жағымды әсер етіп, әртүрлі категориядағы оқушылардың талап-тілегі мен қажеттіліктеріне сәйкес толық білім алуға теңқұқылы қол жеткізуіне мүмкіндік береді.

Мектептің білім беру үрдісіне кәсіптік оқытуды ендіру мәселесін Л.К. Артемова, И.С. Артюхова, С.Н. Чистякова, Н.Ф. Родичев т.б. ғалымдар зерттеген. Қазіргі замандағы кәсіптер әлемінің ерекшелігі монокәсібилікті поликәсібилікке ауыстыру болып табылады.

Е.А. Климовтың пікірінше, *кәсіп* адамның күш салуын, оның жұмсалған еңбегінің орнына өмір сүруі және дамуы үшін қажетті мүмкіндікті алуына септігін тигізетін қоғам үшін, әлеуметті құнды саласы. *Кәсіп* қоғамға қажетті нәтиже, өнімге қол жеткізу және қоғамның сұранысын қанағаттандыруды қамтамасыз ететін тұлғаның кәсіби ерекшеліктері, кәсіби іс-әрекет түрлері мен формалар жүйесі – деп анықтайды [3].

Э.Ф. Зеердің пікірінше, *кәсіп* (лат. *professio* – өз ісімді хабарлаймын) – бұл адамның белгілі бір білім мен дағдыны меңгеруін, арнайы қабілетті және кәсіби маңызды қасиеттерін дамыту үшін тарихи пайда болған еңбек әрекетінің формасы. Ал *мамандық* (лат. *specialis* – ерекше) – еңбек іс-әрекетінің тарихи қалыптасқан формасы, мұны орындау үшін адам нақты білім, дағдыны игеріп, арнайы қабілеттер мен дамыған кәсіби маңызды сапаларды меңгеруі қажет [4].

Кәсіп – мамандыққа қарағанда кең ұғым, ол мынадай белгілермен ажыратылады кәсіби құзыреттілік, әлеуметтік-кәсіби құзыреттілік, кәсіби дербестік, өзін-өзі бақылау, топтық нормалар мен құндылықтар.

С.М. Богословский бұл мәселені тереңірек талдай отырып, «кәсіп – іс-әрекет, ол арқылы адам қоғам өміріне қатысады, сондай-ақ, кәсіп адамның өмір сүруіне қажетті материалдық құралдардың ең негізгі қайнар көзі ретінде де қызмет атқарады» – деп тұжырымдайды [5].

Кәсіби өзін-өзі анықтау үрдісінің объектісі мен субъектісі ретінде кәсіби бағдарлау қоғамның еңбек ресурстарын толыққанды бөлу қажеттілігіне сай мамандықты еркін және дербес таңдау тұлғаның жеке ерекшелігі ретінде ғылыми дәлелденген *дайындық жүйесі* деп қарастырылады.

Кәсіптік бағдар беруде әрбір субъектінің мақсатына сай өзіндік ерекше құралдары болуы мүмкін. Мұнда маңыздысы бұл құралдарды пайдалану субъектіге белгілі жауапкершілікті жүктейді және құзыреттілігін қалыптастырады. Кәсіптік бағдардың ғылыми-практикалық құралдарын мына топтарға бөлуге болады: дәстүрлі зерттеу (тест, сауалнама, аппараттық әдістеме) және педагогикалық әсер ету әдістері (дәрістер, тренинг, пікірталас, т.б.); өмірлік тәжірибеге және кәсіптік интуицияға негізделген әдістер, оларды жұмыста белгілі бір стажы мен табысы бар психолог пен педагогтар қолданылады; адамның өзін ынталандыруды белсендендіру әдістері, іскерлік ойындар.

Оқушылардың мақсатқа бағытталған қоғамдық-пайдалы іс-әрекеті өзін-өзі өзгертуге, өзін-өзі жетілдіруге, өзін-өзі тануға, өзін-өзі іс жүзінде көрсетуге және рефлексияға қабілетін дамыту білімнің қажетті шарты және кәсіби өзін-өзі анықтауға дайындық болып саналады. Кәсіби өзін-өзі анықтауы бойынша жұмыстардың тиімділігін арттыру үшін «оқытушы – оқушы – ата-ана» триада шеңберінде *белсенді формаларды* қолдану қажет.

Кәсіптік бағдарлау жұмысының *формаларын* жалпы үш топқа бөліп көрсетуге болады:

- *жеке формасы*, нақты оқушымен жүргізіледі (әңгімелесу, кеңес, жеке диагностика);
- *топтық формасы*, кәсіби бағдарлау жұмысы топпен жүргізіледі (сабақ, ойын, әңгімелесу, топтық диагностика, семинар, тренинг);
- *көпшілік, бұқаралық формасы*, көптеген оқушылар санымен жүргізілде (мектепаралық кәсіби ақпараттандыру іс-шаралары, оқу мекемесінің презентациясы, оқу орындарының жәрмеңкесі).

Л.И. Анцыферова атап көрсеткендей, тұлғаның дамуы мен қалыптасуы адамды әлеуметтік және табиғи жүйедегі көптеген үрдістерге қатыстыру ғана емес, әрбір тұлға кейбір дәрежеде сол жүйені, өзі өмір сүретін әлемді өзі жасайды, ол оның қасиеттерін қалыптастырады. Бұл жүйе адамның өмір сүруі барысында оған қатысты емес жағдайлардың әсерінен және оның өзінің қарым-қатынасын құруы рухани жұмысының нәтижесінде өзгереді [6].

Жастарды кәсіби бағдарлау педагогикалық қана емес, жалпы қоғамдық мәселе. Ол үшін оқушылардың бойында ішкі психологиялық-әлеуметтік мәнділікті реттейтін қызмет түрлерін тәрбиелеу; түрлі еңбек қызметтері мен сыйластық қатынастарын тәрбиелеу; кәсіпті өз бетінше, саналы түрде таңдай білуге тәрбиелеу, әлеуметтік-педагогикалық қолдау көрсету қажет.

Педагогикалық және психологиялық қолдау мәселесі Е.И. Казакова, О.С. Газман, Л.Г. Тарита, Т.В. Анохина, т.б. еңбектерінде қарастырылады. Әлеуметтік көмектің педагогикалық құраушысының маңызды бөлігі баланы оқыту мен тәрбиелеумен байланысты оның дамуымен және әлеуметтенуіне әсер ету болып табылады. Мұндағы балаға көмек көрсетуге бағытталған әрекет әлеуметтік-педагогикалық іс-әрекет.

«Қолдау» этимологиялық ұғым «ықпал ету», «қолдау», «көмек көрсету» түсініктерімен қатар қолданылады. Педагогикалық қолдаудың пәні өзінің қызығушылығын бірлесіп анықтау, кездескен қиындықтарды жеңу жолдары мен мүмкіндіктерін іздестіру. Мәселелер мен қиындықтар адамның дамуымен қатар жүретін табиғи нәрселер. Осы мәселелерді жеңуді дамудың шарты және құралы ретінде қарастыру керек.

Е.И. Казакованың пікірінше, «қолдау» термині субъектінің шешім қабылдаудағы дербестігінің маңыздылығын анықтайды [7].

О.С. Газман әлеуметтендіру теориясына сүйене отырып, қолдауды білім беру үрдісінің дербес элементі ретінде қарастырады. Педагогикалық қолдауды ұйымдастыру үрдісінде білім алушылардың өзінің мәселесін шешуге ескерумен мотивациялық дайындық деңгейін көтеру қажет [8].

Әлеуметтік-педагогикалық қолдау педагогикалық қолдау үрдісінің бөлігі болып саналады. Көптеген зерттеушілер (С.А. Расчетина, Л.В. Мардахаев) қолдауды тұлғаның табиғи даму үрдісіне ықпал ету деп қарастырады. Табысты ұйымдастырған қолдау тұлғалық өсудің болашағын ашады, адамның «даму аймағына» енуге көмектеседі (В.С. Мухина).

Қолдау педагог-психологтың кәсіби іс-әрекетінің парадигмасы ретінде қарастырылады. Жалпы алғанда, қолдаудың екі формасы бөліп көрсетіледі: жеке дара қолдау, нақты адамға бағытталған, сонымен қатар жүйелі қолдау, әлеуметтік жағдаяттарға байланысты болатын қолдау.

Педагогикалық қолдау – педагогтің қазіргі педагогиканың гуманистік парадигмасын бейнелеп көрсететін миссиясы. Педагогикалық қолдаудың мәні оқушының ішкі күші мен қабілетіне қарауға негізделген тұлғаның субъективтілігін қалыптастырумен сипатталады. Сонымен бірге педагогикалық қолдау – баланың дамуына көмектесу және оның денсаулық, қатынас, оқыту, өзін-өзі өмірлік анықтауы, кәсіби өзін-өзі анықтауы мәселелерін шешуге бағытталған өзін-өзі дамытуына ықпал ету.

Педагогикалық қолдау тұлғаның өзіндік қызығушылығын, мақсатын, мүмкіндіктерін және оқуда, өзін-өзі тәрбиелеуде, қатынаста, өмір салтында күтетін нәтижеге өз бетімен жетуіне, өзінің адамзаттық абырой-беделін сақтауға кері әсер ететін кедергілерді жою жолдарын анықтаудағы бірлескен үдеріс болып табылады. Жеке тұлғаға арналған педагогикалық қолдаудың мазмұны адамды алда көздеген нәтижелерден алшақтататын кедергілерді жену жолдарын қамтиды. Мұндай кедергілердің түрі:

- субъектив (тұлғалық) «Мен»-кедергілер: өз бетінше дербес шешім қабылдауға қажет ақпараттың болмауы (ақпарат толықса, кедергі сол бойда жойылады); адамның қосымша еңбектенуінің қажеттігі (қол ұшын, жәрдем беріп, ынтасын көтеру); тұлғаны күйзеліске келтіретін кемшіліктер (тән-денелік, психикалық, арақатынастық); білім мен тәжірибенің жетіспеуі;

- объектив (әлеуметтік) «Олар»-кедергілер: (әлеуметтік орта – мұғалімдер, әкімшілік, дос-жарандар, құрбы-қатарлар, отбасы және басқалар);

- материалдық кедергілер (отбасының қаржылық жағдайы және т.б.).

Тұлғалық педагогикалық қолдау оқушымен бірлікте оның қызығушылығын, мақсатын, мүмкіндіктерін және өзін-өзі ұйымдастыруда жағымды нәтижеге қол жеткізуге және адамзаттық беделін сақтауға зиянын тигізетін кедергілерді жеңудің жолдарын анықтаудан тұрады. Мұнда сананың тұлғалық құрылымы іс-әрекетін қолдауға көңіл бөлінеді.

Қазіргі заманғы әлеуметтік педагогиканың ерекшелігі – оның ізгіліктілік бағыттылығында, яғни, балаға деген бірыңғай талаптармен қатар тәрбиеші мен бала арасындағы өзара құрмет, бірігіп қызмет ету, шығармашылықпен бірге айналысу, достық қарым-қатынас және теңдік. Әлеуметтік педагогиканың қоғамдық мәні – қиын жағдайға душар болған адамдарға – отбасына, балаларға көмек көрсету; оларға өмірден өз орнын табуға, өз мүмкіндіктері мен қабілет-ынтасы негізінде одан әрі дамуына жәрдем ету.

Әлеуметтік-педагогикалық қызмет баланың, жасөспірімнің отбасында, мектепте, қоғамда қалыпты қарым-қатынасқа түсуі үшін өзін-өзі ұйымдастыра білу, психологиялық ұстамдылық, сабырлық сақтай алуы үшін көмек көрсетуге бағытталған педагогикалық қызметті де қамтитын әлеуметтік жұмыс.

Л.А. Беляева, М.А. Беляева әлеуметтік-педагогикалық іс-әрекетті педагогикалық ортада тұлғаны дамыту негізінде жүзеге асырылатын әрекет ретінде қарастырады [9].

Оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауының мәнін талдау нақты білім алушыға қатысты сипатқа ие болып, келесі қызметтерді атқарады:

- кәсіби-бағдарлық (оқушылардың кәсіби әлемге, жеке мүмкіндіктердің таңдаған мамандыққа сәйкес қабілетке және қойылатын талаптарға баламалық арақатынасына саналы түсінеген бағдарын ынталандыру және белсендендіру);

- кәсіби-процессуалдық (оқушылардың болжамдық ойлауын дамытуға әсер ету; кәсіби таңдауға сәйкес өздігінен білім алуға ұмтылуын ынталандыру);

- кәсіби-қолданбалы (кәсіби таңдауда өзін-өзі таныуға дайындығына мүмкіндік туғызатын оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекетке белсенді мақсатты бағыттылығы).

Нақты тәжірибеде оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауын қолдаудың процессуалдық сипатқа ие, ол технология түрінде ұсынылған.

Ұсынылған тәсілге сүйене отырып, оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауын *әлеуметтік-педагогикалық қолдау технологиясы* – бұл педагогтың (қолдау субъектісі) және оқушы мен ата-ананың (қолдау объектісі) тиімді бірізді бірлескен өзара әрекеттестігі, ол өмірде және кәсіби өзін-өзі анықтауда табысқа жетуіне қажетті нақты жағдаятта объектінің өзін-өзі ұтымды көрсетуін қамтамасыз етеді.

Бұл технология келесі кезеңдерден тұрады: диагностикалық-болжамдық; рефлексивтік-жобалаушылық; опрециялық-іс-әрекеттік; қорытынды-бағалау. Диагностикалық-болжамдық – оқушылардың жеке-тұлғалық ерекшеліктерін, оның кәсіби өзін-өзі анықтауының алғашқы деңгейін диагностикалау; сан алуан түрлі жағдаяттарда оқушының кәсіби-тұлғалық «Мен – тұжырым-

дамасының» өсуінде мінез-құлқы мен өзін көрсетуін болжау; кәсіби таңдауды жүзеге асыруда өзін-өзі көрсетуінен көрінетін мүмкін мәселелерді айқындау. Рефлексивтік-жобалаушылық – нақты кәсіби іс-әрекет субъектісі ретінде оқушының өзіндік бағалауын ынталандыратын жобалау әрекетін жобалау; кәсіби таңдауын іске асыруда оқушының қиындықтарды жеңуін жобалау. Опрещиялық іс-әрекеттік – оқушының кәсіби өзін-өзі анықтауында туындаған мәселені шешуде оның жеке-тұлғалық ерекшеліктерін ескере отырып, әлеуметтік-педагогикалық қолдауды іске асыру; болашақ бітірушінің жеке мүмкіндіктерін кеңейту, бейімделудің арнайы дағдыларын дамыту және бекіту, қоғамдағы жеке мәселені шешу және жеке өміріндегі әлеуметтік-жағымды мінез-құлық даңдыларын меңгерту. Қорытынды-бағалау – оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауын әлеуметтік-педагогикалық қолдау үрдісінің тиімділігін бағалау.

Бейіндік оқыту жүйесінде оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауын әлеуметтік-педагогикалық қолдау үрдісі мамандықты таңдауда және таңдалған мамандыққа сай өздігінен білім алуына мотивациясын қалыптастыру және дамытуға ата-анамен білім беру мекемесі ұжымының кешенді жұмыстарын қамтиды. Бұл үрдістің тиімділігі кәсіби таңдауды белсендендіруге, оқушылардың қызығушылықтарын, қажеттіліктерін және қабілеттерін диагностикалауға, педагогикалық үрдіске қатысушыларының пропедевтикалық жұмыстарына байланысты.

Қорыта келгенде, әлеуметтік-педагогикалық қолдаудың негізгі бағыттары: оқушыларда өзінің тұлғалық, өмірлік құндылықтарын, қабілеттері мен мүмкіндіктері туралы түсініктер қалыптастыруға мүмкіндік беретін шарттару құру; рефлексия тәсілдерімен мәселелік жағдаятты шешуді үйрету; тоғызыншы сынып оқушыларына бейіндік оқытуды таңдауда психологиялық көмек көрсету; оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауында оқыту үрдісін практикамен интеграциялау; кәсіби өзін-өзі анықтауында оқушыларды бейіндік дайындаудың жеке маршрутын ұйымдастыру; бейіндік мектептің жоғары оқу мекемесімен біріктіру, байланысын нығайту, т.б. анықталды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Маклюэн Г.М. *Понимание медиа: внешние расширения человека*. – М.: Канон-пресс-Ц, 2003. – 213 с.
- 2 Тоффлер Э. *Третья волна*. Перевод с англ. – М.: Изд-во АСТ, 2004. – 781 с.
- 3 Климов Е.А. *Психология профессионального самоопределения*. – М., 2004.
- 4 Зеер Э.Ф., Павлова А.М., Садовникова Н.О. *Профориентологи теория и практика*. – М.: Академический проект. – Екатеринбург: «Деловая книга», 2004 – 170 с.
- 5 Богословский С.М. *Система профессиональной классификации*. – М., 1911.
- 6 Анцыферова Л.И. *Системный подход в психологии личности // Принцип системности в психологических исследованиях*. – М., 1990. – 240 с.
- 7 Казакова Е.И., Тряпцына А.П. *Диалог на лестнице успеха (школа на пороге нового века)*. – СПб.: «Петербург XXI века», ЗАО «Аттик», 1997. – 160 с.
- 8 Газман О.С. *Педагогика свободы: путь в гуманистическую цивилизацию XXI века // Новые ценности образования*. – Вып. 6. – М.: Инноватор, 2006. – С.10-38.
- 9 Беляева Л.А., Беляева М.А. *Категории «социальная работа» и «социально-педагогическая деятельность» в их взаимосвязи // Понятийный аппарат педагогики и образования: Сб. науч. тр./Отв. ред. М.А. Галагузова*. – Екатеринбург, 1998. – Вып. 3. – С.193-194.

МРНТИ 14.25.21

Б.А. Қиясова¹, Г.М. Әбжан²

¹п.ғ.к., доцент, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан

²аға оқытушы, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан

ШАҒЫН КОМПЛЕКТІЛІ МЕКТЕП: ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН ҚИЫНДЫҚТАРЫ

Аңдатпа

Қазіргі білім беру саласында – еліміздің әлеуметтік, экономикалық және саяси өміріне белсене қатысуға дайын, бәсекеге қабілетті жеке тұлға дайындауға баса назар аударылуда. Бірақ шағын комплектілі сыныптардың сапасын арттыру барысында ұстаздардың теориялық білімі мен әдістемелік білігін үздіксіз

жетілдіру жұмыстары, олардың оқыту ерекшеліктері өзекті мәселеге айналуда. Оның бір себебі, шағын комплектілі мектептерде өзекті мәселелердің шешімін нақты түсінбеуге байланысты. Сондықтан шағын жинақты мектептердегі оқыту жүйесін педагогикалық үрдістің құрамды бөлігі ретінде қарастыра отырып, мектепте, әсіресе шағын жинақты мектепте оқытудың озық тәсілдерін қолдана отырып, жүзеге асырудың жүйесі арқылы сапалы білімге қол жеткізуге болады. Шағын комплектілі мектеп: проблемалары және оларды шешу жолдары» тақырыбындағы мақаланы жазу барысында, авторлар ауылдағы шағын жинақты мектеп жұмысының қазір қалай жүргізіліп отырғандығы және осы саладағы кейбір қордаланған мәселелердің шешу жолдарына тоқталады.

Түйін сөздер: шағын жинақталған мектеп, бастауыш мектеп, сыныпты бір мезгілде қатар оқыту, екі комплектілі мектеп

Б.А. Киясова¹, Г.М. Абжан²

¹*к.п.н., доцент, КазНПУ имени Абая*

²*ст. преподаватель КазНПУ имени Абая*

МАЛОКОМПЛЕКТНАЯ ШКОЛА: ОСОБЕННОСТИ И ПРОБЛЕМЫ

Аннотация

Главная цель в области образования – формирование конкурентоспособной личности, готовой принимать активное участие в политической и социальной жизни страны. Поэтому особое внимание уделяется повышению качества методической работы педагогов малокомплектных классов. Становится все более актуальной проблемой непрерывное совершенствование теоретических знаний и умений педагогов и особенности их преподавания. Причиной этому является неспособность решать конкретные проблемы, связанные с малокомплектными школами. Поэтому, в статье авторы рассматривают пути решения этих проблем для осуществления доступа к качественному образованию.

Ключевые слова: малокомплектная школа, начальная школа, обучения одновременно в двух классах

В.А. Kiyssova¹, G.M. Abjan²

¹*cand.of ped.sc., Abay Kazakh National Pedagogical University*

²*teacher, Abay Kazakh National Pedagogical University*

SMALL SCHOOL: PROBLEMS AND NOT GIVE TO KNOW LINES

Abstract

Social, economic and political to life our the country taking a strong line to participate ready, competitive physical person to prepare applies attention main what Nowaday form, aim-pressing. In motion but quality of classes increase small tutors works I continuous improvement knowledge of theoretical methodical knowledge, them features educating revolved basic to the question. Small associated because one It in schools exactly not to understand basic decision of questions. Therefore, regarding the learning system as an integral part of the educational process in small schools, in school, especially in small schools with the use of advanced teaching methods, the implementation of access to quality education through the system.

Ungraded school: problems and solutions in the course of writing that have accumulated in this sphere the problems of small schools in rural areas and some of the authors that solutions to stop progress now.

Keywords: small schools, elementary school, school grade, and in two small schools

Бүгінгі таңда Республикамызда жалпы білім беретін шағын жинақталған мектептердің (ШЖМ) саны жыл санап асып келеді. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында (1-бап, 23 тармақ) шағын жинақты мектепке «*сынып жинақтамалары аралас және оқу сабақтарын ұйымдастырудың өзіндік нышаны бар, оқушылар саны шағын, жалпы білім беретін мекеме*», – деп көрсетіледі [1].

Шағын жинақталған мектептің тарихы ерте кезден, сонау Л.Толстой, К.Д. Ушинский өмір сүрген кезеңнен басталады. Қазақстан топырағында ондай мектептің пайда болуы Ы.Алтынсаринның ағартушылық қызметімен тікелей байланысты XVIII ғасырдың 60-жылдарында дүниеге келді. Бірқатар ғалымдардың (Т.Тәжібаев, Ә.І. Сембаев, П.А. Жильцов, Г.Ф. Суворова,

А.Ө. Мұханбетжанова) зерттеулеріне қарағанда, сол кездерде қазақстан топырағында өмірге келе бастаған орыс-қазақ мектептерінің басым көпшілігі бірнеше бөлімді (сыныпты) бір мезгілде бір мұғалім оқытатын шағын жинақталған бастауыш мектептер болған. Осы үлгідегі мектептердің пайда болуы, негізінен, К.Д. Ушинский, Н.А. Корф, Л.Н. Толстой, Н.Ф. Бунаков, Ы.Алтынсариндердің ағартушылық қызметімен тікелей байланысты. Бұл ұстаз-ғалымдардың, әсіресе, ауыл мектептеріндегі оқу-тәрбие ісін ұйымдастыруда, яғни ауыл балаларына лайықтап оқулықтар мен оқу құралдарын жазуда, оларға берілетін білім көлемі мен мазмұнын, оқытудың тиімді әдіс-тәсілдерін анықтауға сіңірген еңбектері жоғары бағалануда. Мұндай мектептердегі оқу-тәрбие жұмысын жақсарту, мәселесі көптеген ғалымдар мен әдіскерлердің назарынан тыс қалған жоқ. Біздің елімізде де аталған мәселеге әркез көңіл бөлініп, зерттеу жұмыстары жүргізіліп отырады.

Осы уақытқа дейін шағын жинақты мектептерде оқу-тәрбие жұмысының мазмұнын жақсарту, оқушылардың білім деңгейін мемлекеттік стандарт дәрежесіне көтеру сияқты мәселелері бірқатар ғалымдарымыз бен әдіскерлеріміздің назарын аударған. Олардың еңбектерінде бірнеше сыныпты бір мезгілде қатар оқытудың тиімді жолдарын іздестіру (Ж.Аймауытов, Ғ.Бегалиев, Ж.Қаржасбаев, М.Бүрлібаев, Ғ.Сүлейменов, А.Асқарбаева), сабақты ұйымдастырудың өзіндік ерекшеліктері мен әдіс-тәсілдерін анықтау (Б.Құлмағамбетова, А.Асқарбаева, Г.М. Храпченков, Қ.Аймағамбетова); «Қазақ тілі», «Ана тілі», «Математика», «Айналамен таныстыру» пәндерін оқытудың мазмұны мен практикалық бағытын белгілеу (Ш.Әуелбаев, А.Асқарбаева, Б.Құлмағамбетова); бір пәндік, бір тақырыптық сабақтардың тиімділігін дәлелдеу (М.Сайпин, З.Бейсенбаева, Е.Шапаева, О.Сатқанов, Б.Катембаева); осы үлгідегі мектептер үшін болашақ мұғалімдерді дайындау мәселелері (З.Әділғазин) көптеген еңбектерде қарастырылды.

Шағын кешенді мектепте оқу-тәрбие жұмысын ұйымдастыруда көптеген қиындықтар кездеседі. Жалпы білім беретін мектептердегідей шағын кешенді мектептерде де құжаттар мен талап бірдей қойылады. Сондықтан да мектептердегі мұғалімдердің жұмысына да талап бірдей. Бірнеше пәннен біріктірілген сабақтар беруге, 1-4 сыныптарда 4 мұғалімнің орнына 2 мұғалім сабақ береді. Егер бірінші сынып оқушылары ең болмағанда екі тоқсан жеке оқыту қажет болса, 4 сынып оқушыларын жеке оқытқан тиімді жүзеге асуда. Алайда шағын комплектілі мектептерде қиындықтар кездеседі:

1) қиындық – шағын кешенді мектептерде кадрлардың тұрақталмауы. Оған ең бірінші себеп жүктеменің жеткіліксіздігі. Орта арнаулы мектеп мұғалімдері оқушыларға білім беруде жіберген кемшіліктері мен жетістіктерін бір сабақ жоспары мен бірнеше сыныпқа енгізгендіктен бір күнге ғана білсе шағын кешенді мектеп мұғалімдері үш жылда біледі.

2) қиындық шағын кешенді мектепте мұғалім әр түрлі жастағы оқушыларды оқытатындықтан бірнеше деңгейдегі бағдарламамен жұмыс істеуі керек. Берілген оқу бағдарламасымен әрбір сыныпты бөлек оқыту мен біріктірілген сыныптарды оқытудың арасындағы қиындықтар өте көп.

3) қиындық, шағын кешенді мектептерде көпшілікке араласпағандықтан оқушылардың мінезі ұяң келеді.

4) қиындық материалдық қиындықтар да кездеседі.

Шағын кешеді мектептерде оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастырудың артықшылық жақтары:

1) Ауыл мектептерінде оқушының жеке басының психологиялық ерекшелігін зерттеп білуге жағдай мол. Ата-аналармен қатынас орнату, сол арқылы оқушының дамуына әсер ететін факторларға көңіл аударуда жұмыстардың жасалуы;

2) Оқушының тілек-талабы және қызығушылығын қанағаттандыруға бағытталған сыныптан тыс жұмыстар және факультативтік сабақтар жүргізуге жағдай мол.

3) Оқу материалын толық меңгеру – оқушылар үшін өте күрделі үрдістердің бірі. Білім беру кезінде оқушының жеке басының ерекшеліктеріннақтылы ескере отырып оқу ісін жақсартуға мүмкіндік бар.

4) Шағын кешенді мектептерде оқушылардың өз бетімен көбірек жұмыс істеуіне тура келеді. Бұл үрдістің ұтымды жақтарын пайдалана отырып, оқушылардың өздігінен бақылау жұмысын жүргізуге, қорытынды жасай білуге үйрету мүмкіндіктері мол.

5) Сыныптағы оқушылардың аздығы олардың әрқайсысының оқу материалын меңгеріп, білім сапасын, дағды-біліктерін және танымдық белсенділіктерінің деңгейлерін үнемі бақылап отыруға уақыт жеткілікті.

6) Оқушыларды еңбекке баулу, еңбек дағдыларын беру, мамандық алуға бағыт беруге жағдай жасалуда.

7) Шағын кешенді мектепте оқушыларға табиғатты қорғауға, оны аялау, эстетикалық тәрбие, патриоттық тәрбие беру мәселелеріне жағдай жасалған.

Шағын жинақты бастауыш мектеп дегеніміз балалардың саны аз, оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың өзіндік ерекшелігі бар, біріктірілген сыныптардан тұратын жалпы білім беретін мектепті айтамыз.

Нақты айтқанда, 1999-жылғы маусымның 7-сінде (№389-І ҚРЗ) бекітілген Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында ШЖМ-ке мынадай анықтама беріледі: «**шағын жинақталған мектеп** – сынып-жинақтамалары аралас және оқу сабақтарын ұйымдастырудың өзіндік нысаны бар, оқушылар саны шағын жалпы білім беретін мектеп».

ШЖБМ-те мұғалім бір уақытта бірнеше сыныппен сабақ жүргізеді: екі комплектілі мектепте – екі сынып, ал бір комплектілі мектепте – үш немесе төрт сынып біріктіріліп, бір сыныпты құрайды. Сыныптарды комплектіге біріктіру, оның негізінде сабақ кестесін құру, соған байланысты сабақтың күнтізбелік жоспарын жасау, сабақтың жоспарын жасау, сабақтың уақытын дұрыс, тиімді пайдалану мәселелері бұндай мектептердің мәнді белгісі болып табылады. Егер мектепте барлық балалар саны 15-тен аспайтын болса, 1- сынып комплект, 15-тен жоғары 2 немесе 3-сынып комплект болуы тиіс. Мұнда 1 сынып-комплект 20 оқушыдан аспауы керек делінген [2].

Мұнда екінші сынып-комплект өте дұрыс, оларды біріктіргенде 1+3 сыныптарды, 2+4 сыныптарды біріктіру қажет делінген. Егер де бала санының аздығына байланысты, яғни 5-тен 15-ке дейін ғана бала болса, онда 1 сынып-комплект – 1, 2, 3, 4 сынып оқушылары бірге оқитын жағдайда тиімді жылжымалы сабақ кестесін жасау керек болады делінген.

«ҚР Жалпы білім беретін мектептердің қызметін ұйымдастыру тәртібі туралы Ережелерде»: «Жалпы білім беретін мектептерде оқыту үдерісін ұйымдастыру мен оқу-тәрбие үдерісінің жоспары оқу жоспары негізінде құрылып, жылдық күнтізбелік оқу кестесі мен сабақ кестелері арқылы реттеледі», – делінген [3].

ШЖМ мұғалімінің алдындағы негізгі педагогикалық мақсаты – бағдарлама мен мектеп белгілеген жоспарды орындап шығу.

ШЖМ-нің оқу-тәрбие үдерісінің бірнеше өзіндік ерекшеліктері бар: біріншіден, сабақтың ерекшеліктері: бірнеше сыныппен бір уақытта жұмыс істеу сабақтың құрылысын анықтауды, оқушы мен мұғалімнің іс-әрекетін дұрыс ұйымдастыруды қажет етеді.

- өздік жұмысты мұғалім әр сынып сайын міндетті түрде ұйымдастырып отыруы тиіс;
- сабақтың екінші ерекшелігі – тікелей мұғалімнің басшылығымен атқарылатын жұмыстың оқушының өздік жұмысымен алмастырыла жүргізілуі;
- осы екі ерекшелік – ШЖМ-нің негізгі мектептен төмендегі ерекшелігін туғызады: бір сыныптың өздік жұмысына бөлінген уақыт мұғалімнің басшылығымен жұмыс істеп отырған келесі сыныпқа бөлінген уақытқа байланысты.

Екіншіден, 3-4 сынып қатар оқытылатындықтан, сабақ кестесін, сабақ жоспарын дұрыс жасау, оқушылардың өздері орындайтын жұмыстарын шебер ұйымдастыру, сабақ уақытын дұрыс, тиімді пайдалану қажет.

ШЖБМ-тегі оқу-тәрбие үдерісін ұйымдастырудың ерекшеліктері:

- бір сыныппен жұмыс істегенде сабақтың мақсаты, логикалық құрылымы оқушы мен оқытушыға бірдей, ал бірнеше сыныппен жұмыс істеуде бір сабақ әрқайсысы бір сабақ ретінде бірнеше кішкентай сабақтардан тұрады да, мұғалім бір күнде 8-16 сабаққа, оның әр бөлігін санағанда, 32-40 сабақшаларға, олардың логикалық байланысы әр кезеңнің мақсаты мен міндетіне қарай уақытында тиянақты дайындалуы қажет.
- бір сабақтың үстінде мұғалім әр түрлі жастағы, ой-өрісі мен білім дәрежесі әр түрлі оқушылармен жұмыс жүргізеді, сондықтан ол балалардың психологиясын жақсы білуі тиіс;
- шағын жинақты мектептер орта мектептерден алшақ орналасады, сондықтан мұғалімнің басқа оқытушылардың сабақтарына қатысып, араласу, тәжірибе алмасу, үлгі алу мүмкіндіктері аз болады, шындалудан гөрі жауапкершіліктері төмендеп, сабақ тиімділігін төмендету қаупі туады;
- мұғалім сабақ барысында ұйымдастырылатын өздік жұмыстардың мазмұнын, көлемін, оларды орындау әдіс-тәсілдерін түрлендіріп, оқушылардың білім деңгейіне, жас ерекшеліктеріне, орындау жылдамдықтарына қарай лайықтап, орындау уақытын белгілеп, оны тиянақты болмауды ойластыруы қажет. Өз бетімен жұмысты орындау әрбір оқушыға түсінікті болуы керек және де көрнекі құралдар, карточка, перфокарта, дидактикалық материалдар саны барлық балаларға жететіндей болуын қадағалау керек.

ШЖМ-нің бірнеше өзіне тән тиімді жақтары да бар:

- балалардың саны аз, сондықтан мұғалім әрбір оқушыны, оның қызығушылығын арттыруына, отбасын тез, жақсы тануына көп мүмкіндік бар.

- дәптер тексеруге, жеке-дара өздік жұмысқа арналған жаттығулар іріктеуге аз уақыт жұмсалады.

- оқушылардың тәртіп бұзушылығы аз болады.

- оқушылар бірінші сыныптан бастап, өз бетімен жұмысқа бейімделеді.

- бір оқу бөлмесінде күнделікті бірге болғандықтан, жоғары сынып (3-4) оқушылары кіші сынып оқушыларына көмек береді.

- әрбір баланың білім деңгейлерін анықтап, олардың білім, білік, дағдыларының деңгейлерін көтеруге мүмкіндік мол.

- аталмыш мектеп мұғалімі пәнаралық байланысты жүзеге асыруға, кеңінен қолдануға тырысады.

ШЖМ-тің жоғарыда келтірілген артықшылықтарымен қоса, кемшіліктері бар:

- мұғалімдер ұжымының аздығына қарай, әрбір мұғалімнің шығармашылық белсенділігінің артуына жол болмайды;

- сабаққа дайындалуда оқытушы шектен тыс жүктеме орындайды;

- мұғалім әрбір сыныппен сабақтың белгілі бір бөлігінде ғана жұмыс жасауға мүмкіндігі бар, ал қалған уақытта тек оқушылардың өздік жұмысын ұйымдастыруға, оны басқаруға ғана жұмсалады;

- мұғалімнің зейіні екі немесе одан да артық сынып оқушыларына бөлініп отырады;

- өзіндік жұмысты орындау барысында оқушылар мұғалім тарапынан жеткілікті мөлшерде көмек ала алмайды;

- белгілі бір жастағы балалар болмағандықтан, ұжымдық жұмыс ұйымдастыруға мүмкіндік жоқ;

- оқушылардың өздік жұмысы басқа сынып оқушыларының шуылы, кедергі жасауы барысында жүргізіледі, мұның өзі оқушының тапсырманы түсіне отырып орындауына кері әсер етеді;

- ШЖМ оқушылары көпке дейін өз ойын ашық айтуға, қандай да бір мәселені ауызша талдауға, өзгенің талдауын, талқылауын, ойын тыңдаудан кейін қалады;

ШЖМ бағдарламасын өз деңгейінде орындап шығу қазіргі кездегі көкейкесті мәселелердің бірі, өйткені қойылатын талап негізгі мектептермен бірдей. Аталмыш мектеп жағдайында бағдарламаны сапалы орындау төмендегі жағдайларды, талаптарды орындағанда ғана мүмкін болады:

- егер мұғалім ШЖМ -нің өзіндік ерекшелігін, сабақтың ерекшелігін түсіне, сезіне алатын болса;

- егер мұғалім ШЖМ сабақты ұйымдастырудың мәселелері бойынша қажетті теориялық және практикалық дайындықтан өткен болса;

- сабағында мұғалім балаларды қызықтыра алатындай, сабақты түрлендіре жүргізетін, олардың сабақтағы іс-әрекетін ұйымдастыру формаларын дұрыс қолданатын болса.

Шағын комплектілі мектеп мұғалімдері күнделікті 8 не 14 сабақ жоспарын жазып, оған көрнекілік дайындайды. Сондықтан да оқу-тәрбие жұмысының нәтижелі болуына сабақ кестесінің әдістемелік тұрғыда дұрыс жасалуының маңызы зор. Осыған орай қосымша материалдарда бір пәндік жүйедегі сабақ кестесінің үлгілері, сабақты классификациялаудың негізіне оқу мақсаты, оны өткізудің әдісі немесе оқыту процесінің құрамдас буындары жатады. Осыған қарай сабақтың әр түрлі типтері ажыратылады [4].

Танымдық іс-әрекеттің кезеңдеріне қарай сабақтың типтері:

– кіріспе сабақтар

– материалмен бастапқы таныстырудың сабақтары

– ұғымдарды қалыптастырудың, заңдарды орнатудың сабақтары

– алған білімді практикада қолдану сабақтары

– дағдылар сабағы

– жалпылау және қорытындылау сабақтары

– бақылау сабақтары

– аралас сабақ

– Оқыту әдістеріне қарай сабақтардың типтері:

- сабақ-әңгіме
- сабақ-лекция
- кино сабағы
- лабораториялық сабақ
- іс-әрекеттің түр-түрімен сабақ

Дидактикалық міндеттеріне қарай сабақтың типтері:

- оқушылардың жаңа білімді меңгеру сабағы
- іскерлікті және дағдыны қалыптастыру сабағы
- білімді жалпылау және жүйелік сабағы
- қайталау, бекіту немесе білімді, іскерлікті, дағдыны кешенді қолдану сабағы
- бақылау-тексеру сабағы
- аралас сабақ

Сабақтың дәстүрлі емес технологиясына жататындар:

- пәнаралық байланысқа негізделген интегралды сабақтар;
- жарыс және ойын формасындағы сабақтар: байқау, турнир, іскер немесе ролдік ойындар;
- қарым-қатынастың көпшілік формаларын имитациялау сабақтары: пресс-конференция, аукцион, ауызша журнал т.б.;
- мемлекеттің және ұйымдардың іс-әрекетін имитациялауға негізделген сабақтар: сот, парламенттегі дебаттар;
- қоғамдық-мәдени шараларды имитациялаудың сабақтары: өткенге сырттай экскурсия, жорық, әдеби серуен;
- сабақтан тыс дәстүрлі формаларды сабақ шеңберіне енгізу, көңілділер, тапқыштар клубы, «Не? Қайда? Қашан?», инсценировка. т.б.

Сабақтың негізгі элементтері: сабақтың басталуын ұйымдастыру бір минуттан бірнеше минутқа созылады және оның дербес бөлігіндей өткізіледі. Сабақтың басында іскер және дұрыс талап қою бүкіл сабақтың сәтті өтуіне септігін тигізеді. Ұйымдастырушылық бөлімінде бәрі маңызды: мұғалім сабаққа қалай кіреді, өзіне деген сенімі, сөйлеуі, өзін ұстау қалпы, талаптарды орынды қоюы және оқушыларға деген шынайы ықыласы, сыйлаушылығы.

Оқыған материалдың меңгеруін тексеру /әдетте үй тапсырмасы/, оның мәні тексеру және қадағалауда, сонымен бірге жаңа материалды меңгеруге даярлауда болып табылады. Мұғалім үй тапсырмасын орындауға негіз болған басты идеяларды, ережелерді т.б. оқушылардың зейінін аударады. Үй тапсырмасын бәрі орындаған, орындамағанын анықтайды, қандай қиыншылықтар кездескенін біледі.

Сабақтың мақсаттарын және міндеттерін қою. Сабақтың нақты міндеттерін және оны жүзеге асырудың жолдарын ұғыну мұғалім мен оқушылардың іс-әрекетін анықтығын, жүйелілігін және бірізділігін қамтамасыз етеді. Мақсат пен міндетті қою әдетте көп уақыт алмайды, бірақ ол оқу іс-әрекетіне бағытталғандық береді және үлкен тәрбиелік әсері болады.

Түсіндіру – оқу материалының мазмұнын ғылыми баяндау. Оқушыларға жаңа материал түсінікті болу үшін мұғалім ғылыми дәлелдерді, оқушыларда бар білімге сүйенуді, анық және түсінікті баяндауды жүзеге асыруы керек. Бекіту жаңа материалды түсіндіріп болғаннан кейін жаттығулардың, дербес жұмыстардың, арнайы тапсырмалардың жүйесі арқылы оқушылардың назарын аудартады, теориялық қағидаларды оқу іс-әрекетінің практикасымен байланыстырады. Бекіту арқылы мұғалім оқушылардың материалды меңгергені туралы ақпарат алады.

Қайталау. Оқу материалын тақырып, бөлімдер, курс бойынша жүйелеу, жалпылау, қайта айту. Бұл бөлімдегі күрделісі негізгі идеяларды бөліп шығару және жаттығулар мен тапсырмаларды таңдау болады.

Сабақтың нәтижесін шығару, қорытындылау. Сабақтың өтілу барысына, оқушылардың жұмысына қысқаша баға беру, оқығанның басты идеясын еске салу.

Үй тапсырмасы. Мұғалім үй тапсырмасын хабарлайды, қысқаша орындалу жолын түсіндіреді. Үй тапсырмасын орындау туралы нұсқау анық, қысқа, бірізділікпен берілуі қажет. Оқу міндетіне және мазмұнына қарай сабақтың бөліктерінің ара-қатынасы ауысып отырады. Сабақтардың әртүрлі типтерінің құрылуында ерекшеліктер пайда болады.

Жаңа білімді меңгеру сабақтарының құрылымы мынадай элементтерден тұрады: сабақтың басталуын ұйымдастыру; сабақтың мақсаттары және міндеттері; жаңаны түсіндіруге даярлық

жұмыс /үй тапсырмасын тексеру, бұрыннан оқығанды қайтадан айту, т.б./; түсіндіру; сабақты қорытындылау және үй тапсырмасы. Басты бөлімі – түсіндіру, бекіту қосымша роль атқарады және диагностикалық мақсатта өткізеді. Мұғалім оқушылардың жаңа білімді қалай меңгергені туралы ақпарат алады.

Бекіту сабағының құрылымы: сабақтың бастауын ұйымдастыру; сабақтың мақсатын және міндеттерін қою; бекіту; қорытындылау және үй тапсырмасы. Сабақтың басында әрбір оқушының жұмысқа даярлығын тексеру керек. Мақсатты қою барысында мұғалім негізгі қағидалар мен ережелерді еске салады, себебі олар практикалық оқу іс-әрекетіне негіз болады. Үй тапсырмасын тексеруді бекітумен байланыстырған дұрыс. Сабақтың негізгі бөлімі – практикалық тапсырмалар, проблемдік жағдаяттар мен сұрақтарды шешу, жаттығуларды орындау, дербес жұмыстар. Жаттығуларды дұрыс таңдау үлкен рөл атқарады, олардың қиындығы бағдарламаның, стандарттың талабына сай болғаны абзал.

Мектеп тәжірибесінде бір типті сабақтар өткізілмейді. Сондықтан оқыту жұмысын жүйелі әрі нәтижелі жүргізу үшін, оны топтастырудың мәні орасан зор. Сол себептен әрбір мұғалімнің сабақ классификациясын ойдағыдай білу шарт. Дидактикада сабақ классификациясын анықтауға айрықша маңыз береді. Қоғам дамыған сайын оқу жүйесінің қайта құрылатындығы және соған орай оқытудың мазмұны, әдіс-тәсілдерінің де өзгеріп, жаңарып отыруы сөзсіз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңы. 1-бап, 23 тармақ.
- 2 Гигиенические требования к условиям обучения школьников в различных видах современных общеобразовательных учреждений №2. 01.07.99. §2, пункт 9.11. – 21 с.
- 3 «ҚР Жалпы білім беретін мектептердің қызметін ұйымдастыру тәртібі туралы Ережелері»: (2000 ж., №32 (6)).
- 4 Доскалиева Р.Б. ҚР Білім және ғылым министрлігінің жоғарғы оқу орындарының студенттеріне арналған 02.09.2011 жылғы «Шағын комплектілі мектептерінің оқыту әдістемесі» пәнін оқыту бағдарламасы негізінде құрастырылған оқу-әдістемелік кешені. – Орал, 2013.

МРНТИ 14.23.05

А.Закариянова¹

¹Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университетінің 1 курс магистранты,
Алматы қ., Қазақстан

БАЛА БОЙЫНДА ТОЛЕРАНТТЫ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕСІ

Аңдатпа

Толеранттылық мәселесі сонау ерте заманнан басталған. Бірақта толеранттық ұғымы ізгілік, рақым, шыдамдылық, төзімділік, адамгершілік идеялары негізінде көрініс тапқан.

Толеранттық мінез-құлықты қалыптастыру мәселесі, экстремизмнің әр түрінің алдын-алу және оған қарсы әрекет ету шаралары қазіргі көп ұлтты Қазақстанда өзекті мәселелердің бірі болып отыр.

Толерантты мінез-құлықты қалыптастыру мәселесін зерттеу үшін жасөспірімдік шақ таңдалды. Бұл жаста адамның бағалау қабілеті туындайды, мінез-құлықтың біршама тұрақты үлгілері қалыптасады. «Мен және қоғам» қағидасы белсенді қалыптасады. Өсіп келе жатқан тұлға қоршаған ортаға позитивтік тұрғыда әрекет етеді.

Бұл мақалада мектеп жасына дейінгі бала бойында толерантты мінез-құлықты қалыптастыру мәселесі қарастырылады. Мектеп жасына дейінгі балаларда толерантты мінез-құлықты қалыптастыру екі жақты келісімді макро және микро деңгейлерінің ерекшеліктері мен заңдылықтары айтылады.

Сонымен қатар, толерантты мінез-құлықты қалыптастыруда бүтін, бөлінбей орындалатын педагогикалық-психологиялық заңдылықтар мен қағидаларды айқындаған.

Толерантты мінез-құлықты қалыптастырудағы маңызды жағдай жағымды аймақтық білім саясатын құру болып табылады да, гуманистік парадигманы қозғалтып, аймақтың мәдениет, тіл, әдет-ғұрып сияқты маңызды әлеуметтік ерекшеліктерін көрсетеді.

Түйін сөздер: толерантты мінез-құлық, макро, микро

А.Закариянова¹

*¹магистрантка 2 курса КазНПУ им. Абая,
г. Алматы, Казахстан*

ФОРМИРОВАНИЕ ТОЛЕРАНТНОГО ПОВЕДЕНИЯ У ДЕТЕЙ

Аннотация

Вопрос о толерантности возник в древние времена. Тем не менее, толерантность проявляется на основе идей понятия добра, милосердия, стойкости, терпимости, нравственности.

Вопрос формирования толерантного поведения, предотвращение различных видов экстремизма, и меры по его противодействию являются одними из актуальных вопросов в современном многонациональном Казахстане.

Для изучения вопроса о формировании толерантного поведения выбран подростковый период. В этом возрасте у человека зарождаются способности давать оценку, и формируются несколько образцов постоянного характера. Активно формулируется принцип «я и общество». Подростающий юноша позитивно воздействует на окружающую среду.

В этой статье описывается вопрос о формировании толерантного поведения у детей дошкольного возраста. Формирование толерантного поведения у детей дошкольного возраста осуществляется определением особенностей и закономерностей макро- и микро уровней.

Кроме того, определены единые педагогико-психологические методы и принципы в формировании толерантного поведения.

Важным условием в формировании толерантного поведения является создание образовательной политики с приятной средой и поднятие вопроса о гуманистической парадигме и определение социальных особенностей региона, таких как культура, язык и традиции.

Ключевые слова: толерантное поведение, макро, микро

A.Zakariyanova¹

¹2nd year masters degree student, Abay Kazakh National Pedagogical University

ISSUES OF FORMATION OF TOLERANCE BEHAVIOUR AMONG CHILDREN

Abstract

The issue of tolerance appeared in ancient times. Nonetheless, tolerance is formed on the basis of ideas, such as concepts of right, mercifulness, true grit, liberality and morals.

The issue of formation of tolerant behaviour, prevention of different types of extremism and anti-extremism measures are one of the most relevant issues in the modern multicultural Kazakhstan.

The period of adolescence is chosen to study the issue of formation of tolerant behaviour. At that age, a child is able to assess and evaluate, in addition, several characteristics are reformed. The principle "Me and society" is actively formulated. The growing child has a positive effect on the environment.

This article describes the issue of formation of tolerant behaviour among preschool children. Formation of tolerant behaviour among children of preschool age is carried out by determining the specifications and principles of macro- and micro levels.

Moreover, uniform pedagogical-psychological methods and principles in formation of tolerant behaviour are defined.

The most important condition in formation of tolerant behaviour is the establishment of educational policies with a pleasant environment and highlighting a question of the humanistic paradigm and identification of the social characteristics of the region, such as culture, language and traditions.

Keywords: tolerant behaviour, macro, micro

Соңғы жылдары әлемде және Қазақстанда болып жатқан өзгерістер адамдар арасындағы қарым-қатынас мәселесінің өзектілігін алға тартып отыр. Мемлекет жүргізіп отырған ұлтаралық келісім мен ұлтаралық бірлікті дамытуға бағытталған нақты саясат педагог пен бала, ата-ана арасындағы бірлікті, аға буын мен кіші буын арасындағы өзара түсіністікті, ең бастысы, балалардың ішкі мәдениетінің дамуын ұлттық сана-сезім, ұлттық мақтаныш, ұлттық құндылық тұрғысынан қамтиды. Ізгілікті қоғамда балбақша бір-біріне, ата-анаға деген сыйлы қатынасты, жасы үлкен адамдарға және кішкентай балаларға көмек беру, табиғат пен қоршаған ортаны қорғау ниетін тәрбиелеуі тиіс.

Толерантты мінез-құлықты қалыптастырудың маңызды шарты, бір жағынан, бала үшін ортаның маңызын, әр түрлі жақтарына баланың көзқарасын зерттеу болып табылса, екінші жағынан орта көзқарасы баланың «болу» мүмкіндігін жасауға мүмкіндік беруі, яғни толеранттық мінез-құлық белгілеріне ие тұлға ретінде қалыптасуына жағдай жасауы керек.

Толерантты мінез-құлықты қалыптастыруға әдіснамалық көзқарасты теориялық талдау бізге толерантты мінез-құлықты қалыптастыру мәдениеті тұлғаны қалыптастыруда осы үдерістің білімдік және тәрбиелік бағыттармен арақатынасы нақты анықталғанда өзінің лайықты орнын алады деп қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Мектеп жасына дейінгі балаларда толерантты мінез-құлықты қалыптастыру екі жақты келісімді макро және микро деңгейлерінің нәтижесі арқасында жүзеге асырылуы мүмкін. Әр деңгейдегі ұйымдастыру үдерісі әртүрлі деңгейде жүзеге асырылатын нақты мақсатпен және мақсатқа лайықтылықпен (қайда бағытталғаны), шешілетін міндеттермен (нені жеңеді, нені алып тастайды?), қызметімен (не үшін тағайындалады?) анықталады.

Макро деңгей бүкіл мемлекет шеңберінде іске асады және оның басты мақсаты қоғамдағы жеке тұлғалар мен әлеуметтік топтардың демократиялық мемлекеттегі азаматтық келісімнің кепілі ретінде мінез-құлық тұрақтылығын сақтайтын, сондай-ақ басқа мемлекеттер мен әлем халықтарымен қарым-қатынаста позитивті геосаясатты жүзеге асыратын толерантты сананы қалыптастыру болып табылады. Функциональдық мағынада бұл қасиетті қалыптастыруда үлкен жауапкершілік мемлекетке және сол арқылы мемлекеттік орындарға, мемлекеттік бағдарламалар мен заңдылықтарға жүктеледі [1].

Аймақтық деңгей этникалық-әлеуметтік көпжақтылығымен, білім және тәрбие концепцияларымен ерекшеленетін белгілі бір аймақ көлемінде іске асады. Аймақтың нақты жағдайын ескере отырып, білім беру саласындағы басымдылықтарды анықтау.

Микро деңгей – жанұя, педагог пен бала тұлғасы. Микро деңгей шегінде табиғи-климаттық, ұлттық ерекшеліктерімен сипатталатын кіші Отанды қалыптастыруға назар аударылады. Мұндай жағдайларда балалардың сол жерде өмір сүретін әртүрлі халыққа толерантты мінез-құлқы қалыптасады.

Микро деңгей белгілі бір білім беру мекемесінің немесе білім беру үдерісіндегі ерекше қасиеттерді анықтайды. Аты аталған деңгейдің шегінде әрбір мекеме білім компоненттерін жүзеге асыруға құқылы, бірақ міндетті түрде оқушылардың толеранттық мінез-құлқын қалыптастырудың ерекше қағидалары мен жүйесін қалыптастыру керек.

Толерантты мінез-құлықты қалыптастыруға қатысты қазақ педагогикасында көптеген ғалымдардың еңбектері бар. Қазіргі уақытта Қазақстандық ғалымдар осы мәселеге қатысты келелі ой-пікірлер айтып, ғылыми ізденістер жасап келеді. Атап айтсақ, гуманистік тәрбие мәселесі С.А. Ұзақбаеваның, ұлттық тәрбие мәселесі Қ.Б. Жарықбаевтың, Қ.Б. Бөлеевтің, К.Ж. Қожахметованың, адамгершілік тәрбие мәселесі Р.К. Төлеубекованың еңбектерінде жан-жақты талданған.

С.А. Ұзақбаева қазақ халық педагогикасындағы эстетикалық тәрбие мәселесін қарастырған. Оның еңбегінде халықтық педагогиканың педагогика ғылымының құрамдас бөлігі ретіндегі түсінігі қалыптастырылған. Халықтық педагогика идеяларының сипаттамасы беріліп, өсіп келе жатқан ұрпақ үшін эстетикалық тәрбиенің маңызын қарастырған [2].

Қ.Б. Бөлеев болашақ ұстаздарды балаларды ұлттық тәрбиелеуге даярлаудың теориясы мен тәжірибесін қарастырған. Педагогикалық ЖОО жағдайларында болашақ ұстаздарды этнопедагогикалық даярлау процесі қарастырылып, студенттерді осы бағытта даярлаудың теориялық негіздері мен әдістемесін дайындаған. Қазақ ағартушыларының этнопедагогикалық мұрасы зерттелген, балаларға ұлттық тәрбие беру үшін педагогтарға қазақ этнопедагогикасы мен оның тарихын меңгеру қажеттілігі көрсетілген [3].

Р.К.Төлеубекованың халықтық педагогиканың прогрессивті дәстүрлерін қазақ мектебінің жоғары сынып оқушыларын адамгершілікке тәрбиелеуде қолдану мәселелерін қарастырған. Ғалым еңбегінде бастауыш сынып оқушыларына адамгершілік тәрбие берудің өзекті мәселелері айқындалып, осы тұрғыдағы жетекші теориялық идеялар зерттеліп, топтастырылған. Халықтық педагогика тәсілдерімен жоғары сынып оқушыларын адамгершіліктікке тәрбиелеу әдістемесі ұсынылды. Тұлғаның аса маңызды қасиеттері көрсетіліп, жүйеге келтірілді. Сонымен бірге ол өз еңбектерінде «орта», «тәрбие кеңістігі» түсініктеріне анықтама береді. Өзгермелі әлеуметтік мәдени ортаның талаптарына сай оқушылардың адамгершілік тәрбиесінің қалыптасу

көрсеткіштері, моделі, механизмдері, критерийлері өңделген. Жоғарғы сынып оқушыларының даму ортасын құру және жүйелік іс-әрекетті ұйымдастыру технологиясы қарастырылған, оның тиімділігі және тәжірибелік мәні дәлелденген. «Мектеп оқушыларын адамгершілікке тәрбиелеу бағдарламасы» және «Өз-өзінді тани біл» арнайы практикумы әзірленген [4]. Ғалымның көзқарасынша балалардың даму ортасын құру олардың жүйелі іс-әрекетін ескере отырып, бала бойында қалыптасатын адами құндылықтардың қалыптасатыны сөзсіз.

Сонымен қатар жүйені белгілі бір деңгейде сипаттайтын параметрлер мен критерийлер бір-біріне байланысты емес және әрқайсысы өзінше өмір сүреді деген әсер қалмауы керек. Олардың арасындағы байланысты анықтау үшін берілген деңгейлер жіктелетін ортақ белгі болуы керек.

Біздің ойымызша, мұндай белгі ретінде төмендегілерді айтуға болады: бала тұлғасы, теория мен практиканың теңбе-теңдігі, қалалық орта мектеп жағдайында оны қалыптастырудың нақты құралдарын толерантты мінез-құлықтың жалпы қағидаларына трансформациялау логикасы.

Толерантты мінез-құлықты қалыптастыруға әлеуметтік-қоғамдық үдерістер себепші болады, олар: ортада, қоғамда әлеуметтік зомбылықтың өсуі, ұлтаралық қақтығыстардың жалғасуы, ұлттық экстремизмнің өсуі және т.б., сонымен қатар әлеуметтік зорлықтың әртүрлі жағдайларында жеке адамдар мен әлеуметтік топтардың толерантты мінез-құлқын азаматтық келісім өлшемдерінің негізі ретінде әлеуметтік практикаға енгізу қажеттілігі сияқты ортаның сұранысы ескерілуі қажет.

Балалардың толерантты мінез-құлықтарының қалыптасуы қоғам дамуы заңдарымен, білім беру үдерісімен, оқыту және жеке тұлға дамуымен заңды байланысты.

Осыған орай балалардың толерантты мінез-құлықтарын қалыптастыруға арналған тиімді іс-әрекеттер кешенін дайындау мен жүзеге асыру үшін белгілі бір міндеттерді шешу қажеттілігі туады.

Бірінші және екінші заңдылықтардан шығатын қағида балалардың толерантты мінез-құлықтарының оқулық-тәрбиелік үдеріс бағытының деңгейін жоғарылату.

Толерантты мінез-құлықты қалыптастыру үдеріс заңды түрде макро және микро орталарының шарттарымен байланысты (жастық, гендерлік, ұлттық құрам, өзара қатынас сипаты, тұлғааралық қатынас жиілігі және т.б.) Педагогикалық қызметті жүйелі ұйымдастыру кезінде ұлттық-мәдени ерекшеліктерге ерекше көңіл бөлу қажет. Көп ұлтты балалар ұжымындағы педагогикалық қызметтің тиімділігі бір-бірімен заңды байланыстағы оқу және әлеуметтік салалардан тұратын педагогикалық күш сияқты нақты тәрбие құралдарына байланысты [5].

Осыдан балалардың өмірлік әрекеттерінің барлық салаларында – оқу және әлеуметтік салада ұлттық-мәдени факторды жан-жақты ескеру және жүйелеу қағидасы пайда болады.

Толерантты мінез-құлықты тиімді қалыптастыру педагогикалық әрекет пен бала тұлғасын өзіндік тәрбиелеу бірлігі көрінетін үдерісте де жүзеге асуы мүмкін. Мұнда тәрбиелік әсер мен қарым-қатынас субъектілерінің өзара әсері арасында заңды байланыс бар: бұл байланыс педагог пен баланың арасында болады да, қалыптастыру үдерісінің бүтіндігі туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Қорыта айтқанда, біз толерантты мінез-құлықты қалыптастыруда бүтін, бөлінбей орындалатын педагогикалық-психологиялық заңдылықтар мен қағидаларды айқындадық.

Толерантты мінез-құлықты қалыптастырудағы маңызды жағдай жағымды аймақтық білім саясатын құру болып табылады да, гуманистік парадигманы қозғалтып, аймақтың мәдениет, тіл, әдет-ғұрып сияқты маңызды әлеуметтік ерекшеліктерін көрсетеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Шалин В.В. *Толерантность. Культурная норма и политическая необходимость.* – Краснодар: Периодика Кубани, 2000. – 256 с.

2 Узакбаева С.А. *Эстетическое воспитание в казахской народной педагогике: Дис. ... д.п.н.* – Алматы, 1993. – 420 с.

3 Болеев К. *Теория и практика подготовки будущих учителей к национальному воспитанию учащихся: Дис. ... д.п.н.* – Тараз, 2002. – 343 с.

4 Толеубекова Р.К. *Использование прогрессивных традиций народной педагогики в нравственном воспитании учащихся начальных классов казахской школы: Дис. ... д.п.н.* – Алматы, 1994. – 162 с.

5 Подласый И.П. *Педагогика. Новый курс: Учебник для студентов пед.вузов: В 2 кн.* – М.: Гуманитарный изд. центр «ВЛАДОС», 1999. – С.576.

УДК373. 642
МРНТИ 14.35.09

С.М. Крыкбаева¹, С.А. Кипшаков²

¹өнертану кандидаты,
Қазақ Мемлекеттік қыздар педагогикалық университетінің қауым. профессор м.а.,
Алматы қ., Қазақстан

²п.ғ.к., Т.А. Букетов ат. ҚарМУ,
Қарағанды қ., Қазақстан

БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ САБАҒЫНДА КӨРКЕМДІК БІЛІМ БЕРУДЕ ПЕДАГОГИКАНЫҢ РӨЛІ

Аңдатпа

Бұл мақалада бейнелеу өнері сабағында оқушыларға көркемдік білім беруде педагогиканың ролі қарастырылады.

Оқушыларға бейнелеу өнерінің эстетикалық тәрбие берудегі маңызды ролі бейнелеу өнерінің және көркем шығармашылықтың ерекшелігімен айқындалады. Көркем-педагогикалық білім беру жалпы, ұлттық және жеке сипатқа ие. Балаларға тәлім беруде бейнелеу өнерінің мұғалімі әр оқушының үйлесімді түрде жан-жақты дамуына, өмірдегі әдемілікті табиғатта, өнерде, ғылымда және қоғамда толықтай қабылдау қабілетіне ие болуға көмектеседі. Әдемілік адамның рухани әлемін ақыл-ой, жан мен еркіне әсер етеді. Эстетикалық білім адамға өнерге ғана емес, өмірдегі сұлулықтың барлық түрлеріне және нысандарына қабылдатады. Эстетикалық білім беру процесінде адамның көзқарасы, сезімі, талғамы мен қиялы қалыптасады. Эстетикалық және моральдық тәрбиеленген адам – тек ұрпақтың ғана емес, бүкіл ұлттың гүлденуінің кепілі. Бейнелеу өнерін оқытуда мұғалімнің кәсіптік өсу мәселесі, оның деңгейін көтеру және моральдық жетілдіру бойынша табанды жұмысы қажет етеді. Педагогикада ұзақ уақыт бойы мұғалімнің өзін-өзі үздіксіз жұмысы оның табысты оқу тәрбиелік белсенділігі үшін міндетті шарттарының бірі болып табылады.

Түйін сөздер: бейнелеу өнері, көркемдік білім, принцип, шығармашылық іс-әрекет, педагогикалық

С.М. Крыкбаева¹, С.А. Кипшаков²

¹к.искусств., асс. профессор Казахского Государственного женского педагогического университета,
г. Алматы, Казахстан

²к.п.н., КарГУ им. Т.А. Букетова,
г. Караганда, Казахстан

РОЛЬ ПЕДАГОГИКИ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ОБРАЗОВАНИИ НА ЗАНЯТИЯХ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА

Аннотация

В данной статье рассматривается роль педагогики в художественном образовании учащихся на занятиях изобразительного искусства. Важная роль изобразительного искусства в эстетическом воспитании учащихся объясняется самой спецификой изобразительного искусства, художественного творчества. Художественно-педагогическое образование имеет как общечеловеческую, национальную, так и индивидуальную природу. Обучая детей, преподаватель изобразительного искусства помогает каждому учащемуся всесторонне гармонично развиваться, старается воспитать у них способности к полноценному восприятию прекрасного в жизни, природе, искусстве, науке и обществе. Прекрасное воздействует на ум, душу и волю, обогащает духовный мир человека. Эстетическое воспитание приобщает человека не только к искусству, но и ко всем видам и формам прекрасного в жизни. В процессе эстетического воспитания формируются взгляды, чувства, вкусы и идеалы человека. Эстетически и нравственно воспитанная личность – залог процветания не только поколения, но и целой нации. В преподавании изобразительного искусства весьма остро стоит проблема профессионального роста учителя, его старательной работы над повышением своего уровня и морального совершенства. В педагогике с давних времен подчеркивалось, что непрерывная работа учителя над собой является одним из обязательных условий его успешной учебно-воспитательной деятельности.

Ключевые слова: изобразительное искусство, художественное образование, принцип творческой деятельности, педагогический

S.M. Krykbaeva¹, S.A. Kipshakov²

¹*candidate art., ass. professor of the Kazakh State Women's Society Pedagogical university, Almaty, Kazakhstan*

²*candidate of pedagogical sciences, KarGU named after. T.A. Buketov, Karaganda, Kazakhstan*

THE PEDAGOGICAL ROLE OF TEACHING THE FINE ARTS THROUGH ART EDUCATION TO STUDENTS

Abstract

This article examines the role of pedagogy in art formations in the classroom with the fine arts of students. The important role of fine arts in the aesthetic education of students is explained by the very specificity of fine art and artistic creativity. Artistic and pedagogical education has both universal, national, and individual nature. Teaching children, the teacher of fine arts helps each student comprehensively develop harmoniously, tries to cultivate in them the ability to fully appreciate the beautiful in life, nature, art, science and society. The beautiful influences the mind, soul and will, enriches the spiritual world of man. Aesthetic education brings a person not only to art, but to all kinds and forms of beauty in life. In the process of aesthetic education, the views, feelings, tastes and ideals of a person are formed. An esthetically and morally educated person is the guarantee of prosperity not only of the generation, but of the whole nation. In the teaching of the fine arts, the problem of the professional growth of the teacher, his diligent work on raising his level and moral perfection, is very acute. In pedagogy for a long time it was emphasized that the teacher's continuous work on himself is one of the mandatory conditions for his successful teaching and educational activity.

Keywords: fine art, artistic education, the principle of creative activity, pedagogical

Мектеп оқушыларына көркемдік білім беру екі өзара байланысты оқыту (бейнелеу өнерінің негіздерін құрайтын білімдер жүйесі мен бейнелеу икемділігі мен дағдыларын оқушыларға меңгерту) және тәрбие үдерістерінен (жеке бастың жан-жақты дамуы мен ақыл-ой тәрбиесі) тұрады. Бейнелеу өнерін оқыту – алдын ала жоспарланып, мақсатты түрде бағытталған іс-әрекет, оны орындау барысында оқушылардың көркемдік білім алуы, тәрбиеленуі және дамуы жүзеге асады, сонымен қатар адамзаттың, іс-әрекеттің және қарым-қатынастың жекелеген қырлары меңгеріледі.

Бейнелеу өнерін оқытуда көркемдік білім берудің негізгі сипаттары:

- екі жақтылық, мұғалім мен оқушының өзара байланысына негізделеді;
- мұғалімдік қызметтің мазмұндық және іс-әрекеттік жақтарының бірлігі;
- тұлғаның жан-жақты дамуына бағыттылығы;
- шығармашылық іс-әрекетті басқарушылық.

Бұл сипаттамалар жалпылама қасиетке ие және бейнелеу өнерін оқыту үдерісіне қатысты.

Оқушыларға көркемдік білім беруде бейнелеу өнерін оқыту үдерісінің құрылымы екі басты субъектілердің, яғни педагог пен оқушылардың өзара бірлескен іс-әрекетімен танылады. Біріншісінің іс-әрекеті – көркемдік білім беру, оқыту болса, ал екіншісінің іс-әрекеті – оқу.

Көркемдік білім беру – оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекетін басқаратын, ұйымдастыратын педагогтың мақсатты түрде бағытталған, арнайы ұйымдастырылған ісі. Бейнелеу өнері пәнін оқытудың мақсаты – оқушылардың көркемдік білім алуын тиімді етіп ұйымдастыру [1].

Оқу – бұл мақсатты түрде бағытталған, арнайы ұйымдастырылған оқушылардың танымдық іс-әрекеті, оның орындалу барысында білім, іскерлік, дағды жүйесі меңгеріледі және жеке тұлғалық қасиеттері дамиды. Бейнелеу өнерін оқудың мақсаты болып жас жеткіншектердің дүниетанымы, қоршаған орта жайлы ақпараттарды жинақтап өңдеуі, шығармашылық іс-әрекеттерін дамытуы болып табылады. Бейнелеу өнерін оқудың қорытындылары жалпы оқушының дамуынан, қарым-қатынас жүйесінен, білімінен, іскерлік, дағдысынан көрініс табады.

Бейнелеу өнерін оқыту мынандай компоненттермен танылады: оқытудың мақсаты мен міндеттері, мазмұны, субъектілердің қызметі, әдістер, тәсілдер, құралдар және оқытудың нәтижесі.

Бейнелеу өнерін оқытуда үш қызмет жүзеге асады: көркемдік білім берушілік, дамытушылық және тәрбиелік. Тәжірибе жүзінде қызметтердің іске асуы кешенді міндеттердің шешімін табуымен, педагог пен оқушылар іс-әрекетінің мазмұнымен, оқыту әдістері мен формаларының үйле-

сімділігімен байланысты. Сонымен, бейнелеу өнерін оқыту дидактикада құрастырылған жалпы ережелерге негізделеді оны мұғалім көркемдік білім беруді ұйымдастыру кезінде ескеруі тиіс.

Бейнелеу өнері пәнін оқыту үдерісін ұйымдастырудың жалпы нормалары көркем білім берудің заңдылықтарымен, принциптерімен байланысты. Заңдылық бүтіннің құраушы бөліктері арасындағы өзара қайталанатын, тұрақты, негіздік, объективті байланыстарынан көрініс табады.

Оқыту заңдылықтары дегеніміз бұл оқыту үдерісінің құрамдық бөліктерінің арасындағы объективті, мәнді, тұрақты, қайталанатын байланыстар [2].

Бейнелеу өнерін оқыту заңдылықтары көркемдік білім беру үдерісінің компоненттері арасындағы байланысты көрсетеді. Заңдылықтардың жалпы және жеке, ішкі және сыртқы, дидактикалық және оқу-танымдық, психологиялық және ұйымдастырушылық түрлері болады. Заңдылықтардың мысалдарын қарастырайық.

Бейнелеу өнері пәнін оқытудың мақсаты мен мазмұны қоғамның оқушының білім алу деңгейіне деген талабына байланысты болса, ол – жалпы заңдылық. Бейнелеу өнерін оқытудың нәтижелілігі оқушының саналы түрдегі шығармашылық іс-әрекетіне байланысты болса, бұл – жеке заңдылық. Оқу үдерісінің тиімділігі мектептің материалды-техникалық жағдайына байланысты, бұл сыртқы заңдылық. Бейнелеу өнері бойынша оқу материалын меңгеру тереңдігі мен беріктігі оқушының белсенділігі мен дербестігіне байланысты, бұл ішкі заңдылықтың мысалы.

Оқыту қорытындылары оқушылардың көркем білім берудің мақсатын түсінуі мен қабылдауына тура пропорционалды деңгейде болса, бұл дидактикалық заңдылық. Оқушылардың оқу материалын табысты меңгеруі көркемдік білім берудің проблемалық деңгейіне байланысты болуы, бұл оқу-танымдық заңдылық болып табылады. Көркемдік білім беруде оқушылардың іс-әрекеті басқа адамдармен байланысты болса, бұл – әлеуметтік-психологиялық заңдылық. Ұйымдастырушылық заңдылық бұл мұғалімнің оқытуды тиімді ұйымдастыруына және басқаруына байланысты көрініс табады.

Сондықтан да, бейнелеу өнері пәнінің мұғалімі оқушылармен бірігіп істеген іс-әрекеттің нәтижесі заңдылықтардың әр түрлі типтеріне байланысты екенін анық түсінген жөн. Осы аталған заңдылықтар бейнелеу өнері пәнін оқыту принциптерін анықтайды.

Принциптер – оқыту үдерісін ұйымдастыру мен өткізуге жетекшілік жасайтын нормативтік талаптар [3].

Бейнелеу өнері пәнін оқытудың барлық принциптері өзара байланысты, сондықтан оларды жүйелеп қарастыралық.

Диалектикалық дүниетаным мен адамгершілік тәрбиесін беру қазіргі мектептің негізгі міндеттерінің бірі болғандықтан білім берушілік, дамытушылық және тәрбиелеу принциптерінің бірлігі көркемдік білім мен іскерліктер жүйесінің қалыптасуына, жеке тұлғалық қасиеттердің, мінез-құлық ерекшеліктерінің дамуына мүмкіндік береді. Бейнелеу өнері жас жеткіншектерді тәрбиелеп қана қоймай оларға қоршаған ортаны тануға көмектеседі.

Оқу үдерісінің мазмұны мен әдістерінің ғылымилық принципі оқушыларға білім берумен шектеліп қалмай, сол білімдерді ғылыми қағидалармен бекітіп отыруды міндеттейді. Бейнелеу өнерін оқыту іргелі ғылыми негізге сүйеніп құрылған жерде, оқушы таңғаларлық үлгерімге жетеді. Бейнелеу өнерін оқыту бағдарламасында бейнелеу өнерінің ғылыми негіздерін құрайтын форма, түр-түс, кеңістік, симметрия, ассиметрия, ритм, перспектива (ауа перспективасы, сызықтық перспектива, көлеңке перспективасы т.б.), жарық-көлеңке заңдылықтары (жарық, жартылай жарық, жартылай көлеңке, көлеңке, түсіп тұрған көлеңке, зат көлеңкесі, рефлекс т.б.) туралы білім мен кеңістік көріністерін меңгергенде шығармашылық жұмыстарының сапасы артатын болады.

Көрнекілік принципі заттар мен құбылыстарға таным көзі ретінде қарап, оқушыларға көркемдік білім бойынша оқу материалын терең әрі саналы түрде меңгеріп, лайықты жағдай жасауды ұсынады.

Бейнелеу өнері пәнінің мұғалімі нұсқаға қарап сурет салу, сәндік сурет салу, тақырыптық сурет салу, әңгіме-сабақ, мүсін сабағы болсын көрнекілік құралдарын қолдануына тура келеді. Көрнекілік әсіресе бейнелеу өнерінің негізін құрайтын заңдылықтарға кіретін терминдерді, ұғымдарды түсіндіру үшін қажет. Көрнекілік арқылы мұғалім «горизонт сызығы», «перспектива», «графика», «кескіндеме» және т.б. жайлы айтып түсіндіреді.

Кескіндеменің негіздерін үйретуді мақсат ететін бояумен сурет салу сабақтарында мұғалім оқушыларға түстер жайлы тақырыптарға арналған көрнекі құралдар қолданады.

Нұсқаға қарап сурет салу сабағында бейнелеудің төрт кезеңін білдіретін таблицаны қолдану

оқушылардың танымдық-шығармашылық қабілеттерін дамытуға қолайлы жағдай жасайды. Бұл көрнекіліктің бірінші кезеңінде – зат көрінісін қағаз бетіне дұрыс орналастыру, екінші – заттың конструктивтік құрылысын салу, үшінші – штрихтау немесе бояу арқылы заттың көлемін беру тәсілдері, төртінші – аяқталған сурет қандай болу керек екендігін білдіретін үлгі сурет бейнеленіп көрсетіледі.

Бейнелеу өнері сабақтарындағы көрнекіліктер оқушылардың заттар мен құбылыстар туралы дүниетанымын арттырып, сурет өнерінің негізгі түсініктерін меңгеруге жәрдемдеседі, сонымен қатар бейнелеу барысын түсінуге және оны бейнелеуге үйретеді.

Саналылық пен белсенділік принципі оқушылардың оқу мақсаттарын айқындап, өз жұмыстарын жоспарлап, оқу міндеттерін шешудің тәсілдерін өз бетімен анықтайды, меңгерген білімдерінің мәнін түсінеді. «Саналылық», «белсенділік», «өзіндік» ұғымдарының бір-бірінен айырмашылықтары болғанымен, бірінсіз бірі болмайды. Білімді саналы меңгеру, оқушылардың белсенділігі мен өзіндік әрекетін қажет етеді, сондықтан оқытудағы белсенділік дегеніміз оқудағы жедел ақыл-ойлық және практикалық жақтары мен көркемдік білім бойынша білім, іскерлік, дағдыларының саналы меңгеру шарты мен нәтижесі болып саналады.

Бейнелеу өнері пәнінде оқушы оқылатын материал мен тапсырмалардың мазмұнына түсінуі керек. Саналылық оқушының материалдарын құрғақ түрде жаттамай, суретті ойсыз салмай, салынатын суреттің мәніне түсінуді талап етеді. Саналылықпен жұмыс істейтін оқушы әр уақытта суретті дұрыс салып, дер кезінде орындауға тырысады, өзін-өзі бақылауға үйренеді.

Оқушылардың белсенділігі мен саналылығын арттыру барысында әркімге жеке қарым қатынас принципіне еске ұстау қажет. Бұл жерде мадақтау, өз күшіне деген сенімін арттыру, шағын сын ескертпе, әр түрлі формадағы жәрдемдесу сияқты жұмыс әдістері қолданылуы мүмкін. Мұғалімнің басшылық ролінің маңыздылығы мен қажеттігін мойындай отырып, педагогика ғылымы оқушыны тәрбиенің пассивті нысанасы емес белсенді, саналы жұмыскері ретінде қарайды.

Жүйелілік пен бірізділік принципі оқыту мен оқуды белгіленген бір тәртіппен жүргізуге мүмкіндік береді. Мектептегі бейнелеу өнерін оқыту үдерісіндегі жүйелілік оқу жоспары мен оқу бағдарламаларында анықталған. Жүйелілік пен бірізділік принципі оқу-тәрбие үдерісінде сақтау үшін мұғалімге оқу материалдарының біртіндеп күрделенуін көрсететін жұмыс бағдарламасы мен тақырыптық жоспарлар, әдістемелік нұсқаулар, иллюстративтік жылдық жоспар көмектеседі. Жүйелілік пен бірізділік бейнелеу өнерін оқыту үдерісі міндеттерін ойдағыдай шешуге негізделеді.

Лайықтылық және шамаға байланыстылық принципі мұғалімнің оқу материалдарының күрделілігі мен тереңдігіне байланысты әрбір сыныпқа, балалардың әрбір жас ерекшеліктеріне байланысты бөлуін талап етеді. Мысалы, оқу материалдарының балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкестендіру үшін қандай материал лайық екенін қарастырады.

Беріктілік принципі көркемдік білімнің оқушылар санасында берік болып қалыптасқанын талап етеді, ол үшін оқушылар сурет салу барысында танымдық белсенділіктерін танытып, үйренгендерін практика жүзінде қайталап отырады.

Оқушыларға бейнелеу өнері пәнінде көркемдік білім берудегі ұйымдастырушылық-әдістемелік принциптер – оқыту үдерісінің ұйымдастырушы формалары мен әдістерін анықтайтын ережелер.

Енді оларды қарастырайық:

- бейнелеу өнерін оқыту үдерісінің тұтастығы мен бірлігі принципі мұғалім мен оқушының іс-әрекеттерінің бірлігі мен өзара байланысын көрсетеді;

- оқу жұмыстарының топтық және жекелік формалары мен оқу жұмысының тәсілдерін таңдау принципі көркемдік білім мазмұнын меңгерудің тиімділігін арттырады, ол үшін оқушыларды ұжымдық, топтық, жеке жұмыстардың түрлеріне тарта білу керек. Сонымен қатар оқушыларды үйірме, клубтар және т.б. жұмыстарына қатыстыру қажет;

- оқуға деген жағымды қатынасты қалыптастыру принципі ғылымның әр түрлі салаларының мәліметтерін пайдалануды көздейді, көркемдік білімдердің өмірдегі практикалық мәнін түсіндіреді.

Сонымен, бейнелеу өнері пәнінің мұғалімнің әдістемелік дайындығының теориялық мәселелерін құрайтын білімдер жүйесі бейнелеу өнерін оқыту мазмұны, оқыту формалары, әдіс-тәсілдері, бейнелеу өнерінің сабақтарын ұйымдастыру, бейнелеу өнері сабағынан сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыру, бейнелеу өнерін оқыту принциптері ұғымдарын біріктіреді.

Әр принцип белгілі бір ережелерден тұрады. Ереже дегеніміз оқытудың жекелеген аспектілерін

ашып көрсету, принциптерді нақтылау. Олар педагогқа белгілі бір жағдаяттар туындағанда не істеу қажеттігіне нақтылы нұсқаулар береді.

Бейнелеу өнері пәні мұғалімнің жалпы педагогикалық-психологиялық дайындықтары, педагогика мен психология ғылымдарының теориялық білімдерін меңгергендігі мен тәрбиелік жұмыстарды ұйымдастырудың іскерлік пен дағдыларын педагогикалық практикада қолдана білуімен сипатталады. Бейнелеу өнері пәні мұғалімнің көркем-графикалық дайындығы көркемдік білімдер негіздерін меңгеруімен және бейнелеудің іскерлік пен дағдыларын меңгеру деңгейінен көрінеді.

Қорыта келе, заманауи дидактикада оқыту принциптері педагогикалық іс-әрекеттің және оқыту үдерісінің нәтижелілігіне бағытталған оқыту үдерісінің заңдылықтарына сүйенген жалпы ережелер, ұсыныстар ретінде қарастырылады. Жалпы алғанда оқыту принциптері бір-бірімен тығыз байланысты, олар өзара тәуелді және бірін-бірі толықтырып отырады, оқыту тәрізді бұл екі жақты мақсатты үдеріс және оның кезеңдері бір-бірімен тығыз байланысты. Бейнелеу өнері пәнінің мұғалімі принциптер жүйесіне сүйену қажет, сол арқылы оқытудың мазмұнын, әдіс-тәсілдерін, құралдарын таңдауға дәлелді түрде келеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Ералин Қ. Бейнелеу өнерін оқыту әдістемесі. Оқу-әдістемелік құрал. – Түркістан: Тұран, 2011. – 231 б.
- 2 Слостенин В.А. Избранные труды. – М.: Магистр-пресс, 2000.
- 3 Полонский В.М. Словарь по образованию и педагогике. – М.: Высшая школа, 2004.
- 4 Кузин В.С. Изобразительное искусство и методика его преподавания в школе. – Ангар, 1998.

УДК 373.24

МРНТИ 14.23.09

А.Д. Сыздықбаева¹, А.М. Есжияр²

*¹PhD доктор, и.о. ассоциированного профессора
Казахского Государственного Женского педагогического университета,
г. Алматы, Казахстан*

*²студент 4 курса Казахского Государственного Женского педагогического университета,
г. Алматы, Казахстан*

РАЗВИТИЕ КОЛИЧЕСТВЕННОГО СЧЕТА ДОШКОЛЬНИКОВ ЭЛЕМЕНТАМИ МЕНТАЛЬНОЙ АРИФМЕТИКИ

Аннотация

Статья раскрывает развитие у детей дошкольного возраста количественного счета с использованием ментальной арифметики. Автором проанализирована эффективность обучения ментальной арифметики, ее роль в развитии интеллектуальных способностей детей дошкольного возраста посредством нетрадиционной методики обучения устному счету с использованием японских горизонтальных арифметических счёт Абакус, получившей название «ментальная арифметика». Практика свидетельствует о том, что у многих детей результатом обучения является не только отточенный вычислительный навык, но и улучшаются концентрация внимания, объем памяти, развивается образное мышление, воображение и наблюдательность, совершенствуются умения анализировать и обобщать. Одновременно развиваются эмоционально-волевые качества (самостоятельность, настойчивость в достижении результата, произвольная регуляция поведения, уверенность в себе). Специалисты отмечают, что при правильном подходе к обучению и закреплению знаний дети дошкольного и младшего школьного возраста демонстрируют феноменальные навыки выполнения в уме арифметических действий с двух-, трех-, четырехзначными числами.

Ключевые слова: интеллект, количественное представление, Абакус, устный счет, ментальная арифметика, методика обучения

А.Д. Сыздықбаева¹, А.М. Есжияр²

*¹PhD докторы, Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан*

*²4 курс студенті, Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан*

МЕНТАЛДЫҚ АРИФМЕТИКА ӘДІСТЕРІ БОЙЫНША МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ САНАУҒА ҮЙРЕТУ

Аңдатпа

Мақала ментальді арифметикасын қолданумен мектепке дейінгі балалардағы сандық есептеулердің дамуын анықтайды. Автор ментальді арифметиканы оқытудың этикасы, мектеп жасындағы балалардың интеллектуалды дамуындағы рөлі, ауызша есептерді оқытудың дәстүрлі емес әдістерін қолдану арқылы, ментальді арифметиканың Абакус есебін жапондық ментальды арифметика есебінен талдады.

Практика көрсеткендей, көптеген балаларда оқытудың нәтижесі тек қана есептеудің әдісін ғана меңгеріп қоймай, сонымен қатар ойлау қабілеті мен есте сақтау қабілетін еске түсірудің шоғырлануын жоғарлату және қарым-қатынас жасау үшін жақсартады. Бір мезгілде эмоциялық сапаны дамытады, еркіншілік, табандылық нәтижеге жетуге құлшыныс, өзіне сенімділік т.с.с. Мамандардың анықтауы бойынша ментальді есептеуді ерте жастан бастап қолға алған балалардың ауызша, ойда есептеу қабілеттерін дамыта отырып екі, үш, төрт, таңбалы сандарға дейін еркін есептеуге мүмкіндік тудырады екен.

Түйін сөздер: интеллект, сандық ұсыну, Абакус, ауызша санау, ментальды арифметика, оқыту әдістемесі

A.D. Sizdikbaeva¹, A.M. Eszhiyar²

*¹PhD doctor, associate professor, Kazakh State Women's Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan*

*¹Student 4 course, Kazakh State Women's Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan*

DEVELOPMENT OF QUANTITATIVE ACCOUNT OF PRESCHOOLERS ELEMENTS OF MENTAL ARITHMETICS

Abstract

The article reveals the development of quantitative counting in children of preschool age using mental arithmetic.

The author analyzed the effectiveness of teaching mental arithmetic and its role in the development of intellectual abilities among children through an unconventional method of teaching an oral account using the Japanese horizontal arithmetic account of the Abacus, called "mental arithmetic". Practice shows that in many children the result of training is not only refined computational skill but also improve concentration, memory, develops creative thinking, imaginal and powers of observation improve the ability to analyze and synthesize. At the same time developing the emotional-volitional qualities (independence, persistence in achieving results, arbitrary regulation of behavior, self-confidence). Experts say that with the right approach to training and consolidation of learning in children of preschool and younger school age demonstrate phenomenal skills to perform in the mind of arithmetic operations with two-, three-, and four-digit numbers.

Keywords: intellect, quantitative representation, Abacus, verbal counting, mental arithmetic, mental math, methods of teaching

Овладение счетом играет важную роль в умственном развитии ребенка. Первоначальное усвоение счетных операций в дошкольном возрасте служит подготовкой к дальнейшему обучению математике в школе и, вместе с тем, оказывает многостороннее влияние на общее развитие детского мышления, способствуя формированию процессов анализа, синтеза, абстракции, обобщения.

Формирование представлений о числе проходит сложный путь развития. Прежде чем начать считать, ребенку необходимо накопить некоторый опыт, достигнуть известного уровня развития

мышления. Чтобы считать надо уметь считать не только предметы, подлежащие счету, но обладать уже, способностью отвлекаться при рассматривании этих предметов от всех прочих их свойств, кроме числа, а эта способность есть результат долгого, опирающегося на опыт, исторического развития.

На современном этапе счет является ведущей ступенью в образовании человека. Еще с раннего детства человеку стремятся преподать навыки счета, которые используются и совершенствуются всю жизнь. Началом формирования навыков счета является дошкольное обучение математике. Обучение математике является наиболее эффективным средством развития интеллекта. В научных исследованиях интеллект, чаще всего, определяется как сложное интегральное образование, включающее разные познавательные процессы и функции (мышление, память, внимание, воображение) в их взаимосвязи, а интеллектуальное развитие понимается как развитие основных познавательных процессов, образующих интегральное качество личности [1].

В раннем детстве происходит первое элементарное познание количества счета, являющееся необходимой ступенькой познания действительности. С первых дней жизни ребенок попадает в мир предметов, явлений, воспринимает разнообразное количество не только предметов, но и звуков, движений. У малыша формируются хаотические, неупорядоченные представления о количестве. Взрослые помогают систематизировать эти впечатления, обучают детей различным действиям с отдельными предметами и с группами предметов.

Познание количества, количественных отношений осуществляется детьми в основном в наглядно-образной форме в процессе предметной деятельности с познаваемыми объектами.

Основоположниками математического образования дошкольников за рубежом являются Ф.Фребель, М. Монтессори, Л.К. Шлегер, в России – Е.И. Тихеева, А.М. Леушина, Л.В. Глаголева, в Казахстане – А.В. Мавлютинович, У.М. Султангазин, Т.Н. Темиргалиев, А.Жумадильдаев. Авторы рассматривают формирование понятий количественного счета как сложную познавательную деятельность ребенка и выдвигают следующую теорию о счете – действие по значению глагола «считать» вычисление, определение каких-либо количественных показателей или перечисление элементов последовательности чисел. Для формирования у детей понятия числа нужно, чтобы в раннем возрасте они видели, слышали, осязали, сравнивали разнообразные предметы, звуки, движения. Имея представления о множествах, позднее они могли бы замечать общее свойство любых сравниваемых групп предметов только по количеству.

Познавательный интерес. В качестве природного инструмента на начальном этапе ознакомления со счетом считаются пальцы рук, активно используемые на счетах Абакус в ментальной арифметике.

Ментальная арифметика – это программа развития умственных способностей и творческого потенциала с помощью арифметических вычислений на счетах Абакус: методика, основанная 2000 лет назад, гармонично развивает оба полушария мозга.

Программа предназначена для детей от 4 до 12 лет, но может быть освоена и в более старшем возрасте.

Уже более 20 лет ментальная арифметика с успехом используется при обучении детей в 56 странах мира, наиболее активно в Малайзии, Таиланде, Китае, Канаде, США, Великобритании, Австрии, Испании, Австралии и странах Ближнего Востока. Среди стран СНГ особую популярность методика обучения ментальной арифметике приобрела в Казахстане.

Программа ментальной арифметики описывается как древняя китайская техника координации мозга и развития тела с использованием счёта Абакус, благодаря которому дети делают мелкие движения руками, и их мозг развивается намного активнее.

Программа ментальной арифметики позиционируется как эффективная программа развития умственных способностей детей. Данная система обучения устному счёту проверена временем и практикой многих поколений.

Первоначально дети учатся производить арифметические операции на уровне физических ощущений: пальчиками (тактильная память), передвигая косточками на счётах. В это же время они учатся представлять счёт в уме, как картинку (образная память) и начинают решать задачи, складывая не цифры, а образы-картинки. При работе на счётах (сначала настоящих, потом воображаемых) действуют сразу несколько видов восприятия по ведущему анализатору: зрительный, слуховой, тактильный. Края косточек Абакуса заострены, что позволяет развивать мелкую моторику ребенка.

Абакус – это китайское изобретение, которое еще называют первым деревянным компьютером. Этот инструмент использовался для сложения, вычитания, умножения и деления, вычисления дробей и квадратных корней. Хотя изобретен он был в Китае, но наибольшее применение нашел в Японии, где, например, до сих пор обучение на Абакусе или, как там его называют, Соробане, обязательно для учеников 3-4-х классов.

Осуществлять ментальные арифметические действия ребенок сможет только тогда, когда научится заменять физический Абакус на его образ в собственном сознании, т.е. пользоваться в уме (ментально) «виртуальным» Абакусом. Искомые числа визуализируются в виде косточек и изображений на Абакусе.

Продолжительность обучения составляет 10 уровней по 3-4 месяца каждый (от 2-х с половиной лет), либо 12 уровней по 3-4 месяца каждый (4 года). При этом интенсивность занятий – 2 часа один раз в неделю. Педагоги не рекомендуют пропускать занятия, так как это может сказаться на результатах – снижается навык правильности и быстроты вычислений.

Обучение осуществляется в несколько этапов: на первом этапе обучения используются механические счёты Абакус, далее детей учат воспроизводить действия в уме, на ментальном уровне, используя образное мышление и воображение. Развитие арифметических навыков при обучении действиям с Абакусом – это не самоцель системы. Использование ментальной арифметики способствует формированию таких навыков, как: концентрация внимания, фотографическая память, точность и быстрота реакции, уверенность в себе, творческое мышление, слух и наблюдательность, воображение и представление, значительные успехи в учебе.

Детям дошкольного и младшего школьного возраста интереснее и понятнее те знания, которые даются не в словесно-теоретической форме, а на основе предметной деятельности, так как превращаются в увлекательную игру или интересное соревнование, это способствует быстрому и лучшему усвоению знаний.

Программа обучения ментальной арифметике, основанная на системе устного счёта с помощью арифметических вычислений на Абакусе, может стать эффективным средством развития интеллектуальных способностей детей дошкольного возраста, так как способствует:

- развитию способности к визуализации – обучение умению выстраивать мысленную картину, увеличивая тем самым объем памяти. В зарубежной психологии данный процесс называется создание флэш-карты (ментальной карты) – это развитие навыка создания виртуального образа расположения косточек на Абакусе;
- развитию концентрации внимания и скорости реагирования на поставленную задачу, а также способности включать в работу целый ряд познавательных процессов;
- развитию уверенности в собственных силах, избавление от страха перед сложными математическими вычислениями, развитие чувства собственного достоинства у ребенка по мере освоения техники ментального счёта;
- учет деятельного подхода в обучении ментальной арифметике.

Список использованной литературы:

1 Гальперин П.Я. Формирование начальных математических понятий: 5-е изд. – М.: Книжный дом «Университет», 2010. – 397 с.

УДК 741:373.2
МРНТИ 14.23.05

Т.Т. Муқатай¹, Т.А. Левченко²

¹магистрантка 2 курса по специальности «6М010100 – Дошкольное обучение и воспитание»
Казахского Государственного Женского Педагогического Университета,
lady.sholpanka@mail.ru

²к.п.н., профессор КазГосЖенПУ,
katerina_levch@mail.ru

ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЕ ТВОРЧЕСТВО КАК СРЕДСТВО ПОДГОТОВКИ РУКИ РЕБЕНКА К ПИСЬМУ

Аннотация

В данной статье рассматриваются проблемы подготовки руки ребенка к письму. В Государственном Общеобразовательном Стандарте Образования Республики Казахстан по дошкольному воспитанию и обучению указывается, что детей 5-6 лет надо подготовить к постепенному переходу от игровой деятельности к учебной, с учетом индивидуальных и возрастных особенностей. Шестой год жизни – продолжение очень важного целостного периода в развитии детей. К шестилетнему возрасту происходит процесс активного созревания организма. Идет развитие крупной и особенно мелкой мускулатуры. Интенсивно развивается координация мышц кисти. Общее физическое развитие тесно связано с развитием тонкой моторики ребенка. Тренировка пальцев рук является средством повышения интеллекта ребенка, развития речи и подготовки к письму. При этом основным средством выступают артпедагогика и изобразительное творчество, способствующее развитию концентрации внимания, сенсорному развитию (зрительное и осязательное восприятие предметов), развитию мелкой моторики, координации движений.

Ключевые слова: мелкая моторика, восприятие, письмо, графические навыки, изобразительное творчество, аппликация, рисование

Т.Т. Мұқатай¹, Т.А. Левченко²

¹«6М010100 – Мектепке дейінгі оқыту мен тәрбиелеу» мамандығының 2 курс магистранты,
ҚазМемҚызПУ

²п.э.к., профессор, ҚазМемҚызПУ

БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ АРҚЫЛЫ МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ БАЛАНЫҢ ҚОЛЫН ЖАЗУҒА ДАЙЫНДАУ

Аңдатпа

Бұл мақалада мектепке дейінгі баланың қолын бейнелеу өнері арқылы жазуға дайындау мәселесі қарастырылады. Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Жалпыға Бірдей Білім Беру Стандарты бойынша мектепке дейінгі 5-6 жастағы балалардың жас және жеке ерекшелігіне сәйкес ойын іс әрекетінен оқу іс әрекетіне біртіндеп өтуіне дайындау қарастырылған. Алты жас - бала өміріндегі ең маңызды даму кезеңінің жалғасы. Алты жасар бала осы жас кезеңінде белсенді дамиды. Дене бітіміндегі, әсіресе қолдың ірі және ұсақ бұлшықеттері қарқынды дамиды. Саусақ бұлшықеттері жетіледі. Жалпы физикалық даму баланың моторикасының дамуымен тығыз байланысты.

Балалардың саусақтарын жаттықтыру арқылы олардың интеллектуалды және тілдік дамуына және жазу дағдыларының қалыптасуына ықпал етеді. Осыған сәйкес баланың басты даму құралы ретінде артпедагогика қарастырылады, оның ішінде бейнелеу шығармашылығы, ол зейіннің тұрақталуына, сенсорлық (сезім мүшелері) және ұсақ моториканың дамуына, қимыл координацияларының қалыптасуына ықпал жасайды. Осыған байланысты бұл мақалада баланың жазу дағдыларын мектепке дайындау мәселелері қарастырылады.

Түйін сөздер: ұсақ моторика, қабылдау, жазу, графикалық дағдылар, көрнекі шығармашылық, аппликация, сурет салу

T.T. Mukatay¹, T.A. Levshenko²

¹a second year master student, majors in 6M010100 – Preschool Education,
Kazakh State Women's Teacher Training University

²candidate of pedagogical sciences, professor,
Kazakh State Women's Teacher Training University

GRAPHIC CREATIVITY AS MEANS OF PREPARATION A HAND OF CHILD FOR THE WRITING SKILLS

Abstract

In this article will be consider the problems of a preparation the hand of a child for writing skills. The National Compulsory Standard of Education of the Republic of Kazakhstan for preschool education and training mentioned that the preparation of children 5-6 years to a gradual transition from gaming to teaching, taking into account individual and age identity. The sixth year of life – it is continuation of a very important integral period of children's development.

By the age of six, there is a process of active maturation of the body. There are development of large and especially small muscles. Intensively develops the coordination hand's muscles. The general physical development is closely related with development of the child's fine motor skills. Training of fingers is the highest increase in the child's intelligence, development of speech and preparation for writing. With development of your body, development of thin motor skills, coordination of movements. That the man reason that this article considers problems of preparing the child's hands for school.

Keywords: fine motor skills, perception, writing, graphic skills, visual creativity, application, drawing

Успешность развития личности ребенка дошкольного возраста в значительной степени зависит от уровня сформированности его сенсорных способностей, то есть от того, насколько совершенно ребенок слышит, видит, осязает окружающий мир. Важность сенсорного развития детей дошкольного возраста отмечали такие учёные как Ф.Фребель, О.Деклори, М.Монтессори и др. Наиболее влажный вклад в развитие исследований в этом направлении внесли такие психологи и педагоги как А.В. Запорожец, Л.А. Венгер, А.П. Усова, Е.И. Тихеева, Н.А. Ветлугина, В.П. Зинченко, П.Сакулина, Э.Г. Пилюгина, А.Г. Рузская и многие другие [1]. Так, А.П. Усова и Е.Н. Тихеева справедливо считали, что сенсорное развитие детей является одной из основных сторон дошкольного воспитания.

Особую роль сенсорного воспитания (развитие чувственного опыта) отмечал Абай Кунанбаев. Он писал, что «способности человека нуждаются в постоянном совершенствовании, и лишь благодаря специальным занятиям они становятся значительно выше по своему содержанию» [2]. Сенсорное развитие ребёнка – это развитие его восприятия и формирование представлений о внешних свойствах предметов: их форме, цвете, величине, положении в пространстве, а также запахе, вкусе. Значение сенсорного развития в старшем дошкольном возрасте трудно переоценить. Именно этот возраст благоприятен для совершенствования органов чувств, накопления представлений об окружающем мире. Основной задачей сенсорного развития является создание условий для формирования восприятия как начальной ступени познания окружающей действительности. С восприятия предметов и явлений начинается познание окружающего мира. Такие формы познания, как запоминание, мышление, воображение, строятся на основе образов восприятия, являются результатами их переработки. Поэтому сенсорное развитие невозможно без опоры на полноценное восприятие.

Одним из самых сложных этапов подготовки ребенка к обучению в школе является подготовка руки ребенка к школе. И от того насколько развиты сенсорные способности ребенка зависит его успехи в обучении. Это объясняется тем, что ребенку необходимо умение воспринимать образец, анализировать, сравнивать, обобщать и синтезировать и, в конечном итоге, осуществлять нужные действия благодаря тонким движениям руки. Письмо имеет сложнейшую психофизиологическую структуру и включает механизмы артикуляции и слухового анализа, зрительную память и зрительный контроль, зрительно-моторные координации и моторный контроль [3]. Следует констатировать, что педагоги отмечают следующие проблемы в развитии зрительно-моторной координации детей:

- слабо развитая мелкая моторика рук, дети неправильно держат карандаши и ножницы, руки быстро устают;
- затрудняются в выполнении элементов букв и цифр;
- при закрашивании различных форм и нечетных букв выходят за линии контура;
- во время спортивных занятий и игр не справляются с заданиями (метание мяча, попадание в кегли, обручи, корзину, мишень);
- не все дети достаточно подготовлены к обучению в школе.

Подготовка руки ребенка начинается с самого раннего детства и продолжается в течение всего дошкольного периода. Сочетание различных видов практической деятельности: физкультурные занятия, игры, танцы, художественный труд, изобразительное творчество способствуют развитию зрительного и слухового восприятия, мелкой моторики, координации движения.

Восприятие предметов и явлений, графических изображений, схем, таблиц, образцов является сложным познавательным процессом. Обобщенные способы обследования имеют важное значение для формирования операций сравнения, обобщения, для развития мыслительных процессов. Особую роль в развитии моторной координации имеет изобразительная деятельность [4]. Так, занятия по изобразительной деятельности можно рассматривать не только как средство художественно-творческого развития дошкольников, но и как важный путь их умственного, нравственного, трудового воспитания, формирования движений руки, которые определяют подготовку детей к овладению письмом.

Большое значение имеет рисование, так как оно тесно взаимосвязано с письмом и включает в себя много общих моментов: в процессе рисования и письма формируется учебная поза ребенка, он овладевает графическими умениями, учится точно соизмерять движения руки, подчинять их зрительному контролю, регулировать движения руки в соответствии со словом воспитателя (учителя) [5, с. 46]. В ходе усвоения рисования и письма происходит правильное взаимодействие между восприятием предмета (рисование), знака (письмо) и его изображением, начертанием, регулируются усилия руки при нажиме.

Исследования Т.С. Комаровой и Н.П. Сакулиной показывают, что успешное овладение графическими навыками рисования облегчает усвоение письма в школе, так как обе графические деятельности имеют много общего, потому что эта графическая деятельность с орудиями, оставляющими на бумаге следы в виде линий. При этом требуется определенное положение корпуса и рук, навык правильного держания карандаша, ручки.

При рисовании дети изображают предмет, проводя линии в различных направлениях, различной толщины и длины. Движения руки при этом контролируются зрительно и ограничиваются плоскостью листа бумаги, но такое ограничение не требует особого внимания и усиления воли, как в письме. Перед рисующим стоит задача использовать разнообразие линий для передачи пространственных свойств изображаемых предметов. В процессе рисования предметов различной формы, величины, пропорций усваивается умение сохранять определенное направление движения и по мере надобности применять это направление, выдерживать нужную длительность движения, подчиняя его размерам предмета по ширине и длине. Особенность рисования заключается в том, что для ее осуществления важно не только развитие руки, а совместное развитие руки и глаза, зрительный контроль за движением руки необходим на всех этапах создания изображения. Глаз оценивает получившееся изображение и исправляет его, если оно не соответствует сложившемуся образу предмета. Существует целая система, которая позволяет сделать рисование не только интересным и увлекательным, но и полезным для развития навыков письма. Предлагаем вам несколько методов, которые обладают большими возможностями в развитии руки ребенка и подготовке его к письму.

Среди неклассических техник рисования особого внимания заслуживает монотипия (рисование цветными ниточками), рисование двумя цветными ниточками, пальцеграфия (рисунок наносится пальчиками, боковой частью ладони, кулаком). Важнейшим упражнением для активного укрепления двигательного аппарата является штриховка (укрепляется мелкая мускулатура кисти рук, отрабатывается координация движений). Это занятие, как правило, не утомляет ребенка, так как он проделывает те же действия, что и при письме букв. При этом еоднократно указывается на необходимость развития смелости движений, быстрого темпа и энергичного нажима, а также ритмичности движений, питательности штриховки, что в дальнейшем поможет освоению навыков письма. В результате продуманного процесса обучения рисованию овладение правильными

способами осуществляется не в результате сухих упражнений, а при решении ребенком интересных для него, разнообразных изобразительных задач (детям предлагается рисовать и закрашивать любимые игрушки, вкусные овощи и фрукты и много другого, что их окружает вызывает их любопытство, желание рассмотреть и изобразить). Раскрашивание обоев с различными рисунками развивает чувство цвета, симметрию, формирует навыки свободного владения карандашом и кистью, учит регулировать свои движения в отношении темпа. Роспись объемных форм из бумаги (бумажные стаканчики), из гипса (фигурки птиц и животных, сказочных героев) воспитывает аккуратность, терпеливость, старательность, умение создавать несложные композиции, изменять силы нажима, в результате чего у детей вырабатывается плавность, равномерность движения руки, которые необходимы и для письма.

Одним из увлекательных для детей видов изобразительной деятельности является лепка. Дети знакомятся со свойствами глины, пластилина, теста, техникой создания объемных и рельефных изображений, дополнением их различными вспомогательными материалами (ветки, палочки, семена и т.д.). Благодаря работе с пластическими материалами, у них совершенствуются процессы восприятия и ощущения, развивается костно-мышечная система, глазомер и координация движений. Такие технические приёмы лепки как раскатывание, вдавливание, прищипывание, сглаживание и др., способствуют развитию пальцев руки, ладони и кистей рук.

Такая деятельность, как аппликация, включает в себя овладение техникой работы с бумагой, тканью, природными материалами и т.д. Дети осваивают способы обрывания бумаги для получения необходимого силуэта, парным и симметричным вырезыванием, наклеиванием и пришиванием. Всё это требует затраты определенных сил, которые, прежде всего, ложатся на плечевой пояс, локоть и кисти рук ребенка. Дети учатся контролировать зрительно все свои действия с ножницами, так как малейшие неточные движения могут свести к нулю все старания.

Таким образом, необходимо отметить, что развитие руки ребенка и подготовка её к письму является достаточно актуальной и сложной проблемой. Успешность её зависит от грамотной и систематической работы как детского сада, так и семьи. Интересные, увлекательные занятия изобразительным творчеством создают те возможности, которые способствуют формированию зрительного восприятия, пониманию словесных указаний воспитателя, мелкой моторики руки, координации движений, контроля за выполнением практических действий.

Список использованной литературы:

- 1 Аксарина Н.М. *Воспитание детей раннего возраста.* – М.: Медицина, 1977.
- 2 <http://abai-inst.kz/rus/?p=113>
- 3 Гризик Т.И. *Подготовка ребенка к обучению письму: Пособие для родителей.* – М., 2007.
- 4 Вайнерман С.М., Большев А.С., Силкин Ю.Р., Лебедев Ю.А., Филлипова Л.В. *Сенсомоторное развитие дошкольников на занятиях по изобразительному искусству: Пособие для педагогов дошкол. учреждений.* – М.: Гуманит. изд. центр «ВЛАДОС».
- 5 Комарова Т.К. *Изобразительное творчество дошкольников в детском саду.* – М., 1984. – С.46.

Бақдәулет Тұрбекұлы Берлібаев¹

¹т.ғ.д., профессор, Халықаралық ғылым академиясының педагогикалық білім беру академигі (РФ)

ҚАЗАҚ ҚОҒАМЫНДАҒЫ АНА РӨЛІ ЖӘНЕ РАЯ АЙТБАЙҚЫЗЫ ТУРАЛЫ ЕСТЕЛІК

Қазақ тарихында әйел адамға қойылған атаулар өте көп: ұмай ана, әже, апа, тәте, ана, шеше, қатын, ханым, ханша, бикеш, бегім, әпке, қарындас, сіңілі, жеңге, нағашы апа, нағашы жеңге, нағашы қарындас, жиен қарындас, қайын ене, бәйбіше, тоқал, күң, келін, құдағи, қайын бике, құдаша, балдыз т.б. Алайда, өз дәуіріне сәйкес, күнделікті өмірде бұлардың әрқайсысының өзіндік ерекше орны болған және олардың қайсысы болса да өз атауына сәйкес қоғамдағы өзінің орнын жақсы түсінген. Айталық, «әже» қазақ үшін өмір бойы ұлағаттылықтың рөлін атқарған және әлі күнге дейін атқарып келе жатыр. Ал «қатын» ұғымы болса, өз кезегінде қоғамдағы дәрежелі лауазым иесне қойылған атау болатын. Өкінішке қарай бүгінде, бұл сөзге бәріміз тіксініп қараймыз. Қарақалпақтар, түріктер мен өзбектер болса, қазірге дейін қатын сөзін өзінің дәл мағынасында еркін айтады. Сол өзбектер қызардың өзін «қатын-қызлар» деп күні бүгінге дейін атап келеді. Қайталап айтайын, бұрын қатын деген үлкен статус болған. Өйткені қатын-ері өлгеннен кейін оның бүкіл мұрасына иелік ететін бірден-бір адам болған. Дәл осы уақыттан бастап ол, екі адамның міндетін атқарған: өзінің және өлген ерінің. (Жаугершілік заманда ерлердің көбі өмірмен әйелдерден бұрын, ерте қоштасқан). Осыған байланысты тіпті, ерінің аманатына қиянат жасамаған адам ғана нағыз құрметті қатын болған. Ал әйел – ешкім емес. Бұрын «Әйел» деп босағадан сығалап, кір жуып, қоқыс тазалап жүргендерді айтқан. Кезіндегі қоғамда мұраға иелік етуге күннің де құқы болса, әйелде болмаған. Қазір әйел деп мақтанып, әйелге табынамыз. Ал осы әйел ұғымы, кеңес дәуірінің алғашқы жылдары қоғамдағы бай атаулыны жойып, кедейлерді дәріптеген сияқты аналықтардың ішінедегі ең бейшара атау-әйелді бүкіл аналықтарға ортақ етіп қолданудан бастап, ой-санамызға мықтап тұрып орнығып кеткен.

Десек те, ана атаулының қоғам мен отбасында алатын орны, атқарар рөлі ұшан - теңіз. Ана - ақылшы, тәрбиеші, үйдің береке-ырысы ғана емес, ол ел мен елді елдестіруші, араздықты бітістіруші, дәнекерлеуші, ол іскер, қаһарман. Осы орайда, қазақ қоғамында аналардың алар орны ерекше болған.

Сонау ерте замандардағы наным-сенімдердің түп-тамыры да Ана. Ата бабаларымыз аспанда Тәңірі, жерде Ұмай ана деп табынатын. Ұмай ана – қамқоршы, жарылқаушы, демеуші, жанұя мен отбасының пірі.

Түркілер әйел ананы отбасының құты мен ырысы, ұйытқысы мен жылуы деп таныса, қазақта да «Жігіттің жақсы болуы нағашысынан», «Ерді ер қылатын да жер қылатын да әйел» деген мәтелдер бар. Оның түп төркініне үңілсек, ата - бабаларымыз аналарының, жұбайларының қадір - қасиетіне, оның шыққан тегіне ерекше мән берген. Мұның өзі қыз баланың ұрпақ өрбітудегі орнының жоғары, жауапты екендігін танытады.

Қазақ халқының болмысындағы, дүниетанымындағы бар игі қасиеттерді тілін, ділін, дінін, әдет-ғұрпын, салт-санасын, ұлттық дәстүрін баласынан немересіне, немересінен шөбересіне жеткізіп, дарытушы да дамытушы да әйел ана деп санаған. Халқымыздың татулығын, береке-бірлігін келтіруші ана екендігіне тарих куә. «Ағайын тату болса ат көп, абысын тату болса ас көп»

деген халық даналығынан туындайтын өлең шумақтары осыдан барып санамызда орныққан. Қазақ хандығы дәуірінде аналар мен қыздардың өзіндік орны, атқарар рөлі болғандығына жазба деректер мен ауызша тарих айтудың жәдігерлері дәлел бола ала алады. Аналармыздың қоғамдағы орнын қалыптасқан ру-тайпалық қатынастар, дәстүрлі шаруашылық, тамыры тереңнен бастау алатын діл, салт-дәстүр, әдет-ғұрып анықтаған. Қыздарын болашақ ана ретінде санаған дана халық оларды сыйлап, қастерлеген. Перзентінің тұңғышы қыз болғанда «Ырыс алды қыз», «Қыз-өріс», «Қыз өссе-елдің көркі, гүл өссе-жердің көркі» деп, жақсы ырымға жорып қуанған. «Қыз аз күнгі қонақ» деп барынша таза және сәнді кигізіп, дәмді тамақтарды оның аузына тартып, үйдің оң жағындағы төрінен орын беріп аялаған. Алысты жақын, жатты жекжат етер, елмен елді таныстырып, табыстырар дәнекер көріп құрметтеген. Сән-салтанат құруға мүмкіндігі бар ірі байларды былай қойғанда, шаруасы өзіне жетерлік орта қазақ отбасының өзі ең алдымен қыз салтанатына көңіл бөлген. Киімнің асылын қыз бала киетін, алтын күмістен жасалатын өте қымбат сәнді әшекейлер де, өте әдемі және қымбат ер-тұрмандар мен жүрісі жайлы жорғалар, әдемі сәйгүліктерді парлап жеккен пәуескелер бойжеткенге арналатын. Қазақ қызын “қыздың жолы жіңішке” дей отырып, жан-жақты тәрбиелеген, еш уақытта оны кемсітіп, төмендетпеген. Қайта қыз баланың бойына әдептілік, инабаттылықпен бірге дала әдебіне сәйкес өткірлік, қайсарлық, шынайы намыс тәрізді қасиеттерді қоса дамытып отырған.

Қыздарға деген ақ тәлім-тәрбие, күш-жігер зая кетпеген. Қазақ тарихы жоңғарларға атойлап шапқан Қабанбай батырдың қызы Назымды, Үйсіндердің бабасы, Моғолстан мемлекетінің көрнекті тұлғасы Бәйдібек батырдың жары Нұриланы (Домалақ ана), бірнеше шешуші жорықтарда көзге түскен Абылай ханның қызы Гауһарды, талай ақтық шайқастарда ерен ерлік көрсеткен Айтолқынды, найман жұртшылығының батыр қызы Жанқайды жадында сақтап, ұрпаққа дәріптейді. Бұлардан өзге ақылдылығымен, әулиелігімен аты шыққан Бегім ана, Бұланбай батырдың жары Айбике, 500 сарбазды басқарып, Ресей отаршылдарына қарсы соғыста ғажап ерлік көрсеткен Кенесарының қарындасы Бопай, Бірнеше шығыс тілдерін меңгеріп, өз халқының мұң-мұқтажы туралы Ресей Сыртқы істер министрлігінің Азиялық департаменті мен үкіметінің Сібір комитетімен хат алысып тұрған Шоқанның әжесі Айғаным ханша тәрізді ел арасында беделі жоғары әйел аналар аз болмаған.

«Қызға қырық үйден тыю» деген дана философиялық қағидаға орай ата-бабаларымыз қыз баланың тәрбиесіне ерекше мән берген. «Қыз өссе елдің көркі» дегенге сай болу үшін оны адамгершілікке, парасаттылыққа, еңбек сүйгіштікке, әдемілікке баулыған. “Қыз жат жұрттық” деп айтылып, өмірден сабақ ала білген бабаларымыз бөтен елде қыздарының тәрбиелігімен, көргендігімен дараланғанын қалады. Сол үшін де ата салттың мәнін өзгертпей, оны қатаң сақтап, келесі ұрпаққа жеткізіп отырды. Нәтижесінде қазақ қыздары адами киелі қасиеттерді бойына жинап, өзге халықтардан ерекшеленді. Әсіресе қыздардың еңбек сүйгіш қасиеттері оларды отбасының, сондай-ақ бүкіл дәстүрлі шаруашылықтың ұйытқысына айналдырды. Қазақ дәстүрінде әйелдің үй ішіндегі еркіндігі отағасының атына нұқсан келтірмей, қайта намысын қорғайтын болса, ел аузына ілініп, өзгеге үлгі ретінде айтылып, үлкен мадақ пен сыйға бөленетін.

Шаруаның негізгісі мал өсіру, егін салу болса, малды түзде бағып-қағу, оған жемшөп дайындау, егін егу, оны суару, жинау ісіне әйелдер тікелей араласа қоймайтын, ондай ауыр жұмыс әр уақытта ерлердің ісі болып есептелетін. Тамақ дайындап кесте тоқу, алаша, кілем тоқу, әр түрлі үй бұйымдарын тігу, мал сауу, кір жуып, үй жинау, көші-қонның кезінде тең буып, оны шешу, үй жығып, оны тігу, жас балалар мен қартайған ата-енесіне қарау, т.б. үй ішінің ұсақ-түйек шаруасы түгелдей әйелдер мойнында болды.

Үй шаруасына жалшылар ұстайтын ірі байлардың әйелдері мұндай шаруалар істемейтін. Олар тек басшылық етіп, жеңіл-желпі киім тігіп, ши орап, кесте тігіп, бала бағудан басқаға араласпайтын. Ал орта шаруалар мен кедейлердің әйелдерінің жұмысы тіпті көп болатын. Олар өз шаруасына қоса, бай туысының үй шаруасына да көмектесетін. Қысты күні үйде тұрған малға қарау көбінесе әйелдер мен бала - шағаның міндетіне жататын.

Қазақ әйелдері мал сатып, қаладағы базарға баруға араласпағанымен, үйдегі шаруаға тікелей қатысып, оған өзінің ықпалын жүргізетін. Үй іші шаруасын ұйымдастыруда да ері әйелімен ылғи ақылдасатын. Егер әйел ақылды болса, ол тек еріне ғана емес, онымен бірге бүкіл ауылға да өзінің ықпалын тигізетіндіктен, мұндай әйелдерге күйеулері өздерінің өмірлік серігі ретінде қараған. Осындай жағдайлардың орын алғандығын тарихи деректер дәйектейді. Ері жоқта есті әйел оны жоқтатпай, барлық жұмысқа өзі басшылық ететін. Мұндай әйелдер тарапынан еш уақытта ұрыс-

жанжал шықпайтын. Үлкен-кішіні бірдей сыйлап, керек жерінде жарасымды әзіл айтып, жолынан жаңылмай тұрған әйелдердің отбасындағы ықпалы күшті болатын.

Ал «әже» туралы айтқанда, бұл – бүгінгі өмір тіршілігімен санасқанда, барлық әйелдердің төресі деген ұғымды білдіреді. Жоғарыда айтқандай, әже ұғымының ежелгі дәуірлерден бері бүкіл қазақтың санасына сіңгені соншалық, бұл атаудың киелілігінде шек жоқ. Тіпті, қазақ ішінде осы атауға тең келетін диалектикалық теңеу, немесе өлке ауқымында бәлендей бір өзгеріске ұшыраған сөздік те жоқ. Сондықтан қазақ үшін әже болу деген бабалар сияқты даналыққа жетудің ерекш белгісі болғаны күмән туғызбаған. Осы арада әжені бабалармен теңестіруге де тура келеді.

Кез-келген қазақ өзінің бабасын қадір тұтатыны белгілі. Діліне берік бүкіл қазақ, баба дегенде ішкен асын жерге қоятыны да анық. Біле білсеңіз, баба деген сөздің қазақ үшін киелілігі соншалық, оның өлшеуі жоқ, ешнәрсемен теңестіруге келмейтін қастерлі де қасиетті және киелі ұғым. Тіпті, дін дегенде құлағы елең ете түсетін қазақ, «баба» дегенде діннен де бетер елегизиді. Бір нәрсені күн, ай, жұлдыз, алтын мен күміске теңесең де қазақ үшін «баба» сөзі бәрібір құдірет. Бұны салмақтауға да салыстыруға да келмейді. «Баба» сөзі бәрінен де жоғары, бәрінен де биік. Бәрі: барлық жақсылық, ақыл, парасат, абзалдық, кісілік пен кішілік, мейірім, ұлағат, қайырымдылық пен рақымдылық, ізгілік пен жомарттық, табандылық пен ақілеттілік сияқты айтып жеткізе алмайтын рухани келісті ұғымдар мағынасының бәрі, қазақ үшін осы бабаға келіп тіреледі. Бұл ұғым, бүкіл исі қазақ үшін кезінде марксистер ойлап тапқан идеология, саяси саналылық, партия, көсем, тұлға деген ұғымдардың бәрін артта қалдырады.

«Баба» бір қарағанда көзге көрінбейді. Бірақ, «Үй артында кісі бар!» десек, барлық қазақтың артында тұрған нәрсе – осы баба екенін айтпай-ақ түсінеміз. Бұл, қайдағы бір аруаққа табыну емес. Негізі бұл, қазақ деген халықтың ділдік ерекшеліктерінен туындаса керек. Өйткені, қазақ үшін баба ұғымы ата, апа, әпке, аға, болмаса көке деген ұғымдардың бәрінен жоғары тұр. Сондықтан, бабаны әжемен бірге ерекше қастерлейтін халық болып жаратылғанымызға қуанып, шаттанайық ардақты ағайын! Біздің бәрімізді бабаларымыздың киесі қолдасын!

Сонымен біз, жоғарыда біз айтқан қазақ қыздарына тән асыл қасиеттерді бойына сіңіріп, өнегелі ана ретінде өмір сүре білген Жаңабаева Рая Айтбайқызын мысалға ала отырып, ол туралы естелік рәсімін бастаймыз:

Рая Айтбайқызы 1947жылы 12 қарашада дүниеге келген. 1968 жылдың тамыз айында бүгінде Еліміздің тұңғыш жоғары оқу орны болып есептелетін Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық университетінің Жаратылыстану факультетінде екінші курста оқып жүрген кезінде Ұлы жүз, Албан руының Хан Тәңірі етегін жайлаған Қожбанбет тайпасының ішіндегі Кәдір атасынан тарайтын Шәлкөде елді мекеніндегі Добал әулетіне келін болып түскен. Сол оқиғаның куәсі болғандықтан Рая Айтбайқызы туралы естелікті осы арадан бастағанды жөн көрдік:

Жаз болса болды, көбінесе орта ауылдың балалары – біздер, есек арбамен таудан отын тасимыз. Бірде біз, қарама-қарсы үйлерде тұратын Рая жеңгеміздің қазіргі туған қайынысы Тегіс екеуміз, таудан келген бетіміз еді. Екеуміз де 7-і сыныпта оқимыз. Мен 15-темін, ол 13-те. Келсек, оның үйінің төңірегі абыр-сабыр: қаптаған адамдар, бірнеше машиналар... Тегістің Ертіс деген тете інісі болып еді, кейін марқұм болып кетті. Сол бізден сүйінші сұрады: «Жеңіс ағам әйел алып келді. Сұлу екен» деді. Иә, біздер, ойын балалары тыныш жүреміз бе, әлгі сұлу жеңгемізді көргіміз келіп, Тегістің үйін жағаладық. Далаға бір шыққан кезде, әлгі періште жеңгемізді көрдік-ау әйтеуір. Айтса, айтқандай-ақ екен: қасы-көзі қиылған Алпамыс батыр ертегісіндегі нағыз Баршын сұлуды көргендей болып, үйдегі іні-қарындастарыма айтып келдім. Бір қызығы, жеңгеміз қалақай шөбінің шағатын қасиетін білмейтін болып шықты. Сол келін болып түскен күні кешкісін, далаға шығып, қорық ішіндегі қалақай арасынан өткенде, аяғын қалақай шағып алыпты. Сонда жеңгеміз: «ойбай сұмдық, қайда келгенмін, бұл жақтың шөбі де шаға ма, тәйірі?!» деп айқайлап жіберген көрінеді.

Таң ертеңгі жанұя әңгімесінің бәрі: «Баршын сұлу» жайында болды. Шешем айтты: «Текті жердің қызы көрінеді. Әжесінің қолында өсіпті, тәрбиелі екен. Негізі, жаман келін болмайды. Көксау қайнағамның көсегесі көгерсін! деген оймен, мен кеше, өмірімде бірінші рет осы келінге орамал жаптым. Кім біледі, күндердің күнінде мен де келін алсам, осы келін менің келінімнің басына орамал тағар, дүние алма-кезек деген» деп, өзінің кешегі істеген ісіне риза болған ниетін білдірді. Иә, расында солай болып шықты. 1984 жылы, біз Роза екеуміз үйленгенде шешем, көзінің тірісінде осы Рая жеңгемізге Розаның басына орамал салғызған еді. Кейін, менің ұлым Берік үйленгенде келінім Елзаттың басына да, осы жеңгеміз орамал тағып, өнегелі келіндер арасындағы

эстафета өз жалғасын тауып жатты... Қазір, Құдайға шүкір, мен де біздің баламыз, Берік те балалы-шағалы болып, үбірлі-сүбірлі отбасына айналып, міре-сәре болып отырсақ, бұл құбылыс қазақтың орамал салу ырымының өзіндік мәнінің жоғары екенін көрсетсе, Рая жеңгеміздің құшағының кең, жүрегінің таза, қолының ақ, пейілінің жоғары, жаны жомарт, ой-өрісі биік, жалпы-тұлғалық бітім-болмысының берекелі де мерекелі екендігін білдіреді.

Осы жеңгеміз қазір де менің шешем айтқандай салмақты да сабырлы, тілге бай, салт-дәстүрді сақтап, әдептен озбайтын, туыс-туғанды сыйлап, өз жұрты мен қайын жұртын қатар көретін салқалы әйел, ардақты да дана ана ретінде, марқұм болып кеткен Жеңіс ағамыздың шаңырағын жықпай, үлкен үйдің түтінін түтетіп отыр. Сырт көзге бәрі байқалады ғой, Рая жеңгеміз ағаның тұяқтары Арман мен Айнұрын аймалап, оларға қандай көрегенді тәлім-тәрбие беріп отырса, өзі оқытатын студент жастарға да сондайлық жақсы тәрбие беріп жүрген аяулы ұстаз, білікті педагог. Табиғатынан көпшіл жеңгеміз, жолдас-жораларының арасында қадырлі, өзі 40 жылдан аса еңбек етіп келе жатқан қазіргі Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті ұжымында беделді, ел-жұрт алдында абыройы таза, абзал да адал ана.

Жан-жары, кезіндегі Іле-Алатау мемлекеттік Ұлттық табиғи бағының Бас директоры қызметін атқарған Жеңіс Мырзабеков екеуі таза махаббаттан басталған үлгілі жанұя құрып, 33 жыл бойы бірге жүріп, тату-тәтті өмір сүрді. Шат-шадыман, дүбірлі өмір сүрудің барысында бір ұл, бір қыз, үш немере тәрбиелеп өсірді. 1990 жылы аспирантураны бітіріп, педагогика ғылымының кандидаты атағын алған. Бүгінгі таңда докторлық диссертациясын сәтті қорғағаннан кейін, сол өзі оқыған Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университетінде профессор ретінде ұстаздық қызметін одан әрі жалғастырып, абыройлы да жемісті еңбек етіп келеді.

Табиғатынан ұлттық тәрбиенің нәрімен өсіп-жетілген Рая Айтбаевна бүгінде халық педагогикасындағы ерлік және патриоттық тәрбиеге мән беріп қана қоймай, оған ерекше көңіл қойып, республика жастарының рухын өсіруге үлес қосып келе жатқан ұлағатты ұстаз, жалынды тәрбиеші. Ол адам баласының басына түсетін кездейсоқ тағдыр тауқыметіне қарамастан, түрлі киындықтарға мойымай жріп, бойындағы бүкіл қажыры мен қайрат-жігерін Еліне арнап, ақыры 2005 жылы сол халық педагогикасымен байланысты докторлық диссертациясын сәтті қорғап шыққанын біреу білсе, біреулер әлі күнге дейін білмейді.

Жаратылыстану академиясының ғылым кореспондент мүшесі, Халықаралық ғылым академиясының педагогикалық білім беру академигі (РФ) Рая Айтбайқызы қазір Алматы қаласында тұрады. Оның өскелең ұрпаққа арнаған 100-ден аса ғылыми еңбектері мен бірнеше құнды монографиялары бар. Оның бәрі, тек қана халық игілігіне бағышталған. Р.А. Джанабаеваның «Халық педагогикасындағы патриоттық-ерлік тәрбиесінің негіздері», «Ә.Нұршайықов шығармаларының оқушыларға патриоттық тәрбие берудегі мәні», «Қоғам және патриотизм» деген сияқты көлемді еңбектері бүгінде республика жұртшылығының, әсіресе жас буынның қызығып оқитын сүйікті кітаптарына айналды... Елбасы Н.Ә. Назарбаев биылғы жылдың 12-ші сәуір айында жариялаған *«Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру»* деп аталатын мақаласында төл тарихымыздан патриотизмнің талай жарқын үлгілерін табуға болатындығын жазса, мұнда Рая Айтбайқызының да қол таңбасы бар.

«Ата көрген оқ жонар, ана көрген тон пішер» деген қазақтың мәтелі өмірдегі Рая Айтбайқызы сияқты некен саяқ адамдарға арналып айтылған сияқты. Қазақта «Көре-көре көсем, сөйлей-сөйлей шешен боларсың» деген тағы бір даналық сөз бар. Біз, осы бір даналық сөздерді ұран ғып көтеріп жүрген халық өкілі ретінде Рая Айтбайқызы туралы айтар болсақ, тіпті көптеген өнегелі нәрселердің басын шалуға болады. Бірақ біз, мәселені түйіндеп айтар жағына келсек, алғашқы айтылған мәтелден бастауға тура келеді. Яғни, мен білетін осы адам, өмірге ұл болып тумаса да бүгінде ұлға бергісіз жұмыстар атқарып, туыс-тумасына, келін болып түскен жамағат жұртына, өзін қоршаған жалпы көпшілікке, айналып келгенде дүйім жұртшылыққа бүкіл жан-дүниесінің қызуын беріп, аялы алақанының жылуын шашып келе жатқан қазақ әйелдерінің ішіндегі бірден-бір үлгілі тұлға. Ол дәл осындай даралық пен даналыққа абзал ананың мейірімі мен ел басқарған әкесінің ұлағаты арқылы келген адам еді.

Жамбыл облыс Мойынқұм ауданында 20 жыл үздіксіз бірінші хатшы болған Р.А. Джанабаеваның әкесі екі рет Ленин орденімен марапатталып, екі рет КСРО жоғарғы Кеңес депутатығына сайланған ерекше силы ел азаматы еді. Еліміздің бір туар азаматы Димаш Ахметұлы Қонаев, әр кездегі Мойынқұм өңіріне сапарларында Рая жеңгеміздің әкесі Айтбай құдамыздың үйіне соқпай кетпейтін көрінеді. Бұл өз заманындағы дара тұлғалардың ел

басқарудағы үндестік пиғылдары мен данағөй адамдардың сырластық қасиеттерін білдірсе керенк. Айтбай Назарбеков үлкен жанұя иесі ретінде де белгілі. Зайыбы Ақышева Айтбикемен бірге өмірге он бала әкелді. Олар осы балаларының барлығына өнегелі тәрбие беріп, жоғарғы оқу орындарын бітіртті. Екі ұлы, сегіз қызы әке-шешесіне тартқан ұлағатты, саналы, қазақ халқының ұлттық патриотизмі бойына терең сіңіп өскен азаматтар мен азаматшалар болып өсіп-жетілді. Айтекеңнің балаларының алған білімі әр саладан. Олар: агроном, зоотехник, экономист, дәрігер, мұғалім және юрист. Ол кісі өмірден кеткенде оған Тараз қаласынан көше беріліп, тұрған үйіне ескерткіш тақта орнатылса, бүгінде бір ұжым мен мектепке осы кісінің есімі беріліп, ер есімі ел есінде сақталып отыр.

Міне, осындай халық қадіріне бөленіп, ел ішінде аңыз адамға айналған Атбай Назарбековтың тұңғышы Рая Айтбайқызы ұл болып туылмаса да, ұлға бергісіз істер атқарды. Шындығында қазіргі таңда, ұл мен қыздың қоғамдағы рөлі бірдей деуге болады. Жаугершілік заманда қоғамда ұлдың рөлі жоғары еді: елін қорғап атысу, шабысу, жан беріп, күш көрсетіп мал айдап әкету сияқты әрекеттер ер адамға тән, соларға ғана тиесілі болатын. Ал қазіргі заман басқа: ер адамдардың күшін қажет ететін қырғын соғыстар азайды; бүгінде атыса қалсаң, мылтық кезену әйелге де таңсық емес; қазір әйелдердің көбі темір тұлпарды тізгіндей бастады; қоғамдағы білім, ғылым, медицина, халыққа коммуналдық қызмет көрсету сияқты жұмыстардың басы-қасында әйел адамдар жүр; бүгінде спорттың көптеген түрлерінен сол нәзік жандар бой көрсетіп, әлем жұртшылығын таңдандыра бастады. Бүгінгі таңда шындығын айтқанда, белгілі бір жан ұяға пайда әкеліп, сол жанұяның ыстық-суығына бірдей араласу жағына келгенде, қыздарға тең келетін ұлдар жағы азая бастады. Қыз балалардың бүгінгі бейнесін осылай көрсеткенде, біздің кейіпкеріміз Рая Айтбайқызы болса, бойына әке мен шешенің қасиеттерін бірдей сіңіре білген асылдардың сынығы болып табылады. Оның елмен араласуының өзі ерекше ілтипаттылықты байқатады. Жігіттің үш жұрты бар десе, ондай жұрттар қыздарда да бар ғой... Рая Айтбайқызы сол жұрттарының қай-қайсымен де тіл табысып, дүйім жұрттың ынтымағын ойлап келе жатқан саналы азаматша. Ұлкенді үлкендей, кішіні кішідей түсіне білетін Рая Айтбайқызы ешкімнің ала жібін аттаған емес. Туыс-туған мен бала-шаға, дос-жарандар мен ұжым, алыс-жақын қонақтар арасындағы кездесулерде өзінің орнын білуі, әркімнің қадір-қасиетімен санасуы, сөз саптауы мен өзіндік қошаметі қашан да болса, тал бойына жарасып тұрады. Тіпті оның бойынан ақыл айту мен біреуді бағалауға келгенде ерекше сабырлылық пен салмақтылықтың тамаша үлгілерін сезіп отырасың. Оның орынды айтылған әр сөзінің астарынан аса тәрбиелі адамның көрегенділігін қиналмай табасың және ол сөздердің бәрі оның кісілік табиғатымен үндесіп, тұла бойына жарасып тұрады.

Әйел адам ретінде оның үйді ұстай білу шеберлігі мен тамақ жасау өнерін, сондай-ақ қонақ күту өресін айтсақ, бұлардың бәрін бір сөйлемге сидырып айтудың өзі мүмкін емес. Сонда да болса, сол қасиеттерін жеткізер болсақ, үйдегі заттардың өз үйлесімін табуы мен дастарханға дәмді тағамдарды орналастыруына келсек, бұндай нәрселер талғамы өте жоғары нағыз шебер де асқан өнерлі адамның ғана қолынан келетіндігінің еріксіз куәсі боласың. Отырған үйінде артық заттың болмауы және олардың керемет үйлесімділігі сенің бойыңа қашанда сергектік сезім ұялатып, өзінді құрметті қонақ ретінде танысың да келген адамдармен сондай деңгейде араласуға талпынасың. Себебі, әкелінген тағамдардың қайсысы болсын тілінді үйіріп әкетеді. Рая жеңгеміздің шай демдеуінің өзін де бейне бір жыр ғып жеткізуге болады: қызыл шай, көк шай, қою шай, қалампыр қосқан шай деймісің, бұлардың да бәрі өз бабымен жасалып, сәнімен демделіп, өзінің иелерін оп-оңай тауып жатады. Өлгі буы бұрқыраған шайды ішкен қонақтар да, оны ішкен сайын ширығып, әңгімелерінің жарасымы кіргенін байқамай да қалады. Осылайша шын пейілімен әзірленген дәмді тамақтарды жеп, маңдай жіпсітетін шайға қанған қонақтар жеңгемізге шексіз ризашылығын білдіріп тарасқанын талай көріп келеміз...

Т.А. Кульгильдинова¹

*¹д.п.н., профессор, КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
ито@ablaikhan.kz
Алматы, Казахстан*

КАТЕГОРИАЛЬНАЯ СУЩНОСТЬ МЕЖКУЛЬТУРНО-КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ

Аннотация

В статье рассматривается понятие межкультурно-коммуникативной компетенции как отражение комплексной сущности иноязычного образования личности, характеризующейся как наличием определенных знаний, так и навыков их использования. Наибольший интерес автор уделяет третьему типу отношений по взаимодействию и взаимообогащению культур, готовности к межличностному и межнациональному общению. Это обусловлено необходимостью формирования не только знаниевого и содержательного компонентов в общении, но также владения универсальными навыками и компетенциями.

Также в работе рассматриваются содержание и структура межкультурной коммуникативной компетенции, которая реализуется посредством четырех видов речевой деятельности. Межкультурно-коммуникативная компетенция – неотъемлемая часть структурной работы инофилолога. Она сегодня позволяет достаточно эффективно искать, создавать и использовать различную информацию во всех сферах жизни современного общества на разных языках.

Ключевые слова: компетенция, диалог культур, межкультурная коммуникация, межкультурная коммуникативная компетенция, межкультурные контакты

Т.А. Кульгильдинова¹

¹Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінің профессоры,

МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ-КОММУНИКАТИВТІ КОМПЕТЕНЦИЯНЫҢ КАТЕГОРИАЛДЫҚ МӘНІ

Аңдатпа

Мақалада мәдениет аралық-коммуникативтік біліктіліктік түсінігі-тұлғаның шет тілі білімінің кешенді жиынтығы, тілді пайдалану белгілі және тәжірибесімен сиппаталады. Автор үшінші тип бойынша қатынасқа, мәдиеннетті өзара дамыту іс-қимылы мен өзара байытуға, жеке тұлғалар мен ұлтаралық қатынасқа көптеген қызығушылық танытады. Бұл тек қарым-қатынастағы білімді және мазмұнды құрылымдарды қалыптастырумен ғана емес, сонымен қатар жан-жақты дағдылар мен компетенцияларды меңгеру қажеттілігімен ұштасады. Осы жұмыста дауыс қызметінің төрт түрі арқылы іске асырылатын мәдениет аралық-коммуникативтік біліктіліктің мазмұны мен құрылым қаралады. Мәдениетаралық коммуникативті компетенция шетел тілі филологының жүйелі жұмысының ажырамас бөлігі болып табылады. Қазіргі уақытта ол әр түрлі тілде заманауи қоғамның барлық аясында түрлі ақпаратты жеткілікті түрде нәтижелі іздеуге, құруға және қолдануға мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: құзыреттілік, мәдениеттердің диалогы, мәдениетаралық қарым-қатынас, мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілік, мәдениетаралық байланыстар

Т.А. Kulgildinova¹

*¹d.p.s., professor of the Kazakh University of International Relations and
World Languages after Ablai khan*

CATEGORIAL ESSENCE OF INTERCULTURAL-COMMUNICATIVE COMPETENCE

Abstract

The article deals with the concept of intercultural-communicative competence as a reflection of the complex essence of a person's foreign language education characterized by both the presence of certain knowledge and the skills of using them. The author pays the greatest interest to the third type of relations on interaction and mutual enrichment of cultures, readiness for interpersonal and interethnic communication. It is based on the need to form not only knowledge and meaningful components in communication, but also the possession of universal skills and

competencies. Also, the work considers the content and structure of intercultural communicative competence, which is realized through four types of speech activity. Intercultural communicative competence is an integral part of the structural work of a foreign-language philologist. Today it allows us to search effectively enough, create and use various information in all spheres of modern society in different languages.

Keywords: competence, dialogue of cultures, intercultural communication, intercultural communicative competence, intercultural contacts

Условия открытого общества в Казахстане, создание нового социально-культурного пространства вызвали изменения не только в экономической и политической сферах общества, но и в социокультурном контексте изучения иностранных языков. В этих условиях иностранный язык, являясь способом межкультурного общения и самореализации во внешнем мире, становится реально востребованным в жизни и деятельности человека. Соответственно, значительно возрастает статус иностранного языка как учебной дисциплины, что ведет к переосмыслению и радикальному обновлению целей и содержания иноязычного образования.

Одна из характерных особенностей иноязычного образования в современный период – акцентирование понятия компетенции. Оно отражает системный характер овладения языком как аккумулятором культурных ценностей, сложным и богатым по смысловым и выразительным возможностям. Основной целью иноязычного образования становится развитие необходимого для межкультурного общения уровня коммуникативной компетенции при одновременном развитии личности человека, способной как к дальнейшему самообразованию в изучении иностранных языков, так и к использованию полученных знаний для решения важных жизненных проблем. Развитие личности средствами иностранного языка в современных условиях направлено в первую очередь на развитие языковой и речевой компетенции, на культурное обогащение по принципу расширяющегося круга культур, формирование представления о диалоге культур как безальтернативной форме жизни в современном мире. Понятие межкультурно-коммуникативной компетенции отражает комплексную сущность иноязычного образования личности и характеризуется как наличием определенных знаний, так и навыков их использования.

Развитие у учащихся способности использовать иностранный язык как инструмент общения в контексте диалога культур в наибольшей степени соответствует требованиям современного общества, что зафиксировано в документах разного уровня (документы Совета по культурному сотрудничеству Совета Европы; Концепция развития иноязычного образования в Республике Казахстан).

Одним из центральных понятий иноязычного образования при рассмотрении условий и результатов становления и развития субъекта межкультурной коммуникации является понятие компетенции. Данное понятие вошло в программные документы, регулирующие иноязычное образование на разных уровнях.

Соотнесение определений компетенции, данное в различных словарях, позволило выявить разноплановость этого понятия, представленного следующими областями: а) знания; б) права (полномочия). Компетенция (от лат. *Competo* – добиваюсь, соответствую, подхожу) в Советском энциклопедическом словаре (1982 г.) определяется следующим образом: 1) как круг полномочий, предоставленных законом, уставом или иным актом конкретному органу или должностному лицу; 2) знания и опыт в той или иной области.

В Словаре иностранных слов (1988 г.) и Словаре русского языка С.И. Ожегова (1991 г.) приводятся идентичные дефиниции компетенции: 1) круг вопросов, в которых кто-либо хорошо осведомлен; 2) круг чьих-то полномочий, прав.

Компетенция, согласно общим определениям, ограничивается одной областью и раскрывается как обладание знаниями, позволяющими судить о чем-либо. Обращаясь к понятию компетенции как основополагающему в характеристике компетентного носителя языка, под ней понимают «совокупность знаний, умений и навыков, которые обеспечивают владение языком». Рассмотрение данного понятия традиционно осуществляется через призму когнитивной парадигмы в обучении иностранным языкам.

Следует отметить, что понятие «компетенция», являясь характерным для лингводидактики, в последнее 10-летие активно вошло в понятийное поле общей педагогики (прежде всего при рассмотрении различных направлений общего и профессионального образования).

Анализ научной литературы показал, что если ранее внимание исследователей в основном

концентрировалось на формировании знаний, умений и навыков в рамках коммуникативной компетенции, то теперь все больше авторов обращают внимание на тот факт, что овладение иностранным языком есть, прежде всего, приобщение к иной культуре, овладение новым социокультурным содержанием, межкультурной компетенцией. Появление новой концепции в обучении иностранным языкам основывается на теоретических положениях межкультурной коммуникации, под которой понимается «процесс общения (вербального и невербального) между коммуникантами, являющимися носителями разных культур и языков, или иначе – совокупность специфических процессов взаимодействия людей, принадлежащих к разным культурам и языкам».

Как показывают исследования М.С. Кагана, между культурами может быть три типа отношений:

- отношение одной культуры к другой как некоему объекту, в результате наблюдается чисто утилитарное отношение одной культуры к другой;
- отношения неприятия одной культуры другой;
- отношения взаимодействия и взаимообогащения культур, т.е. отношения культур друг к другу как к равноправным субъектам.

Именно третий тип отношений представляет для нас наибольший интерес, поскольку «способствует развитию социокультурного понимания, принадлежности к национальному и мировому сообществу и готовности к межличностному и межнациональному общению. Каган М.С. определяет третий тип отношений между культурами как «диалог культур» [1, с. 22].

Выделение типологических свойств межкультурной компетенции, ее содержания и структуры проводится В.П. Фурмановой на основе культурологических гипотез и теорий коммуникации [2, 124 с.].

1. «Межкультурная компетенция – это взаимодействие культур, осуществляемое в определенном пространстве и во времени».
2. «Межкультурная компетенция – это взаимодействие культур, при котором они вступают в диалог, и происходит их актуализация, в результате которой проявляется общечеловеческое и специфическое каждой культуры как системы».
3. «Межкультурная компетенция – это взаимодействие культур, которое получает свою экстерииоризацию через язык и вербальное содержание, создающее специфическую картину мира».
4. «Межкультурная компетенция – это взаимодействие культур, эксплицирующих тип личности, несущей конкретное историческое содержание той или иной эпохи и позволяющий осмыслить временные ценности и глубинную человеческую сущность».

Анализируя развитие понятия «межкультурная компетенция», необходимо отметить, что если ранее оно распространялось лишь на языковой материал и иноязычные реалии, то в настоящее время его рамки существенно расширились. В современной трактовке межкультурная компетенция предполагает владение этнографической, паралингвистической, языковой информацией, а также информацией о специфике национального образа коммуниканта.

Хайд М. отмечает, что для формирования межкультурной компетенции требуется совокупность умений, затрагивающих как когнитивную, так и аффективную и поведенческую сферы человека, поскольку он должен осознавать различия между культурами, научиться понимать культурные корни негативной реакции носителей языка и преодолевать эту реакцию, освоить правила поведения и употребления языка, которые способствовали бы более успешному общению [3, с. 7-11].

Поскольку межкультурное общение детерминировано различными социальными сферами коммуникации, то естественно, большинство межкультурных контактов происходит между партнерами, характеризующимися однотипными чертами и признаками, которые локализованы примерно в рамках тех же социальных координат в родной культуре каждого из коммуникантов. Общность предмета позволяет партнерам из разных культур понять друг друга. Эта особая форма социальных отношений между представителями различных культур представляет собой «интеркультуру», границы которой очерчены определенной предметной областью.

Понятие межкультурной компетенции отражает комплексный характер языкового знания, состоящего из разных компетенций. Эта специфика учтена в целом ряде документов: а) стратегического характера, отражающих общемировые задачи и тенденции в лингвистическом образовании, б) программно-методического характера. Отличительная особенность современных отечественных документов, определяющих цели и содержание иноязычного образования – соответствие общеевропейским стандартам и установкам. Наиболее ярко они представлены в документах Совета по культурному сотрудничеству Совета Европы.

Содержание межкультурно-коммуникативной компетенции реализуется посредством четырех видов речевой деятельности – говорения, аудирования, чтения, письма, что вполне соответствует традициям иноязычного образования. Понятие межкультурно-коммуникативной компетенции показывает, что успешность данного вида коммуникации зависит не только от знания грамматических структур изучаемого языка, лексических, семантических и фонологических особенностей построения высказывания, но и умения использовать эти знания в конкретной ситуации общения. В этой связи встает необходимость изучения норм коммуникативного поведения, зависящего от культуры и исторических традиций страны изучаемого языка, этико-узуальных форм речи, характерных для различных сфер и ситуаций общения, стратегических умений и навыков выбора необходимого материала для выполнения различных коммуникативных задач. Таким образом, формирование межкультурно-коммуникативной компетенции представляется сложным процессом, имеющим целью осуществление коммуникативных потребностей личности и задач, возникающих перед ней в каждой конкретной ситуации общения.

Предметное содержание модели общения на формирование межкультурно-коммуникативной компетенции отражается компонентным составом когнитивно-лингвокультурологическим комплексом (КЛК) как единый обучающий блок [4, с. 181]:

- 1) Типовые коммуникативные сферы.
- 2) Состав тематико-текстовых единств.
- 3) Состав типовых ситуаций и их моделируемые варианты.
- 4) Состав коммуникативно-ориентированных заданий.

«Приближение к уровню общекультурной компетенции носителя языка, по причине культурных различий невозможно и, более того, – считает М.Байрам, – не нужно. То, что действительно нужно обучаемому, – это быть посредником между представителями различных культур, полноправным участником диалога культур» [5, 117 с.].

В структуру межкультурной компетенции он включает:

- знания обо всех компонентах культуры своей страны и аналогичные знания о культуре партнера по межкультурному общению, а также о закономерностях их взаимодействия на индивидуальном и социальном уровнях;

- умения воспринимать различные факты и события иноязычной культуры и соотносить их с родной культурой с целью выявления возможных «зон» недопонимания или потенциальных конфликтов (рецептивные межкультурные умения);

- умения интерпретировать иноязычную культуру (в культурно различных и культурно схожих языковых средах), овладевать принятыми в изучаемой культуре поведенческими стереотипами, преодолевать непонимание, выступать в роли культурного посредника (продуктивные межкультурные умения);

- желание и готовность вступать в межкультурный контакт, способности к установлению отношений непредвзятости, открытости и заинтересованности друг в друге, желание и готовность бороться с культуроведческими искажениями и иллюзиями.

Таким образом, иноязычное образование, которое направлено не только на изучение отдельных аспектов иностранного языка, но и на вовлечение учащихся в мировой процесс культурного взаимодействия, способствует формированию у учащихся чуткого отношения и интереса к феноменам иной ментальности, повышению мотивации, стимулирует их к проявлению собственной, умственной, речемыслительной, творческой активностей.

Список использованной литературы:

- 1 Солонина Ю.Н., Каган М.С. *Культурология: Учебник.* – М. : Высшее образование, 2007. – 566 с.
- 2 Фурманова В.П. *Межкультурная коммуникация и лингвокультуроведение в теории и практике обучения иностранному языку.* – Саранск: Изд-во Морд. ун-та, 1993. – 124 с.
- 3 Hyde M. *Intercultural competence in English language education // Modern English Teacher. Vol. 7, 1998.* – №2. – P.7-11.
- 4 Кунанбаева С.С. *Современное иноязычное образование: методология и теории.* – Алматы, 2005. – 264 с.
- 5 Bayram M. and Esarte-Sarries V. *Investigating Cultural Studies in Foreign Lan/Современные культуроведческие подходы к обучению... ВЕСТНИК ВГУ: Серия лингвистика и межкультурная коммуникация, 2001.* – №2.
- 6 Фурманова В.П. *Межкультурная коммуникация и культурно-языковая прагматика в теории и практике преподавания иностранного языка: автореф. дис. ... д-ра пед. наук.* – М., 1994. – 58 с.

ҚҰТТЫҚТАУЛАР
ПОЗДРАВЛЕНИЯ

Джанабаева Рая Айтбайқызы 1947 жылы 12 қарашада Жамбыл облысы, Сарысу ауданы, Байқадам ауылында дүниеге келген. 1970 жылы Абай атындағы Қазақ педагогикалық институтын биология-география мамандығы бойынша бітірген. 1973 жылы жаратылыстану факультетінде физикалық география кафедрасының аға лаборанты және сыртқы білім беру әдіскері қызметтерін атқарған. 1982 жылы Педагогика кафедрасына оқытушылық қызметке орналасты.

Ұстаздық жұмыс өтілі - 47 жыл, оның ішінде педагогика кафедрасында педагогикалық жұмыс өтілі – 36 жыл. 1990 жылы Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінде «Қазақстандағы кәсіптік техникалық білім берудің тууы мен дамуы» тақырыбында кандидаттық диссертацияны сәтті қорғады. 2007 жылы «Қазақ халық педагогикасындағы патриоттық ерлік тәрбиесінің ғылыми негіздері» тақырыбында докторлық диссертация қорғады. Көптеген жылдар бойы ол кандидаттық және докторлық диссертациялар қорғау кеңесі бойынша ҚРЖАК кеңес мүшесі болды. 100-ге тарта ғылыми еңбектері жарық көрді. Оның ішінде 1 монография, 3 оқу құралы, 30 оқу-әдістемелік құралы. Абай атындағы ҚазҰПУ-дің педагогика кафедрасының авторлық ұжымы дайындаған «Мәңгілік Ел» оқулығының авторларының бірі (2015ж). Джанабаева Рая Айтбайқызының ғылыми еңбектері тек Республикада ғана емес, алыс және жақын шетелдерде (импакт-фактор, Германия, Франция, Англия, Чехия) жарық көрген. Ол педагогикалық ғылымының дамуына, республикадағы орта және жоғары оқу орындары үшін ғылыми – педагогикалық кадр дайындау ісіне айтарлықтай үлес қосты. Оның жетекшілігімен 1 кандидаттық, 1 докторлық PhD диссертация қорғалды.

Джанабаева Рая Айтбайқызының жетекшілігімен көптеген жаңашыл бастамалар іске асырылды. Жаратылыстану факультетінде 40 жылдан астам «Кел қыздар, сырласайық», «Қырмызы қыздар-ай» үйірмелеріне ғылыми жетекшілік жасады.

Джанабаева Рая Айтбайқызының ішкі мәдениеті, кәсіпқойлығы, ғылыми қызығушылықтарының ауқымдылығы, демократизмі, әріптестеріне деген адами ізгі қарым-қатынасы, әрбір кафедра мүшесінің, магистранттардың, докторанттардың кәсіптік-педагогикалық және тұлғалық өсуіне деген қамқорлығы ерекше.

Кафедра ұжымында ол қашанда ЖОО басшылығының және барша университет ұжымының биік құрметіне бөленіп, лайықты бедел-абыройға ие бола білді. 2008 жылы университеттің 80 жылдығына байланысты «Ғылымға қосқан үлесі үшін» атты медальмен, 2012 жылы «Үздік ұстаз» төсбелгісімен, 2013 жылы университеттің 85 жылдық мерейтойына байланысты «Құрметті қызметкер» төсбелгісімен марапатталды.

***Қадірлі, Рая Айтбайқызы, сізді 70 жылдық мерейтойыңызбен құттықтаймыз!
Зор денсаулық, отбасыңызға амандық тілейміз!***

Ректорат және педагогика кафедрасының ұжымы

Иманбаева Сәуле Тохтарқызы 1957 жылы 13 қыркүйекте Алматы облысы, Алакөл ауданы, Ушарал қаласында дүниеге келген. 1978 жылы Абай атындағы Қазақ педагогикалық университетінің математика пәнінің мұғалімі мамандығы бойынша бітіріп шықты. Алғашқы еңбек жолын 1978 жылы Алматы облысы, Алакөл ауданы, Қазақстан және Обуховка орта мектептерінде математика пәнінің мұғалімі болып бастады. 1986-2002 жылдар аралығында Ы.Алтынсарин атындағы ПФҒЗИ-да «Информатиканы оқыту әдістемесі», «Тәрбие теориясы және әдістемесі» лабораторияларында ғылыми қызметкер, жетекші ғылыми қызметкер міндеттерін атқарды. Аталған ғылыми зерттеу институтының «Педагогика теориясы және тарихы» мамандығы бойынша күндізгі бөлімнің аспирантурасын бітірді.

Иманбаева Сауле Тохтарқызы қандай лауазымды қызмет болмасын абыроймен атқарды. Ол, Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік мұражайында ғалым-хатшы, Ақтау қаласы Маңғыстау Болашақ институтының оқу және ғылыми істері жөніндегі проректоры, Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университетінің оқу-әдістемелік бөлім меңгерушісі, педагогика-психология факультетінің деканы, Абай атындағы ҚазҰПУ-нің кафедра меңгерушісі қызметтерін атқарған. Қазіргі таңда Абай атындағы ҚазҰПУ-нің «Педагогика» кафедрасының профессоры.

Сауле Тохтарқызы студенттерге арналған бірнеше оқулықтар мен оқу құралдарының жазуға ат салысты: **Педагогика** (Ш.Таубаева, А.Е. Берікхановамен авторлық бірлестікте). **Педагогика тарихы** (Ш.К. Беркімбаева, К.Құнантаева, К.Ж. Қожахметова, С.Қ. Қалиев, Л.К. Керімов, Ш.Майғаранова, Ш.Таубаевамен авторлық бірлестікте). **Әлеуметтік педагогика** (Ш.К. Беркімбаева, Л.В. Мардахаев, Ш.Таубаева, Ш.Майғаранова, Л.Ө. Тастемірова, Ғ.А. Абаева, Ш.Ж. Колумбаевамен авторлық бірлестікте). **Мәңгілік ел** (Авторлық бірлестікте). Оқу құралдары: **Тәрбие жұмысының теориясы мен әдістемесі** (Ш. Майғарановамен авторлық бірлестікте) және **«Мектеп оқушыларына патриоттық тәрбие берудің теориясы мен практикасы»** тақырыбындағы монографияның авторы.

Сауле Тохтарқызы ғылыми мамандарды даярлауға да айтарлықтай үлес қосты, ол кісінің жетекшілігімен 1 докторлық (Р&D), 7 кандидаттық диссертация қорғалды.

Сауле Тохтарқызының білім беру саласына қосқан көпжылдық үлесі ескеріліп, Халықаралық педагогикалық білім беру академиясының академигі, КОНКОРД халықаралық академиясының корреспондент-мүшесі (Франция). Сонымен қатар, Қазақстан Республикасы Білім беру ісінің үздігі (1997), Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2010 жылғы «ЖОО үздік оқытушысы» мемлекеттік грантының иегері, Ы.Алтынсарин атындағы төсбелгімен (2007), Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің Грамотасымен (2008), Қазақстан Республикасы «Нұр Отан» партиясының Алғыс хатымен (2008), Франция мемлекеті, Халықаралық КОНКОРД академиясы, француз математигі «MARIA AGNESI» (2015) медалімен марапатталды.

***Қадірлі, Сауле Тохтарқызы, сізді 60 жылдық мерейтойыңызбен құттықтаймыз!
Зор денсаулық, отбасыңызға амандық тілейміз!***

Ректорат және педагогика кафедрасының ұжымы